

KESKI-SUOMEN MAAKUNNALLISESTI MERKITTÄVÄT RAKENNETUT KULTTUURIYMPÄRISTÖT 2016
KOHDELUETTELO

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	3
2. KOHDEVALINTA JA ARVOTTAMISEN PERIAATTEET	4
3. KOHDEKUVAUKSET	6
HANKASALMI	6
JOUTSA	10
JYVÄSKYLÄ	15
JÄMSÄ	43
KANNONKOSKI	55
KARSTULA	58
KEURUU	63
KINNULA	74
KIVIJÄRVI	76
KONNEVESI	78
KUHMOINEN	82
KYYJÄRVI	88
LAUKAA	90
LUHANKA	99
MULTIA	103
MUURAME	107
PETÄJÄVESI	110
PIHTIPUDAS	115
SAARIJÄRVI	120
TOIVAKKA	129
UURAINEN	132
VIITASAARI	135
ÄÄNEKOSKI	141
YLIMAAKUNNALLINEN KOHDE: PÄIJÄNTEEN KULTTUURIYMPÄRISTÖ	152

1. JOHDANTO

Keski-Suomen maakuntakaavan tarkistuksen koko maakuntaa koskevan määräyksen mukaan yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on otettava huomioon tunnetut muinaisjäännökset ja maakunnallisesti merkittävät rakennetun kulttuuriympäristön kohteet sekä tarkistettava ajantasainen tieto museoviranomaiselta. Maakunnallisesti merkittävät rakennetun kulttuuriympäristön kohteet on esitetty maakuntakaavan alueluettelossa.

Tässä kohdeluettelossa esitetään Keski-Suomen maakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen kohdekuvaukset. Keski-Suomen museo ylläpitää kohteita koskevia rakennetun kulttuuriympäristön kuntainventointiaineistoja ja täydentää tarvittaessa tietoja sekä tiedottaa niistä muille viranomaisille, kunnille ja omistajille.

Kohteiden sisällölliset kuvaukset ja kohdevalinnat perustuvat vuosina 2003 ja 2016 valmistuneisiin maakunnallisiin rakennetun kulttuuriympäristön selvityksiin, eri viranomaisten rekisteri- ja inventointiaineistoihin ja empiiriseen kenttätööhön. Uusin inventointiaineisto on vuonna 2015 valmistunut modernin rakennusperinnön inventointi. Keski-Suomen museo on tehnyt arvoluokituksen koko maakuntaa koskevien rakennusinventointien tulosten pohjalta. Lopullinen kohdejoukko on muotoutunut selvitystyön yhteydessä saadun palautteen perusteella.

Rakennettuun kulttuuriympäristöön kuuluvat rakennukset ja erilaiset rakenteet ovat näkyvä osa keskisuomalaista kulttuuriperintöä ja elinympäristöä. Maatalousmaisemat, talonpoikaiset pihapiirit, kuntakeskuksiksi muotoutuneet kirkonkylät ja modernit kaupunkirakenteet viestivät siitä, miten Keski-Suomen alueella on eletty menneinä vuosisatoina ja kuinka maakunta on rakentunut nykyiseen muotoonsa. Rakennetuissa ympäristöissä on nähtävissä eri aikakausien ja tyyliuuntien vaikutus esimerkiksi asumisen, elinkeinotoiminnan ja liikenteen rakentamiseen.

Keski-Suomen alue on ollut useiden eri kulttuurivaikutteiden risteysaluetta. Rakennusperinnöllemme on tyypillistä moninaisuus ja vaihtelevaisuus. Erityisesti talonpoikaisessa rakentamisessa on nähtävissä sekä itäisen että läntisen Suomen kulttuurivaikutteita. Keskusjohtoinen suunnittelu ja hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen alkoivat vaikuttaa rakennettuun ympäristöön sotien jälkeen. Etenkin 1960-luvulta lähtien vanhoista kirkonkylästä muotoutui kuntakeskuksia ja palvelutaajamia. Uutta ajallista kerroksellisuutta kulttuurimaisemiin, rakenteisiin ja rakennuskantaan syntyy jatkuvasti.

Maakunnallisesti merkittävät rakennetun kulttuuriympäristön kohteet edustavat keskisuomalaista rakennuskantaa eri aikakausilta. Vanhimmat rakennuksista ovat 1700 -luvulta. Nuorimmat kohteet edustavat 2000 -luvun arkkitehtuuria. Laajuudeltaan kohteet vaihtelevat yksittäisistä rakennuksista ja miljöistä suurempiin aluekokonaisuuksiin. Merkittävissä rakennetuissa kulttuuriympäristöissä päähuomio on arvokkaassa rakennusperinnössä, mutta alueilla ja kohteilla on usein myös kaupunki- tai kyläkuvallinen merkitys.

Maakunnan elinvoimaa tukevat sekä rakennusperinnön arvojen säilyminen että uuden, vetovoimaisen kulttuuriympäristön syntyminen. Kulttuuriympäristöjen arvojen ymmärtäminen ja vaaliminen edistää alueen tuotantorakenteiden säilymistä, asumisen kehittymistä ja uusien elinkeinojen syntymistä. Kaikille arvokkaiksi luokitelluille kohteille on yhteistä se, että ne säilyvät parhaiten aktiivisessa käytössä.

2. KOHDEVALINTA JA ARVOTTAMISEN PERIAATTEET

Keski-Suomen vuonna 2009 vahvistettua maakuntakaavaa varten tehdyn "Maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt maakuntakaavassa"-selvityksen mukaiset kohteet on tarkistettu tämän työn yhteydessä. Vuonna 2010 tuli voimaan Valtioneuvoston päätöksellä vahvistettu Museoviraston inventointi Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY), joka korvasi aiemman inventoinnin vuodelta 1993 (RKY93). 15 uuden RKY -listauksen mukaista kohdetta on poistettu vuoden 2009 maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöjen luettelosta. Tarkistuksen yhteydessä 22 vuonna 2010 voimaan tulleesta RKY -listauksesta poistettiin RKY93 -luettelon mukaista kohdetta on lisätty maakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen luetteloon. Lisäksi maakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen luettelosta on poistettu neljä kohdetta, joiden arvot ovat merkittävästi heikentyneet tai rakennukset ovat tuhoutuneet edellisen luettelon valmistumisen jälkeen. Nämä kohteet ovat Korpilahden Markkula, Jyväskylän Säynätsalon Salorinne seurantalo, Laukaan Valkolankylän Riikola ja Äänekosken Parantalankylän Autioniemi. Myös kohteisiin liittyviä päällekkäisyyksiä on poistettu. Maakunnallisesti merkittävien kohteiden luettelossa ei myöskään mainita kohteita, jotka on suojeltu rakennussuojelulla tai lailla rakennusperinnön suojelemisesta. Osa luettelon kirkoista on suojeltu kirkkoilla.

Modernin rakennusperinnön uudet kohteet on valittu Keski-Suomen museon toteuttaman Keski-Suomen maakunnallisen modernin rakennusperinnön inventointihankkeen tulosten perusteella. Hanke toteutettiin maakunnallisena yhteistyöhankkeena vuosina 2012-2015. Se kohdentui pääosin vuodesta 1945 alkaen rakennettuihin ympäristöihin. Inventoinnissa keskityttiin erityisesti modernin ajan aluekokonaisuuksien hahmottamiseen: taajama- ja kyläkuvan kehitykseen ja kaavoituksen kautta syntyneisiin ympäristöihin. Hankkeessa on myös päivitetty aikaisempien 1980- ja 1990-luvun sekä 2000-luvun kuntainventointien tietoja ennen 1945 rakennetun kulttuurihistoriallisesti merkittävän rakennusperinnön osalta. Modernin rakennusperinnön inventointikohteita on tarkasteltu osana nykyistä rakennuskantaa, käyttörakennuksina ja säilyneinä 1900-luvun jälkipuolen kulttuuriympäristökokonaisuuksina, jossa eri vuosikymmenien rakennusperinne, korjausrakentaminen ja uudiskäyttö lomittuvat. Kohteita on eri puolilla maakuntaa arvioitu maankäytön eri-ikäisten suunnitelmien sekä maakunnan ja kuntien kaavoituksen toteutuksina. Keski-Suomen modernin rakennusperinnön inventointihankkeessa selvitettiin kaikkien kuntien 1900-luvun jälkipuolen rakennusperintöä kuntakeskuksissa, teollisuus- ja kylätaajamissa, matkailualueilla sekä myös laitosympäristöissä. Hankkeen tutkimus- ja arvotusprosessien tuloksena nousi esille edustavia alueita tai kohteita, joilla katsottiin olevan maakunnallista merkittävyyttä modernin rakennusperinnön edustajina. Nämä uudet kohteet on liitetty Keski-Suomen maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt 2016 -luetteloon.

Keski-Suomen museon toteuttamien rakennusinventointien yhteydessä on tehty kohdekohtaisesti inventointitietojen tarkastus ja omistajien kuuleminen. Keski-Suomen museo on kuullut uusien aluekokonaisuuksien osalta kuntia ja yksittäisten kohteiden omistajia vuoden 2016 aikana. Kohdeluetteloon vuonna 2016 esitettyjen uusien, modernia rakennusperintöä edustavien kohteiden osalta järjestettiin joulukuussa 2016 omistajakuuleminen tietojen tarkastamiseksi ja asiasta tiedottamiseksi. Keski-Suomen kunnille lähetettiin kuntakohtaiset kohdelistaukset tarkastusta ja mahdollista palautetta varten joulukuussa 2016. Kuulemisessa saatu palaute on otettu huomioon selvityksessä.

Rakennettujen kulttuuriympäristöjen valikointi ja arvotus on tehty vakiintuneen arviointikriteeristön pohjalta. Arvot esitetään tavallisesti osana kohteen kirjallista kuvausta. Inventointikohteiden valinnassa ja arvotuksessa käytettiin seuraavia kriteerejä, jotka pohjautuvat muun muassa Lakiin rakennusperinnön suojelemisesta (4.6.2010/498). Kriteerit ovat:

- harvinaisuus tai ainutlaatuisuus: kohde edustaa esimerkiksi harvinaista rakennustyyppiä, rakennustapaa, arkkitehtuurisuuntausta tai häviävää rakennuskantaa.
- tyypillisuus: kohde kuvastaa esimerkiksi tietyn aikakauden ja/tai paikkakunnalle luonteenomaista piirteitä.
- edustavuus: kohteella on aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet, jotka ovat säilyneet hyvin.
- alkuperäisyys: kohde voi olla alkuperäisessä tai sitä vastaavassa käytössä ja/tai alkuperäinen arkkitehtuuri, idea ja/tai rakennustapa on edelleen havaittavissa. Mahdolliset muutokset ovat siihen luontevasti tehtyjä.
- historiallinen todistusvoimaisuus: merkitys historiallisen kehityksen, tapahtuman tai ilmiön todistena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä. Historiallinen merkitys voi liittyä esimerkiksi taloushistoriaan, sivistyshistoriaan tai henkilöhistoriaan.
- yhtenäisyys: alueen rakennuskanta on syntynyt ja/tai säilynyt yhtenäisenä tyyllillisesti tai maisemallisesti. Yksittäinen kohde voi olla merkittävä osa tällaista kokonaisuutta.
- kerroksellisuus: näkyvissä on eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakennuksen rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa, mikä tuo jatkuvuutta ympäristöön. Kyseessä voi olla myös alue ja sen eri-ikäinen rakennuskanta, mikä kuvastaa historiallista kehitystä ja arvostuksia.

Alueiden, kokonaisuuksien tai rakennusten arvoja on kuvattu ja tarkasteltu seuraavien osa-alueiden kautta:

- **Historiallinen merkitys:** historiallisesta todistusvoimaisuudesta tuleva arvo (esimerkiksi asutus-historiallinen, sivistyshistoriallinen, henkilöhistoriallinen, aatehistoriallinen, teollisuus- ja talous-historiallinen, uskomus- ja tapahistoriallinen, (historiallisiin tapahtumiin liittyvä).
- **Rakennushistoriallinen merkitys:** rakennustaiteellisten tai -teknisten kokonaisuuksien, piirteiden ja osien säilyneisyys, alkuperäisyys, tyypillisuus, edustavuus tai harvinaisuus. Kyseessä voi olla myös esimerkki tietystä rakennustyyppistä.
- **Maisemallinen merkitys:** miljö- ja maisemakokonaisuuksien yhtenäisyys (esimerkiksi ajallinen tai rakennustapaan liittyvä, kaupunkisuunnitteluun tai yhdyskuntasuunnitteluun liittyvä) tai toisaalta kerroksellisuus eli eri aikakausien kehitysvaiheiden näkyminen ympäristössä. Kohde voi olla myös maisemallinen kiintopiste.

3. KOHDEKUVAUKSET

HANKASALMI

Kohteita yhteensä 13 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita on yksi eli Hankasalmen koulukeskus. Kovalanmäen mäkipylä on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohde, joka tässä tarkastelussa on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja KohdeKuvauKset

Hankasalmen asemanseudun ympäristö

Asemankylän koulu on rakennettu vuosina 1950-1952 kouluylihallituksen arkkitehdin L.E.Hansténin piirustusten mukaan. Koulu on kolmikerroksinen ja rapattu tiilirakennus, jossa on loiva aumakatto. Rakennuksessa on mielenkiintoisia yksityiskohtia, kuten räystäään alla kulkeva maalauskoriste ja sisäänkäyntiä korostava liuskekiveys. Pihapiirissä on lisäksi matalampi rapattu opettajien asuntola. Koulun pihapiiri edustaa hyvin 1950-luvulla valmistunutta keskushallinnon ohjaamaa koulurakentamista.

Hankasalmen asemankylälle perustettiin työväenyhdistys vuonna 1946 ja työväentalo valmistui vuonna 1947. Rakennus on suurikokoinen, kaksikerroksinen, punaiseksi maalattu puurakennus, jossa on harjakatto. Rakennuksen julkisivua on rytmitetty yksi- ja kolmiruutuisilla ikkunoilla, joissa on valkoiset vuorilaudat. Hankasalmen asemankylän vanhaan keskustarakentamiseen liittyy myös 1910-luvun Rämön kauppakiinteistö osana Kuuhanaveden varren raitinpatkää sahan ja työväentalon ympäristössä.

Hankasalmen kirkko ja museokylä

Hankasalmen nykyisen, järjestyksessään kolmannen, kirkon suunnitteli arkkitehti Josef Stenbäck ja rakennusmestarina oli E. J. Holpainen. Suuri uusgoottilainen hirsikirkko valmistui vuonna 1892. Kirkko on päätytornillinen pitkäkirkko, jossa on runkokuonetta matalammat poikkisakarot. Vertikaalisuutta korostavat suuret kaksiosaiset ja vinoruutuiset ikkunat sekä korkea kellotorni.

Hankasalmen museokylä sijaitsee Hankasalmen kirkon välittömässä läheisyydessä. Museokylä perustettiin vuonna 1964 ja se esittelee hankasalmelaista 1800-luvun talonpoikaista asumistapaa. Hirsiset museorakennukset on siirretty eri puolilta Hankasalmea. Museokylän alueelle on tallennettu 1700-luvulta peräisin olevat savupirtti, tuulimylly, paja ja hiilikoppi. Kotiseututalona toimiva paritupatyypinen Hallantupa on saanut nykyisen hahmonsaa 1800-luvulla. Samalta vuosisadalta ovat peräisin myös vaateaitta, navetta, kokkitalli ja riihi. Kokonaisuuteen kuuluu myös 1900-luvun alussa rakennettu turvekattoinen savusauna. Museokylän tuntumassa sijaitsee lisäksi esinemuseona toimiva vuonna 1879 rakennettu viljamakasiini.

Hankasalmen koulukeskus

Hankasalmen koulukeskuksen tontti sijaitsee kirkonkylällä, kirkon läheisyydessä sen lounaispuolella ja Kuuhanaveden rannan läheisyydessä. Koulukeskuksen modernin ajan kouluista muodostuva koulu koostuu kahdesta rakennusosasta, joista vanhempi on valmistunut vuonna 1959 ja toinen ilmeisesti vuonna 1964. Rakennukset on suunnitellut Oy E. Nieminen Oulusta. Pihapiirissä sijainneet vanha hirsinen kansakoulu ja 1930-luvun kivikoulu saivat pysyä paikoillaan, kunnes hirsinen kansakoulu tuhoutui tulipalossa 1970-luvun alussa. Hankasalmen koulukeskus edustaa varsin tyypillistä 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun julkista rakentamista. Rakennushistoriallisten arvojen lisäksi pihapiirissä näkyvät paikallisen koululaitoksen tyypilliset vaiheet 1900-luvun kansakoululaitoksesta peruskouluun ja 2010-luvun nykykoululaitokseen.

Rakennukset muodostavat L-kirjaimen muotoisen rakennuskompleksin pihan laidoille. Alkujaan kaksi rakennusta olivat toisistaan erilliset, niiden välissä oli rakennuspiirustusten mukaan katos. Vuoden 1997 peruskorjauksen yhteydessä katoksen paikalle valmistui rakennukset yhdistävä laajennus, johon sijoittuvat uusi sisääntuloaula ja koulun keskitetyt hallintotilat, uusi iv-konehuone ja väestönsuoja. Peruskorjauksen ja laajennuksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy:stä. Lisäksi vuonna 1993 ala-aste- ja lukiosiiven liikuntasali muutettiin luokkatiloiksi ja suuropetustilaksi. Nykyisin Kuuhanaveden koulun nimellä toimiva yli 300 oppilaan yhtenäiskoulu toimii lukion kanssa osana yhteistä historiallista koulukeskusta.

Huikonmäki

Huikonmäki Murtoisten kylällä on korkea mäki, jonka laelta avautuvat hienot kaukomaisemat. Mäen alaosa on metsän peitossa mutta lakiosa ja etelärinteet ovat olleet viljely- ja laidunnuskäytössä jo pitkään. Huikonmäellä on ollut asutusta 1600-luvulta. Mäen laella on jäljellä viisi taloa: Mäkelä, Pelto-la, Keskustalo, Tuomela, ja Murtola sekä Pellonpää. Näissä on jäljellä 1900-luvun alkupuolelta säilynyttä rakennuskantaa. Näyttävä osa peltomaisemaa on Murtomäen tuulimylly, joka on rakennettu 1940-luvulla. Huikonmäellä on myös useita kivivaitoja ja pieniä metsäsaarekkeitä, jotka luovat vaihtelevuutta maisemaan. Alue on maisemallisesti hieno kokonaisuus, jossa on nähtävissä historiallisen mäki-asutuksen keskeisiä piirteitä ja viljelykulttuurin elementtejä.

Iso-Kaihlasen maaseutualue

Iso-Kaihlasen maatalousalueen tilakeskukset ovat ryhmittyneet samanimisen järven ympärille Niemisjärven kylällä. Valtatie 9:lle näkyy hieno maisema. Iso-Kaihlasen alueen maasto on loivasti kumpuileva ja asutus on sijoittunut matalien kumpareiden päälle. Tilojen rinteet laskevat rantaan. Alueen rakennuskanta on ajallisesti kerroksellista. Joukossa on edustavia ja hyvin säilyneitä perinteisiä pihapiirejä. Rinteet ovat alueelle leimaa antava arvokas piirre.

Janhola

Janholan tila Niemisjärven kylällä sijaitsee laajojen peltoaukeiden keskellä Niemisjärven ja Pieni-Kaihlasen välisellä kannaksella. Janhola on perustettu jo vuonna 1552. Janholan pihapiiri on kauniisti säilynyt kokonaisuus. Pihapiirin muodostaa päärakennus, navetta, useat aitat, pihatupa ja riihi. Pihapiirin ulkopuolella on rantasauna komeiden puiden läheisyydessä. Rakennukset ovat pääsääntöisesti valmistuneet 1800-luvun jälkipuolella. Aittarivi on tehty viimeisimpänä vuonna 1934. Päärakennus on entinen paritupa. Se on näyttävä vaakalaudoituksella verhottu rakennus, jossa on tiilikatto ja uusittu

kuisti. Janholan pihapiirillä on erityistä merkittävyyttä tilan vanhan asutushistorian ja hyvin säilyneiden perinteisten rakennustyyppien vuoksi.

Kierinniemen pihapiiri

Kierinniemen pihapiiri Raatisten kylällä sijoittuu avaraan viljelysmaisemaan muodostaen rakennuksineen avoimen neliön muotoisen pihapiirin. Pihapiirissä sijaitsee 1800-luvun puolivälissä rakennetun päärakennuksen lisäksi hirsinen harmaantunut navetta, tallirakennus, sauna ja pyykkituparakennus, jotka ovat peräisin 1900-luvun alusta. Paja on 1900-luvun alkupuolelta; riihi valmistui vuonna 1811. Nukkuma- ja vilja-aitat ovat 1700-luvulta.

Kovalanmäen mäkikylä

Kovalanmäen mäkikylä on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon kohde. Kovalanmäki sijaitsee 201 m merenpinnan yläpuolelle ja kylän asutus on sijoittunut mäen rinteille. Myös pohjoisrinteillä on peltoja. Seitsemästä tilakokonaisuudesta muodostuvalle asutukselle on luonteenomaista 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen rakennukset, joista osa on korjattu. Parhaimmat kaukomaiset löytyvät Makkolan tilan lähistöltä. Kovalan 1930-luvun kansakoulu on siirtynyt yksityiseen asuntokäyttöön. Mäellä on myös paikkakunnalla vanhastaan tunnettu näköalapaikka ja alueen keskellä kookas linkkitorni. Yhdessä Hankamäen kanssa Kovalanmäki kuvastaa hyvin asutushistoriallista mäkiasutusta.

Niemisjärven rautatieasema

Niemisjärven rautatieaseman kokonaisuus muodostuu arkkitehti Thure Hellströmin laatimien tyyppi- ja piirustusten mukaan vuosina 1916-1917 rakennetuista asemarakennuksesta, tavarasuojasta, ulkorakennuksesta, saunasta sekä asemapäällikön asuintalosta ja piharakennuksesta. Aseman rakennukset ovat hirsirunkoisia, vaaleaksi maalattuja ja lautaverhoiltuja. Laatua perinnerakentamisesta hankkeessa ulkoasultaan kunnostetut rakennukset ovat säilyneet hyvin alkuperäisissä asuissaan ja ne muodostavat pienimittakaavaisen rautatiemiljöön keskeisellä paikalla kylää.

Sepäntien rintamamiestalon

Sepäntien rintamamiestalon Hankasalmen Asemankylällä sijaitsevat Rutakoskelle johtavan maantien läheisyydessä. Talot rakennettiin 1950-luvulla Tervaniemen tilan maille, jotka valtio osti ja edelleen välitti rintamamiestontteina toisessa maailmansodassa mukana olleille miehille. Alkuperäisistä tyyppitaloista on säilynyt neljä. Alue kuvastaa hyvin 1950-luvun alkupuolen taajamarakentamista ja tyyppi- ja piirustusten mukaan tehtyjen asuin- ja ulkorakennusten rakentamista väljille pihatonteille. Omakotitaloja ympäröivät alueelle luonteenomaiset siperianhernepensaidat.

Sipilä

Sipilän pihaan Asemanseudulla kuljetaan kauniin koivukujan kautta. Pihapiiri muodostuu useista perinteisistä rakennuksista, jotka muodostavat hyvin säilyneen kokonaisuuden. Komea päärakennus on rakennettu 1890-luvulla vanhan asuinrakennuksen hirsistä. Pihapiirissä sijaitsee myös vanha kivinavetta, pariaitat, halkoliiteri ja maitokamari sekä rakennustyyppinä harvinaistuneet kokkitalli ja vau-nuliiteri (v.1848). Ristikkokaiteinen luhtiaitta on tyyppillinen keskisuomalainen aittarakennus. Lisäksi pihapiirissä on sulkanurkkainen ja pärekattoinen 1700-luvun liha-aitta. Sipilän rantaan on siirretty vanha pajarakennus rantasaunaksi. Pihapiirin läheisyydessä on myös lato ja riihi.

Suolikosken mylly ympäristöineen

Suolikoskessa, pienen paikallistien varressa, sijaitsee edelleen toiminnassa oleva entisen jakokunnan yhteismylly. Kauniissa jokivarsimaisemassa on säilynyt vuonna 1932 rakennettu myllyrakennus, uittorakenteita, pato sekä vanha uittoränni, jotka kuitenkin kaipaavat kunnostusta. Myllyrakennuksen läheisyydessä on entinen myllärin asunto, Koskelan päärakennus piharakennuksineen vuodelta 1946. Mylly-ympäristössä on nähtävissä perinteisen elinkeinotoiminnan rakennukset alkuperäisessä ympäristössään.

Ylösenkallion mökit

Ylösenkallion mökit sijaitsevat Hankasalmen kirkonkylän keskustassa kallioisella mäellä, joka nykyisin tunnetaan paremmin Honkosenkalliona. Kohteessa on säilynyt neljä pientä asuinmökkiä piharakennuksineen. Pienammatinharjoittajat rakensivat mökkinsä kallion laelle 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Mökit käsittävät pääosin vain yhden huoneen ja keittiön. Piharakennuksissa sijaitsivat sauna- ja taloustoimintoihin liittyvät tilat. Alue on mielenkiintoinen esimerkki harvinaistuneesta mäkitupa-alueesta.

JOUTSA

Kohteita yhteensä 19 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita on yksi, Joutsan Rotalahden Letkaliiteri. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteET JA KOHDEKuvaUKSET

Haapalehdon tila

Leivonmäen kansallispuiston keskellä soiden keskellä sijaitsee Haapalehdon tila. Lehtomaisella saarekkeella ja pienen peltoalueen vieressä olevalla pienviljelystilalla on perinteisiä maatilarakennuksia edelleen maatalouskäytössä. Tilalla on kaksi huonetta ja keittiön käsittävä asuinrakennus sekä navetta 1900-luvun alusta, aittarakennus 1920-1930-luvuilta, sauna, riihi, puimala ja lato. Perinteisesti korjatuissa hirsirakennuksissa eletään luontaistaloudessa ja harjoitetaan pienimuotoista suoluontoon ja perinnemaisemiin kytkeytyntä matkailutoimintaa. Tilan omistajana ja hoitajana pitkään toimineelle Lea-Elina Nikkilälle on myönnetty Keski-Suomen kulttuuriympäristöpalkinto vuonna 2015.

Huttula

Huttula on yksi Joutsan vanhoista kantatiloista, jonka maille kirkonkylä on syntynyt. Nykyisin tila sijaitsee valtatie 4:n kupeessa puuston suojaamana. 1800-luvulla tehty päärakennus on pohjaltaan vinkkeli ja edustaa kertaustyylejä. Umpinaiseen muotoon rakennetussa pihapiirissä sijaitsevat myös 1900-luvun alun väentupa sekä aittarivi vellikelloineen. Rapattu suurehko navetta sijaitsee pihaa halkovan paikallistien toisella puolella. Pihapiiri edustaa rakennushistoriallisesti arvokasta 1800- ja 1900-lukujen vaihteen mahtitalonpoikaista rakentamista.

Joutsan talomuseo

Joutsan talomuseo on keskisuomalaisen talomuseoiden parhaimmiston kuuluva kokonaisuus. Talomuseossa on edustettuna 1800-luvun talonpoikainen, itähämmäläinen rakennuskulttuuri. Metsä- ja viljelymaiseman ympäröimä museoalue on perustettu hävinneen Koiravuoren talon paikalle ja se vihittiin museokäyttöön vuonna 1968. Keskeisin museon rakennuksista on Marjotaipaleen kylästä siirretty Mesiäisen talon päärakennus, jonka vanhin osa on suuri tupa 1800-luvulta. Museon rakennusten sijoittelu perustuu Mesiäisen talon pihamuotoon, jossa takapihalle sijoittuvat aitat ja etupuolelle eläinten suojat. Joutsan talomuseon rakennuskokonaisuudesta puuttuvat navetta ja hevostallit heinälatoineen. Museoalueella on nähtävissä päärakennuksen lisäksi kaksiosainen ja kolmiosainen aitta, riihi, ruumen- ja pahnatallit, hevoskierto, savusauna sekä tulotien varteen pystytetty tuulimylly. Aittojen taakse on sijoitettu veteraanien perinneaitta. Museoalueen tuntumaan on rakennettu juhla-lava Joutsan Joutopäivien tilaisuuksia varten.

Kivisuon kurssikeskus

Leivonmäellä sijaitseva entinen kurssikeskus on muuttunut yritys- ja matkailukäyttöön. Vuonna 1943 perustettu ja aluksi Puukemian ja myöhemmin Leivonsuo Oy:n nimellä toiminut yritys tuotti Kivisuolla vuoteen 1954 asti turvepolttoainetta Alko Oy:n tehtaille väkiviinan valmistukseen. Puukemia ra-

kennutti Kivisuolle pikavauhtia sekä tuotanto- että asuinrakennuksia vuosina 1943-1947, mm. vuonna 1943 arkkitehti Erkki Huttusen suunnitteleman tiilisen tehdas- ja ruokalarakennuksen. Alueella sijaitsevat myös tiilinen muuntaja, puiset sauna ja saha, toimistorakennus ja viisi parakkimaista asuinrakennusta, jotka on muutettu pääosin majoitusrakennuksiksi matkailukäyttöä varten. Vuodesta 1956 lähtien aina 1990-luvulle asti Kivisuolla toimi Keski-Suomen ammattienedistämislaitoksen kursikeskus, jossa koulutettiin työttömiä uusiin ammatteihin. Vanhaa rakennuskantaa on kunnostettu yritystoimintaan siirtyneellä alueella rakennusperintöä säilyttäen.

Korpela

Korpelan pihapiiri edustaa perinteistä talonpoikaispihaa, jossa sijaitsee kymmenkunta eri aikoina rakennettua rakennusta. Piharakennukset ovat sijoittuneet päärakennuksesta hieman sivuun. Korpelan tilan vanhin rakennus on 1700-luvulta peräisin oleva hirsinen navetta. Kokkitalli on vuodelta 1816. Päärakennus on rakennettu 1947 vanhan savutuvan hirsistä ja se on peruskorjattu myöhemmin. Näiden lisäksi pihassa ja sen lähetyvillä sijaitsee kaksi aittariviä, sikala, paja, savusauna, pihamökki, sauna, puuliiteri, vilja-aitta, riihi, puimala ja heinätalli. Pihapiiriä ympäröivät pienet pellot. Rakennukset ja pellot muodostavat yhdessä idyllisen kokonaisuuden.

Käyräsaari

Käyräsaari on yksi Suontee-järven lukuisista saarista. Se on ollut asutettu ainakin 1700-luvulta alkaen. Käyräsaaren tilan pihapiiri edustaa 1700- ja 1800-lukujen talonpoikaistilaa, jossa on eletty omavaraisaloudessa. Pihapiirissä sijaitsee runsaasti erilaisia rakennustyyppisiä 1700- ja 1800-luvuilta. Päärakennuksen tupa on 1700- ja 1800-lukujen vaihteesta, mutta on jatkettu perinteisellä tyyllillä 1950-luvulla. Sulka- ja olkanurkille salvotut hirsiset aitat ovat 1700-luvulta, myöhempi osa on ilmeisesti vuodelta 1799. Näiden lisäksi pihassa ovat navetta, yksinäisiä aittoja, 1700-luvulla rakennettu riihi, sauna, edelleen käyttökunnossa oleva vanha paja esineistöineen ja vaja. Pihapiiriin kuuluu olennaisena myös venetalas.

Leivonmäen kirkko ja Kuntala

Leivonmäen nykyinen ja järjestyksessä kolmas kirkko rakennettiin arkkitehti Erkki Virkkusen piirustusten mukaan palaneen puukirkon tilalle vuosina 1959-1960. Pelkistetyssä pohjakaavaltaan suorakaiteen muotoisessa kirkossa on jyrkkä satulakatto, jonka betoniset kattotuolit ulottuvat maahan asti. Kirkko näyttää päädyistä jättäjäismäiseltä kolmiolta. Jyrkkäkattoinen kirkkotyyppi oli tuttu jo 1940-luvun kirkoista, mutta Virkkunen käytti Leivonmäen kirkossa etenkin 1960-luvulla suosituksi tulleita materiaaleja, kuten valkoiseksi maalattua tiiltä ja tummaksi poltettua savitiiltä.

Entinen Leivonmäen kunnantalo Kuntala sijaitsee kylänraitin varressa vastapäätä kirkkoa. Kunnantupa valmistui vuonna 1876 ja sitä laajennettiin kolme vuotta myöhemmin. Rakennus on osittain yksi, osittain kaksikerroksinen. Pohjaltaan se on vinkkelin harjakattoinen hirsitalo. Kuntala on ollut Leivonmäen kunnan julkisten palveluiden keskus, jossa on toiminut kunnantöimistöjen lisäksi mm. koulu, säästöpankki, lääkäri ja kirjasto. Nykyisin rakennus on yksityisomistuksessa.

Pekkasten pappila

Alun perin kappalaisen pappilaksi rakennettu Pekkasten pappila on vuonna 1860 muuttunut kirkkoherran pappilaksi. Vuonna 1798 valmistunut päärakennus on Keski-Suomen vanhin säilynyt kustavilaistyylinen rakennushistoriallisesti arvokas pappila. Rakennus toimi jatkosodan aikana vuosina 1941-

1944 Suomen Huollon sairaalana ja myöhemmin vanhainkotina ja kirkkoherranpappilana vuoteen 1955 asti ja sen jälkeen kanttorin virka-asuntona ja nuorisopastorin virka-asuntona vuoteen 1973. Tuolloin Pekkasen pappilasta tuli Joutsan seurakunnan leirikeskus. Päärakennus remontoitiin vuonna 1998 sisätiloiltaan. Pihapiiriin hyvin sovitettu majoitusrakennus valmistui vuonna 1993. Leirikeskuksessa järjestetään edelleen seurakunnan leirejä, rippikouluja ja tiloja vuokrataan häihin, kokouksiin ja muihin tilaisuuksiin.

Puttola

Puttolan tila on vanha kantatila. Tilaa isännöi 1800-luvulla Joutsassa ja sen lähialueilla vaikuttanut kauppias David Gerhard von Schorowe. Nykyinen Puttolan tilan päärakennus siirrettiin 1800-luvun alussa Pohjanmaalta, mistä johtuu rakennuksen erikoinen, pohjalaistyylinen ulkoasu. Asuinrakennusta on laajennettu vuonna 1865. Lisäksi pihapiirissä sijaitsee 1850-luvulla tehty väentupa, aitta ja viljaaitta, jonka katolla on ruokakello. Puttolan ympäristössä on kulttuurimaisema-arvoja ja lähiympäristössä sijaitsee Vähä-Puttolan metsälaidun.

Rauhalan pappila

Rauhalan pappila rakennettiin Joutsan kirkonkylään alun perin lääninrovastin pappilaksi vuonna 1912 ja se toimi pappilana vuoteen 1954 saakka. Pappilan näyttävä kaksipäätyinen päärakennus edustaa yksinkertaista jugendtyyliä. Pihapiiriin tehtiin muutama talousrakennus, jotka noudattivat päärakennuksen tyyliä ja värimaailmaa. Pappila on Keski-Suomen harvoja säilyneitä jugendtyylisiä pappilarakennuksia. Rauhala on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan ja sillä on myös paikallishistoriallista merkitystä.

Rutalahden kylä

Idyllistä Rutalahden kylää eli Päijännepohjaa on asutettu vuodesta 1543 alkaen. Kylän asutus on tiivistynyt vähitellen. Rutakoskessa toimi saha vuosina 1779-1915; lahkomylly jauhoi kylälle sähköä vuoteen 1949 asti. Osa kylästä on liitetty Korpilahdesta Leivonmäkeen vuonna 1935 ja nykyisin kylä on muun Leivonmäen kunnan tavoin osa Joutsaa. Tilat sijoittuvat molemmin puolin maantietä lähelle järven rantaan. Rakennuskanta on uusiutunut ajan myötä, ja nykyisin se muodostuu pääasiassa 1950-1970-luvuilla rakennetuista, usein laajennetuista ja peruskorjatuista asuinrakennuksista. Vanhempaa rakennuskantaa löytyy mm. Ala-Jussilan, Auvilan, Haasiaisen, Hiekkalan ja Riemulan tiloilta. Kylän seurantaloa on 2000-luvulla kunnostettu vanhaa rakennusperintöä kunnioittaen.

Ala-Jussilan tilan päärakennus on vuodelta 1786. Asuin- ja kaupparakennukset ovat vuodelta 1900. Kauppa toimi tilalla vuoteen 1930 asti. Pihapiiri on rakentunut pääasiassa 1930-luvun molemmin puolin. Rakennukset muodostavat yhtenäisen ja hyvin säilyneen pihapiirin. Tilan historiaan liittyy myös kestiekivaritoiminta 1920-1940-luvuilla. Haasiaisen tilalla on alkuaan Emil Vihisen rakennuttama kartanomaisen asuintalo 1800-1900-lukujen vaihteesta, myllytupa ja sementtitiilinen vehnämylly 1950-luvun alusta. Tilalla on ollut runsaasti erilaista Rutalahden kylälle merkityksellistä elinkeinotoimintaa 1920-luvulta lähtien.

Hiekkolan tilalla on säilynyt päärakennus vuodelta 1895 sekä useita 1800-luvun lopun piha- ja talousrakennuksia. Hiekkolan tupa toimi kyläläisten juhlatilana vuoteen 1932 asti. Hiekkolan aitat ovat 1800-luvun lopusta ja 1900-luvun alusta ja navetta vuodelta 1945. Riemulassa on kaksi asuinrakennusta pääasiassa 1920-luvulta ja vuonna 1827 rakennettu aitta, joka on siirretty Riemulan pihaan vuonna 1929. Rutalahden kylänraitin maisemakuvassa on säilynyt myös useita kylän toiminnalle kes-

keisiä julkisia rakennuksia, kuten entinen suojeluskuntatalo vuodelta 1936, palotorni 1950-luvulta ja kansakoulu 1960-luvulta.

Rutalahden palotorni rakennettiin 1950-luvulla pian sen jälkeen, kun Rutakoskessa sijainneet kolme myllyä olivat tuhoutuneet tulipalossa. Palotornin rakensi Aatto Manninen. Rakennus on säilynyt vanhassa asussa ja sen kunnosta on pidetty huolta. Kohde on rakennushistoriallisesti merkittävä. Palontorjunnan vaiheita kuvastavana rakennuksena sillä on myös kulttuurihistoriallista merkitystä. Rakennus on näkyvällä paikalla Nisulantien ja Vällyhoilontien risteyksessä, ja se on maisemallisesti merkittävä osa Rutalahden kylämiljöötä

Rutalahden Letkaliiteri

Rutalahden nuorisoseuran tanssilava Letkaliiteri on rakennettu vuonna 1949 Jussilan tilan puimalaksi. Puimalassa alettiin pitää tansseja 1950-luvulla juhannusjuhlien jatkoksi. Sittemmin 1960-luvulla Nuorisoseura vuokrasi puimalan tanssien järjestämistä varten. Rakennus nimettiin ajan muotitanssin letkajenkan mukaan Letkaliiteriksi. Vuonna 1991 Nuorisoseura osti tanssilavan maa-alueineen. Letkaliiterissä on esiintynyt monia tunnettuja artisteja. Kohde on kylän tärkeimpiin kuuluvana kokoontumispaikkana kulttuurihistoriallisesti arvokas. Tanssilavarakennus pihapiirissä sijaitsevina kesäkahviloina sijaitsee maisemallisesti näkyvällä paikalla Koskelantien varressa. Se on osa Rutalahden kylämiljöön nykyistä maisemaa ja talkooperinteisiin nojaavaa kyläkulttuuria kuvaava rakennus.

Selänpohjan kurssikeskus

Leivonmäen Kivisuolla sijaitsevat Selänpohjan kurssikeskuksen puurakennukset ovat entisiä Kivisuon tehtaan työntekijöiden asuinrakennuksia 1940-luvulta, jotka on kunnostettu majoitus- ja koulutus-käyttöön. Alueella on kahdeksan rakennusta. Parakkimaiset asuinrakennukset ovat harjakattoisia, puolitoistakerroksisia puutaloja. Yksi taloista on muutettu ruokalarakennukseksi. Rannassa on uusittu sauna. Leivonmäen kansallispuiston sisällä sijaitsevassa Selänpohjan kurssikeskuksessa toimii myös Metsähallituksen ylläpitämä Leivonmäen kansallispuiston luontotupa. Kivisuon alue ja Selänpohjan kurssikeskus tarjoavat monipuolisia majoitus- ja yrityspalveluja Leivonmäen kansallispuiston vierailijoille.

Simola

Simolan kotiseututalon pihapiiri sijaitsee Leivonmäen kirkonkylällä vanhan kylänraitin varressa. Pihapiirissä on keltaiseksi maalattu, valkoisin ikkunanpielin koristeltu, empiretyylinen päärakennus 1860-luvulta. Päärakennus sijaitsee pihan ylälaidassa ja alaspäin viettävään maastoon on sijoitettu saman ikäisiä talousrakennuksia. Simola on ollut aikanaan kirkonkylän vaikuttajataloja ja pihapiirillä on pitkä ja merkittävä rooli Leivonmäen paikallishistoriassa. Tilalla on toiminut kauppa, kirkonkylän koulu, lääkärin vastaanotto ja kestikievari. Pihapiiriin siirrettiin 1980-luvulla osuuskaupan 1930-luvulta peräisin ollut makasiini ja lisäksi pihassa on museokäytössä oleva varastorakennus kesäteatterirakennelmineen sekä sauna. Simolan juhla- ja kokoontumiskäytössä olevan päärakennuksen sisätiloissa on entistettyjä salitiloja, mm. kattomaalauksia ja kaakeliuuneja sekä pihan puolen laaja lasikuisti antaa talolle tyylikkään ilmeen. Piharakennuksissa on myös tehty säilyttäviä kunnostustöitä museo- ja koti-seututyön tarpeita varten 2000-luvulla.

Tampin myllyn pihapiiri

Tampin myllyn pihapiirissä sijaitsee 1800-luvun lopulla tehty kertaustyylinen päärakennus, mylly 1900-luvun alusta, vuonna 1884 pystytetty kaksikerroksinen aitta ja vanha hirsinavetta. Koskimaisema vanhoine myllyrakennuksineen on esimerkki alkuperäisestä 1800-luvun mylly-ympäristöstä.

Toivola

Toivola sijaitsee keskeisellä paikalla Leivonmäen kirkonkylän läpi vievän tien varressa. Toivola on toiminut 1970-luvulle asti kestikievarina ja matkustajakotina sekä kauppana. Pihapiiri on muodostunut neliönmuotoiseksi. Näyttävä päärakennus on tehty 1870-luvulla kertaustyylien ominaispiirteitä noudatellen. Talousrakennukset on rakennettu pääosin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella.

Vartiamäen talo

Vartiamäen pihapiiri on säilynyt pitkälti alkuperäisessä asussaan. Rakennuskanta on peräisin 1800-1900-lukujen vaihteesta. Pihapiiri koostuu asuinrakennuksesta, pihatuvasta, entisestä meijeristä ja kahdesta aittarakennuksesta. Näiden lisäksi pihapiirissä on puuliiteri, kärryliiteri ja myös luonnonkivestä tehty navetta ja tallirakennus. Rakennukset ryhmittyvät kylätien varteen. Pihaan tullaan kahden aitan välisestä solasta.

Ventalan mylly

Ventalan mylly sijaitsee Ventalanjoen varressa Pappisten kylällä. Mylly on kolmikerroksinen ja sen kylkeen on rakennettu varistorakennus ja saha. Samaan pihapiiriin kuuluu myös mylläriin asunto piharakennuksineen. Mylly rakennettiin vuonna 1925 ja sitä laajennettiin ja korjattiin 1940-luvulla. Mylly, sen kyljessä oleva raamisaha ja sirkkeli ovat edelleen käyttökuntoisia. Mylly ja saha ympäristöineen muodostavat teollisuushistoriallisesti ja maisemallisesti merkittävän kokonaisuuden, jolla on myös rakennushistoriallista arvoa.

Österbergin mylly

Joutsan kirkonkylässä Rautamäessä sijaitsee maisemallisesti huomattava myllykokonaisuus, jossa on myös säilynyt konepaja. Kauniissa järvimaisemassa sijaitseva hirsipintainen myllyrakennus on vuodelta 1897. Kunnostetun myllyn yhteydessä on kaksikerroksinen entinen konepaja, joka on rakennettu 1940- ja 1950-luvuilla sementtitiilistä. Pihapiirissä on tallella myös kaksi aittaa ja savusauna myllytoiminnan ajalta. Österbergin mylly on teollisuushistoriallisesti arvokas ja maisemallisesti edustava ympäristökokonaisuus.

JYVÄSKYLÄ

Kohteita yhteensä 118 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita on 23. Muut kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet JA KOHDEKuvaUKSET

2. kaupunginosan kerrostalokorttelit

2. kaupunginosan kaupunkikuvallinen ilme on ajallisesti vaihteleva, edustaen laajasti modernin kivi-kaupungin rakentamisen eri aikakausia. 2. kaupunginosan järjestelmällinen rakentaminen käynnistyi Jyväskylän vuoden 1910 asemakaavalaajenuksen myötä. Nykyinen Rajakadun ympäristö, Tapionkatu ja Tellervonkatu rakennettiin pääosin 1940-1950-lukujen aikana. Rajakadun varteen sijoittuvat arkkitehti Olavi Kivimaan koulukeskusta vastapäätä suunnittelemat, puhtaaksimuuratusta Kahiitiilestä rakennetut neljä kerrostaloa vuodelta 1954 (Rajakatu 28, 30, 32 ja 34). Rajakadulle suunnitteli kerrostaloja muun muassa Arkkitehti Erik Lindroos (Rajakatu 36,1945) sekä B. Lindbergin rakennustoimisto (Rajakatu 26,1948). Arkkitehti Kivimaa vastasi myös Tellervonkatu 21:n suunnittelusta vuonna 1955. Tellervonkadun kerrostaloja olivat toteuttamassa Asuntokeskuskunta Haka (vuosina 1945-1949) sekä arkkitehtitoimisto Jorma Paatola (Tellervonkatu 23,1953). 1960-1970-lukujen modernia kerrostalorakentamista sijoittuu erityisesti Puutarhakadun, Yrjönkadun ja Aionkadun varteen. Arkkitehti Erkki Kantosen suunnitelmin valmistui Puistokatu 31 ja 33 kerrostalot vuosina 1961-1963. Julkista rakentamista alueelle tehtiin erityisesti 1970-1980-luvuilla, jolloin rakennettiin keskustan terveysasema, entinen oikeustalo ja Vapon pääkonttori. Lisäksi alueelle rakennettiin Katolisen kirkon seurakuntatilat sekä muun muassa Jyväskylän Vapaaseurakunnan tilat. 2.kaupunginosan kerrostalo- ja julkisen rakentamisen kortteilla ympäristöllä on rakennushistoriallista merkitystä julkista ja asuinrakentamista yhdistävänä tiiviinä ja historiallisesti monipuolisena aluekokonaisuutena.

Ainolan tanssilava

Ainolan tanssilavan alueella sijaitsee vuonna 1908 rakennettu huvilarakennus, joka muutettiin ravintolaksi 1930-luvulla. Lisäksi Ainolassa on suurehko vuonna 1945 käyttöön otettu kahdeksankulmainen tanssilava sekä lippukopit. Alueella on sijainnut myös kesäteatteri ja laivalaituri. Ainolan pihalle valmistui kaksi uutta kerrostaloa sekä uusi rantasaunarakennus vuonna 2015. Maisemallisesti merkittävällä paikalla olevalla kokonaisuudella on kulttuuri- ja aatehistoriallista merkitystä entisenä Jyväskylän työväenyhdistyksen huvi- ja virkistyspaikkana.

Aira-talo

Rautatieläisille vuonna 1926 rakennettu Aira-talo sijaitsee Tapionkadun varressa, keskellä uudempaa kerrostaloaluetta. Arkkitehti Alvar Aallon suunnittelema rakennus on kolmikerroksinen, aumakattoinen ja rapattu, tiilitalo, jonka pihan puoleisia sisäänkäyntejä ja julkisivun syöksytoria on koristettu ornamentein. Rakennus on kaupungin ensimmäinen suuri asuinrakennus. Arkkitehtonisesti se edustaa Aallon varhaistuotannon 1920-luvun klassismia.

Ala- ja Ylä-Tihtari

Ala-Tihtarin tila sijaitsee lähellä Oittilan kylän keskustaa Korpilahdella. Pihapiiri muodostaa yhdeltä sivulta avoimen neliöpihan, jossa on vuonna 1718 rakennettu luhtiaitta, 1800-luvun aittarakennus, vuonna 1893 valmistunut päärakennus, kokkitalli 1800-luvun lopusta, navetta ja paja. Pihapiirissä on lisäksi uudempia konevarastoja. Ylä-Tihtarin tila on Oittilan kylän kantatila, joka on perustettu vuonna 1561. Tilakeskus sijaitsee keskeisellä paikalla peltoaukeiden ympäröimänä. Tilan nykyiset rakennukset ovat 1800-luvulta. Pihapiiri koostuu useista rakennuksista, joihin kuuluvat päärakennus vuodelta 1867, riviaitta, kaksikerroksinen kaiteellinen aitta, kaksi otsallista yksinäisäittoa, viljamakasiini, varastoaitta, paja, riihi, navetta ja entinen talli. Pihapiirin uudempaa rakennuskantaa edustaa väentupatyypinen piharakennus.

Aren liikerakennus

Aren liikerakennus sijaitsee osoitteessa Ilmarisenkatu 1. Vuonna 1938 valmistuneen Aren liike- ja konttorirakennuksen (Are-lyhennys tulee sanoista auto, radio, elektrisiteetti) suunnitteli arkkitehti Paavo Tiitola. Suurikokoisella liiketalolla on erityistä kaupunkikuvallista merkitystä Kauppakadun päätteenä ja Aren aukion muodostajana. Aukio on harvoja säilyneitä kaupunkihistoriallisia aukioita Jyväskylässä. Nykyisin kauppakeskuksena toimivalla Aren talolla on rakennushistoriallista merkitystä ajalle tyypillisenä arvokkaan pelkistettynä, klassistia piirteitä omaavana kaupunkikiinteistönä.

Cygnaeuksen koulu

1920-luvun klassismia edustava Cygnaeuksen koulu on rakennushistoriallisesti merkittävä koulurakennus. Arkkitehtien Jussi ja Toivo Paatelan suunnittelema rakennus valmistui vuonna 1925. Koulun arkkitehtuurissa on lukuisia hienoja yksityiskohtia, kuten julkisivun kipsikoristeet ja sisätilojen maalauskoristelut. Rakennuksella on tärkeä kaupunkikuvallinen merkitys osana Voionmaankadun katunäkymää.

Cygnaeuksen puisto

Ennen Jyväskylän kaupungin perustamista sijaitsi nykyisen ruutukaavan alueella kappelikylän kirkko, markkinapaikka ja muutamia taloja piharakennuksineen. Jaakko Jaakonpoika Leppäsen suunnittelema kirkko oli rakennettu maanteiden risteykseen vuonna 1775. Kirkon ympärille perustettiin hautausmaa. Uuden kaupunginkirkon valmistuttua vuonna 1880 vanha kirkko purettiin käyttämättömänä vuonna 1888 ja paikalle tehtiin puisto. Sen reunoille istutettiin koivurivit, lehmuksia ja vaahteroita. Puisto sai nykyisen nimensä Jyväskylän seminaarin ensimmäisen johtajan Uno Cygnaeuksen mukaan vuoden 1899 asemakaavassa. Puiston historiallisesta merkityksestä muistuttaa kuvanveistäjä Ville Vallgrenin vuonna 1899 tekemä Uno Cygnaeuksen patsas ja arkkitehti Pauli E. Blomstedtin ja kuvanveistäjä Gunnar Finnen Vanhan kirkon muistomerkki (1938).

Entinen puolustusvoimien varikkorakennus

Seppälänkankaalla sijaitsee arkkitehti Kalle Lehtovuoren vuonna 1933 suunnittelema ja aiemmin puolustusvoimien omistama funkistyylinen varikko. Kohdealueella oli puolustusministeriön alaisuudessa Jyväskylän sotilaspiirin teknillinen tykistövarikko 1930-luvun alkupuolelta 1960-luvulle saakka.

Fredriksonin entinen lakkitehdas

Rakennus muodostaa yhtenäisen ja näyttävän, osittain klassishenkisen tehdaskokonaisuuden Harjun ja Harjukadun reunaan (Yliopistonkatu 9). Tehtaan vanhempi osa vuodelta 1935 rakennettiin arkkitehti W. G. Palmqvistin piirustusten mukaan. 1940- ja 1960-lukujen laajennukset ovat arkkitehti Matti Hämäläisen suunnittelema. Kohteella on teollisuushistoriallista arvoa etenkin ylioppilaslakkituotannostaan tunnettuna tehtaana, jonka Anton Fredrikson perusti Jyväskylään vuonna 1887. Entinen tehdas on kunnostettu asuinkeuhkotaloksi vuosina 2004–2005. Pihapiiriin kuuluu myös uusrenessanssityylinen, vuonna 1913 Kirkkopuiston laidasta siirretty puinen asuintalo.

Haikan asuinalue ja sektoriloisto

Säynätsalon Muuratsalon pohjoispäässä, Päijänteen rannan tuntumassa sijaitseva Haikka on arkkitehti Wivi Lönnin asemakaavan mukaan rakennettu asuinalue. Talot on rakennettu asutus- ja sosiaalihuollon tyyppi- ja piirustusten mukaan 1920- ja 1930-luvulla. Asuinrakennukset ovat pääosin puolitoistakerroksisia lautataloja, joissa useimmissa on T-ruutukarmiin pohjautuvat kuusiruutuiset ikkunat ja harjakattoinen kuisti. Niemen kärjessä, omalla saarellaan, lähellä kaksikerroksista asuin- ja kahvilarakennusta sijaitsee vuonna 1943 rakennettu Haikan sektoriloisto.

Halilan pihapiiri

Vesangassa sijaitsevan Halilan tilan suorakaiteen muotoisessa pihapiirissä sijaitsee komea 1840- ja 1850-luvuilla rakennettu empiretyylinen asuinrakennus. Samaan pihapiiriin on 1880-luvulla rakennettu uusi päärakennus, joka on pitkä- ja kapearunkoinen, harjakattoinen ja T-puitteisillä ikkunoin varustettu hirsitalo. Lisäksi pihapiiriin kuuluu 1890-luvun aitta ja lohkokivinavetta sekä empiretyyliin 1840- ja 1850-luvulla rakennettu vilja-aitta, 1910-luvulla rakennetut riihi ja talli, 1930-luvulla tehty puuliiteri sekä heinäkuivaaja ja maneesi 1980- ja 1990-luvulta.

Halosen harmonitehdas

Jyväskylän keskustan ruutukaava-alueen reunaan (nyk. Hannikaisenkatu 39) rakennettu talo valmistui vuonna 1910. Sen on suunnitellut Antti Halonen. Rakennus edustaa Jyväskylässä harvinaista jugendtyylistä taloa. Taidemaalari Pekka Halosen veljen Aapeli Halosen vuonna 1902 perustama urkuharmonitehdastoimi Halosen talossa vuosina 1911-1961. Jyväskylän kaupungin grafiikan paja, taitelijasunnott ja galleria toimi rakennuksessa vuodesta 1983 lähtien 2000-luvulle. Rakennushistoriallisesti arvokas harmonitehdas kuuluu Jyväskylän harvoin 1900-luvun alun kivitaloihin ja on historiallisesti merkittävä kansakouluille urkuharmoneja valmistaneena tehtaana.

Halssilan kirkko

Kolmen jyväskyläläisarkkitehdin Erkki Kantosen, Hannele Arantolan ja Antti Eskelisen suunnittelemana ja vuosina 1968-1969 rakennetussa valkoisessa betonirakennuksessa on ”viuhkamaisen” kirkon lisäksi myös kirkon alapuolelle rinteeseen sijoittuva matalampi siipi, jossa on seurakuntasali, kerho- ja työtilat. Kuusikulmaisen kirkkosalin lattia viettää kohti alttaria. Valo tulee korkeista ja kapeista ikkunoista. Kirkon seinissä, alttarikaiteessa ja alttarissa näkyy ajalle tyypillisesti betonivalussa käytetyn laudoituksen jäljet. Kirkon reliefimäisen alttariteoksen on tehnyt taitelija Helmer Selin vuonna 1971. Kirkkosalin takaseinää kiertää Enkelten parveksi kutsuttu lehteri. Parvi on pelkästään kirkon rakenteeseen liittyvä ratkaisu eikä sinne johda portaita. Sisäänkäynti kirkkoon on suojaisan kirkkopihan kautta. Kirkkopihan reunalla on erillinen korkea kellotorni.

Harjun kampus, entinen ammattikoulu, nykyinen lyseo-ammattikoulu

Eduskunta myönsi varat Jyväskylän keskusammattikoulun perustamiseksi vuonna 1946. Koulu sai nimekseen Keski-Suomen keskusammattikoulu ja se toimi aluksi nykyisen koulun paikalla sijainneissa puolustusvoimien parakeissa. Arkkitehtien Marja ja Keijo Petäjän suunnitelmat voittivat keskusammattikoulujen piirustuskilpailun ja lamellityyppisen koulun rakennustyöt aloitettiin vuonna 1950. Keskusammattikoulun toinen ja kolmas rakennusvaihe toteutettiin vuosina 1953-1957. Rakennuksen sisustussuunnitteluun osallistui Ilmari ja Annikki Tapiovaaran suunnittelutoimisto. Suurikokoinen, pohjakaavaltaan hieman kampamainen keskusammattikoulu ja siihen liittyvä asuntola valmistui lopullisesti seitsemän vuoden kuluttua koulun rakentamisen aloittamisesta. Harjun kampuksesta muodostui vuonna 2015 alkaneen peruskorjauksen myötä monimuoto-opiskelua tukeva avoin oppimisympäristö, jossa yhdistyy lukio-opetus sekä ammattiin ohjaava koulutus. Muutossuunnitelmista vastasi arkkitehti Mika Kurth. Harjun kampuksella on rakennushistoriallista sekä sivistyshistoriallista merkitystä ammatillista koulutusta varten rakennettuna koulukokonaisuutena asuntoloineen. Harjun kampus liittyy osaksi Harjun maisemaa ja on kaupunkikuvallisesti merkittävä kokonaisuus.

Harmaa huvila, Tikkakoski

Harmaa huvila on rakennettu Tikkakosken tehtaan johtajien asunnoksi ja sen on suunnitellut arkkitehti Yrjö Blomstedt vuonna 1909. Jugendtyylisessä huvilassa on monimuotoisia verantoja ja parvekkeita. Alkujaan siihen kuului myös torni. Talon ulkoasua leimaavat T-malliset, osittain moniruutuiset ikkunat ja harmaa väriyty. Pihapiiriin rakennettiin myös hevosmiehen asunto ja kärryliiteri 1920-luvulla.

Hintunen

Vaajakoskella sijaitsevan Hintusen torpan piha koostuu hyvin säilyneistä harmaantuneista hirsirakennuksista. Perinteistä rakentamistapaa edustavat pitkänurkkaiset rakennukset on pystytetty 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Päijänteen rantaan sijoittuvalle tontille. Pihassa on yhteensä 14 rakennusta, mm. asuinrakennus, aitta, kaksi hirsinavettaa, sauna, riviaitta, heinätalli, riihi, rantatalli ja savusauna.

Hupelin uittokämppä

Hupeliin rakennettiin vuonna 1924 arkkitehti Karl Lindahlin suunnittelema uittokämppä Haapakosken uittoon tulevia tukkimiehiä varten. Kasarmirakennuksesta tuli suurikokoinen, harjakattoinen hirsirakennus, joka sai tyyli vaikutteita kansallisromantiikasta ja erityisesti karelianismista. Entinen uittokämppä on muutettu asuinkäyttöön. Vuonna 1947 tehty tiilinen sauna on säilynyt rannassa.

Huutokallion huvila

Huutokallion huvila sijaitsee Siikasalmeen työntyvän niemen kärjessä ja se edustaa 1900-luvun alun Päijänteen huvilakulttuuria. Paikalla on ollut vuodesta 1895 lähtien kesähuvila, joka myöhemmin 1910-luvulla laajennettiin, korotettiin ja muutettiin mansardikattoiseksi. Pihapiirissä sijaitsee päärakennuksen lisäksi toinen asuinrakennus, verstaas ja jyrkkäharjainen sauna.

Hytölä

Torppa-asutusta edustava Hytölän pihapiiri on suurimmaksi osaksi 1800-luvun lopulta. Hyvin säilyneessä pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi vuoraamaton vanha navetta, talli, riviaitta, liiteri ja hieman sivummalla jyväaitta sekä vuoratut hirsinavetta ja pieni saunarakennus.

Häkkisen kuntoutuskeskus

Jyväskylän maalaiskunta osti vuonna 1891 paperimestari Karl Palmölfiltä Häkkisen tilan kunnalliskodin perustamista varten. Pihapiirissä sijaitsevat kuntoutuskeskuksen päärakennus, joka on yhdistetty 1950-luvulla kahdesta 1800-luvun rakennuksesta, henkilökunnan rakennus 1900-luvun alusta, uusi osastotila, aitta, sauna- ja pesutupa sekä kellari. Häkkisessä on toiminut kunnalliskoti ja lastenkoti. Yhtenäisellä maatalon pihapiiriä muistuttavalla pihakokonaisuudella on historiallista merkitystä esimerkiksi sosiaalihuollon kehittymisestä, sillä sosiaalihuollon tyyppipiirustuksien 1890-luvulla rakennettuja vaivaistaloja on säilynyt Suomessa vähän.

Iso-Sauna

Säynätsalon Saunatiellä sijaitseva Iso-Sauna -niminen entinen saunarakennus on arkkitehti Wivi Lönnin vuonna 1925 suunnittelema klassinen tiilirakennus Säynätsalossa. Se toimi pitkään Parviaisten tehtaan yleisenä saunana ja pesutupana. Sauna on osa Päijänteen rantamaisemaa.

Janakan koulu

Koulurakennuksen on suunnitellut rakennusmestari V.F. Peltonen vuonna 1935. Janakan koulu on kaksikerroksinen, aumakattoinen ja vaaleaksi rapattu tiilirakennus, jossa on klassistisia tyylipiirteitä. Pihapiirissä sijaitsee lisäksi lautarakenteinen ja harjakattoinen piharakennus. Janakan entinen kansakoulurakennus edustaa tyyppillistä 1920-1930-luvun pelkistettyä klassistista koulurakentamista.

JAO Viitaniemi, entinen Jyväskylän teknillinen oppilaitos ja entinen Jyväskylän ammattikoulun Viitaniemen toimipiste

Viitaniemen kampusalue sijaitsee Viitaniemen valtakunnallisesti arvokkaan asuinalueen (RKY 2009) kupeessa. Ammattikoulun ja teknillisen opiston rakennusten suunnittelusta vastasi arkkitehti Keijo Petäjä. Oppilaitosrakennukset rakennettiin Asuntosäätiön rakennustapaohjeiden mukaan. Jyväskylän ammattiopiston (JAO) Viitaniemen kampusalueeseen kuuluu vaihteittain 1960-luvulta 2010-luvulle rakentunut Jyväskylän ammattiopiston alue sekä 1990-luvun alussa rakennettu, nykyisin Schildtin lukiona toimiva rakennus. 1960-luvulla rakennetut, usealla eri vuosikymmenellä laajennetut ja muutetut rakennukset edustavat vaaleaa modernismia, jossa on tyylipiirteitä järjestelmäarkkitehtuurista. Suuret rakennusmassat on jaettu toistuviin tilasarjoihin ja kokonaisuus muodostuu ketjumaisista rakennusyksiköistä. Eriaikaiset rakennusvaiheet on sovitettu onnistuneesti 1960-luvun arkkitehtuuriin. Kaikkia alueen rakennuksia yhdistää valkoiset, rapatut julkisivut. Keijo Petäjä suunnitteli Viitaniemen ammattikoulun kaikki muutokset aina 1980-luvun puoliväliin asti. Sen jälkeen kampuksen rakennusten muutosten suunnittelijoina ovat toimineet muun muassa arkkitehti Pekka Paavola, arkkitehti Mika Kurth ja rakennusarkkitehti Erkki Tarvainen. Lukion käytössä oleva rakennus valmistui vuonna 1992. Sen suunnittelijana toimi arkkitehti Pekka Paavola. Viitaniemen kampusalueella on sivistyshistoriallista merkitystä 1960-luvulta lähtien toimineena oppilaitoskokonaisuutena, joka on laajentunut ajan mittaan vastaamaan muuttunutta opetusta ja ammattiopetuksen historiaa Keski-Suomessa. Alueella on rakennushistoriallista merkitystä erityisesti arkkitehti Keijo Petäjän alkuperäisen, Viitaniemen asuntoalueen kokonaisuuteen liittyvänä modernin rakennusperinnön koulurakentamisen edustajana. Viitaniemen kampuksella on huomattavaa maisemallista merkitystä Viitaniemen alueen rakennetussa ympäristössä.

Juurikkasaari

Säynätsalon työväenyhdistys vuokrasi Säynätsalon pohjoiskärjessä sijaitsevan Juurikkasaaren vuonna 1909 ja rakennutti paikalle työväentalon vuonna 1916. Rakennusta laajennettiin myöhemmin vuosina 1925 ja 1952. Se on Keski-Suomen vanhimpia työväentaloja. Saaressa sijaitsevat lisäksi nykyisin saunana toimiva hirsirakennus, vuonna 1955 rakennettu ja vuonna 1961 laajennettu tanssilava ravintoloiheen, huvimajatyypinen grillikatos sekä lippukoppi. Vieressä on Jyväskylän Veneseuran purjehduskeskus.

Jyväsjoen koulu

Jyväsjoen entinen koulurakennus on valmistunut vuonna 1943 rakennusmestari V. F. Peltosen piirustusten mukaan. Rapattu aumakattoinen rakennus on osittain kolme ja osittain nelikerroksinen. Se on hyvin säilynyt ja tyypillinen esimerkki 1940-luvun pelkistetyistä kouluarkkitehtuurista. Rakennus on sittemmin muutettu asuinkäyttöön.

Jyväskylän katolinen kirkko

Jyväskylän katolinen paikallisseurakunta aloitti toimintansa sota-aikana 1940-luvulla Terijoen ja Viipurin seurakuntien toiminnan jatkajana. Seurakunnan oma kirkko, Pyhän Olavin kirkko, valmistui Yrjönkadun varteen vuonna 1962. Kirkon suunnitteli arkkitehti Olavi Kivimaa, joka oli pitkään toiminut Jyväskylän kaupunginarkkitehtina. Kirkkorakennus on betonirunkoinen ja valkomosaiikilla päällystetty. Suorakaiteenmuotoisen pitkän kirkkotilan taitteinen katto kohoaa kohti kirkkosalia kapeampaa alttaripäättyä. Pelkistetyin kirkkosalin ikkunoissa on lasimalaukset. Kirkon yhteyteen valmistui myös seurakuntakeskus, katolisten sisarten pitämän leikkikoulun tilat, opiskelija-asuntola, pappila sekä asunnot Ursuliinisääntökunnan sisarille. Kirkko on hyvin säilyttänyt alkuperäisen asunsa.

Jyväskylän kaupungin pääkirjasto (maakuntakirjasto) ja kansalaisopisto (työväenopisto)

Jyväskylän kaupunginkirjasto-kansalaisopiston rakennus valmistui vuonna 1980. Moderni, vaalea ja kuutiomainen rakennus on valmistumisestaan lähtien ollut kulttuurin monitoimitalo ja kaupunkilaisien kohtaamispaikka. Kaupunkikuvassa rakennuksen kuutiomainen vaalea rakennuskokonaisuus sijoittuu Vapaudenkadun ja Cygnaeuksenkadun kulmaan, luoden kontrastin Cygnaeuksen puiston avoimuudelle. Kirjaston ja kansalaisopiston rakennuksen toteutuksen lähtökohtana oli arkkitehtuurikilpailu, jonka voitti Arkkitehtitoimisto Hyvämäki–Karhunen–Parkkinen, ehdotuksella ”Peltirumpu”. Arkkitehti Eero Hyvämäki kanto päävastuun suunnittelusta. Rakennuksen vähäeleiset julkisivut jäsentyvät sisätilojen mukaan. Julkisivumateriaalina on käytetty vaaleaa keraamista laattaa, joka on toteutettu sandwich-elementeillä teräsbetonirungolle. Jo alkuperäisessä suunnitelmassa on otettu huomioon mahdollisuus muokata sisätiloja muuttuvien käyttötarpeiden muuttuessa. Sisustusarkkitehti Anita Karhusen suunnittelema alkuperäinen sisustus on edelleen nähtävissä rakennuksessa. Keskeinen osa kokonaisuutta ovat rakennukseen tilatut taideteokset kuten Kari Huhtamon suunnittelema Tiedon puu – veistos. Kirjastorakennuksella on huomattavaa kaupunkikuvallista merkitystä. Kokonaisuudella on rakennushistoriallista merkitystä kulttuuri- ja sivistystoimen 1980-luvun julkista rakentamista edustavana kohteena.

Jyväskylän lentoasema

Vuonna 1960 valmistuneen lentoaseman terminaalirakennuksen rakennuttajana toimi Ilmailuhallitus. Alkuperäinen matkustajapaviljonki, joka toimii nykyään toimisto- ja sosiaalitalona edustaa vähäeleis-

tä, pelkistettyä 1960-luvun käyttöarkkitehtuuria. Lentoasemaa laajennettiin vuosina 1977, 1989 ja 1990 sekä vuonna 2004. Pääsuunnittelusta vastasi vuoden 1977 laajennuksen yhteydessä arkkitehti Heimo Vesikari. Puolestaan vuoden 1986-1988 laajennusosan sekä vuoden 1990 muutoksien suunnittelijoina toimivat arkkitehdit Peter Verhe ja Pekka Helin helsinkiläisestä Arkkitehtitoimisto Helin & Siitosesta. Samat arkkitehdit vastasivat myös vuonna 2004 valmistuneen uuden terminaalin suunnittelusta. Suurimmassa osassa Jyväskylän lentoaseman rakennushankkeita oli mukana myös Ilmailuhallituksen rakennusinsinööri Eero Ojala. Lentoaseman alue on arkkitehtonisesti monipuolinen ja näytävä kokonaisuus, joka muodostuu 1960-luvun alussa valmistuneesta entisestä lentopaviljongista sekä 1990-luvun taitteessa rakennetusta, vuonna 2004 laajennetusta matkustajaterminaalista. Terminaalirakennus on edustava esimerkki 1900-luvun loppupuolen ja 2000-luvun alun laadukkaasta arkkitehtisuunnittelusta. Ajallisesti kerroksellinen rakennuskokonaisuus edustaa Jyväskylän lentoaseman toiminnan ja lentoasema-arkkitehtuurin kehitystä 1960-luvulta 2000-luvulle.

Jyväskylän ortodoksinen kirkko

Jyväskylän ortodoksinen seurakunta osti vuonna 1951 kirkkotontin Rajakadun varresta. Tontille vuosina 1953–1954 rakennettu kirkko oli ensimmäinen Suomeen pystytetty jälleenrakennuskauden ortodoksinen kirkko. Sen suunnitteli arkkitehti Toivo Paatela, jolta Jälleenrakennustoimikunta oli toivonut ortodoksiseen perinteeseen pohjautuvat pienen kirkon tyyppiirustukset. Sekä kirkkohallitus että rakennushallitus hyväksyivät piirustukset, vaikka suunnitelmat eivät olleetkaan varsinaisen bysanttilaisen perinteen mukaiset. Paatela suunnitteli rakennuksesta satulakattoisen sileäksi rapatun pitkäkirkon, johon sisäänkäynti on pitkällä sivulla rakennuksen toisessa päässä sijaitsevan kellotornin alakerran läpi. Kirkon eteisestä pääsee sekä pieneen kirkon kylkiäiseksi vuonna 1959 rakennettuun seurakuntasaliin että kirkkosaliin. Ikonostaasi erottaa kirkkosalin ja alttarin. Ikonostaasin ikonien hopeariisat on evakuoitu Käkisalmen Neitsyt Marian syntymän kirkosta. Ikonit niihin on maalannut Tito Colliander. Kristuksen ylösnousemukselle pyhitetty kirkko vihittiin käyttöön lokakuussa 1954, vaikka sisustustyöt olivat kesken. Kirkon alttarin puoleinen pääty on katoksella kytketty pappilarakennukseen. Myöhemmissä korjauksissa kirkko on säilyttänyt hyvin alkuperäisen asunsa. Uusi seurakuntakeskus valmistui kirkon ja pappilan viereen vuonna 1995. Sen suunnitteli jyväskyläläinen Arkkitehtuuritoimisto Koponen & Ollikainen Ky.

Kanavuoren varikkoalue

Kanavuoren varikkoalueen perustamisvaiheet linkittyvät Jyväskylän alueelle 1930- ja 1940-luvuilla rakentuneisiin valtion asetarviketeollisuuden vaiheisiin. Lapuan tehtaiden hajasijoittaminen tuli ajankohtaiseksi vuonna 1938, jonka myötä Keski-Suomi nousi esille yhtenä ampumatarviketeollisuuden keskuspaikkana. Puolustusministeriö määräsi tehtaan sijoitettavaksi Jyväskylän maalaiskunnassa sijaitsevaan Kanavuoreen. Kanavuoren louhintatyöt saatiin valmiiksi heinäkuussa 1940. Luolaston ympäristöön rakentui noin kymmenen rakennuksen kokonaisuus. Vuonna 1943 siirrettiin Ähtärin luotiosaston koneet Kanavuoreen. Tuotanto alkoi vuonna 1944. Asevarikko-osasto 2 muutti sodan jälkeen vuonna 1949 Kanavuoreen, jonka jälkeen Kanavuoren luolastossa alettiin varastoida pääasiassa jalkaväen aseita ja ampumatarvikkeita. 1950-luvulla luolastossa varastoitiin myös kauppa- ja teollisuusministeriön varmuusvarastointimateriaalia sekä linnoituskalustoa.

1960-luvulla Puolustusvoimat panostivat voimakkaasti uudisrakentamiseen. Yksi uudisrakennushankkeista oli Kanavuoren luolien toiminnan laajentaminen maan päälle. Alueelle rakennettiin esikunta, yhdeksän maastovarastoa sekä henkilökunnan tarpeisiin kaksi rivitaloa. Rakennuksien suunnittelusta vastasi pääosin arkkitehti Esko Kauria. Kanavuoren varikon rakennukset limittyvät historiallisesti ja

arkkitehtonisesti tiiviisti Puolustusvoimien rakennuskannan sotien jälkeiseen voimakkaaseen laajenuskautteen. Varikon rakennukset ovat edustava ja hyvin alkuperäisasussaan säilynyt esimerkki Puolustusvoimien tarverakentamisesta ja modernistisesta arkkitehtuurisuunnittelusta. Varikkoalue on toimintahistoriansa kautta osa valtakunnallisesti merkittävää Jyväskylän seudun sotatarviketeollisuuden rakennuskantaa.

Kankaan tehtaan alue

Vuonna 1872 perustetun Kankaan paperitehtaan alue on rakennuskannaltaan kerroksellinen ja ajan mittaan muuttunut ja laajentunut ympäristö Tourujoen varressa. Alueella on vielä nähtävissä 1800–1900-lukujen punatiilistä teollisuusrakentamista, tehtaaseen liittynyttä asuinrakentamista sekä vesivoimarakenteita ja kanavia. Kokonaisuuteen kuuluu esimerkiksi arkkitehti W.G Palmqvistin suunnittelema muuntamo vuodelta 1925 sekä arkkitehti Jarl Ekelundin suunnittelema konttorirakennus vuodelta 1941. Vanhan paperitehtaan punatiilirakennuksien vanhimmat osat on rakennettu 1800-luvun lopulla. Tehtaan suunnittelijoina ovat olleet muun muassa arkkitehti W.G. Palmqvist, rakennusinsinööri L. Nyrop ja arkkitehti Heimo Kautonen. Kankaankadun varressa sijaitsevat 1870- ja 1920-luvulla rakennetut entiset tehtaan työnjohtajien puiset asuintalot. Tehtaan johtajien vuosina 1870, 1919 ja 1951 rakennetut huvilat sijoittuvat hieman sivummalle Tourujoen rantatöyräälle. Alueen rakennuskantaa on peruskorjattu, rakennuksien käyttötarkoitukset ovat muuttuneet ja osa käytöstä poistuneista paperiteollisuuteen liittyneistä rakenteista on purettu. Kangas on rakentumassa yhdeksi merkittävimmistä aluekehityskohteista Jyväskylässä.

Kauppakatu

Jyväskylän Kauppakatu kulkee Jyväskylän keskustan läpi vaakasuuntaisesti, koko ruutuasemakaavan mitalta päättyen Aren aukiolle, Kolmikulman eteen. Kauppakatu on ollut sekä Jyväskylä läpikulkukatu että kautta historian, ainoa varsinainen liikekatu. Kauppakadun varren liike- ja asuinrakentaminen alkoi heti, kun vuonna 1837 valmistuneen C.L. Engelin asemakaavan kadut ja korttelit oli mitattu maastoon. Yhä edelleen Kauppakadun varteen sijoittuvat keskusta-alueen suurimmat kauppakeskukset ja merkittävimmät liiketilat, kuten Forum, Torikeskus ja Jyväskeskus sekä tavaratalo Sokos. Kadun keskiosassa sijaitsee kaupungin keskuspaikka, "kompassi". Kauppakatu muutettiin vuonna 1993 joukkoliikennekadusta kävelykaduksi. Kävelykatu laajeni Asemakadulle vuonna 2011 ja Väinönkadulle vuonna 2013.

Kauppakadun varren arkkitehtuuri on ajallisesti kerroksellista ja se sisältää monenlaisia arvokerrostumia. Vanhimmat säilyneet rakennukset Kauppakadun varressa sijoittuvat Kirkkopuiston ympäristöön sekä Aren aukion puoleiseen päähän. Vanha Tiilitalo (arkkitehti K.A. Nylund, 1928), Kauppakatu 32 (1929, arkkitehti Georg Jägerroos), Työväentalo (1925, arkkitehti Alvar Aalto 1925) ja Aren liikerakennus (1938, arkkitehti Paavo Tiitola) edustavat 1920-1930-lukujen liike- ja asuinrakentamista. Kirkkopuiston laidassa näyttävää liike-elämän rakentamista esittelee muun muassa entinen Suomen pankin talo (1949, arkkitehti Harry W. Schreck), entinen Kansallis-Osake-Pankin talo (1915, arkkitehdit Vilho Penttilä, 1939 Kauno S. Kallio, 1976 Erkki Kantonen), Toritalo (1929, arkkitehti Urho Åberg) ja Keskitalo (1930, arkkitehti Kerttu Tamminen). Yläkaupungin puoleinen osa Kauppakadusta muodostuu pääosin asuinkerrostaloista, joissa ensimmäinen kerros on rakennettu kivijalkakaupoiksi ja liiketiloiksi. Suunnittelijoina Kauppakadun alkupäässä ovat toimineet Jyväskylän kaupunginarkkitehtinäkin toimineet arkkitehdit Matti Hämäläinen (1950–1960-luvuilla) ja Erkki Kantonen (erityisesti 1960–1970-luvuilla). Lisäksi arkkitehti Jorma Paatolan sekä arkkitehti Raimo Halosen useita suunnitelmia on toteutettu alueelle. Kauppakatu on keskisuomalaisittain poikkeuksellinen ja historiallisesti

merkittävä liike- ja asuinrakentamisen kokonaisuus, jossa yhdistyy kaupungin kehityksen erilaiset vaiheet ja arkkitehtuuri.

Keljon sähköasema, Jyväskylän Energian (entinen IVO:n) Jyväskylän muuntoasema

Keljon sähköaseman aluekokonaisuus on siten yksi kolmesta Keski-Suomessa sijaitsevasta Imatran Voiman rakennuttamasta voimasiirtoverkon muuntoasemasta. Vuoden 1950 loppuun mennessä oli koko maan osalta Oulujoki–Hikiä välille rakennettu kaikkiaan kuusi muuntoasemaa (em. lisäksi: Mikkelin, Viinijärvi, Savonlinna). Imatran Voima Osakeyhtiö rakennutti vuosien 1929-1950 välisenä aikana Suomeen kokonaisuudessaan 24 muuntoasemaa. Jyväskylän muuntoaseman tehtiin osaksi valtakunnallisen kantaverkon 220 kV:n johtoyhteydestä tulevaa siirtojohtoyhteyttä varten. Jyväskylän muuntoaseman (nykyisin nimellä Keljon sähköasema) kokonaisuus muodostuu varsinaisesta muuntoasemasta, kytkinkentästä ja -asemasta siihen liittyvine raiteineen /kiskoineen, pienestä muuntamokopista sekä varastorakennuksesta. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu kahden asuinrakennuksen pihapiiri talousrakennuksineen. Keljon sähköaseman suunnitelmat laadittiin Imatran Voiman rakennusosaston omana työnä. Rakennuspiirustukset on signeerattu rakennusluvan hakemisen aikaan, vuonna 1945. Osa rakennuksista on toteutettu Imatran Voima Oy:n rakennusteknikko Emil Ekegrenin tyyppi- ja piirustuksien peruskokoelman pohjalta. Myös arkkitehti Aarne Ervin tyyppi- ja piirustuksia on käytetty esimerkiksi talousrakennuksessa (1962). Muuntoaseman takana sijaitsee aidattu kytkinkenttä ja rakennuksen edessä on suuri moniosainen pääteportaalipylyvä. Jyväskylän muuntoasema-alueella kokonaisuutena on huomattavaa sähkövoiman tuotantoon ja siirtoon liittyvää teollisuushistoriallista merkitystä koko Keski-Suomen näkökulmasta.

Keljon työväentalo Valorinne

Keljon työväentalo on valmistunut vuonna 1949 arkkitehtitoimisto Jorma Paatolan suunnittelemana. Talo tehtiin talkoilla. Rakennus on roiskerapattu, harjakattoinen talo, joka on säilynyt myös sisätilojen ratkaisuiltaan pitkälti alkuperäisessä asussa. Keljon työväentalo edustaa 1940-luvun ja 1950-luvun työväentaloperinnettä.

Kerrostalo Selkälahti

Säynätsalossa sijaitsevan Selkälahti-nimisen kerrostalon (Parviaisentie 33) on suunnitellut Jorma Paatolan arkkitehtitoimisto vuonna 1950. Kolmikerroksinen, rapattu, harjakattoinen talo edustaa 1940–1950-lukujen asuintalorakentamisen parhaimmista. Sen leimallinen piirre on kadunpuoleinen, koko julkisivun pituinen erkkeriseinä. Rakennus on Säynätsalon ensimmäinen aravarahoitteinen kerrostalo.

Kerrostalo Virkala

Kerrostalo Virkala sijaitsee Säynätsalon Kilkitniemen läheisyydessä metsäisellä rinteellä järven rannassa. Se rakennettiin vuonna 1942 Parviaisen tehtaiden virkailijoiden kerrostaloksi arkkitehtien Karl ja Margaretha Stigzeliuksen suunnitelmin. Rakennus on 1940-luvun pienkerrostalo, jonka arkkitehtuurissa on vaikutteita monimuotoisesta funktionalistisesta asuintalorakentamisesta.

Keski-Suomen keskussairaalan alue ja ns. Keskussairaalanmäki

Uuden keskussairaalan myötä vuonna 1943 Keski-Suomessakin alettiin suunnitella koko maakuntaa palvelevaa, modernia keskussairaala-alueita. Sairaalan paikaksi valittiin Jyväskylän kaupungin lahjoittama tontti. Sairaala-alueen suunnittelu annettiin Arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railolle. Sairaala-

kennuksen lisäksi alueelle rakennettiin ensimmäisessä vaiheessa keittiö- ja ruokalarakennus, lämpökeskus ja pesularakennus sekä neljä henkilökunnan asuinkerrostaloa. Punatiilisen, alkujaan 375-paikkaisen Keski-Suomen keskussairaalan hallitseva piirre on 10-kerroksinen vuodeosasto-osa, johon matalammat siipirakennukset on liitetty. Suuri osa laitteista ja kalusteista hankittiin Helsingin vuoden 1952 olympialaisia varten. Ne siirrettiin kisojen jälkeen Keski-Suomen keskussairaalan tiloihin ja henkilökunnan asuntoihin.

Lähes kaikki sairaala-alueelle ensimmäisessä vaiheessa suunnitellut rakennukset valmistuivat vuoden 1953 loppuun mennessä. Sairaalatoiminta alkoi vuonna 1954. Keskussairaalan päärakennusta on korjattu ja laajennettu useassa eri vaiheessa vuodesta 1964 alkaen. Aluekokonaisuuteen liittyi myös Sädesairaala ja laboratorio, lampola sekä lääkärin rivitalo. Sairaalan läheisyyteen rakennettiin myös kouluja ja päiväkotia. Sairaala-alueelle puolestaan rakennettiin sairaanhoito-oppilaitos vuonna 1964. Alue on sittemmin kokenut myös muutoksia, kun osa Keskussairaalan rakennuksista on purettu ja uutta keskussairaala rakennetaan. Toisena suomalaisena keskussairaalana valmistunut Keski-Suomen keskussairaala edustaa tasokasta 1950-luvun arkkitehtuuria yhdessä vuotta aiemmin valmistuneen Pohjois-Karjalan keskussairaalan kanssa.

Kiljanderinkadun kerrostalot

Kiljanderinkadun ja Länsi-Päijänteentien varteen sijoittuvat 1950-luvun kerrostalot edustavat ajalleen tyyppillistä asuinkerrostalorakentamista. Kiljanderinkadun seitsemänkerroksiset pistetalot on suunniteltu Kulutusosuuskuntien keskusliiton asunto-osastolla. Kolmikerroksiset rapatut pienkerrostalot ovat arkkitehtien Erkki Kantosen, Olavi Kivimaan ja Matti Hämäläisen suunnitteleamia.

Knuutila, Puura, Harjula ja Oravasaaren koulu

Oravasaaren vanhan kyläkeskuksen kulttuurimaisemaan kuuluvat Knuutilan, Puuran ja Harjulan tilat sekä Oravasaaren koulu. Knuutilan puutarhamaiseen pihapiiriin sijoittuu kartanotyyppinen klassinen kivitalo, joka valmistui vuonna 1928. Lisäksi pihapiirissä on sementtitiilistä rakennettu ja alueelle tyyppillinen harjakattoinen navetta 1920-luvun lopusta, riviaitta 1900-luvun alusta, vilja-aitta 1700-luvulta, riihi 1800-luvulta ja hirsinen pajarakennus. Puuran neliönmuotoisessa pihapiirissä sijaitsee edustava päärakennus 1700-luvun lopulta, entinen syytinkirakennus 1700-luvun lopulta, hirsinavetta 1880-luvulta, vaateaitta 1860-luvulta, kaksi aittariviä 1700–1800-luvuilta sekä sivummalla olkitalli ja lato. Oravasaaren koulu on klassistiseen tyyliin suunniteltu punatiilinen koulurakennus. Se valmistui 1920-luvulla rakennusmestari V. F. Peltosen suunnitelmien mukaan. Koulun pihapiirissä on talousrakennus ja sauna 1890-luvulta. Koulu on edelleen toiminnassa. Harjulan pihapiiri sijaitsee Puuran tilaa vastapäätä tien toisella puolella. Harjulan tilaan kuuluu päärakennus vuodelta 1902, sementtitiilinen ja katon päädyistä aumattu navetta vuodelta 1927, vanha punamullattu luhtiaitta, koti tarvemylly, leikkimökki, aitta, lato ja muutama varastorakennus.

Kolun alue, entinen kunnalliskoti

Kolun alue oli useasta eri-ikäisestä rakennuksesta koostunut hoitolaitosalue, johon on kuulunut myös toimivan maatilan rakennukset viljelyksineen. Jyväskylän maalaiskunnan kunnalliskoti perustettiin Kolun tilalle vuonna 1919. Mielisairaalarakennus valmistui vuonna 1925. Talousrakennus oli valmistunut jo vuonna 1923. Työväenrakennukset valmistuivat vuosina 1926 ja 1931 A. Arvilan piirustuksien mukaan. Ensin toinen toimi talousrakennuksena ja toinen miestenosastona. Nykyinen kiviavetta V.F. Peltosen suunnitelmien mukaan vuonna 1932. Navettaa muutettiin vuonna 1986 kunnan suunnitel-

min. Klassistiseen tyyliin rakennettu uusi mielisairaalarakennus valmistui vuonna 1938 Kalliomäkeen, myös sen suunnitelmista vastasi rakennusmestari Peltonen. Uusin Kolun päärakennus (myöhemmin sairaala/vuodeosasto), valmistui vuonna 1940. Kaksikerroksinen ja aumakattoinen Impilinna valmistui vuonna 1945. Päärakennukseen tehtiin arkkitehti Raimo Halosen suunnitelmin laajennukset vuosina 1977 ja 1982. Päärakennusta laajennettiin ja peruskorjattiin sittemmin vielä vuosina 1991 ja 1992. Rakennus toimi sittemmin hoivakotina. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu myös kellarirakennus rinteessä, muuntamo sekä heinälatona toiminut varastorakennus. Kolun alue aukeine peltoineen on osa Puuppolan arvokasta peltomaisemaa.

Korpjoen mylly ympäristöineen

Päijänteeseen laskevan Korpjoen varressa Korpilahdella sijaitsee Ylä-Niittysen talon maille vuonna 1874 perustettu lohkomylly, joka oli toiminnassa vuoteen 1958 asti. Tämän jälkeen myllyalue on ollut Vanhan Korpilahden kotiseutuyhdistyksen hoidossa ja alueelle on siirretty riihi ja aitta. Myllyn ympäristössä on kosken ylittävä vanha kivisilta ja Väinölän kookas 1860-luvulla rakennettu harjakattoinen ja lautavuorattu hirsitalo, jossa on T-puitteiset ikkunat. Talossa asui Korpilahden ensimmäinen kanttori Viktor Theodor Forsgrén, joka oli paikkakunnan aktiivinen toimija ja vaikuttaja. Hänen poikansa Martti Korpilahti, opettaja ja Keski-Suomen kotiseuturunoilija, on syntynyt tässä rakennuksessa.

Korpilahden pappilat: vanha pappila eli Ala-Niittysen pappila ja Korpilahden Yhteispappila

Päijänteen rantamaisemaan sijoittuu rinnakkain kaksi merkittävää pappilarakennusta eri aikakausilta. Pappiloita ympäröivät maat kuuluivat aikanaan Ala-Niittysen tilaan, joka hankittiin vuonna 1870 seurakunnan omistukseen. Tilan vanha päärakennus korjattiin kirkkoherran pappilaksi. Vuonna 1893 päätettiin rakentaa uusi pappilarakennus lääninarkkitehti Alfred Cawénin suunnitelmin. Suurikokoinen, kertaustyylinen pappila valmistui vuonna 1901 ja kiviavetta vuonna 1903. Lisäksi pihapiirissä sijaitsee kaksikerroksinen vilja-aitta ja väentupa. Pappilana rakennus oli vuoteen 1954 saakka, jolloin valmistui uusi Yhteispappila. Uudessa pappilassa oli kirkkoherran asunto, kanttorin asunto, diakonissan asunto, kappalaisen asunto ja suntion asunto, seurakuntasali sekä toimistotiloja. Yhteispappilan suunnittelusta vastasi helsinkiläinen Taloseppo Oy. Suuressa rakennuksessa on kaksi asuinkerrosta sekä kellari- ja vinttitilat, matalammassa siipiosassa sijaitsi kirkkoherranvirasto. Vaikutteita pappila on saanut 1950-luvun kivirakentamisesta rappauspintoineen ja liuskekiiviverhoiluineen. Vuosina 1955–1979 vanha pappilarakennus toimi Korpilahden kunnanvirastona. Kokonaisuudella on rakennushistoriallista merkitystä eri aikakausien pappilarakentamisesta kertovana kohdealueena.

Kortepohja, lähiökeskus ja Ylioppilaskylä

Arkkitehti Bengt Lundsten ja hänen työryhmänsä voittivat Kortepohjan alueesta järjestetyn asemakaavakilpailun 1960-luvun puolivälissä. Kilpailuehdotuksen pohjalta laadittiin koko Kortepohjan alueen asemakaava. Ehdotuksesta poikettiin kuitenkin merkittävällä tavalla asuma-alueen rakentamisen jälkeen Kortepohjan ostos- ja palvelukeskuksen ympäristön ja Ylioppilaskylän osalta. Alkuperäinen Jyväskylän Ylioppilaskylän alue rakennettiin kahdessa vaiheessa vuosien 1968–1975 aikana. Ylioppilaskylä edustaa usean eri aikakauden opiskelija-asumisen ihanteita. Ylioppilaskylä toteutui alkujaan arkkitehtien Erkki Kantosen, Niilo Hartikaisen ja Jukka Kolehmaisien tekemien suunnitelmien pohjalta. Osa rakennuksista on sittemmin purettu ja korvattu uudisrakennuksilla 1990–2010-lukujen välisenä aikana. Alueen lähipalvelut muodostuvat erityisesti Kortepohjan kirjaston ja päiväkodin, Kortepohjan koulukeskuksen ja kirkon sekä seurakuntakeskuksen kautta. Kortepohjan seurakuntakeskus rakennettiin arkkitehti Antti Eskelisen vuonna 1973 suunnitelmien mukaan. Kortepohjan koulun suunni-

telmat laati apulaiskaupunginarkkitehti Jukka Kolehmainen vuonna 1969. Koulu rakennettiin osissa 13 vuoden aikana, viimeisen osan valmistuessa vuonna 1983. Kortepohjan lastentalon ja kirjaston piirustukset on laatinut kaupunginarkkitehti Erkki Kantonen, ja se valmistui vuonna 1972. Yleiset ja julkiset viherympäristöt kulkureitteineen tuovat esiin näkymät yhdenmukaisiin lamellikerrostaloihin Laajavuorentien ympäristössä ja Emännäntien pistetaloihin. Kortepohjan asuma-alueeseen liittyvä kerrostaloalue julkisine palveluineen muodostaa modernia rakennusperintöä edustavan, erityisesti 1970-luvun arkkitehtuuria ja rakennustekniikkaa kuvaavan rakennushistoriallisen kokonaisuuden.

Kortesuon kartano ja pihapiiri

Kortesuon kartano on osa Jyväskylän Nisulan kantatalon 1600-luvulta alkanutta historiaa. Arkkitehti Jussi Lappi-Seppälän suunnittelema Kortesuon tiilinen rapattu funktionalistinen päärakennus valmistui vuonna 1940. Klassisävyisiä tyyli vaikutteita sisältävä sementtitiilinavetta ja kaksi hirsistä tilan hoitoon liittyntä asuinrakennusta on rakennettu kuusi vuotta aiemmin.

Kovala

Korpilahdella sijaitseva Kovala on alun perin torpaksi perustetun tilan pihapiiri, jonka vanha päärakennus on rakennettu kolmessa osassa vuoden 1816 savutuvasta 1930-luvun vinkkelilaajennukseen. Kokonaisuuteen kuuluu päärakennuksen lisäksi pitkänurkkainen pihatuparakennus, kokkitalli ja otsallinen luhtiaitta (kaikki 1800-luvun puolivälistä) ja vuonna 1905 tehty luonnonkivinavetta. Pihapiirin muita rakennuksia ovat vanha riihi, riviaitta, saunarakennus ja uusi matala omakotitalo. Taidemaalari Akseli Gallén-Kallela on asunut Kovalassa vuonna 1928.

Kuikan kylä

Kuikan kyläkeskus on muodostunut maanviljelyn myötä suotuisille alueille. Kylä sijaitsee Tikkakosken kaupunginosassa muodostaen väljästi sijoittuneiden vanhojen tilakeskusten ja pientilojen sekä niitä ympäröivien peltoalojen kanssa vaihtelevan maiseman. Kylämaisemaan sijoittuu useita kulttuurihistoriallisesti merkittäviä pihapiirejä ja Kymin lauttausyhdistyksen maita. Keskeisen osan historiallista Kuikan kylää muodostavat Pirttimäen, Ränssin, Sipilän ja Pellonpään tilat sekä Haapakummun huvila-alue. Pirttimäen umpipihaan sijoittuu päärakennus (1923), suurehko navetta-hevostalli-sikala 1930-luvulta, kaksikerroksinen kaiteellinen riviaitta 1930-luvulta, 1800-luvun riihi, liiteri, sauna ja vanha heinälato. Pihapiiri on suojassa pienellä kumpareella peltojen ympäröimänä. Ränssin tilan kookas hirsinen päärakennus on 1820-luvulta. Sen toiselle sivulle on tehty 1900-luvun alussa aikakauden muodin mukaan kahdesta harjakattoisesta kuistista yhdistetty lasikuisti. Pihapiirissä on myös aitta ja tallirakennus 1920-luvulla. Ränssin tila on maisemallisesti näyttävä ja rakennushistoriallisesti arvokas kestiekievarikulttuuria edustava pihapiiri. Sipilän hieman pohjalaistyyppinen päärakennus on valmistunut vuonna 1876. Tilan rakennukset muodostavat yhtenäisen, suljetun ja neliömäisen pihan, jota reunustavat päärakennuksen lisäksi 1800-luvun lopun aittarakennus, sauna-ulkorakennus, hirsinen navetta 1900-luvun alusta sekä puimala. Sipilän tila sijaitsee maisemallisesti keskeisellä paikalla Kuikan tiemaisemassa

Kuokkalan asuntomessualue

Vuoden 1985 asuntomessualue rakennettiin Yrttisuon perhepuiston ympärille, keskelle Kuokkalaa. Messualue muodostuu Kekkolan tien varren rivitaloista ja Muurarintien ja Takkapolun pientalo- ja rivitalokaduista. Arkkitehtuuriltaan ja materiaalivalinnoiltaan keskenään erilaiset rakennukset muodostavat vaihtelevan ja moni-ilmeisen kokonaisuuden rinnemaastoon. Alueelle tunnusomaista on

pihakatujen pieni mittakaava, arkkitehtonisten detaljien runsaus ja katutilasta rajatut intiimit pihalueet. Alueen pientalot ovat suomalaisten talotehtaiden tuotantoa. Rakenteeltaan pientalot vaihtelevat puuelementeistä betonielementteihin ja paikalla rakennettuihin ratkaisuihin. Julkisivumateriaaleina on käytetty sekä puu- että tiiliverhousta. Alueella on seitsemän rivitalokohdetta, joissa jokaisessa rakennukset rajaavat suojaisen sisäpihan. Messualueen ytimessä sijaitseva Yrttisuon perhepuisto oli Jyväskylän kolmas perhepuisto. Puiston oli tarkoitus palvella asuinalueitaan monipuolisena monitoimipuistona. Puistoon on sijoitettu kolme taiteilija Antti Maasalonen veistosta ”Rakastan”, ”Toukka” ja ”Tanssiinkutsu”. Lisäksi puistoon kuuluu arkkitehti Seppo Salmelan suunnittelema puistotalo (1985). Muurarintiellä sijaitsevan yhteisöasumiskohteen As. Oy Tuulenkyllän suunnitteli Arkkitehtuuritoimisto Moilanen & Jääskeläinen (1985). Tuulenkyllän asumisyhteisön viereen valmistui toinen yhteisöasumiskohde, As. Oy Jyväskylän Vastatuuli, vuonna 1991. Kekkolantien varressa kolmen pienkerrostalon muodostama As. Oy Messuleijona on Arkkitehtuuritoimisto Kahri Ky:n suunnittelema. Se on toteutettu yhteistyössä viereisen As.Oy Puistonseudun (1985) kanssa. As.Oy Lounaisrinne (1985) on Arkkitehtuuritoimisto Järvinen & Valjakka suunnitelmin toteutettu. Pihapiiri koostuu kuudesta, kuutiomaisesta rakennuksesta. Omakotitalot sijoittuvat pääosin Muurarintielle ja Takkapolulle. Useat kohteista olivat elementtivalmistajien tai erikoistuneiden talotehtaiden mallistoa, kuten Veitsiluoto Oy:n Monikko-Salla, Omatalon 111C ja Sasmu-suurelementeistä rakennettu Sasmu-talo. Enso-Gutzeit Oy:n Kototalot –puurakenteisista elementeistä on valmistettu talomallit Rinnekoto ja Aurinkokello. Niiden suunnittelusta vastasi arkkitehtiryhmä ARRAK. Modernia rakennusperintöä edustava, yhdenmukainen 1980-luvun lähiörakentamisen aluekokonaisuus on rakennushistoriallisesti ja kaupunkikuvallisesti merkittävä kokonaisuus. Alueella on erityistä historiallista merkitystä kansallisesti omana aikanaan asuinrakentamiseen vaikuttaneena ja sitä kehittäneenä alueena.

Kuokkalan kartano ja pihapiiri

Kuokkalan sahan omistaja kauppaneuvos Julius Johnson rakennutti perheelleen vuonna 1904 sahan viereen arkkitehti Wivi Lönnin suunnitteleman kivisen jugendtyylisen asuintalon. Rakennus sijoittuu Äijälänjoen ja Päijänteen vesistömaisemaan. Rakennuksessa toimi Jyväskylän mlk:n synnytyssairaala vuosina 1948–1967. Tilalla on ollut myös perinteisiä maatilarakennuksia sekä läheisen sahan asuinrakennuksia. Kuokkalan kartanoksi kutsuttu rakennus on entistään kunnostettu näyttely- ja juhlatiloiksi.

Kuokkalan kirkko

Kuokkalan kirkon suunnittelusta järjestettiin kuuden arkkitehtuuritoimiston kutsukilpailu 2000-luvun alussa. Kirkon suunnittelukilpailun voitti arkkitehtuuritoimisto Lassila Hirvilammi Arkkitehdit Oy:n ja Luonti arkkitehdit Oy:n yhteisehdotus ”Kide”. Suunnittelijoina toimivat Anssi Lassila ja Teemu Hirvilammi Lassila Hirvilammi Arkkitehdit Oy:stä ja Jani Jansson Luonti arkkitehdit Oy:stä. Kirkossa on toteutettu kokonaistaideteoksen ideaa; tumma, lähes ikkunaton liuskekivijulkisivu sulkee sisäänsä vaalean ja valoisan, koivupuisen kirkkotilan. Kirkkotekstiilit suunnitteli ja valmisti tekstiilitaiteilija Silja van der Meer. Kirkkosalissa on taiteilija Pasi Karjalan puinen alttaritaideteos ”Jeesus sanoo: Minä olen elämän leipä”. Rakennustyöt aloitettiin kesäkuussa 2008. Kuokkalan kirkolle on myönnetty useita arkkitehtuuripalkintoja. Kuokkalan kirkko on edustava esimerkki 2000-luvun kirkkoarkkitehtuurista.

Kuokkalan koulu ja Pohjalammen koulu eli Kuokkalan Yhtenäiskoulu

Kuokkalan Yhtenäiskoulu muodostuu vuonna 1988 valmistuneesta Pohjanlammen koulusta ja vuonna 1994 valmistuneesta Kuokkalan koulusta sekä niitä yhdistävästä pihalueesta. Pohjanlammen kou-

lun suunnitteli arkkitehti Jorma Vesanen Arkkitehtityö Oy:stä. Arkkitehtityö Oy:n Juhani Boman oli puolestaan suunnitellut Kuokkalan keskustan arkkitehtikilpailun myötä toteutuneen asemakaavan. Jyväskylän kaupungin koulutuslautakunta päätti, että Kuokkalan yläasteesta tehtäisiin kokeilu- ja tutkimuspohjaisesti koulujärjestelmän kehittämiseen erikoistuva yksikkö, joka toimisi yhteistyössä Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen kanssa. Pääsuunnittelijana toimi jyväskyläläinen arkkitehti Kauko Lahti. Tavoitteena oli, että suunnittelussa toteutettaisiin tulevaisuuden oppimismallia, jossa omaehtoiselle tiedonhankinnalle ja mm. tietotekniikan hyödyntämiselle on hyvät mahdollisuudet. Jyväskylän yliopiston biologian laitoksen kanssa yhteistyössä suunniteltiin koulun ympärille ekopuistosuunnitelma, jonka osa oli koulurakennuksen keskelle sijoitettu viherhuone. Koulukeskus uudistui ja laajeni Kuokkalan Yhtenäiskouluksi vuonna 2015, koulukeskuksen laajennussuunnitelma toteutuu vuosina 2016-2017. Koulukeskuksella on rakennushistoriallista merkitystä 1980-1990-lukujen taitteen koulurakentamisen edustajana. Kokonaisuudella on historiallista merkitystä opetustoiminnan kehittämisen kokeilukohteena.

Kuokkasen talo

Kuokkasen talo sijaitsee Korpilahdella Tähtiniementien varressa lähellä Martinpolun valtakunnallisesti arvokasta raittimiljöötä. 1900-luvulla rakennetun hirsihuvilan teetti alun perin kauppias A. G. Lindgren, joka piti liikettään lähistöllä. Kansallisromantiikan sävyttämässä rakennuksessa on runsaasti kauniita yksityiskohtia ja koristeita, jugend-ajalle tyypillisesti pieniruutuiset ikkunat ja voimakkaasti ylälappeistaan aumattu satulakatto.

Kyllön terveyskeskus

Kyllön terveysaseman suunnitelmat valmistuivat vuonna 1976. Rakennuspaikaksi valikoitui keskussairaalan lähiympäristö. Terveysaseman suunnitelmista vastasi Keski-Suomen keskussairaalan ja sen ympäristön rakennuksien suunnittelussa vahvasti mukana ollut arkkitehti Helge Railo. Terveyskeskus avattiin vuonna 1978. Osin kaksi ja osin kolmekerroksista rakennuskokonaisuutta on laajennettu useaan otteeseen. Rakennuskokonaisuus muodostuu selkeistä massoista. Sen julkisivut muodostuvat puhtaaksi muuratun punatiilen ja puhtaaksi valetun betonin yhdistelmästä, joihin liittyy pystysuuntaiset ikkuna-aiheet puusäleikköineen. Kyllön terveyskeskuksella on rakennushistoriallista merkitystä 1970-luvun arkkitehti Helge Railon suunnittelemana, monipuolisena julkisen terveydenhoitorakentamisen kohteena. Terveyskeskus liittyy kaupunkikuvallisesti ja historiallisesti osaksi Keskussairaalan kokonaisuutta.

Kylmälahden talo

Kylmälahden pihapiiri sijaitsee näkyvällä paikalla Keljossa etelään vievän moottoritien varressa. Tila on perustettu vuonna 1805. Tilan pihapiirissä sijaitsee vuonna 1886 valmistunut päärakennus, aumakattoinen ja kaksikerroksinen aittarakennus, kookas tiilinen navetta (v. 1929) ja vilja-aitta. Pihapiiri on säilynyt ehjänä, 1800- ja 1900-luvun vaihteen keskisuomalaista talonpoikaistilaa kuvaavana kokonaisuutena ja on osa Keljon alueen vanhaa kulttuuriympäristöä.

Kymin lauttausyhdistyksen ent. alueet

Pellonpäässä on säilynyt kohtalaisen paljon uittotoimintaan liittyvää 1900-luvun alun rakennuskantaa, mm. 1900-luvun alussa rakennetut laivalaiturit, varastot vuosilta 1909, 1925 ja 1948, 1920-luvulla tehty talousrakennus, punatiilinen pajarakennus vuodelta 1949, vuonna 1903 valmistunut konttori, huvilamainen piiriesimiehen asunto vuodelta 1905, 1940-luvulla rakennettu pieni paloase-

ma, majoitus- ja ruokalarakennus ”Pirtti” sekä kolme laivamiesten entistä asuinrakennusta 1920- ja 1930-luvulta. Haapaniemen itäpuoleiselle rannalle sijoittuu huvila-alue, jossa on säilynyt vuonna 1885 rakennettu Haapakumpu sekä apulaisuittopäällikön kesäasunnoksi vuonna 1910 tehty Pellonpää 1 -niminen huvila ja talousrakennuksia.

Kypärämäen omakotitaloalue

Kypärämäen jälleenrakennuskauden omakotitalot ovat puolitoistakerroksisia ja harjakattoisia puutaloja, joiden kyljessä on pieni avo- tai umpikuisti. Kaupunginarkkitehti Matti Hämäläisen asemakaava valmistui vuonna 1940. Niin sanottuja ruotsalaisten lahjataloja rakennettiin Kypärämäkeen 22 kappaletta Metsäkadulle. Jyväskylän kaupungin rakennustoimiston rakennuttamia ja kaupunginarkkitehti Hämäläisen suunnittelema kolmea erilaista tyyppitaloa rakennettiin lähes 50 kappaletta Kypärämäen alueelle. Kypärämäkeen asettui pääosin siirtoväkeä. Nykyään Kypärämäen tyyppitaloalueen alkupe- räinen yhtenäinen ilme suurine pihoineen ja puutarhoineen on säilynyt hyvin.

Käyräkadun kerrostalokokonaisuus

Keskussairaalan tien ja Käyräkadun varteen tehtiin 1950-luvun alussa seitsemän arkkitehti Jorma Paatolan suunnittelemaa nelikerroksista, rapattua ja harjakattoista, kerrostaloa sekä hieman matalampi huolto- ja saunarakennus, jonka seinää koristaa kylpyaiheinen reliefi. Rakennukset edustavat hyvin aikansa rakentamishannetta, jossa on pyritty tuomaan pientä koristeellisuutta julkisivuihin korostamalla muun muassa erkereitä, parvekkeita ja sisäänkäyntejä. Alueen erikoisuus on sisäpihamainen puisto rakennusten keskellä.

Köhniön omakotitaloalue

Köhniön jälleenrakennuskauden omakotitalot ovat puolitoistakerroksisia ja harjakattoisia puutaloja, joiden kyljessä on pieni avo- tai umpikuisti. Köhniön alue rakennettiin Valtion Metallitehtaan (nykyisen Valmet Rautpohjan) tehtaiden työntekijöitä varten. Alue asemakaavoitettiin vaiheittain, vuodesta 1948 lähtien. Alueen tyyppitalomalleina käytettiin pääosin Sosiaaliministeriön mallipiirustuksia, joista suosituimmat olivat mallia ”Aino” ja ”Yrjö”, mutta myös ”Jussintupa”, ”Antti2”, ”Mäki-Mökki A” ja ”Mäki-Mökki B” nimisiä malleja alueelta löytyy. Lisäksi käytettiin Keski-Suomen maanviljelysseuran tuottamia tyyppiirustuksia. Köhniön tyyppitaloalueen rakennuskanta on moni-ilmeistä ja vaihtelevaa. Alueelle tyyppillisiä ovat suuret pihat ja vehreät puutarhat. Köhniön omakotitaloalue edustaa historiallisesti ja rakennushistoriallisesti merkittävää jälleenrakennuskauden tyyppitaloaluetta.

Laajavuoren Kisakeskus, suurmäki, kahvio ja tuomaritorni

Laajavuoren talviurheilukeskus sijaitsee Kortepohjan kaupunginosassa ja se on yksi Jyväskylän suosituimmista vapaa-ajanviettoalueista. Monipuolisessa liikunta- ja vapaa-ajan ympäristössä toimii retkeilymaja Laajis, matkailuautoalue huoltorakennuksineen, kesäteatteri, laskettelurinteet ja niiden apurakennukset, Vuorilampi sekä Kisakeskus. Mäkihyppyalueella sijaitsee suurmäki (Matti Nykäsen mäki, 1965), keskisuurimäki (Matti Pullin mäki, 1974) sekä juniorimäet (Aku, Iines ja Veljenpojat). Suurmäen betonirakenteisen tornin juurella sijaitsee kahvio ja yhdeksänkerroksinen tuomaritorni. Suurmäen ja kahvilan samoin kuin tuomaritornin lopulliset suunnitelmat tehtiin Maaseudun Keskus- rakennustoimistossa. Pääsuunnittelijana toimi arkkitehti Into Pyykkö. Suurmäki tuomaritorneineen kuuluu osaksi suomalaisten betonihyppymäkien ensimmäistä 1960-luvulla valmistunutta sukupolvea. Vuoden 2007 hyppytorniin kohdistunut julkisivuremontti on muuttanut tornin ulkomuotoa jonkin verran. Suurmäellä on historiallista merkitystä legendaaristen suomalaisten mäkihyppääjien

kotimäkenä ja se on Suomen vanhin käytössä oleva betonirakenteinen suurmäki. Laajavuoren hiihtokeskuksen ensimmäinen laskettelurinne avattiin vuonna 1963. Hotelli Rantasipi Laajavuori (nykyisin Kylpylähotelli Cumulus Resort Laajavuori) oli vuonna 1965 perustetun Rantaloma Oy:n kolmas lomakeskus. Sitä mainostettiin ympäristö- ja rakennusteknisiltä ratkaisuiltaan yhtenä maan tasokkaimmista hotelleista. Rakennuskokonaisuuden suunnittelusta vastasivat Arkkitehtitoimisto Hartikainen & Kantonen (I-vaihe) sekä Arkkitehtitoimisto Holma, von Lerber & Roininen (II-vaihe ja sisätilasuunnittelu). Hotelliin kuului majoitus-, ravintola- ja yökerhotilat sekä terveys- ja allasosastot. Rakennuksen arkkitehtuurin ominaispiirteitä ovat puhtaaksi valettu, harmaa betoni, lasi sekä mäntypuu. Hotelli valmistui kokonaisuudessaan vuoteen 1976 mennessä. Laajavuoren laella sijaitsee muinaismuistokohde, Struven mittauspiste, joka on osa historiallista Struven mittausketjua. Mittausketjun tavoite oli 1800-luvun alkupuolella selvittää maapallon täsmällinen muoto ja mitat kolmiomittauksen keinoin. Aluekokonaisuudella on historiallista merkitystä sekä Struven mittauspaikkana että suomalaisen talviurheilun kehityksen näkökulmasta. Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä 1960-1970-lukujen urheilupaikkarakentamisen sekä lomakeskuksiin liittyvän matkailurakentamisen myötä.

Laukkala

Laukkala sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla peltojen ja metsäisten mäkien ympäröimänä Korpilahden Tikkalassa. Pihapiiriin sijoittuu näyttävä empiretyylinen päärakennus vuodelta 1863, hirsinen navetta vuodelta 1855, otsallinen eloaitta ja vanha piharakennus, joka on muutettu myöhemmin puuliiteriksi ja autotalliksi. Pihapiirin ulkopuolella on 1930-luvulla rakennettu sauna, entinen heinäntalli ja riihi.

Lepola

Heinosniemessä Korpilahdella sijaitseva Lepola on entinen torppa. Se on ollut asuttuna ainakin 1700-luvun lopusta alkaen ja itsenäistynyt 1920-luvulla. Pihapiirissä on 1880-luvun päärakennus, kotimuseona toimiva kokkiaitta, aittarivi, riviaitta, riihenä toiminut entinen savutupa, 1920–1930-luvun hirsinavetta, liiteri, sauna 1930-luvulta ja 1950-luvun pajarakennus. Pihapiiri muodostaa historiallisesti arvokkaan 1800–1900-luvun torppamiljöön.

Lahjajarju

Lohikosken kaupunginosan Lahjajarjun omakotialue muodostui G.A. Serlachius Oy:n Kankaan paperitehtaan työväestölle 1940-luvulla. Lahjajarju nimitys syntyi tehtaan lahjoittaessa rakennustontteja nimelliseen hintaan sodasta palaaville miehille tai heidän perheilleen. Metsikkötien talojen ja Lahjajarjun omakotialueen välissä sijaitsevat Ukonniementien neljän perheen vuosina 1946–1948 valmistuneet rapatut talot. Metsikkötielle rakennettiin vuosina 1944–1946 kaksitoista ”Metsäkoto”-nimistä omakotitaloa ja yhdeksän ”Mäki-Matti”-tyyppistä puolitoistakerroksista puista omakotitaloa. Talot valmisti Serlachiuksen Kolhon puutalotehdas, joka oli alkanut valmistaa taloja vuonna 1941. Talot edustivat puutaloteollisuuden vientituotteiksi tarkoitettuja talotyyppejä. 1940-luvun puutalorakentamista on säilynyt hyvin erityisesti Ukonniementiellä, Metsikkötiellä, Leppätiellä ja Rinnekaaressa.

Lohikosken kirkkoympäristö

Vuonna 1966 valmistunut Lohikosken kirkko on Suomen suurimman seurakunnan - Jyväskylän seurakunnan - ensimmäinen lähiökirkko. Sen suunnitteli Jyväskylän kaupunginarkkitehti Erkki Kantonen. Betonikirkossa heijastuu 1950-luvulta lähtien kirkkorakentamisessa tapahtunut suuntaus, joka vapautti kirkkosalin tilakäsittelyä. Kirkon epäsymmetrinen muoto ja kohti alttarikulmaa kohoava katto

tukevat ”kohti valoa” -symboliikkaa. Kolmiomaisessa kirkkosalissa valo ohjautuu alttarille kolmesta kapeasta ja korkeasta sivuikkunasta sekä alttarikulman kattoikkunasta. Kirkon oikealla sivulla on pitkänomainen kapeiden pylväiden kannattama urkuparvi. Parven alla olevasta ikkunaseinästä aukeaa maisema muureilla aidattuun, ”suljettuun” puutarhaan. Kirkon yhteydessä on myös pieni seurakuntasali keittiöineen sekä työ- ja kokoontumistiloja. Kirkonkello on sijoitettu kirkkopihaa rajaavan muurimaisen aidan jatkeeksi erilliseen betoniseen kellotorniin.

Länkelän pihapiiri

Hieman pohjalaistyypinen ja kaksikerroksinen Väinölän huvila rakennettiin asuinrakennukseksi Kymmin Uittoyhdistyksen konepajan johtajalle ja konttoripäällikölle vuonna 1894. Huvila on harjakattoinen hirsirakennus, jonka seinustalla on viisikulmainen koko rakennuksen korkuinen kuisti. Länkelän pihapiiriin kuuluu myös pieni rantsasauna.

Maakunta

Vuonna 1939 valmistuneen funkisrakennuksen on suunnitellut arkkitehti Paavo Tiitola. Rakennus on osa torin viereen (Yliopistonkatu 36) rakentunutta kaupunkikorttelia, jossa 1940-luvulta lähtien liiketila elämä kivitaloineen syrjäytti asumisen. Entinen Maakunta-niminen hotelli-ravintola on osa vuonna 1988 valmistunutta Torikeskuksen kauppakeskusta.

Matkakeskus, rahtiasema ja pysäköintitalo, veturitallit

Matkakeskuksen ja Veturitallien alue on toiminnallisesti olennainen osa valtakunnallisesti merkittävää Jyväskylän rautatieaseman aluetta. Jyväskylän Matkakeskus on Suomen ensimmäinen kokonaan uudeksi yhteisterminaaliksi rakennettu kokonaisuus. Matkakeskuksessa yhdistyvät rautatie- ja linja-autoaseman palvelut. Kutsukilpailun voittoehdotuksen tuloksena syntyneen rakennuskokonaisuuden on suunnitellut Työyhteisliittymä Harris–Kjisik–Rouhiainen. Vuonna 2003 valmistuneen Matkakeskuksen pääsuunnittelijana toimi arkkitehtitoimisto Petri Rouhiainen, vuonna 2002 valmistuneen rahtiaseman ja pysäköintitalon suunnittelivat puolestaan arkkitehdit Harris ja Kjisik. Haapamäki-Jyväskylä-Suolahti -rautatie rakennettiin vuosina 1895-1897. Ensimmäisiä Jyväskylään kohonneita rautatierakennuksia olivat veturitallit, jotka suunnitteli rautatiehallituksen ensimmäinen arkkitehti Bruno Granholm. Veturitallissa oli alun perin ilmeisesti kolme tallia, mutta rakennusta laajennettiin kolmeen kertaan. Vuosien 2007–2012 aikana veturitallit muutettiin arkkitehtitoimisto ark-Kantosen suunnitelmin taidegalleria- ja työskentelytiloiksi sekä nuorisotiloiksi. Aluekokonaisuus edustaa rautatierakentamisen teknistä ja rakennushistoriallista kehitystä pitkältä aikaväliltä sekä rakennushistoriallisesti sekä rakennustaiteellisesti merkittävää liikennetähtämistä.

Mehtoniemi

Mehtoniemen pihapiirin asuinrakennus on uusi (1972), mutta vanhasta pihapiiristä ovat jäljellä 1700-luvun lopun asuinrakennuksesta tehty konehalli, vilja-aitta vuodelta 1783, kaksoisaitta vuodelta 1657 ja riihi ilmeisesti 1600–1700 -luvulta.

Mikron kerrostalo

Mikron talo on rapattu, hieman klassishenkinen, aumakattoinen kerrostalo (Eeronkatu 7). Viisikerroksinen asuinkerrostalo valmistui vuonna 1939. Sen on suunnitellut arkkitehti Jussi Paatela ja rakennuttanut Mikron konepaja. Talon rakennuttajalla oli teollisuusrakennuksia kerrostalon vieressä Ee-

ronkadun ja Aatoksenkadun kulmatontilla. Rakennus on tehty vielä perinteisesti tiilimuurauksella ja se on koristeltu huolellisin yksityiskohdin.

Moksin kyläkeskusta ja Koppelmäen pihapiiri

Korpilahden Moksin tiheässä kyläkeskuksessa on säilynyt Moksin seurojentalo 1930-luvulta, postitoimistona toiminut entinen Koppelmäen kyläkaupan talo vuosilta 1928–1929 ja entinen koulu vuodelta 1907. Muuta arvokasta rakennuskantaa ovat 1930-luvun opettajan asuinrakennus ja keittola kuin myös hiukan etäämpänä entinen työväentalo vuodelta 1917. Postitaloa vastapäätä on vuosina 1941–1942 rakennettu Muuramen Osuuskauppa. Keskustan lähellä Koppelmäen pihapiirissä on poikkeuksellisen hieno hirsinen paritupatyypinen päärakennus, jossa on frontonipäätyinen kaksoislasi-kuisti 1800-luvulta. Sen pihapiirissä on lisäksi perinteinen pihapytinki, riviaitta, sauna, vilja-aitta ja talli.

Moksin tila

Korpilahdella sijaitseva Moksin tila on vuonna 1582 perustettu kantatila. Tilan pihapiiri muodostaa sitä ympäröivine peltoineen, metsineen ja järvinäkymineen maisemallisesti merkittävän kokonaisuuden. Pihapiirissä on hieman kartanomainen, klassismia edustava, päärakennus vuodelta 1922, yhdistetty aittarivi 1930-luvulta, säterikattoinen vilja-aitta 1920-luvulta, hirsinavetta vuodelta 1914, toinen asuinrakennus 1930-luvulta, sauna sekä uusi tiilinen päärakennus.

Mutasen pappila

Korpilahdella sijaitsevan nikkarityylisen ja puuleikkauksin koristellun Mutasen pappilan päärakennuksen on suunnitellut Hämeen lääninarkkitehti Alfred Cawén 1900-luvun vaihteessa. Pappilan pihakokonaisuuteen kuuluu lisäksi 1800-luvun lopulla rakennetut talli, saunarakennus, hirsinen rukoushuone ja asuintiloiksi muunneltu aitta. Luonnonkivinavetta on tehty 1900-luvun alussa. Pappila on taiteilija Alvar Cawénin synnyinkoti ja useat taiteilijat ovat viettäneet siellä kesiään – esimerkiksi Akseli Gallen-Kallela, Fredrik ja Nina Ahlstedt, Ville Vallgren, Albert Edelfelt ja Wilho Sjöström.

Muurikainen

Leppälahdessa sijaitsevan Muurikaisen tilan päärakennus valmistui vuonna 1911 ja sen on suunnitellut arkkitehti Yrjö Blomstedt. Päärakennus on jugendtyylinen, vuorattu ja punamullattu hirsitalo, jonka katon lapheet on aumattu. Katossa on käytetty pieniä ikkunoita monimuotoisuutta antamaan. Ikkunat ovat tyyppillisiä yläosasta moniruutuisia jugendikkunoita. Tila näkyy järvi- ja maantiemaisemassa.

Nenäinniemitalo, Nenäinniemen koulu ja päiväkot

Nenäinniemen päiväkotikoulu rakennettiin vuonna 1993. Rakennuksen pääsuunnittelija oli Ulla Teitinen (nyk. Rannanheimo) Jyväskylän kaupungin Rakennusviraston Talonsuunnitteluosastolta. Ura-koitsijana toimi Jyväskylän kaupungin Rakennusviraston Talonsuunnitteluosasto. Suunnittelun päämääränä oli mahdollistaa joustava yhteistyö päiväkodin ja koulun välillä. Pohjakaavaltaan ja massoiteltaan epäsymmetrinen Nenäinniemitalo edustaa 1990-luvun värikästä, moni-ilmeistä postmodernismia. Rakennuksessa on sisä- ja ulkotiloja yhdistävä arkkitehtuuri, joka muodostuu pastellisesta värimaailmasta ja runsaista yksityiskohdista. Nenäinniemitalo on historiallisesti, maisemallisesti ja arkkitehtonisesti merkittävä kohde osana 1990-luvun holistisuuteen perustuvaa postmodernistista päiväkot- ja koulusuunnittelua.

Niemelä

Korpilahden Putkilahdessa sijaitseva Niemelän päärakennus on säilynyt alkuperäisessä asussaan ja se edustaa Keski-Suomessa harvinaista pohjalaistyylistä hirsitaloa. Pihapiirissä on pohjalaisten kirvesmiesten rakentama aumakattoinen, pitkänurkkainen ja vuoraamaton hirsitalo vuodelta 1858 sekä myöhemmin rakennettuja talousrakennuksia, kuten riviaitta ja riihi.

Nikolainkulma

Nikolainkulma (entinen kaupunginhotelli) sijaitsee osoitteessa Asemakatu 6. Ravintoloitsija Nikolai Wahlgren rakennutti talon vuoden 1899 laulujuhla varten ja sillä on merkittävää kulttuurihistoriallista arvoa pitkäaikaisen hotellitoiminnan (1899-1959) ja kaupungin seuraelämän keskuksena. Rakennuksessa toimi muun muassa Alvar Aallon ensimmäinen arkkitehtitoimisto 1920-luvulla. Se oli myös vuonna 1960 perustetun Keski-Suomen läänin lääninhallituksen ensimmäinen toimitalo vuosina 1960-1972 sekä sittemmin myös Jyväskylän kaupungin virasto- ja matkailutalona. Nikolainkulmalla on lisäksi rakennushistoriallista merkitystä harvinaiseksi käyneenä koristeellisena, sveitsiläistyyllisenä puurakennuksena.

Nisulan ja Mäki-Matin omakotialue

Harjun takana sijaitseva Nisulan ja Mäki-Matin pientaloalue on Jyväskylän kaupungin rakentumisesta kertova moni-ilmeinen kokonaisuus. Mäki-Matin esikaupunkialue syntyi 1800-luvun lopulla Syrjälän tilan maille. Se liitettiin ensimmäisenä Jyväskylän esikaupungeista kaupunkiin vuonna 1914. Nisulan alueen vanhin asutus on syntynyt vuonna 1928, kun maanomistaja Wilhelm Schildt alkoi myydä tontteja omistamaltaan maalta. Nisulan moni-ilmeinen pientaloalue koostuu kolmesta erilaisesta alueesta: 1920- ja 1930-luvun vaihteessa rakentunutta on Pitkädun varren, Tanhuan tien, Nisulankadun ja Petäjätien omakotitalot. Kotikadun alkupäässä sijaitsee 1940-luvun tyyppitalojen muodostama kokonaisuus. Kortesuonkadun, Sopukadun alkupään, Kenttädun ja Viljasen kadun varsilla on nähtävissä tyyppillistä jälleenrakennuskauden (1945–1959) omakotiasutusta. Mäki-Matin pientaloalue on 1940–50-luvuilla kaavoitettu ja rakennettu jälleenrakennuskauden omakotialue. Se keskittyy Vellamonkadun ja Vellamonpuiston alueelle, Kortesuonkadun, Syrjälänkadun, Kotipolun, Esankadun, Keskikadun ja Nousukadun varteen. Kerrostumat muodostavat Harjun taakse Jyväskylän kerrostalokeskustaa rajaavan pientaloasutusta kuvaavan historiallisen asuinympäristön.

Oron liikerakennus

Rautakauppa Oron talo on kaupunkikuvallisesti tärkeä osa Jyväskylän liikekeskustaa ja tori-miljöötä (Yliopistonkatu 38). Arkkitehti Matti Hämäläisen suunnittelema ja vuonna 1951 valmistunut talo edustaa betonielementtitekniikkaa edeltävää, vielä funktionalistisvaikutteista liikerakentamista. Oron rakennus kertoo osaltaan puukaupungin muuttumisesta kivisten, monikerroksisten, liikerakennusten keskustaksi sodan jälkeisinä vuosikymmeninä.

Osuuskauppa Mäki-Matin konttori

Arkkitehti Georg Jägerroos suunnitteli Osuuskauppa Mäki-Matin konttorirakennuksen vuonna 1929. Rakennuksella on rakennushistoriallista merkitystä 1920-luvun klassismia edustavana liikerakennuksena. Talon valmistuminen liittyy kaupungin historiassa vaiheeseen, jossa matala puutalokaupunki alkoi vähitellen väistyä kerrostalorakentamisen tieltä. Nykyisin rakennuksessa on ravintola- ja toimistotiloja (Kauppakatu 32).

Paloniemen huvila

Huvila on Palokkajärven Paloniemi-nimisessä niemessä. Pihapiiriin kuuluu 1880-luvulla rakennetut kesähuvila, aitta, liiteri- ja asuinrakennus sekä maakellari. Niemen uudempia taloja ovat vuonna 1978 valmistuneet asuinrakennus ja autotalli. Rannassa sijaitsee vanha rantas Sauna, jonka nykyasu on 1930-luvulta. Pihapiiri on hyvä esimerkki 1800-luvun lopun kaupunkisivistyneistön huvila-asumisesta.

Pohjola

Pohjolan tilan nykyinen päärakennus on noin vuodelta 1840. Rakennus on harjakattoinen hirsitalo, jossa on kuusiruutuiset ikkunat ja keskellä poikkipääty. Pihapiirissä päärakennusta vastapäätä sijaitsee punamullattu riviaitta 1840-luvulta sekä vanhasta tuvasta jatkettu hirsinavetta 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Pihapiiriin kuuluu myös pienempiä ulkorakennuksia (paja, sauna ja puimala).

Pohjola, Korpilahti

Korpilahdella sijaitseva Pohjolan tila on perustettu vuonna 1794. Pihapiiri muodostaa hyvin säilyneen kokonaisuuden, johon kuuluvat vuonna 1919 valmistunut mansardikattoinen ja jugendtyylinen päärakennus, 1910-luvulla rakennetut aittarakennus ja talli sekä kivenavetta 1920-luvulta. Sivummalla sijaitsevat riihi ja sen takana pieni mökki. Tilaa ympäröivät pellot, niityt ja entiset hakamaat.

Puistokoulu ja Päivärinte (nykyisin Puistokadun päiväkotikoulu)

Puistokoulun (Puistokatu 7-9) on suunnitellut arkkitehti Wivi Lönn. Koululla on rakennushistoriallista arvoa varhaisen klassistyyllisen puukoulurakentamisen edustajana. Symmetriset julkisivut, aumakatto, päätykolmioaihe ja risti-ikkunoiden tiukka aukotus ovat merkkejä jugendin muuttumisesta klassismiin. Vuonna 1912 valmistunut rakennus on Jyväskylän ensimmäinen kunnallinen kansakoulu. Jyväskylään perustettiin ensimmäinen kansanlastentarha vuonna 1911. Se sai myöhemmin nimekseen Päivärinteen päiväkotikoulu. Päivärinteen päiväkodin uudisrakennus valmistui Puistokoulun yhteyteen vuonna 2013. Päivärinteen päiväkodin ja Puistokoulun laajennusta koskevan arkkitehtuurikilpailun voitti arkkitehti Sari Nieminen, jonka suunnitelmin hanke toteutettiin.

Puolikunnalliset kerrostalot ja tykkitehtaalaisten kerrostalo Mörssäri

Voionmaankadun varren (26, 28 ja 30) kolme pienkerrostaloa ovat funktionalistisvaikutteisia asuin-kerrostaloja 1940-luvulta. Niin sanotut puolikunnalliset talot suunnitteli kaupunginarkkitehti Matti Hämäläinen. Mörssäriin talo (Voionmaankatu 32) edustaa rakennusajalleen tyyppillistä funktionalistista asuin- ja liikerakennuksen yhdistelmää, jossa talon alakerta on ollut liike- ja ravintolakäytössä ja yläkerta asuntolina. Rakennushistoriallisesti merkittävän tykkitehtaalaisten kerrostalon on suunnitellut SOK:n rakennusosaston arkkitehti Erkki Huttunen vuonna 1939. Historiallisesti rakennus liittyy viereiseen samanaikaisesti rakennettuun Valtion tykkitehtaan kerrostaloalueeseen. Se on myös osa Voionmaankadun varteen 1940-luvulla rakennettujen kolmikerroksisten rapattujen asuin- ja liikekerrostalojen muodostamaa katunäkymää. Rakennukset muodostavat hyvin säilyneen, yhtenäisen ja rakennushistoriallisesti merkittävän kokonaisuuden Voionmaankadun varteen.

Purjehduspaviljonki ja majakka

Kalasaaren koilliskärkeen valmistui Päijänteen Purjehdusseuran paviljonki vuonna 1896. Se oli ensimmäinen purjehdusliikennettä varten Pohjois-Päijänteelle tehty rakennus. 1990-luvulla entisöidyssä rakennuksessa on T-puitteiset ikkunat ja rannan puoleisella seinustalla puisten pilarien kannatte-

lema avokuisti. Paviljongin läheisyyteen rakennettiin 1930-luvulla rantasauna ja ulkokäymälä. Kala-saaren lounaisrannalla sijaitsee Keski-Suomen vanhin puurakenteinen majakka 1800-luvun lopusta.

Putkilahden koulut

Korpilahden Putkilahden kylän keskustassa sijaitsee kaksi vanhaa kansakoulua yhdessä pihapiirissä. Lähempänä tietä sijaitsee vanhempi vuonna 1897 valmistunut koulurakennus, joka on perinteinen ja ajalleen tyyppillinen vuorattu hirsikoulu. Pihan puolella sijaitseva ns. uusi koulu on aumakattoinen, tyyliältään klassinen, puurakennus 1920-luvulta.

Putkilahden seuratalo

Putkilahden seuratalon rakennus on entinen meijeri, jonka paikallinen nuorisoseura osti ja muutti seurantaloksi vuonna 1906. Rakennus sijaitsee maisemallisesti keskeisellä paikalla Korpilahden Putkilahden keskustassa, Virtasalmen rannalla. Seuratalo on tyyppillinen 1900-luvun alun suurikokoinen, laudoitettu, hirsitalo, jossa on T-malliset ikkunat. Talo on toiminut nuorisoseuran käytössä sata vuotta, välillä se oli tosin myös kauppana.

Puutalotontti, Cygnaeuksenkatu 2 (nyk. Toivolan Vanha Piha)

Cygnaeuksenkatu 2:n rakennukset – vanhin vuodelta 1861 ja muut 1890-luvulta – ovat säilyneet kauniisti alkuperäisissä asuissaan ja ne edustavat ainoana jäljellä olevana kokonaisuutena tonttina Jyväskylän empirekaavan mukaista pihapiiriä. Tontti on asutettu heti Jyväskylän kaupungin perustamisvuoden jälkeen. Rakennukset ovat olleet käsityöläisten asuin- ja verstaskäytössä. Cygnaeuksenkadun varren suurempi puutalo toimi yksityisenä synnytyssairaalaana vuosina 1897–1918. Tontin alaosaan siirrettiin Keski-Suomen museon käsityöläistalot vuonna 2010. Monipuolisia palveluita tarjoavasta pihapiiristä on muodostunut suosittu vierailukohde.

Rajakadun ympäristö

Rajakadun kokonaisuus muodostuu Rajakadun molemmin puolin sijaitsevista, eriaikaisista rakennuksista. Taulumäen kirkkoa vastapäätä sijaitsee kaksi puutaloa 1800- ja 1900-luvun vaihteesta. Toinen taloista on entinen maalaiskunnan kunnantalo Kuntala, toinen on Suvimäen entinen koulu. Ympäristöön kuuluu myös Rajakadun ja Tellervonkadun varren kerrostalot 1940- ja 1950-luvuilta. Arkkitehti Erkki Huttusen suunnittelema Jyväskylän maalaiskunnan entinen kunnantalo on vuodelta 1952. Rajakadun pohjoispuolella on arkkitehti Toivo Paatelan suunnittelema ortodoksinen kirkko vuodelta 1954 sekä Rajakadun varteen sijoittuvat arkkitehti Olavi Kivimaan vuosina 1951–1955 ja vuonna 1956 suunnittelemat suurikokoiset koulurakennukset (entinen Keskuskansakoulu ja entinen Kauppaoppilaitos). Rajakadun ja Puutarhakadun kulmauksessa sijaitsee vuonna 1929 valmistunut, rakennusmestari Jalmari Kurosen suunnittelema klassistinen asuinrakennus.

Rauhaniemen talo

Äijälänjoen tuntumassa sijaitseva Rauhaniemi on ollut kappalaisen virkatalona 1700-luvulla ja myöhemmin maatilana. Pihapiirin rakennukset muodostavat yhtenäisen ja perinteisen maatilakokonaisuuden. Päärakennus on rakennettu vuonna 1850, mutta sen ulkoasua on muutettu huvilamaiseksi 1920-luvulla. Päärakennusta vastapäätä sijaitsee 1900-luvun alussa valmistunut navettasikalatallirakennus. Kokonaisuuteen kuuluu lisäksi pitkä aittarakennus, riihi ja 1920-luvulla työväenasunoksi tehty pieni hirsimökki. Maisemallisesti näkyvällä paikalla sijaitseva pihapiiri on perinteinen, mutta kaupunkialueella harvinaistunut maatalo.

Reijun pihapiiri

Reijun pihapiiri sijoittuu Kaitajärveen laskevaan rinteeseen, jossa se muodostaa edustavan 1800- ja 1900-luvun vaihteen maatilakokonaisuuden. Pihassa sijaitsevat 1800-luvulla rakennettu päärakennus, vuonna 1871 tehty aittarakennus, pieni jyvääitta ja 1900-luvun alun lautarakenteinen navettatalli-heinälato. Rannassa on lisäksi hirsinen paja ja saunarakennus. Talolle vievän tien varteen jää Kivelän 1850-luvulta peräisin oleva työväen asunto.

Schaumanin vaneritehtaan alue

Lutakossa sijaitsevia Schaumanin tehdasalueen vanhoja säilyneitä rakennuksia ja rakennusosia ovat arkkitehti Yrjö Blomstedtin suunnittelema vaneritehtaan ruusuikkunapäätty vuodelta 1911, vuonna 1916 valmistunut arkkitehti Matti Björklundin (myöhemmin Visanti) pinnoitus-, puusepänverstas- ja laboratoriorakennus, arkkitehti Harald Andersinin suunnittelema konttori sivurakennuksineen vuodelta 1921 sekä vanha 1920-luvun voimalaitos korkeine savupiippuineen. Osuusliike Mäki-Matin leipomo- ja keskusvarasto vuodelta 1951 liittyy maisemallisena ja historiallisena osana vanhaan tehdasalueeseen. Schaumanin vaneritehtaan jäänteet ovat muistuma Suomen mekaanisen puunjalostusteollisuuden kehityksestä ja rakentamisesta. Alueella on säilynyt myös tehtaan johto- ja toimihenkilöiden asuinrakennuksia, kuten arkkitehti Gunnar Achilles Wahlroosin suunnittelema Schaumanin linna (1924). Lutakon vaneritehtaan toiminta siirrettiin Säynätsaloon vuonna 1995. Sen jälkeen valtaosa vanhasta teollisuuslaitoksesta on purettu, ja paikalle on rakennettu muun muassa Jyväskylä Paviljonki, hotelli, Innova-torni sekä uusia kerrostaloja.

Siekkilänkosken myllymiljö

Varhaista teollista toimintaa edustava Vesangan Siekkilänkosken vesimylly sijaitsee Vähä-Vesankajärvestä Kotaseen laskevan joen varrella. Mylly on rakennettu 1880-luvulla. Myöhemmin sen yhteyteen on tehty voimalaitos, saha, pärehöylä ja paja. Mylly toimi vuoteen 1975 saakka. Myllyn sisällä on yhä tallella 1920-luvun koneisto. Vanha raamisaha on säilynyt myllyn läheisyydessä, vaikka sahaa suojannut rakennus onkin purettu. Lähistöllä on holvattu kivinen maantiesilta ja myllärin uudistettu asuinrakennus pihapiireineen.

Sipilän pihapiiri

Vesangan Sipilän pihapiiri on muodostunut 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Pihapiirissä sijaitsee vuonna 1899 valmistunut, ratamestari K. J. Backmanin piirustusten mukaan rakennettu päärakennus, joka sai uudistuksien myötä klassistisen ulkoasun vuonna 1938. Pihapiiriin rakennettiin 1920-luvulla oman aikansa tyyppillinen asuinrakennus ja riviaitta. Puuliiteri tehtiin 1930-luvulla. Pihapiirit ovat siirtyneet eri omistajille, ja talouskeskukset on erotettu toisistaan aidalla 2000-luvulla.

SOK:n konttori

SOK:n rakennusosaston arkkitehti Waldemar Aulangon suunnittelema SOK:n entinen liikerakennus valmistui Vapaudenkadun kulmaan (Vapaudenkatu 54–56) vuonna 1934. Rakennus on Jyväskylän harvoja puhtaasti funktionalistisia liikerakennuksia. Rakennus toimii nykyisin oikeustalona.

Strengin talo

Kauppias Johan Strengin vuonna 1901 rakennuttaman pienen kivitalon sijainti maisemallisessa solmukohdassa tekee siitä erityisen tärkeän osan kaupunkikuvaa (Vaasankatu 3). Rakennusmestari K.J.

Backmanin suunnittelema uusrenessanssityylinen rakennus on lajinsa harvinainen edustaja koko Keski-Suomen alueella. Strengin talo on Jyväskylän vanhin säilynyt yksityinen kivitalo.

Sulkurannan siirtolapuutarha

Sulkurannan siirtolapuutarha on Jyväskylän ainoa siirtolapuutarha. Se perustettiin Jyväsjärven etelärannalle vuonna 1948, lähelle nykyistä Kuokkalan keskustaa. Alueella käytettyjen siirtolapuutarhamökkien tyyppiinrakennukset teki kaupunginarkkitehti Olavi Kivimaa vuonna 1951. Pääosin mökkeistä ovat mallia B2, tosin useissa mökkeissä on katoksia jatkettu myöhemmin tai lisätty valokatteita. Vuokrapalstoilla on kaikkiaan 136 mökkiä. Vuoden 1991 asemakaavalla alueelle saatiin 20 uutta mökkipalstaa. Alueen keskusaukiolla sijaitsee kuvataiteilija Pertti Karjalaisen teos Aurinkoportti vuodelta 2008. Sulkurannan siirtolapuutarha edustaa historiallisesti merkittävää siirtolapuutarhailmiötä Suomessa. Alueella on rakennushistoriallista merkitystä kaupunginarkkitehdin suunnittelemana, 1940-luvun siirtolapuutarharakentamisen alueena. Alueella on maisemallista merkitystä Äijälänsalmen maisemassa.

Survon ja Korpelan pihapiirit

Survon tila on lohkottu vuonna 1575 Kekkolasta, joka on yksi Jyväskylän seudun kantatiloista. Tilan pihapiiriin kuuluvat rakennettu päärakennus 1860-luvulta, kaksikerroksinen luhtiaitta 1830-luvun lopulta, suurehko harmaakiviperustalle rakennettu hirsinavetta 1800-luvun lopulta, liiteri, lato ja sauna 1930-luvulta. Korpelan tilan päärakennus siirrettiin Seppälänkankaalta Survon pihapiiriin läheisyyteen vuonna 1976. Riukuaidalla aidattuun pihapiiriin on tuotu lisäksi aitta, kokkitalli ja kaksi pientä ruoka-aittaa, jotka edustavat perinteistä 1800-luvun talonpoikaisrakentamista.

Säynätsalon Kuitulevytehtaan rakennukset

Säynätsalon Kuitulevytehtaan punatiilliset rakennukset tehtiin arkkitehti K.G. Stigzeliuksen suunnitelmien mukaan vuosina 1945–1947. Elementtivarasto on harjakattoinen ja yläosastaan ikkunoiden peittämä rakennus. Tehdashalli on tasakattoinen ja moniruutuisten ikkunoiden rytmittämä rakennus, jonka päädyssä on kolmen työtätekevän ihmisfiguurin ja pienten kasviaiheiden reliefi. Tehdasrakennukset ovat keskeisiä maisematekijöitä Säynätsalon teollisuusmiljöössä.

Taipaleen talo

Keljossa sijaitsevan Taipaleen talon pihapiirissä sijaitsevat vuonna 1862 rakennettu ja 1880-luvulla Kirkkopuiston reunasta nykyiselle paikalleen siirretty päärakennus, tiilinen navettarakennus vuodelta 1934, saman ikäinen hirsinen riviaitta, vanha yksinäisaitta ja riihi. Päärakennus on harjakattoinen ja pystyrimoitettu hirsitalo, jossa on kuusiruutuiset ikkunat ja puuleikkauksin koristeltu avoveranta. Pihapiiri edustaa 1800- ja 1900-luvun vaihteen maatilaa.

Tapionkadun sosiaaliasema

Jyväskylän Oikeustalon suunnitteli Suunnittelupiste Oy, arkkitehti Hannu Kiviranta vuonna 1978. Tapionkadun varressa sijaitsevan rakennuksen keskiosa oli kolmekerroksinen ja molemmat päädyt yksikerroksisia. Oikeustalo toteutettiin standardimittaisista betonielementeistä, jotka jätettiin pinnoitetaan käsittelemättä. Ikkunat ja ikkunoiden välissä olevat vyöhykkeet olivat mustaa kuultokäsiteltyä puuta. Oikeuden istuntosalit sijoituivat päätyosiin, ylemmissä kerroksissa sijaitsivat neuvottelutilat, kansliat sekä viskaalien toimistot. Lisäksi tiloja oli kellarikerroksessa. Vuoden 1998 peruskorjauksen suunnitteli Arkkitehtitoimisto Pekka Paavola Oy. Samalla rakennus muutettiin keskustan sosiaaliasema-

maksi. Rakennus edustaa keskisuomalaista näkemystä 1970-luvun betonibrutalismista julkisessa rakentamisessa.

Tikkakosken kirkko

Tikkakosken kirkon suunnitteli Jyväskylän kaupunginarkkitehtinakin toiminut arkkitehti Olavi Kivimaa. Vuonna 1957 valmistunut kirkko on pohjakaavaltaan suorakaiteen muotoinen ja jyrkkäkattoinen rakennus, joka muotonsa ja päädyn tiilimuurauksen sekä liuskekivikoristelun takia tuo mieleen keskiajan kivikirkot. Kirkon alttaripuoleiseen päähän tehtiin matala siipirakennus, johon sijoittuivat seurakuntasali, sakaristo, asuin- ja kerhotilat. Tikkakosken kirkko on kunnostuksen ja laajennuksen yhteydessä säilyttänyt hyvin alkuperäisen asunsa.

Tompinmäki

Nyrölän kylällä sijaitseva Tompinmäki muodostaa yhtenäisen pihapiirin peltojen keskelle. Suorakaiteen muotoisessa pihassa sijaitsevat 1920-luvulla valmistuneet mansardikattoinen päärakennus, kaksikerroksinen ja avosolainen luhtiaitta ja hirsinen, jyrkkäharjainen, navettarakennus sekä 1940-luvun hirsisauna. Riihi ja lato sijaitsevat sivumalla. Pihapiiri kuvastaa hyvin 1920-luvun maatilaa.

Vaajakosken kirkko

Vuonna 1954 valmistuneen Vaajakosken seurakuntatalon suunnitteli arkkitehti Armas Lehtinen. Matalaan ja pitkään tiili- ja betonirakennukseen sijoittui kerho-, työ ja asuintilojen lisäksi lähes neljän sadan hengen kirkkosali. Kirkkotilaa rytmittävät loivaa satulakattoa tukevat kannatinpalkistot. Valo tulee kirkkosaliin palkistojen väliin jäävistä suurista pieniruutuisista ikkunoista. Kirkon kuoriossa on varsinaista kirkkosalia kapeampi. Seurakuntataloa peruskorjattiin ja laajennettiin 2000-luvun alussa. Kirkko säilytti korjauksissa hyvin alkuperäisen ilmeensä.

Valimonmäen alue ja Asevelikylä

Valimonmäelle Valajankadun varteen rakennettiin vuosina 1948–1949 viisi arkkitehtitoimisto Jorma Paatolan suunnittelemaa kerrostaloa. Valajankatu sijoittuu Rautpohjan valtion tykkitehtaan länsipuolelle. Keskussairaalan tien varressa sijaitsee kaksikerroksinen, funkistyylinen tehtaan johtajien asuin-kerrostalo. Valajankadun itäpuolelle on rakennettu 2010-luvulla kuusi asuin-kerrostaloa. Keskussairaalan tien toisella puolella on toisen maailmansodan jälkeistä kaupungin asuntopulaa helpottamaan rakennettu niin sanottu Mattilan Asevelikylän omakotialue. Ensimmäiset kymmenen alueelle rakennettua taloa olivat ruotsalaisten lahjataloja ja ne sijoittuivat Purokadun varteen vuonna 1940. Kaupunginarkkitehti Matti Hämäläisen tekemän, vuonna 1945 hyväksytyt asemakaavan mukaisesti rakennettuja tyyppitaloja sijoittui Purokadulle, Taipaleentielle sekä Kannaksenkadulle, muodostaen Asevelikylän vuosina 1945–1947. Jyväskylän kaupunki lahjoitti alueelta 48 tonttia Jyväskylästä kotoisin oleville, puutteessa eläville sotaleskille ja -orvoille sekä invalideille. Alueen tyyppitalojen suunnittelusta vastasi arkkitehti Hämäläinen ja Jyväskylän kaupungin rakennustoimisto.

Valion Jyväskylän meijerin alue

Valion Jyväskylän meijerin alue koostuu vanhimmilta osiltaan vuosina 1974–1980 rakennetuista, arkkitehtuuriltaan, väritykseltään ja julkisivumateriaaleiltaan yhtenäisistä rakennuksista. Laukaantien varressa sijaitsevalle tontille rakennettiin 1970-luvun aikana meijeri, tukkuvarasto, kaksi henkilökunnan rivitaloa, autohuoltorakennus sekä vartiorakennus portin yhteyteen. Rakennussuunnitelmista vastasivat arkkitehti Matti K. Mäkinen Valion teknillisen osaston rakennusjaostossa sekä arkkitehti

Antti Katajamäki. Meijeri- ja autohuoltorakennuksissa on käytetty teräskonstruointia, jossa tukirakenne on sijoitettu rakennuksen ulkopuolelle. Rakenteen kehittivät arkkitehdit Mäkinen ja Katajamäki. 1970-luvulla vallinnut energiakriisi antoi osansa suunnittelun haasteisiin ja tavoitteena oli saada energian kulutus mahdollisimman matalaksi niin ilmastoinnissa, lämmityksessä kuin maidon tuotantoprosesseissakin. Uuden meijerin tekniset ratkaisut olivat huippuluokkaa ja tehokkuus ennen näkemätöntä. Tavoitteena oli käsitellä noin 70 miljoonaa litraa maitoa vuodessa. Teräsrakenneyhdistys valitsi Valion meijerin vuoden 1980 teräsrakennepalkinnon saajaksi. Perusteluina oli teräksen arkkitehtoninen käyttö suhteessa sen rakennustekniseen ja taloudelliseen käyttöön. Osaa rakennuksista on myöhemmin laajennettu tuotannon kehityksen myötä. Innovatiivisen ja laadukkaan teknisen arkkitehtisuunnittelun tuloksena syntynyt aluekokaisuus ja sen yksittäiset rakennukset ovat säilyttäneet hyvin alkuperäiset erityispiirteensä osana meijeritoiminnan teollistumiseen ja modernisoitumiseen liittyvää kehitystä.

Valmetin Jyskän tehtaan asuinalue

Jyskässä vuonna 1941 toimintansa aloittanut vahtion sytytintehdas oli osa Jyväskylän alueen valtion puolustus- ja sotatarviketeollisuuteen liittynyttä teollisuustuotantoa. Teollisuuslaitoksen ympärille valmistui 1940-luvulla kahta eri tyyppiä olevia puisia tyyppitaloja. Usean perheen puisia tyyppitaloja on mm. Valmetinkujalla ja Isännöitsijäntiellä. Omakotitalot Ala- ja Ylätiellä ja Mäkikujalla muodostavat yhtenäisen, puolitoistakerroksista jälleenrakennuskauden tyyppitaloista koostuvan, kokonaisuuden. Tyyppitaloalueet kertovat tehtaan alkuajoista.

Vanha pappila

Jyväskylän kaupunkiseurakunnan pappila sijaitsee keskeisellä paikalla (Vapaudenkatu 26) lähellä kirkkoa uudempien kerrostalojen ympäröimänä. Arkkitehti Kauno S. Kallion suunnittelemana ja vuonna 1928 valmistuneella pappilalla on huomattavaa rakennushistoriallista merkitystä tyyllillisesti tanskalaisista kaupunkilaistaloista muistuttavana 1920-luvun klassisena tiilirakennuksena. Pappilan sisätilat kertovat rakennuksen historiasta. Rippikoulusalin kattoa koristaa kuvataiteilija Urho Lehtisen maalaukset, kappelissa on hänen suunnittelema lasimaalaus. Pappilassa on hyvin säilynyt huonejärjestys ja alkuperäisiä rakennusosia. Korjauksissa on annettu arvoa rakennuksen ominaispiirteille säilyttäen rakennuksen alkuperäisen tunnelman ja luonteen. Pappila on tärkeä osa keskustan kaupunkinäkömää.

Vanha tiilitalo

Vanha tiilitalo (Kauppakatu 41) valmistui rakennusmestari K.A. Nylundin piirustusten mukaan vuonna 1928. Klassishenkinen rakennus edustaa uutta asuin- ja liikekerrostalorakentamista Jyväskylässä. Sillä on rakennushistoriallista arvoa keskikaupungin ensimmäisenä suurena kerrostalona. Tiilitalo muodostaa vastapäisen Mäki-Matin talon ja Aren liiketalon kanssa kaupunkikuvallisesti merkittävän Aren aukion.

Vanhusten asuntola Hannala

Kauppaneuvos Hanna Parviaisen mukaan nimetyn Hannalan on suunnitellut arkkitehti Wivi Lönn. Säynätsalossa sijaitseva Hannala on rakennushistoriallisesti merkittävä, vanhainkoti- ja sairaalarakentamista edustava, kokonaisuus vuodelta 1926. Rakennukset on suunniteltu 1920-luvun klassiseen puuarkkitehtuurin mukaiseen asuun.

Vapaudenkadun - Heikinkadun kerrostaloympäristö

Vapaudenkadun ja Heikinkadun kokonaisuus edustaa Jyväskylän sotien jälkeistä teollisuuden ja rakentamisen kasvua, jossa erityisesti työsuhdeperusteisella asumisella oli huomattava merkitys. Vapaudenkadun ja Heikinkadun ympäristö rakentui pääosin 1940-1950-luvuilla. Schaumanin vaneritehtaan työntekijöille rakennettiin Vapaudenkatu 83:n kolmekerroksinen asuinkerrostalo. Rakennuksen suunnitelmista vastasi arkkitehti Erik Bryggman vuonna 1942. Vapaudenkatu 85:n kerrostalon suunnitteli vuonna 1945 arkkitehti Jalmari Lankinen. Vapaudenkatu 75 on puolestaan arkkitehti Raimo Halosen varhaisiin suunnitelmiin kuuluva kerrostalo vuodelta 1958. Vapaudenkatu 79:n kerrostalo valmistui vuonna 1940 Niilo Niemen suunnitelmin, nykyisen asunsa se sai kaupunginarkkitehti Matti Hämäläisen laajennussuunnitelman myötä vuonna 1943. Yrjönkatu 8:n kerrostalo valmistui arkkitehti Raimo Halosen suunnitelmin vuonna 1961. Vapaudenkadun suuntaan julkisivuiltaan avautuva Heikinkatu 4 on Oy Wilh. Schaumanin rakennuttama työntekijöiden asuinkerrostalo, jonka suunnittelusta vastasi helsinkiläiset arkkitehdit Helge Railo ja Jonas Cedercreutz vuosina 1947–1949. Vanerista taivutetuin sisäkaton varustettu rakennus hyödynsi tehtaan omaa tuotantoa asuntojen sisätiloissa. Ulkoasua leimaa ylimmän kerroksen päätyterassit sekä julkisivujen laatta-aihe. Sen vieressä sijaitsee Valtion Rautateiden työntekijöiden kolmikerroksinen vaaleaksi rapattu asuinkerrostalo, joka rakennettiin veturitallin läheisyyteen arkkitehti Jarl Ungernin VR:lle laatimilla tyyppipiirustuksilla vuonna 1946.

Veijon tila

Veijon tila Korpilahdella muodostaa rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaan 1860–1890-lukujen välisenä aikana syntyneen vauraan maatilakokonaisuuden, joka edustaa myös entistä vanhaa rälssitilaa. Vuonna 1862 rakennettua päärakennusta on laajennettu 1910-luvulla Mutasen pappilasta tuodulla hirsirakennuksella. Pihapiiriin kuuluu lisäksi useita 1800-luvun loppupuolella rakennettuja talousrakennuksia, joista osa toimii nykyään yöpymismökkeinä.

Vesangan vanha rautatieasema

Vesangan asema valmistui Haapamäki-Jyväskylä-Suolahti -rautatien rakentamisen yhteydessä. Aseman suunnitteli Bruno Granholm ja asema piharakennuksineen valmistui vuonna 1896. Pihapiirin rakennukset ovat yksityisessä asuinkäytössä.

Viljasjärven tila

Korpilahdella sijaitseva Viljasjärven tila on perustettu 1700-luvulla korkealle mäelle lähelle Viljasjärven rantaa. Pihapiiri muodostaa kerroksellisen 1800- ja 1900-luvun vaihteessa rakennetun kokonaisuuden. Pihapiirissä on kartanomainen päärakennus, säterikattoinen tiilinavetta, telttakattoinen viljamaksiini (katolla lanterniini), aitta, karjakon rakennus ja uusi sikalarakennus.

Voionmaan koulu, Jyväskylä

Voionmaan lukio (aiemmin Jyväskylän Tyttölyseo ja Tyttökoulu) oli maamme ensimmäinen suomenkielinen tyttökoulu. Tyttölyseo, eli Tipula, toimi useassa rakennuksessa Jyväskylässä. Vuonna 1952 siihen liitettiin Jyväskylän tyttölukio. Voionmaan koulu, silloinen tyttölyseo, sai oman koulutalon, kun Voionmaan koulu valmistui nykyiselle paikalleen 1958 kuopiolaisen arkkitehdin Kosti Torppen piirtämänä. Torppe työskenteli 1960-luvulla Maaseudun keskusrakennustoimiston Kuopion yksikössä. Vaaleaksi rapatussa, pulpettikattoisessa keskuskäytäväjärjestelmään perustuvassa koulurakennuk-

sessä on kaksi kolmikerroksista siipeä, jota yhdistää kaksikerroksinen eteisaulaosa, joka toimii pääsisäänkäyntinä kadun ja pihan puolelta. Vuonna 1973 koulu avautui myös pojille kun Jyväskylässä siirryttiin peruskoulujärjestelmään. Tyttölyseon elämä jatkui Voionmaan yläasteena ja lukiona vuoteen 2015 saakka. Koulu piha-alueineen on keskeinen Voionmaankadun aluetta jäsentävä elementti. Voionmaan koulu edustaa erinomaisella tavalla ominaispiirteensä säilyttäneitä 1950-1960-lukujen taitteen modernia arkkitehtuuria ja aikakauden kansakoulurakentamista. Koululla on huomattavaa merkitystä vanhimman suomenkielisen tyttökoulun koulurakennuksena sekä kaupunkimaisen koulurakentamisen esimerkkinä.

Yläkaupungin korttelit

Jyväskylän ruutukaava-alueen niin kutsutut Yläkaupungin korttelit (korttelit 4, 5, 6, 7,14,15,17,18, 64, 66 ja 67) muodostavat yhtenäisen ja edustavan kokonaisuuden 1950–1960-luvuilla rakennetuista asuinkerrostaloista. Yläkaupungin kortteleiden kerrostalot ovat rakentuneet pääosin muutaman arkkitehdin toimista. Alueella eniten vaikuttaneita arkkitehteja ovat Matti Hämäläinen, Olavi Kivimaa, Erkki Kantonen, Jorma Paatola ja Raimo Halonen, joista kolme ensiksi mainittua toimivat peräkkäin Jyväskylän kaupunginarkkitehteinä vuosien 1939–1988 aikana. Erityisesti Yliopistonkadun ja Kauppakadun varrella olevissa kerrostaloissa on kivijalkakauppoja ja erilaisia liiketilasiipiä. Alue sijoittuu ruutuasemakaavassa pitkittäissuunnassa Yliopistonkadun, Keskustien, Kauppakadun, Vapaudenkadun ja Hannikaisenkadun varsilla, sekä pystysuunnassa Kilpisenkadun, Gummeruksenkadun, Cygnaeuksenkadun, Vaasankadun ja Minna Canthin kadun varsille. Aluetta rajaa Kirkkopuisto ja hallintokortteli, länsipuolella Lounaispuisto ja Seminaarinmäki, pohjoispuolella Harju ja eteläpuolella junarata. Historiallisen 1800-luvun ensimmäisen ruutukaavan katulinjaukset ovat pääsääntöisesti säilyneet sellaisenaan Yläkaupungin alueella. Aluerakenteessa näkyy kuitenkin selvästi myös vuoden 1947 rakennusjärjestyksen tavoitteet sekä vuoden 1968 yleiskaavan määräykset. Yläkaupungin alue on arkkitehtonisesti ja historiallisesti yhtenäinen, Jyväskylässä ja Keski-Suomessa ainutlaatuinen, modernia rakennusperintöä edustava kantakaupunkiympäristö.

Yleisen sairaalan puurakennukset, ns. Vanha ortopedia

Hannikaisenkatu 3–5:n tontilla on sijainnut Jyväskylän ensimmäinen sairaala, joka perustettiin vuonna 1848. Tontin rakennukset ovat olleet sairaalakäytössä yhtämittaisesti 142 vuotta, aina 1980-luvun lopulle saakka. Arkkitehti Josef Stenbäckin suunnittelema kertaustyylinen rakennus vuodelta 1888 on yksi harvoista Jyväskylän ruutukaava-alueella säilyneistä 1800-luvulta peräisin olevista rakennuksista. Vaasankadun varteen sijoittuva, vuonna 1903 valmistunut kulmatalo on ainoa säilynyt jugendtyylinen puurakennus ruutukaava-alueella. Sen suunnittelusta vastasi arkkitehti Yrjö Blomstedt. Vanhan Ortopedian rakennukset ovat säilyneet ulkoasultaan pitkälti alkuperäisinä. Rakennukset edustavat 1800–1900-lukujen taitteen puukaupungin rakennuskantaa ja rakennuksien pitkäaikainen sairaalakäyttö tekee niistä kulttuurihistoriallisesti merkittäviä. Rakennukset sijaitsevat kaupunkikuvallisesti merkittävällä paikalla.

Ylä-Niittynen

Ylä-Niittynen empirevaikutteinen päärakennus on vuodelta 1853. Rakennus on kookas, satulakattoinen, hirsitalo, jossa on poikkipääty ja ristipuitteiset ikkunat. Siinä on myös empiretyylisiä yksityiskoh-
tia. Korpilahden Ylä-Niittynen on tärkeä historiallinen ja maisemallinen päätte Martinpolulle Korpilahdentien länsipäässä.

Ylä-Painaa

Korpilahden Ylä-Painaan tilan pihapiirissä on empiretyylinen päärakennus vuodelta 1867, näyttävä – myöskin empiretyylinen - vierastuparakennus vuodelta 1875, aitta 1860-luvulta ja tiilinen navettarakennus 1930-luvulta. Paikallistien toiselle puolelle jää pitkänurkkainen vilja-aitta. Tilan 1860- ja 1870-lukujen rakennukset ovat kiertevien pohjalaisten rakentajien työtä. Nälkävuodet pakottivat pohjalaiset hakemaan työtä myös sisämaasta.

Äijälänsalmen vanha silta

Äijälänsalmen vanha silta on yksi Suomen vanhimpia paikallaan valettuja teräsbetonisiltoja. Silta on Oy Constructor Ab:n suunnittelema ja se valmistui vuonna 1932. Kolmiaukkoinen silta on osa Äijälänjoen kulttuuriympäristökokonaisuutta. Siitä on muodostunut kaupunkikuvallisesti Jyväskylän matkailun symboli, jota on ikuistettu erilaisiin julkaisuihin, kortteihin ja julisteisiin.

JÄMSÄ

Kohteita yhteensä 47 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita 5 kpl ja yksi Pirkanmaan maakuntakaavasta siirtyvä kohde. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet JA KOHDEKuvaUKset

Jämsänkosken kotiseutumuseon alue, Aarresaari

Koskenpään Kalliokoskelta siirretty siipiratasmylly on Jämsänkosken Aarresaaren kotiseutumuseoalueen keskeisin rakennus. Suuri puukoneistoinen ratasmylly on harvinaisuus Suomessa. Kotiseutumuseoalue avattiin yleisölle vuonna 1952. Alueelle oli siirretty myllyn lisäksi kaksikerroksinen jyvääitta 1700-luvulta ja Kerkkolan rusthollin päärakennus 1840-luvulta. Aarresaari yhdistettiin mantereelle ja lisäalueelle siirrettiin työväestön asumistavasta kertovat yksihuoneiset Aakun ja Timon mökit. Lisäksi alueelle siirrettiin kaksi eräaittaa, savusauna, riihi, kirkkovenetalas ja raamisaha. Museoalueen rakennuksia on kunnostettu säilyttävästi ympäristönhoidon ja perinnerakentamisen työllistämisin eri vuosina.

Edessalo

Päijänteen rantaan sijoittuvan Edessalon tilan päärakennus on rakennettu neljässä vaiheessa. 1870-luvulla tehtiin pirtti, jota laajennettiin 1910-luvulle saakka eri huonein. Päärakennus muodostui laajennuksissa yhtenäiseksi kertaustyylliseksi asuinrakennukseksi, jossa on kolme sisäänkäyntiä. Vaaleaa rakennusta kiertävät koristeelliset listoitukset. Pihapiirissä sijaitsevat päärakennuksen lisäksi 1870-luvulla rakennettu osittain hirsinen, osittain kivinen navettarakennus sekä kaksikerroksinen 1800-luvun aitta ja jyvääitta. Rannassa on 1900-luvun alussa tehty savusauna. Edessalon pihapiiri on edustava Päijänteen saariluontoon sijoittuva maatilapihapiiri, jolla on erityisiä rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja.

Hallin lentokonetehtaan alue

Jyväskyläläiset Karhumäen veljekset rakensivat lentokonetehtaan Kuoreveden Halliin vuosina 1939-1940. Samaan aikaan Hallissa aloitti toimintansa myös lentokoneiden rakentamiseen ja korjaamiseen liittyvä Valtion lentokonetehtas sekä Ilmavoimien Koelentue. Ilmavoimien Teknillinen Koulu siirrettiin Kauhavalta Halliin vuosina 1965-1976. Koko Hallin taajama on syntynyt lentokonetehtaan toiminnan ympärille. Tehdasalueella on Veljekset Karhumäki Oy:n konttoriksi vuonna 1940 valmistunut rakennus, koelentueen entiset punatiiliset teollisuusrakennukset, ilmailumuseona toimiva aliupseerikerho ja lentokonehangaareja. Tehdasalueen ulkopuolella sijaitsee mm. tehtaan johtajan asuinrakennus.

Hallin vanha paloasema

Hallin vanha paloasema sijaitsee Taipaleentien varrella. Paloasema on valmistunut vuonna 1945. Punatiilisessä rakennuksessa on klassisia tyylipiirteitä ja kookkaana rakennuksena se sijoittuu maise-

mallisesti näkyvästi. Uuden paloaseman valmistuttua Halliin 1990-luvun lopussa, vanha paloasema jäi vaille käyttöä. Paloasema myytiin yksityisomistukseen, ja rakennus on peruskorjattu juhlahuoneistoksi, joka avautui vuonna 2013. Paloasema on nykyisin juhlatilana ja asuin- ja liikekäytössä. Arkkitehtonisesti merkittävä jälleenrakennuskauden paloasemarakennus on yksi Keski-Suomen arvokohteista, joissa on käyttötarkoituksen muutoksen myötä pystytty säilyttämään käytössä arvokas julkinen rakennusperintö.

Hallinmäki

Hallinmäen torppa Jämsänkoskella on perustettu 1810-luvulla. Pihapiirin rakennukset muodostavat yhtenäisen neliömäisen pihan. Nykyinen päärakennus on vuodelta 1910. Rakennuksessa on erikoinen aumakattoinen lasikuisti-parveke, mutta muuten se muistuttaa perinteitä maalaistaloa punavalkoisine värityksineen. Pihapiirissä on myös 1800-luvun alkupuolen parituparakennus, riviaitta ja kookas sementtitiilinen 1900-luvun alkupuolella tehty navetta.

Iso-Hyppölän pihapiiri

Alhojärven valtakunnallisesti arvokkaan kulttuurimaiseman kyläalueella sijaitsee Iso-Hyppölän tila, jossa oleva perinteinen matalamallinen maatalan päärakennus on muutettu vuonna 1919 jugendtyyliseksi. Päärakennuksen lisäksi pihassa sijaitsevat hirsinen navetta, vuonna 1919 tehty karjakon asumus, työväen asunto vuodelta 1917, 1800-luvun lopulla tehty kaksikerroksinen aitta, tiilinen sauna ja hirsinen leikkimökki.

Iso-Koljonen

Juokslahdella sijaitsevan Iso-Koljosen päärakennus on valmistunut vuonna 1827, mutta sitä on muutavasti korjattu 1800-luvun lopulla. Nykyinen päärakennus, empiretyylinen entinen vieraspytinki sijaitsee kulmittain vanhan päärakennuksen kanssa. Umpinaisessa pihapiirissä sijaitsee entisestä pirtistä tehty työväenasunto ruokakelloineen, vuonna 1905 rakennettu kivi-navetta, kaksikerroksinen ympärintainen 1800-luvun lopun luhtiaitta, otsallinen pikkuaitta, taitekattoinen muonamiesten asunto ja lautarakenteinen sauna. Pihapiiri sijoittuu maisemallisesti näyttävästi avaraan Juokslahden kylän kulttuurimaisemaan Patajoelle menevän maantien varteen.

Jokivarren koulukeskus

Vuonna 1884 Jämsänjoen varrelle rakennettu Vanha puukoulu on hirsinen, kertaustyylinen rakennus jossa on harjakatto, kaksi poikkipäätä ja sorvattujen koristelistojen myötä erityisen näyttävä ulkoasu. Rakennus on Keski-Suomen vanhimpia säilyneitä koulurakennuksia. Samassa pihapiirissä on vuonna 1922 tehty punatiilinen, aumakattoinen klassista tyyliä noudatteleva koulurakennus sekä vuonna 1990 pihapiiriin valmistunut matala punatiilinen uusin koulurakennus. Rakennukset muodostavat neliömäisen julkista rakentamista edustavat pihapiirin, jolla on sivistyshistoriallista ja maisemallista erityismerkitystä julkisena kouluympäristönä Pääskyläntiellä ja Jämsänjoen varressa. Vanhaa puukoulua kunnostetaan ja palautetaan osaksi vanhaan asuun kulttuuritiloiksi.

Jämsän Kivipankki

Jämsän Seppolan keskusta on rakennettiin 1800-luvun lopulla perustetun Jämsän Säästöpankin Kivipankki vuonna 1913 arkkitehti Ilmari Launiksen ja taitelija Josef Alasen yhteistyönä. Alanen vastasi julkisivujen suunnittelusta. Pankki edustaa tyyllisesti mielenkiintoista kansallisromantiikan ja jugendin yhdistelmää, jossa raskas kivinen julkisivu torneineen tuo jylhää linnamaisuutta katukuvaan. Ra-

kennuksen ominaispiirteitä ovat karkeaksi hakatut graniittiseinät, mansardikatto ja päätyä koristava erkkeri. Sisään tullaan jykevien kivipylväiden välistä. Kivipankki toimii nykyisin Jämsän kaupungin kulttuuritoimen taidenäyttelytilana.

Jämsänkosken kirkko

Jämsänkosken kirkko sijoittuu lähelle Jämsänkosken vanhaa tehdasaluetta. Korkealla mäellä sijaitseva kirkko on arkkitehti W.G. Palmqvistin suunnittelema vuosina 1934-1935. Tontin lahjoitti Yhtyneet Paperitehtaat Oy. Tehtaanjohtajan toivomuksesta arkkitehti piti kirkkosuunnittelussa esikuvana Keuruun vanhaa kirkkoa. Yhtymäkohdat näkyvät pelkistetyn kirkon ulkoasussa, mm. jyrkässä harjakatossa, tornissa ja pyörökaari-ikkunoissa. Seurakuntasalin laajennuksen suunnitteli uransa loppuvaiheessa W.G.Palmqvist ja se valmistui vuonna 1962. Kirkon pihamaan, ympäristön istutukset ja viheralueet suunnitteli puutarhateknikko John Hausen. Kirkon välittömässä läheisyydessä sijaitsee kirkkopihan reunassa Jämsänkosken vanhan sairaalan kiinteistö sekä siihen kiinni rakennettu entinen terveyskeskus.

Jämsänkosken vanha keskusta

Keskusta sijoittuu pääosin sotien välisenä aikana Jämsänkosken toriksi muodostuneen alueen laidoilta ja Koivutien varteen rakennettujen julkisessa käytössä olevien rakennusten alueelle, tehdasalueen välittömään läheisyyteen. Liikekeskustan varhaisvaiheet liittyvät paikkakunnan paperiteollisuuden tehdas- ja asuinyhdyskuntarakentamiseen 1800-luvun lopulla ja 1920-1930-luvuilla. Jämsänkosken kunta erosi Jämsästä vuonna 1925. Rakentamista sääteli kuitenkin pitkään tehdasyhtiö suurimpana maanomistajana. Tehdasyhtiö laaditutti keskusta-alueelle rakennussuunnitelman vuonna 1937 ja se valmistui vuonna 1947. Yhtyneet Paperitehtaat purki Jämsänkosken keskustasta vanhoja vuokratonteilla olleita hirsisiä työväen asuntoja 1950-luvun alusta vuoteen 1953 mennessä Koivutien varresta ja rakennutti niiden paikalle arkkitehti Niilo Kautosen suunnittelemaa **Roukko-kerrostaloja** osana työntekijöilleen suunnattua asunto-ohjelmaa. Tehdasyhtiön tuella uusittiin myös vapaa-ajan ympäristöjä Jämsänkosken keskustan alueella.

Vanhan liikekeskustan rakenne on säilyttänyt 1950-luvun loppuun mennessä rakentuneen ilmeensä. Ensimmäisinä modernin ajan kivitaloina liiketilansa torin/linja-autoaseman reunaan rakensivat pankit, kuten Säästöpankki, seuraavana Kansallis-Osuus-Pankki ja sittemmin Osuuspankki. Tuolloin oli jo valmistunut ns. Torni-Baarin talo eli kahvila-matkahuoltorakennus. Suunnittelijoina asuin- ja liikekerrostaloilla ovat toimineet helsinkiläiset osuuskauppaliikkeiden käyttämät suunnittelutoimistot ja jyväskyläiset arkkitehdit, mutta myös paikallisia suunnittelijoita on käytetty erityisesti korjaus- ja muutoshankkeisiin. Rykelmässä on pankkeja ja osuuskaupparakennuksia, joiden kivijalkakerrokset ovat liiketiloina ja yläkerroksissa on vanhastaan ollut asuntoja. Solmukohtaan, entisen torin laidalle, sijoittuu myös taajaman kulttuurihistoriasta kertova Jämsänkosken Pönttö, puinen mainos- ja julistetorni, jonka luokse paikkakunnan miesväki on kokoontunut pohtimaan yhteisiä asioita 1940-luvulta aina 1980-luvulle asti. Nykyinen Pönttö on valmistunut vuonna 1996.

Nykyinen tiemaisema on peräisin 1970-luvun alussa tehdystä Jämsäntien perusparannuksesta. Tuolloin tielinjausta louhittiin runsaasti ja pengerryt betonoitiin sekä Koskentien yli rakennettiin uusi silta tehdasalueen konttorille.

Jämsänkosken keskustan **julkiset palvelut** sijoittuvat myös vanhan keskustan alueelle **mm. Koivutien varrelle**. Näihin lukeutuvat lastenneuvola ja sairaala ja siihen liittyvä käytöstä poistunut terveyskes-

kus. Korvenmäen alueella sijaitsee vielä nykyisinkin toiminnassa oleva Korvenmäen alakoulu. Muut koulut sijaitsevat keskustasta hieman kauempana. Kaupunkikuvallisesti yhtenäisiä katunäkymiä on erityisesti Kauppakadulla ja Taipaleentiellä, joista voidaan hahmottaa pitkiä maisemanäkymiä Koski-Keskisen rannalle rakentuneeseen vanhaan tehdasalueeseen. Yhtä merkittävä vanhan keskustan visuaalisen ilmeen kannalta on kuitenkin myös Koivutielle sijoittuva asuin- ja liikerakennusten ja Roukko-asuinkerrostalojen rivistö. Jämsänkosken vanha liikekeskusta on maisemallinen portti Jämsänkosken ydinkeskustaan. Liikenteellisesti vanha keskusta sijoittuu Jämsäntien eli vanhan keskustan ohittavan ohitustien oikealle puolelle Koivutien, Kenraalintien ja Kauppakujan varrelle. Erityistä maisemallista ja arkkitehtonista taajamakuvallista merkitystä on **Koivutie 12:ssa** sijaitsevalla korkealla liike- ja asuinkerrostalolla joka näkyy ympäri taajamaa ympäristöönsä merkittävästi kookkaampana rakennuksena. Kerrostaloa on korjattu arkkitehtuuripiirteet julkisivuissa pääosin säilyttäen. Rakennuksella on huomattavaa arvoa keskustan 1950-1960-luvun maisemapisteenä.

Muita vanhaan keskustaan sijoittuvia arvoraakennuksia ovat Kauppakuja 3 liike- ja toimitilakiinteistö vuodelta 1961 eli entinen työväentalo, Kauppakuja 4-6 asuin- ja liikekiinteistö vuodelta 1982, torin varrella Bar Tonan kiinteistö 1940-1950-luvulta, Koivutie 2 Jämsän OTK-laisen osuuskaupan rakennuttama, Suomen ensimmäinen E-Halli tyyppimyymlä vuodelta 1967, Koivutie 4 nelikerroksinen Jämsän Seudun Säästöpankin kerrostalo arkkitehti Matti Hämäläisen suunnittelemana vuodelta 1951 ja Olavi Norosen suunnittelema laajennus vuodelta 1978, Koivutie 6 entinen SOK-laisen osuuskauppaliikkeen rakennus vuodelta 1938 ja muutoslaajennus vuodelta 1959, Koivutie 12 tornitalo, ruotsalaisten kummikunta-avustuksen tukemana rakentunut Jämsänkosken terveystalo Pöllölä vuodelta 1949, entinen lääkäritalo Koivutie 22 vuodelta 1944, sairaala vuodelta 1937 ja siihen siipirakennuksena tehty terveyskeskus vuodelta 1981 sekä kirkko vuodelta 1935 ja seurakuntasalilaajennus vuodelta 1962.

Jämsän Kaipolan tehdasyhdyskunta

Kaipolan teollisuustaajama sijoittuu noin seitsemän kilometrin päähän Jämsän kaupungista itään Päijänteen Olkkolanlahden pohjukkaan Kaipolan tilan naapuriin. Aluetta luonnehtii jälleenrakennuskaudelle luonteenomainen yhdyskuntasuunnittelu ja asuntorakentaminen tehdastyöympäristön tarpeisiin. Alueen keskelle Päijänteen rantaan sijoittuvan tehtaan lisäksi maisemallisena kiintopisteenä on Pitkävuoren laella tehdasyhtiön rakennuttama hyppyrimäki. Kaipolan rakennettu kulttuuriympäristö on pitkälti tehtaan johdossa vuonna 1940 aloittaneen Juuso Waldénin luomus. Hän johti tehtaan rakennustöitä ja vaikutti aluesuunnitelmiin ja asuntojen rakennustapaan aina sisustussuunnittelua myöten. Myös asukasrakenne on vaikuttanut tehdasyhteisön vaiheisiin. Kaipolaa rakensivat pääasiassa paikalliset jämsäläiset ja jämsänkoskelaiset rakentajat. Urakan päätyttyä monet heistä saivat pysyvän työ- ja asuinpaikan Kaipolan tehtailta. Teollisuusympäristö on rakentunut vuosina 1954-1956 rakentuneen paperitehtaan punatiilisten rakennusten ympärille. Hiomon voimanlähteenä toimi Imatran Voiman korkeajännitelinja, joka vedettiin Kaipolaan Jämsänkoskelta Seppolan keskustan länsipuolitse (pääosin peltoaukeiden ja metsien läpi). Tehtaan ja lahden väliin tehtiin täytemaalle pengertämällä Tiirinniemen tie. Olkkolanlahdesta erotettiin myös laguuni lietealtaaksi voimalan kattiloiden tuhkaätteelle, mutta suurin osa Olkkolanlahdesta joutui puuvarastoksi. Olkkolanlahdesta tehdas otti käyttövetensä ja siihen ohjattiin myös Kaipolan jätevedet. Tehdasrakentamisen modernia teknologiaa olivat nosturilla paikoilleen vietävät kattorakennelmien elementit. Suurin osa seinistä edellytti kuitenkin vielä käsityötä, koska tehdas pystytettiin punatiilestä muuraamalla.

Kaipolan rakennuskanta on pääasiallisesti 1950-1960-luvulta. Yhtyneiden Paperitehtaiden asuntopolitiikan perusajatuksena oli vakituisen työväestön sijoittaminen omistusasuntoihin ja täten omakotitalojen rakennuttaminen. Sodan jälkeinen asuntopula ja mittava tehtaiden uusiminen pakottivat kuitenkin myös kerrostalojen rakentamiseen. Kaipolan taajamalle luonteenomaisia ovatkin yhtenäisinä pysyneet ehjät tyyppitaloalueet ja kerrostalokokonaisuudet, jotka muistuttavat tehdasyhtiön muualle Suomeen rakennuttamia asuintaloja ja alueita. Myös alueen viherympäristön rakentamiseen on panostettu alusta alkaen. Aluesuunnittelusta huolehti rakennusneuvos Heimo Kautonen, joka oli laatinut myös asemakaavan Kaipolan yhdyskunnalle. Alueet suunniteltiin maastonmuodot huomioon ottaen luonnonmukaisiksi ja ympäröivää järviluontoa arvostaen. Keskustorin ympärille sijoituivat kolmikerroksiset kerrostalot ja niiden taakse säteittäin avautuvat omakotialueet. Uloimalle kehälle rakennettiin kolmisensataa omakotitaloa yhtiön talomalliston mukaan. **Oritun tyyppitaloalueen** halki kulkee pääkatu ja siitä erkanevat kaarevaan muotoon toteutettuja pihateitä. Alue on säilynyt yhtenäisesti rakennettuna laajana asuinalueena taajaman ytimessä. Talomalleja alueella on kuusi erilaista, eri tonteille oli varattu omat tyyppinsä. Eteläpäähän sijoittuvat vanhimmat ja korkeimmat talot, pohjoista kohden talomalli madaltuu ja rakennukset nuorenevat.

Tehtaan rakentamisen kanssa samaan aikaan aloitettiin 1950-luvulla rakennustyöt 33 asunnon rakentamiseksi **Tiirinniemeen** tehtaan toimihenkilöille. Alueen suunnittelusta vastasi Yhtyneiden Paperitehtaiden ja Juuso Waldénin luottoarkkitehti Pekka Saarema. Vuosina 1954–1962 Yhtyneiden Paperitehtaiden toimihenkilöstölle valmistunut kytketyistä rivitaloista koostuva Kaaritien asuinalue on säilyttänyt omaleimaisen, alkuperäisen englantilaistyyppisen ilmeensä. Päijänteen vehreisiin rantamaisemiin sijoittuvan asuinalueen keskelle sijoittuu metsäinen Tiirinpuisto, eteläkärkeen satamalaituri ja tehtaan puoleiseen rantaan maauimala. Kaaritien asunnot oli varustettu omilla kylpyhuoneilla, autotalleilla, jääkaapeilla sekä lattiat oli päällystetty muovimatoilla. Seuraavana vuonna valmistui toinen 16-asuntoinen rivitalo edellisen tavoin mukaillen kaareutuvaa tietä. Rivitalojen väliin valmistui samaan aikaan myös lämpökeskuksen ja saunatilat käsittävä rakennus. Tehtaan insinöörejä ja johtoa varten rakennettiin aivan Päijänteen rantaan kolme edellisiä suurempaa kaksikerroksista nivellettyä rivitaloa vuonna 1956 ja 1962. Rantamaisemiin rakennettujen huvilamaisten asuntojen suurista ikkunoista, parvekkeilta ja patioilta avautuu maisema Tiirinselälle. Asuinalueen keskelle jäävän puistoalueen pohjoisreunaan arkkitehti Pekka Saarema suunnitteli kolme muista rivitaloista poikkeavaa pitkää rakennusmassaltaan yhtenäistä kaksikerroksista rivitaloa. Tiiriniemeä on täydennysrakennettu vuoden 1979 asemakaavan mukaisesti Kaukontien varteen 1980-luvulta lähtien.

Kaipolan keskustassa Yhtyneiden perustama tytäryhtiö Roukko rakennutti paperiteollisuuspaikkakunnille kerrostaloja ja vuokrasi asunnot edelleen emoyhtiölle. Vuosina 1954-1955 Kaipolaan rakennettiin kolme aravarahoitteista kerrostaloa, Roukko I-III. Kerrostalohuoneistot oli varattu pääasiassa yhtiön liikkuvaa ja perheetöntä henkilökuntaa varten. Roukoissa asui sekä työntekijöitä että toimihenkilöitä. Roukko Oy rakennutti Kaipolaan yhteensä kahdeksan asuinkerrostaloa vuosina 1954-1977. Keskustaan sijoittui myös palvelurakentamista, kuten koulu vuonna 1967 ja seurakuntatalo vuonna 1965 arkkitehti Heimo Kautosen suunnittelemana. Tehdasyhtiö turvasi myös työntekijöiden harrastusmahdollisuuksia. Tehtaan työntekijät perustivat yleisurheiluseura Kaipolan Vireen vuonna 1953 aluksi työväen liikuntaharrastusten ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. 1960-luvulla seura alkoi suuntautua koko Jämsän yleisurheiluseuraksi ja sen johdosta myös nuorisourheilu vilkastui seurassa. Kaipolan Vireen vireän toiminnan ansiosta Kaipolaan saatiin 1950-1960-lukujen aikana pururata, urheilukenttä, maauimala sekä Pitkänvuoren hiihtokeskus hyppyreineen. Hiihtokeskus lopetti toimintansa 1990-luvun alussa Himoksen valmistuttua ja viimeinen hyppy mäkitornista hypättiin vuonna 1994. Kunta on sittemmin myynyt tornin yksityiselle. Kaipolan Vire jatkaa Jämsässä edelleen aktiivista

urheiluseuratoimintaa. Kaipolan taajamarakenteen monipuolisuus ja rakennusperintöarvot heijastuvat myös Jämsänjoen vesistömaisemaan

Järvenkylän työväentalo

Järvenkylän työväenyhdistys Alhojärven kylässä perustettiin vuonna 1921 ja työväentalo päätettiin rakentaa talkoilla kaksi vuotta myöhemmin. Rakennuksen juhlasali tehtiin Olkkolan talon vanhasta pirtistä. Pystylaudoitettu ja punamullalla maalatussa hirsitalossa on yhdeksänruutuiset ikkunat ja sisätiloissa perinteiset työväentalon juhlasali näyttämöineen ja ravintoloineen. Pihapiirissä on lisäksi aittarakennus ja ulkokäymälä. Seuratalo sijaitsee Alhojärven valtakunnallisesti arvokkaalla kylämaisema-alueella.

Korvenmäen alakoulu

Jämsänkosken keskustassa Korvenmäen historiallisella pientaloalueella sijaitsevassa Heikki Tiitolan suunnittelemassa puukoulussa on kaksi kerrosta, aumakatto ja kahdeksanruutuiset ikkunat. Pohjaltaan se on E-kirjaimen muotoinen. Alun perin kolme luokkahuonetta ja kolme opettajan asuntoa käsittänyt rakennus valmistui vuonna 1932. Koulun viereen on rakennettu 1990-luvun lopussa kivinen lisärakennus. Korvenmäen vanha koulu toimii yhä opetustiloina.

Koskenpään huopatehdas

Koskenpään taajamassa sijaitsee vuonna 1921 perustettu Koskenpään huopatehdas, joka aloitti toimintansa vanhassa meijerirakennuksessa. Vuoden 1928 tulipalossa tuhoutuneen tehdasrakennuksen tilalle rakennettiin uusi kaksikerroksinen ja vaaleaksi rapattu tiilinen tehdas. Tehdas tuotti alkuun huopatossuja ja –sukkia, mutta vähitellen se erikoistui teollisuushuopien valmistamiseen. Koskenpään huopatehdas kohosi 1940- ja 1950-luvuilla yhdeksi alan suurimmista. Tehtaan kanssa samassa pihapiirissä sijaitsevat 1920-luvun puinen varastorakennus, huopavarasto vuodelta 1980 ja halli vuodelta 1978. Tien toisella puolella on kaksi 1920-1930-luvuilla rakennettua asuinrakennuksessa, joista toisessa on toiminut tehtaan konttori. Huopatehtaan vanhaa kiinteistöä on osittain uudistettu muuttaen tiloja asuntokäyttöön rakennuksen ominaispiirteet huomioiden.

Koskenpään kirkkoympäristö

Koskenpään taajamaan rakennettiin kirkko yksityisin varoin vuosina 1896-1902 rakennusmestari J.A. Alleniuksen piirtämänä. Vuonna 1922 kirkkosalin tukipilareita ja lehtereiden kaiteita ehostettiin arkkitehti Josef Stenbäckin johdolla. Kirkko remontoitiin nykyasuun vuonna 1952 arkkitehti Matti Hämäläisen suunnitelmin. Tuolloin kirkon alttaripääty ja sisäänkäynti vaihtoivat paikkaa. Vuonna 1904 kirkon viereen pystytettiin erillinen kellotapuli ja vuonna 1989 kirkon naapuriin rakennettiin seurakuntatalo. Luonnonkauniille paikalle klassistiseen tyyliin rakennetun pappilan suunnitteli arkkitehti Kauko S. Kallio ja se valmistui vuonna 1928. Vuoratussa hirsirakennuksessa on kaksi kerrosta, aumakatto sekä kuusi- ja neliruutuiset ikkunat. Rantatontilla sijaitseva rakennus on säilynyt hyvin alkuperäis-asussaan yksityisomistuksessa.

Kottila

Jämsän Seppolan keskustasta hieman kauempana sijaitseva Kottilan tilan nykyinen päärakennus on arkkitehti Urho Åbergin 1920-luvulla suunnittelema näyttävä suurtilan asuinrakennus. Klassisen, rapatun ja puolitoistakerroksisen tiilirakennuksen seinäpintaa koristavat useat klassiset koristeaiheet ja stukkokoristellut sekä kivipintaan maalatut seinämaalaukset on huolella entisöity sisätiloissa. Länsisi-

vulta taloon tullaan sisään toscanalaisten pylväiden kannatteleman kuistin kautta. Pihapiirissä sijaitsee myös kaksikerroksinen, kaiteellinen riviaitta ja liiteri.

Kukkarosalon torppa

Kukkarosalo perustettiin Päijänteen Kukkaron saareen Jämsänniemen Vaherin talon torpaksi 1810-luvulla. Hyvin säilyneessä pihapiirissä on 1890-luvulla rakennettu torpan päärakennus, samanikäinen riviaitta, rantasauna, syytinkirakennus vuodelta 1932 ja hirsinen navetta 1900-luvun alusta.

Kummun talon pihapiiri

Kummun tila perustettiin Jämsänkoskelle 1700-luvun lopulla. Sen pihapiirissä on nykyisin harvinainen pärevuorattu päärakennus. Rakennus tehtiin 1700- ja 1800-luvun vaihteessa. Lisäksi pihapiirissä on patsasaitan kaltainen, Keski-Suomessa harvinainen, vilja-aitta 1800-luvulta.

Kuoreveden entinen kirkkoherran pappila ja leirikeskus

Kuoreveden Särkilahdessa sijaitseva entinen kirkkoherran pappilan päärakennus valmistui vuonna 1872. Rakennuksen kahden suuren poikkipäädyn väliin on tehty kaunis lasikuisti. Lisäksi pihapiirissä on vanhempi punamullattu asuinrakennus, riviaitta, sauna ja piharakennus. Pihapiiri on siirtynyt yksityiseen matkailukäyttöön.

Kuoreveden kotiseutumuseo

Kuoreveden kotiseutumuseo sijaitsee Suomen rahayksikkönä aiemmin olleen ”Tuhannen markan” maisemassa Kuorevesijärven rannalla. Kuoreveden kotiseutuyhdistys on perustanut museon vuonna 1963. Ulkomuseoalueelle on siirretty hirsirakennuksia eri puolilta Kuorevettä. Ne kuvaavat samassa pihapiirissä 1800-luvun talonpoikaista pihapiiriä. Päärakennus on entinen Joensuun Virkajärven asuinrakennus 1800-luvun puolivälistä. Pihapiiriin kuuluvat myös Juhalasta tuotu savutupa 1700-luvulta, aittarivi ja kolme yksinäisäittoa. Neliömäisen pihan takana tallipihalla ovat riihi, kytketty vajarivistö ja paja. Museoalueen vieressä on vuonna 1915 rakennettu entinen maamiesseurantalo Kuokkala. Kotiseutumuseon rakennuksia on kunnostettu eri aikoina seuran toimesta ja myös Laatu perinnerakentamiseen -hankkeessa 2000-luvulla.

Lavamäen alue

Jämsänkosken keskustan ja tehtaan läheisyyteen alkoi muodostua 1920-luvun alkupuolella Lavamäen asuinalue, jonne tehdastyöläiset rakensivat omatoimisesti ilman ulkopuolista suunnittelua ja rajoituksia omia asumuksiaan. Tämän vuoksi kohdealueen erityispiirre on erikokoisten tonttien ja rakennustyyppien vaihtelevuus. Alueella on rakennuksia pikkumökeistä 1940-luvun tyyppitaloihin, mutta myös uudempia 2000-luvun peruskorjattuja tai jopa aivan uusia omakotitaloja on tullut vaivihkaa alueen rakennettuun ympäristöön. Alkuperäistä 1900-luvun alkupuolen rakennusperintöä olevilta osiltaan Lavamäki edustaa tyypillistä ja historiallisesti arvokasta teollisuustyöläisten asuinuutta, jolla on maisemallisia erityisarvoja rakennuskannan vaihtelevuuden, perinteisen rakennustavan ja pienimittakaavaisuuden takia.

Luomi

Luomen tila on perustettu 1560-luvulla. Pihassa on 1700-luvun lopussa valmistunut asuinrakennus ja näyttävä 1800-luvun alkupuolen päärakennus, jossa on viisikulmainen lasikuisti. Kokonaisuuteen

kuuluu joukko erilaisia talousrakennuksia, joista vanhimmat ovat peräisin 1700-luvulta ja uusimmat 1920- ja 2000-luvulta. Kulttuurimaisemaltaan arvokas tila sijaitsee Jämsänkosken Koskenpäällä Luomen kylässä.

Länkipohjan rukoushuone (Pirkanmaan maakuntakaavan suojelukohde)

Länkipohjan rukoushuone sijaitsee Länkipohjan keskustan päätien varrella mäellä, josta se näkyy maisemallisesti eri puolille keskustaa. Rakennustoimisto Heikki Tiitolan suunnittelema hirsinen rukoushuone valmistui Länkipohjan keskustaan vuonna 1938. Rakennusta on laajettu seurakuntasalin, keittiön ja vahtimestarin asunnon käsittävällä siivellä 1960-luvun jälkipuoliskolla. Kellotorni harjalla on vuodelta 1983. Laaja peruskorjaus valmistui vuonna 2014. Seurakuntatyön keskuksena toimiva rakennus kuvastaa hyvin uusklassista arkkitehtuuriperintöä vuodelta 1938, jonka rakennusperintöarvot on otettu hyvin huomioon 2010-luvun peruskorjauksessa. Rakennus kuvastaa Längelmäen seurakunnan toiminnan vaiheita Länkipohjassa. Länkipohjan liityttyä Jämsän seurakuntaan rukoushuoneen käyttöä kokoontumis- ja kulttuuritoimintaan on elvytetty ja turvattu arvorakennuksen säilyminen seurakunnan oman kiinteistönpidon avulla. Länkipohjan rukoushuone on Pirkanmaan maakuntakaavan suojelukohde.

Mäntysaari

Mäntysaari on taidokkaasti koristeltu 1900-luvun alkupuolella rakennettu hirsinen jugendkesähuvila. Se sijaitsee Päijänteellä Jämsän Mäntysaarella Kaijansalon itäpuolella. Mäntysaari edustaa aikakautensa huvilakulttuuria ja rakennusperinnettä järvimaisemassa.

Oinaala – Korentola urheilu- ja liikuntakeskus, Oinaslahden rinne ja Huhdanvuoren maastohiihtokeskus

Jämsänkosken teollisuustaajaman pohjoisosaan sijoittuu alkuaan Yhtyneiden Paperitehtaiden työntekijöilleen suuntaamia eri lajien urheilu- ja liikuntapaikkoja, kuten urheilukenttä, soutustadion, hypyrimäki sekä muita liikuntaympäristöjä. Liikuntapaikat ovat sittemmin siirtyneet Jämsänkosken kaupungin ja nykyisin Jämsän kaupungin liikuntatoimen hoitoon. Yhtyneet Paperitehtaat tuki paikkakuntalaisten liikunta- ja vapaa-ajan harrastuksia varsin monipuolisesti. Osa tehdasyhteisön vapaa-ajan vietosta on ollut tehdaspaikkakuntien ja tehtaan eri osastojen välisiä kilpailuja ja tehtaalaisten yhteisten urheilujuhlien viettämistä. Korentolan-Oinaalan alueelle syntyi luontevasti liikuntapaikkojen keskittymä, kun alueelle rakennettiin suuri määrä tehtaalaisten tyyppiomakotitaloja 1940- ja 1950-luvuilla ja sen myötä myös urheilu- ja liikuntapaikat vetivät käyttäjiä aivan lähiympäristöstä. Oinaslahden rinne rakennettiin mäkihyppypaikaksi vuonna 1937 Yhtyneiden Paperitehtaiden toimesta, kun laji alkoi yleistyä Helsingin mallin mukaan muualla Suomessa. Rinteeseen rakennettiin puurakenteiden mäkihyppytorni ja sen alastulorinne tehtiin maansiirtotöillä. Koskenpääntien puolella on nykyisin kaksi puista, pienehköä harjoitusrinnettä ja yksi suurempi, nykyisin metallirunkoinen torni. Suuren mäkitornin vieressä sijaitsee nykyään myös puinen tuomaritorni. Alueella on myös puinen palvelu- ja huoltorakennus.

Jämsänkosken hiihtokeskus sijaitsee hypyrimäen läheisyydessä, sen erottaa pieni lampi ja metsäkaistale Oinaslahden rinteestä. Hiihtokeskuksessa on katsomorakenteita sekä oma huolto- ja palvelurakennuksensa ja sen tenniskentät rakennettiin 1980-luvun nousukauden tennisbuumissa. Työvään Urheiluliittoon kuuluva ”Jämsänkosken työvään yhdistyksen Voimistelun- ja Urheiluseura Jyry” on ollut keskeinen hiihtokeskuksen käyttäjä.

Paatsalon kalastajatila

Paatsalo on saari Päijänteessä. Siellä on säilynyt vanhasta elinkeinosta kertovan kalastajatilan rakennuksia.

Patajoki

Patajoen pihapiiri Jämsässä koostuu useista 1800-luvun rakennuksista. Empiretyylinen asuinrakennus on valmistunut 1830-luvulla. Vaakalaudoituksella vuoratussa talossa on rakentamisajankohdalleen tyypilliset kuusiruutuiset ikkunat. Rakennuksessa on empiretyylin mukaiset kerrokselliset räystäälistat ja aumakatto. Pihapiirissä on myös 1910-luvulta tehty hevostalli, vuonna 1888 valmistunut kivinavetta, aittarivi ja kaksi pientä yksinäisäittoa 1800-luvulta. Hieman sivumpaan jää riihipiha rakennuksiin. Patajoen tilan talouskeskuksen lähistöön on rakentunut 2010-luvulla Himoksen matkailukeskuksen rakennettua ympäristöä ja matkailumaisemaa.

Patalan pihapiiri

Jämsänkosken ja Jämsän keskustojen väliselle alueelle sijoittuva Patalan talo perustettiin jo 1400-luvulla. Kapteenin virkatalo siitä tuli vuonna 1684. Myöhemmin se on toiminut tavanomaisena maatilana. Tilan lautavuorattu hirsinen päärakennus on rakennettu 1800-luvulla. Pihapiirissä on myös muutamia talousrakennuksia 1800-, 1910- ja 1920-luvuilta.

Pauhulan / Lahtisen huopatehdas

Lahtisen huopatehdas sijaitsee käsityöläisyydestään ja huopaperinteissään kuulussa Jämsän Partalan kylässä. Lahtisen huopatehtaalla aloitettiin huopatossujen valmistus 1920-luvulla. Kun toiminta laajeni, rakennettiin vuonna 1934 hirsinen huopatehtaan rakennus, jonka yhteyteen on 1990- ja 2000-luvulla vähitellen lisätty uusia tuotanto- ja varastorakennuksia. Pihapiirin pienimuotoinen ilme on kuitenkin laajennuksissa ja korjauksissa otettu huomioon. Samassa pihassa sijaitsee myös vuonna 1924 tehty satulakattoinen, puolitoistakerroksinen asuinrakennus ja aitta, josta myöhemmin on tehty asuinrakennus. Sementtitiilinen navetta ja vajat rajaavat pihapiiriä huopatehtaan uusien tuotantorakennusten lisäksi.

Peltola

Peltolan päärakennus Kuorevedellä on toiminut kestikievarina ja se on rakennettu vuonna 1875. Rakennuksen ulkoasussa kiinnittyy huomio erikoiseen kuistiratkaisuun. Pihapiirissä on myös vilja-aitta 1860-luvulta, riihi 1890-luvulta, suuri lohkokivinavetta 1910-luvulta ja aittarivi.

Pikku-Paattila

Jämsän Seppolan keskustassa on 1920-luvun kaupunkimaisen rakentamisen ihanteita kuvastava Pikku-Paattilan asuinrakennus. Talo on rakennettu 1800-luvun lopulla, mutta muutettu klassisen tyylin mukaiseksi omakotitaloksi vuonna 1929. Tyyliisuuntaa ilmentävät rakennuksen mansardipääty, kuusiruutuiset ikkunat ja nurkkien pilasterointi.

Ramila, Salmela

Ramila on entinen Edessalon talon torppa, joka on perustettu 1870-luvulla Päijänteen Edessaloon. Asuinrakennus on rakennettu 1920-luvulla osittain vanhasta savutuvasta. Muutoin punamullalla siivety hirsirakennus on yläosastaan laudoitettu ja maalattu vaaleaksi. Kuusiruutuiset ikkunat on vuo-

rattu valkoisilla koristelaudoilla. Pihapiirissä sijaitsee myös pieni pärekattoinen aitta, lato, riihi ja vanhasta ladosta tehty liiteri. Rannassa on 1940-luvulla kaksikerroksiseksi korotettu saunarakennus.

Rantala

Rantalan tila on perustettu 1800-luvun lopulla. Kauniilla paikalla lähellä Pettämän rantaa sijaitsevan tilan hieman huvilamainen päärakennus on 1800-luvun lopulta. Pihan puoleiselle sivulle on tehty klassistyylinen avoveranta 1920-luvulla. Pihapiirissä on lisäksi umpirintainen riviaitta 1800-luvulta ja pieni vilja-aitta. Maantien toisella puolella on verstaas- ja varastotiloiksi muutettu 1920-luvun navetta ja lautarakenteinen piharakennus.

Salmijärvi

Salmijärven entisen torpan pihapiiri Jämsässä on säilynyt hyvin alkuperäisessä 1800-luvun lopun asussa. Nykyisen päärakennuksen pirtti siirrettiin pihapiiriin ja laajennettiin kamaripäädellä vuonna 1886. Pihassa on myös harmaapintaiset hirsinen navetta 1880-luvulta, kaksi aittarakennusta, yksinäisäittä ja muita piharakennuksia.

Savo

Kuoreveden Suinulan kylässä sijaitseva Savo on kylän vaikuttajajaloja. 1400-1500-lukujen välisenä aikana perustetun kantatilan pihapiirissä on vuonna 1918 rakennettu suuri, jugendtyylinen päärakennus, kaksikerroksinen kookas hirsiaitta, rapattu tallirakennus 1920-luvulta, lohkokivinen ja säterikattoinen viljamakasiini sekä muutama muu piharakennus. Paikallistien toiselle puolelle sijoittuu komea jugendtyylinen lohkokivinavetta vuodelta 1906. Talon peltoaukealle on rakennettu 1930-luvulla nelikerroksinen sementtitiilinen mylly, joka toimi Kuoreveden vehnämyllynä vuodesta 1936 aina 1970-luvulle asti. Suinulan kylän muu asutus on syntynyt osaksi Savon maista erotetuille tonteille. Savon tilan pihapiirin rakennusperintöä on korjattu ominaispiirteet säilyttäen.

Seppälä ja Kauppila

Kuoreveden Kaltialan kylään sijoittuvat Seppälän ja Kauppilan talot sijaitsevat vierekkäin keskeisellä paikalla. Seppälän neliömäisen pihapiirin laidalla sijaitsee Heikki Tiitolan suunnittelema 1900-luvun alun päärakennus. Pihapiiriin kuuluu myös pitkä kaksikerroksinen aittarakennus. Rannassa on pieni sauna. Kauppilan pihapiirissä on vanha päärakennus vuodelta 1901 ja uudempia asuinrakennus 1920-luvulta, navetta, kaksikerroksinen aitta ja rantasauna.

Tauriala

Jämsän Seppolan keskustassa Jämsänjoen rannassa sijaitsevan Taurialan tilan päärakennus valmistui vuonna 1875. Se edustaa kertaustyylistä suurtilarakentamista. Päärakennus valmistui arkkitehti Backmanssonin piirustusten mukaan pohjalaisten kirvesmiesten rakentamana. Rakennuksen kuu-siruutuisilla risti-ikkunoilla on koristeelliset kehykset. Talon keskikohtaa on korostettu poikkipäädellä ja kuistilla. Rakennus on vuorattu kertaustyyliin liittyvää kolmiosaista pinnanjakoa suosien. Seinäpintaa rytmittävät pilasterit. Pihapiirissä sijaitsevat myös pystyhirsinen, kookas aitta, pieni yksinäisäittä ja telttakattoinen huvimaja.

Torpparinkujan tyyppitalot

Jämsän Hallin taajaman läheisyyteen Torpparinkujan varteen on rakennettu 1930- ja 1940-luvun vaihteessa tyyppitaloista muodostuva asuinalue Karhumäki Oy:n henkilökunnalle. Puolitoistakerroksisten talojen tunnuspiirteinä ovat kulmaikkuna, pieni, alun perin avokuisti ja vaakavuoraus. Kujan päässä sijaitsee funktionalistista tyyliä edustava työnjohtajien virkailijatalo.

Uusi-Taivassalo

Päijänteellä sijaitsevan Uusi-Taivassalon pihapiiri muodostuu harmaapintaisista hirsirakennuksista. Asuinrakennus on 1880-luvulta ja pariaitta 1920-luvulta. 1940-luvulla on tehty sisäänlämpiävä hirsisauna. Huonokuntoinen navetta on 1920-luvulta. Uusi-Taivassalon pihapiiri edustaa saariston perinteisen torpan pihapiiriä.

Uusi-Tikka, Kähö

Jämsän valtatie 9 varressa sijaitseva Uusi-Tikan talon pihapiiri muovaa muutoin kaupungistuvaa kaupan ja liikenteen maisemaa perinteisen maatalousmaiseman rakennuskantana ja aidattuina niitty- ja peltoalueina. Nykyinen päärakennus on rakennettu alun perin 1880-luvulla ja muutettu nykyiseen asuunsa 1920-luvun aikana. Näyttävä hirsinen päärakennus on pystyvuorattu ja siinä on T-mallisia ikkunoita. Pihapiirin kokonaisuuteen kuuluu myös työväen asuinrakennus 1900-luvun alkupuolelta, rakennettu kaksikerroksinen luhtiaitta 1880-luvulta ja hevostalli 1920-luvulta.

Vanha-Hirvelä

Vanha-Hirvelän tila on perustettu 1550-luvulla ja se on seudun vanhimpia suurtiloja Jämsänkoscikella. Nykyinen Vanha-Hirvelän klassistinen päärakennus on vuodelta 1929. Pääsisäänkäynti leveine portaineen on näyttävä yksityiskohta rakennuksessa. Pihapiirissä on useita talousrakennuksia, joista suuri osa on peräisin 1800-luvulta.

Vedenpää

Kuoreveden Vedenpään tilan talouskeskus sijoittuu näkyvälle paikalle tasaisessa peltomaisemassa. Vedenpään tilan päärakennus on peräisin 1850-luvulta. Muita pihapiirin rakennuksia ovat kolme aittaa, navetta, liiteri, sauna, viljamakasiini, paja ja suurehko riihi. Punaisiksi maalatut rakennukset muodostavat yhtenäisen maatilakokonaisuuden Vedenpään kylässä.

Vekurin pihapiiri

Vekuri on entinen torppa, joka asutettiin 1800-luvun alussa. Torpan 1800-luvun alkupuolelta oleva päärakennus on osittain pärevuorattu. Rakennuskokonaisuuteen kuuluu lisäksi harmaapintainen luhtiaitta ja talli, kaksi hirsinavettaa, kalustovaja ja sauna. Hieman etäämmällä pihapiiristä on riihi ja yksinäisaitta. Uudempi jalassauna on lisätty pihapiiriin myöhemmin. Rakennukset muodostavat aitoa torpparimiljöötä kuvaavan pihapiirin.

Verkkalan pihapiiri

Koskenpään taajaman keskustaan sijoittuva Verkkalan pihapiiri on säilynyt rakennusperinnöltään hyvin. Päärakennus on tehty 1870-luvulla ja sitä laajennettiin kahdesti 1900-luvun alussa. Myöhempi vuoden 1917 laajennus on arkkitehti Kauno S. Kallion suunnittelema. Klassisia piirteitä on sisään-

käynnit päätykolmioineen ja pylväineen sekä katon lunetti-ikkunat. Pihapiirissä on myös kookas hirsinen navetta ja kaksi 1800-luvun alkupuolen aittarakennusta.

Vitikkala

Jämsän Seppolan keskustassa sijaitseva Vitikkalan vanha kantatila mainitaan jo vuoden 1539 maakirjoissa. Kartanoksikin kutsuttu tilan vanha päärakennus on näyttävä katukuvassa. Osa rakennuksesta voi olla 1860-luvulta, mutta sen ulkoasun uusrenessanssi-ilme on 1800-luvun loppupuolelta. Pihasivulta on purettu siipirakennus ja uudistettu rakennusta muutenkin matkailukäyttöä varten 2000-luvulla. Suuren rakennuksen tienpuoleisen julkisivun keskellä on kaksikerroksinen, puuleikkauksin koristeltu huvilamainen kuisti ja ikkunoiden vuorilaudat ovat koristeelliset. Ulkovuoraus pilastereineen on kertaustyylin esikuvien mukainen. Puiset koristeellisiksi veistetyt konsolit kannattelevat räystäistä. Pihapiiristä on purettu kookas aittarivistö. Tilaan on kuulunut myös kookas navettarakennus, joka on toiminut Jämsän kaupungin varastona sekä Hartusvuoren asuntoalueella tilanhoitajan asunto.

Yhtyneiden paperitehtaiden konttorirakennus

Jämsänkosken teollisuusympäristössä sulfiittiselluloosatehtaan rakennetun ympäristön vaiheista 1800-luvun lopulta 1920-1930-luvulle asti kertova historiallinen alue on vuosien 1993 ja 2009 valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä. Tähän kokonaisuuteen kuuluu myös maakunnallisesti teollisuushistoriallisesti, rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokas Yhtyneiden paperitehtaiden konttorirakennus. Konttorirakennuksessa on rakenneosia 1800-luvun lopulla rakennetusta mutta vuonna 1935 puretusta yhtiön hevostallista. Konttorirakennus on esimerkki jälleenrakennuskauden julkisesta teollisuuden hallintorakennuksesta vuodelta 1957. Rakennusta on uudistettu tehtaan terveysasemaksi, mutta ulkoasultaan ja osin sisätiloiltaan se on säilynyt modernin ajan 1950-luvun rakennusperintöä hyvin kuvastavana rakennuksena osana historiallista teollisuusympäristöä. Rakennus näkyy hyvin myös Jämsänkosken taajaman vanhaan keskustaan (Jämsäntien toiselle puolelle), jossa on säilynyt samalta ajalta teollisuustaajaman liikekeskustan rakennuksia.

KANNONKOSKI

Kohteita yhteensä 9 kpl, joista yksi uusi modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohde on Piispan leirikeskus. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja Kohdekuvaukset

Autio

Autio on ollut Hilmon talon torppa, joka itsenäistyi vuonna 1925. Tilan rakennukset muodostavat neliömäisen pihapiirin, joka on syntynyt 1910-luvulla. Aution päärakennus on valmistunut vuonna 1916, usean aitan riviaitta on vuodelta 1919, puuliiteri ja hirsinen navetta ovat 1910-luvun lopusta. Tilalla on yhä selkeästi nähtävissä torppapiihapiirin ominaispiirteet

Harjula

Harjula perustettiin aikoinaan kruununtorpaksi. Nykyään sen pihapiirissä on 1800- ja 1900-luvun vaihteessa rakennettu jugendtyylinen päärakennus, 1900-luvun alun riviaitta, liiteri, jyvääitta ja hirsinen navetta vuodelta 1939. Lato ja riihi ovat hieman kauempana pellon reunassa. Rakennukset muodostavat yhtenäisen neliömäisen pihan. Kohde on edustava ja hyvin säilynyt maatilakokonaisuus

Jokela

Jokela sijaitsee heinittyneiden peltojen ympäröimänä. Sen pihapiirissä on pienen tuvan käsittävä asuinrakennus sekä talousrakennuksia. Pientilan rakennukset ovat perinteisiä, vuoraamattomia ja kooltaan hyvin pieniä. Alkuperäiset piirteensä säilyttänyt pihapiiri on harvinainen, mäkitupalaisasutuksesta kertova kokonaisuus 1930-luvulta.

Kallioniemi

Kallioniemi on Kannonjärvellä sijaitseva entinen Niemelän talon torppa, joka itsenäistyi 1920-luvulla. Entisen torpan pihapiirissä on keittiöstä ja kahdesta kamarista muodostuva asuinrakennus vuodelta 1948, harmaapintainen aitta-talli 1800-luvun lopusta, hirsinen ja harmaantunut navetta 1900-luvun alusta, aitasta tehty sauna ja hieman sivummalla riihi 1900-luvun alusta. Pihapiiri edustaa torpasta pientilaksi muuttuneen tilan ajallisesti kerroksellista pihakokonaisuutta. Tilan rakennukset ovat säilyneet hyvin.

Kannonkosken kirkkoraitti

Nurmelan päärakennus on harjakattoinen ja pohjaltaan vinkkeli hirsitalo, jossa on moniruutuiset jugendikkunat ja sisäänkäynnin päällä päätykolmio. Pihapiirissä on vuosina 1926-1927 rakennettu päärakennus, samanikäinen kaksikerroksinen ja kaiteellinen luhtiaitta ja vuonna 1928 rakennettu lautarunkoinen navetta. Pasanen on kauppias Julius Pasasen vuonna 1912 rakennuttama kauppa- ja asuinrakennus. Sitä on laajennettu 1930-luvun alussa. Rakennuksessa on säilynyt hyvin jugendtyylinen ulkoasu, jolle ovat leimallista moniruutuiset, kehykselliset jugendikkunat ja katon päätyjen aumaus. Lisäksi pihapiirissä on ulkorakennus ja lautarakenteinen sauna.

Kannonkosken vanhimpiin kuuluvan Pellonpään pihapiirissä on 1850-luvulla rakennettu perinteinen harjakattoinen päärakennus, kaksi riviaittaa, hirsinavetta ja heinälato 1910-luvulta. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu hevostalli-saunarakennus, 1950-luvun pajarakenus ja 1910-luvulla rakennettu riihi. Rakennukset muodostavat 1800- ja 1900-luvun vaihdetta edustavan monipuolisen maatilan pihapiirin. Suojeluskuntatalo Vartiolinna on tyyliältään klassistinen. Vuonna 1936 valmistuneen hirsirakennuksen suunnitteli rakennusmestari K. Boman. Se on kaksikerroksinen ja aumakattoinen rakennus, jossa on kuusiruutuiset ikkunat. Sisäänkäyntiä on korostettu päätykolmiolla. Nykyisin rakennus toimii urheiluseurantalona.

Piispalan leirikeskus

Piispalan leirikeskus on opetus- ja kulttuuriministeriön ehdotuksesta syntynyt kansainvälinen nuorten kurssi- ja leirikeskus. Helsingissä vuonna 1975 pidetyssä ETY-kokouksessa oli sovittu, että jokaisen maan tulee rakentaa tiloja jossa eri maista tulevat nuoret voivat tavata toisiaan. Leirikeskus perustettiin vuonna 1982 koulurakennukseen vuodelta 1938. Vähitellen alueelle on rakentunut matkailukeskus, jossa on monia erilaisia toimintoja ja palveluja matkailun ja virkistykseen ympärillä. Alueella on edelleen peruskorjattu ja uudistettu entinen koulu vuodelta 1938 ja sen vieressä päärakennus vuodelta 1991. Pihapiiriä täydentää jyrkän rinteeseen päälle vuonna 2013 rakennettu uusi päärakennus. Metsänrinteessä on myös eri vuosina 1980-2000-luvuilla rakentunut mökkialue sekä hiekkarantaan päättyvä ranta-alue jossa myös on tapahtumapuisto ja erityyppistä rakennettua ympäristöä, kuten mm. aidattu perinteinen mukailtu perinnepiha saunoineen ja hautatervan valmistukseen tarkoitettu alue. Leirikeskuksen ja rannan väliin jää myös vuonna 2005 valmistunut vesi- ja jäalliikuntakeskus Piispa sekä DUOL-ylipainehalli.

Ympäri vuotisesti käytössä oleva kurssi- ja leirikeskus on yksi pohjoisen Keski-Suomen matkailun veto-voimakohteista ja nähtävyyksistä, jota kehitetään edelleen kansainvälisenä kohtaamispaikkana. Piispalalla on erityistä eurooppalaiseen kulttuuriseen integraatioon ja nuorisotyöhön liittyvää maakunnallista kulttuurista ja sivistyksellistä arvoa. Keskuksen alue on rakentunut pääosin 1900-luvun jälkipuolella ja 2000-luvulla maisemallisesti ja arkkitehtonisesti kiinnostavaksi ja näyttäväksi luonto- ja virkistysympäristöksi.

Potmon kämppä

Potmon kämppä sijaitsee erämaassa pienen lammen rannalla. Pihapiirissä on punavalkoisiksi maalatut hirsinen kämppäarakennus, lautarakenteinen varasto, alun perin tallina toiminut hirsirakenus, ulkorakenus ja pieni hirsinen sauna. Mahdollisesti 1940- ja 1950-luvulla pystytetyt rakennukset ovat tyyppillisiä metsätyöväen kämppäarakennuksia

Sipilä

Sipilän tila on ollut metsäyhtiö Äänekoski Oy:n omistuksessa ja vuonna 1947 se jaettiin useammaksi tilaksi. Myöhemmin vuosina 1958-1964 tila toimi Keski-Suomen mieskotiteollisuuskouluna ja samoihin aikoihin päärakennuksessa toimi kauppa. Pihapiirissä on 1800-luvun lopulla rakennettu ja vuonna 1924 laajennettu kookas päärakennus, suuri sementtitiilinen – kymmenen hevosen – tallirakenus 1930-luvulta, hirsinen navetta-sikala 1910-luvulta, hirsisauna 1940-luvulta, kolmiosainen riviaitta, yksinäisaitta, kaksikerroksinen ulkovaja ja maitohuone.

Vuorela

Huvilatyyppinen rakennus on rakennettu sahan patruunalle vuonna 1886. Se muutettiin ja laajennettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1905. Rakennus on suurehko puolitoistakerroksinen hirsirakennus, jossa on satulakatto, kaksi kuistia ja T-malliset ikkunat. Talo oli 1930-luvulla Schaumanin tehdasyhtiön omistuksessa ja siellä asui yhtiön työntekijöitä. Päärakennuksen lisäksi pihapiirissä on ulkorakennus ja hirsinen sauna 1950-luvulta. Vuorelalla on Kannonsahaan liittyvää historiallista merkitystä.

KARSTULA

Kohteita yhteensä 18 kpl, joista yksi on uusi modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohde ja kaksi uutta maakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristökohdetta. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja KOHDEKuvaUKset

Aho-Vastingin kylä

Aho-Vastingin kylä sijoittuu kumpuilevaan viljelynmaastoon. Alueella ovat mm. Ahon arvokas pihakokonaisuus, Nurmiahon tasapainoinen pihapiiri 1930-1950-luvulta ja evankeliumiliikkeen rukoushuone vuodelta 1950. Aho-Vastingin kylä on myös maakunnallisesti arvokas maisema-alue.

Entinen Haapaniemen koulu

Koulutalo sijaitsee metsän ympäröimänä Pääjärveen pistävällä Haapaniemen niemikkeellä. Rakennus on tehty arkkitehtitoimisto Borg-Sirén-Åbergin signeeraamien tyyppiirustusten mukaan kansakouluksi vuonna 1924. Tyyli vaikuttaa klassismia edustava rakennus on kolmiosainen. Satulakattoisen hirsitalon keskiosa on sivuosia korkeampi. Koulun ikkunat ovat kuusiruutuiset ja sisäänkäyntiä on korostettu pienellä päätykolmiolla. Lakkautetussa koulussa on toiminut pitkään arkkuverhoomo.

Haarala

Haaralan tila sijaitsee rinnemäisessä maastossa. Tila on ollut alun perin Riihimäen talon torppa, joka itsenäistyi 1920-luvulla. Sen pihapiirissä sijaitsee monipuolisesti perinteisiä rakennuksia, kuten asuinrakennus vuodelta 1928, hirsipintainen aitta 1900-luvun alusta, vuoraamaton heinälato-liiteri 1900-luvun alusta, savusauna 1800-luvun lopusta ja riihi 1800-luvun lopusta. Pihapiirissä on myös 1900-luvun alussa tehty erikoinen luonnonkiville perustettu hirsinavetta, jonka päädyt on vuorattu päreillä.

Juhola ja Järvelä

Juholan ja Järvelän lähekkäin sijaitsevat tilat muodostavat hienon pohjalaistyyppisen pihakokonaisuuden tien varteen. Juholan kaksikerroksinen, harjakattoinen, pohjalaistaloa muistuttava päärakennus on rakennettu 1840-luvulla. Rakennuksen päätyjä on korostettu. Räystäslistat ja ikkunoiden yläkamanat ovat hammaslistoitettut. Pihapiiriin kuuluu lisäksi aittarivi 1920-luvulta, 1950-luvun saunarakennus, puuliiteri ja hieman sivummalla lato. Järvelän tilalla on perinteinen pihatuparakennus 1900-luvun alusta, betonitiilinen navetta 1940-luvulta ja vanhasta jyvääitasta tehty sauna, joka sijaitsee lähellä rantaa.

Kalmulehto

Kalmulehto on Kimingin ruukin päättila ja siellä ovat asuneet ruukin johtajat. Vanha päärakennus paloi vuonna 1933. Uusin päärakennus rakennettiin osittain entisestä työväen asunnosta. Päärakennuksessa oli tupa, sali, myymälähuone, konttori ja makuuhuone. Pihapiirissä sijaitsee edelleen vanha

navetta, jonka päädyssä oli ruukin rautamakasiini. Muita pihapiirin rakennuksia ovat meijerinä ja leipomona toiminut pieni hirsirakennus, aittarivi ja tuotantorakennus.

Karstulan koulukeskus

Koulukeskus sijoittuu Keskustien ja Koulutien risteysalueelle sekä kirkonkylän ohitustien varteen keskeiselle paikalle Karstulan keskustassa. Aluekokonaisuus muodostuu alakoulusta, yläkoulusta ja lukiossa, ylä- ja alakoulun opettajien asuntoloista, kirjastosta ja liikuntahallista, vanhasta paloasemasta sekä ulkoliikuntaan tarkoitetuista koulun alueista. Rakennuskanta on sijoittunut väljästi laajalle alueelle. Opettajien asuntola muodostaa samalla modernin rakennusperinnön maisemapisteen valtakunnallisesti arvokkaalle Karstulan Keskusraitille.

Maisemallisesti ja toiminnallisesti keskeisellä paikalla sijaitseva koulukeskus on alkanut rakentumaan alueelle sotien jälkeisenä aikana. Koulurakennuksien suunnittelusta ovat vastanneet vähintäänkin maakuntatasoiset arkkitehdit. Rakennuskanta on yksilöllistä ja hyvin suunniteltua sekä visuaalisesti ehyttä, vaikkakin eri-ikäistä. Rakennuksia ympäröivät urheilu- ja liikuntapiha-alueet, jotka osaltaan muovaavat koulukeskusta osaksi kirkonkylää. Tolppilan pellolle on rakennettu ensimmäinen hirsinen koulutalo 1880-luvulla. Tämän rakennuksen korvasi vuonna 1937 arkkitehti Toivo Salervon suunnittelema kivikoulu, joka nykyisin on alueen vanhin koulutalo. Arkkitehti Toivo Salervon suunnittelema Yhteiskoulu valmistui vuonna 1949. Rakennuttamisesta vastasi yhteiskoulun kannatusyhdistys, joka sai valtionapua rakentamisen tueksi, kuten muuallakin Suomessa kouluolot ovat kehittyneet 1900-luvun jälkipuoliskolla. Ns. Tolppilan koulu eli alakoulun rakennus valmistui vuonna 1959 arkkitehti Olli Pöyryn suunnitelmien mukaan. Kirkonkylän kansakoulu muuttui nimeltään vuonna 1991 Tolppilan kouluksi. Koulukeskukseen rakennettiin kaksi opettajien asuntolaa, jotka valmistuivat vuoteen 1959 mennessä. Paloasema on vuonna 1946 rakennettu samalle alueelle. Lisäksi koulukeskukseen rakennettiin vuonna 1984 urheiluhalli ja vuonna 1989 kirjasto, molemmat arkkitehtitoimisto Saara Juola Oy:n suunnitelmien mukaan.

Koulukeskuksen alue on taajamakuvallisesti ja arkkitehtonisesti merkittävä kokonaisuus, jolla on erityisarvoja valtakunnallisesti arvokkaan Karstulan Keskustien raitin kulttuuriympäristöä tukevana palvelurakentamisena. Koulurakennuskulttuurin eri kerrostumat edustavat 1900-luvun jälkipuolen suunnittelun ihanteita ja arvoja. Koulukeskusta uudistetaan 2010-luvulla, mutta valtaosa arvokkaista koulu- ja kulttuurirakennuksista aiotaan säilyttää asemakaavallisesti. Koulukeskuksen lisärakentamisessa otetaan huomioon koulukeskuksen nykyinen arvoympäristö.

Karstulan pitäjänmakasiinimuseo

Suomessa elettiin viljantuotannon katovuosia 1800-luvun puolivälissä ja tämä aiheutti nälänhätää 1850- ja 1860-luvuilla. Seurakunnissa ja pitäjissä maanomistajien piti rakentaa erityisiä viljavarastoja, joista köyhäinapua ja ruoka-apua kulkijoille ja tilattomille tilapäistöiden tekijöille saatettiin jakaa. Karstulan pitäjän viljamakasiini valmistui kirkonkylän pohjoispuolelle vuonna 1858. Viljamakasiinien käyttö sosiaalihuoltoon kuitenkin hiipui viimeistään 1900-luvun sotavuosien jälkeen. Karstula-Seuran ylläpitämä kotiseutumuseo on toiminut rakennuksessa vuodesta 1954 lähtien. Kaksikerroksinen viljamakasiinirakennus on keskisuomalaisittain poikkeuksellisen kookas. Hirsirakenteinen makasiini on vaakavuorattu ja siinä on pilasterimaiset nurkkalaudoitukset. Kohde on sosiaalishistoriallisesti, rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokas. Rakennusta on kunnostettu ulkoasultaan Keski-Suomen ympäristökeskuksen ja sittemmin ELY-keskuksen vetämissä Ympäristönhoitoa työllisyystöinä- ja Laatua perinnerakentamiseen -hankkeissa.

Kajuutti, Kasukka

Kajuutin tila on Oinoskylän raitin läheisyydessä. Tilan vuonna 1925 valmistunut vanha päärakennus on puolitoistakerroksinen hirsitalo ja sen on rakennuttanut metsäyhtiö Äänekoski Oy. Rakennus edustaa tyyliltään 1920-luvun klassismia, jossa näkyy vielä puujugendin vaikutus. Pihapiirissä sijaitsee myös 1920-luvulla rakennettu tiili-lautarakenteinen navetta. Päärakennus toimi Äänekoski Oy:n työntekijien asuntona vuoteen 1975 asti.

Kimingin raitin Päivölä ja Äijälä

Päivölän tila sijaitsee näkyvällä paikalla Kimingin kylän raitilla. Tila on lohkottu Iso-Möttölästä vuosina 1914-1916. Tuolloin rakennettiin hieman jugendtyylinen päärakennus, aittarivi, pieni yksinäisaitta ja sauna. Betonitiilinen navetta tehtiin pihapiiriin vuonna 1948. Pihapiiri edustaa 1900-luvun alun maatilaa perinteisine rakennuksineen. Tilalla on maisemallisesti tärkeä merkitys. Äijälän tila sijaitsee lähellä Jyväskylä-Kokkola-maantietä. Pihassa on vuonna 1900 valmistunut kertaustyylinen, huvilatyyppinen päärakennus, samanikäinen parvihuhtiaitta ja pieni rantasauna. Päärakennus on näyttävä, kaksi suurta kuistia käsittävä hirsirakennus, jossa on kertaustyylinen ulkovuoraus, pilasteroidut nurkkavuorilistat ja T-malliset ikkunat.

Kruukkilan pihapiiri ja Karstulan kunnantalo

Kruukkila on toinen Karstulan kantatiloista, joka on myös ilmeisesti antanut nimensä koko kunnalle, sillä tilaa hallitsivat 1600-luvulta alkaen Karstuset. Tila on toiminut kestokievarina 1660-luvulta alkaen ja käräjätupana 1930-luvulla sekä evankelisena kansanopistona. Tilan isännät olivat tärkeitä vaikuttajia kunnassa. Pohjalaistyyppinen pihapiiri koostuu näyttävästä vuonna 1858 rakennetusta kaksikerroksisesta, aumakattoisesta päärakennuksesta, 1700-1800-luvulla rakennetusta väentuvasta, edustavasta, klassiset päädyt omaavasta aittarakennuksesta soittokelloineen 1850-luvulta, luonnonkivisestä, osittain hirsisestä navettarakennuksesta vuodelta 1908 sekä saunarakennuksesta. Pihapiiri on keskisuomalaisittain harvinaisen edustava ja näyttävä umpipiha, jossa rakennuksia on huolella kunnostettu kulttuurikäyttöön, kokoontumistiloiksi, taitelijaresidenssitoimintaa varten sekä työpajakäyttöön rakennushistoriallisia arvoja vaalien kunnan omana työnä sekä ympäristönhoidon työllistämishankkein. Karstulan kunnantalo Himmeli on rakennettu vuonna 1992 Kruukkilan naapuritontille. Kutsukilpailun myötä rakentunut kunnantalo edustaa postmodernismia, Oulun koulun arkkitehtuuria ja tunnustetun arkkitehtitoimisto Juha Paldaniuksen suunnittelujälkeä. Yhdessä Kruukkila ja kunnantalo muodostavat edustavan julkisen rakentamisen maisemallisesti ja rakennushistoriallisesti arvokkaan rakennetun ympäristön kokonaisuuden Karstulan valtakunnallisesti arvokkaan raitin läheisyyteen.

Laukanaho

Laukanahon pihapiiri sijoittuu mäen päälle viljelysten keskelle hieman sivuun muusta asutuksesta. Monipuolisen pihapiiriin kokonaisuudesta löytyvät ennen vuotta 1880 rakennettu päärakennus, näyttävä kaksikerroksinen ja umpirintainen luhtiaitta-puuvaja 1800-luvulta, hirsinen ja kookas navetta vuodelta 1926, talli-kärryliiteri 1920-luvulta, jyvääitta 1800-luvulta, hirsinen saunatupa 1880-1890-luvuilta, riihi 1800-luvulta ja tuulimylly.

Mattila

Mattilan vanhaa pihapiiriä ympäröi pelto- ja taimiviljelykset sekä Ahosen taimiston kasvihuoneet ja tuotantorakennukset. Ahosen taimisto on toiminut tilalla vuodesta 1955 lähtien. Alueelle on rakennettu useassa eri vaiheessa taimiston työntekijöille rakennuksia sekä laajenevaa taimitarhatoimintaa varten kasvihuoneita ja pakkaus-, esittely- ja varastointirakennuksia. Tilan kaksikerroksinen ja pohjalaisvaikutteinen asuinrakennus on valmistunut vuonna 1914 ja se on rakennettu osittain 1850-luvun hirsitalosta. Kokonaisuuteen kuuluu myös alkujaan 1800-luvulta peräisin oleva ja 1910-luvulla pystytetty pariaitta ja vuonna 1914 tehty hirsi- ja luonnonkivinavetta. Rakennukset asettuvat suorakaiteen muotoiseen pihapiiriin.

Mustaniemen vankiföörarin talo

Karstulan kirkonkylässä sijaitsevassa Mustaniemen asuntoalueella, uudemman asutuksen välissä sijaitsee pihapiiri, jossa on ollut asumisen lisäksi vankienhoitoa vuoteen 1968 asti. Jyväskylästä ja muualta Keski-Suomesta kuljetettiin vankeja tuomittaviksi mm. Vaasaan. Tilapäiset vankisuojat ja putkat olivat pitkillä matkoilla vankien säilytyspaikkoja. Pihapiirissä on 1800-luvun lopun hirsinen ja harjakattoinen päärakennus, jossa on T-malliset ikkunat. Pieni yksinäisaitta on vuodelta 1808 ja hirsinen, pohjaltaan vinkkeli, pitkä ja kapea rakennus, jossa oli tupa, navetta ja kesävankila. Vankiföörarin taloa on korjattu säilyttäen ulkoasun ominaispiirteitä 2000-luvulla.

Pellonpää

Pellonpään tila on osa Vastingin kylän kulttuurimaisemaa. Tilan neliömäisessä pihapiirissä on vuonna 1937 valmistunut päärakennus, 1920-luvun parvellinen luhtiaitta, vuonna 1924 valmistunut hirsinen navettarakennus, sementtitiilinen paja, sauna ja autotalli. Pihapiiri edustaa 1920-1930-luvun maatalakokonaisuutta maisemallisesti tärkeällä paikalla.

Särkimäki

Särkimäen pihapiiri muodostuu 1920-1930-luvuilla rakennetuista asuinrakennuksesta, hirsinavetasta ja aittarakennuksesta. Tyyliään klassinen päärakennus tehtiin Äänekoski Oy:n työnjohtajan asunoksi ja konttoriksi. Klassiset tyylipiirteet näkyvät erityisesti kulmien pilasteroinnissa, kuusiruutuisten ikkunoiden vuorilaidoissa ja rombilaisissa kuistissa. Rakennuksessa on koristeelliset räystäslisät. Myös piharakennuksissa on käytetty listakoristelua.

Takkala

Takkalan perinteinen ja alkuperäisenä säilynyt pihapiiri sijaitsee keskeisellä paikalla Oinoskylän raittimiljöössä. Pihapiirissä sijaitsee harmaapintainen asuinrakennus vuodelta 1837, kaksikerroksinen aittarakennus vuodelta 1867, kaksi jyvääittoa 1800-luvulta, kaksikerroksinen hevostalli 1800-luvulta sekä hevostalli, navetta ja sauna 1930-luvulta. Päärakennuksessa on koristeleikatut räystäslisät, puisten pylväiden kannattelema viehättävä kuisti ja kuusiruutuiset ikkunat.

Tupala, Harju

Tupalan yhtenäisen pihapiiri sijaitsee näkyvällä paikalla mäen harjanteella lähellä Pääjärven rantaa. Pientila perustettiin 1920-luvulla, jolloin kantatilan päärakennuksesta siirrettiin tupaosa ja hirsinen aittarakennus Tupalaan. Suorakaiteenmuotoisessa pihapiirissä sijaitsevat vuonna 1928 valmistunut

puolitoistakerroksinen harjakattoinen asuinrakennus, samaan aikaan rakennettu kaksikerroksinen aitta ja betonitiilinen navettatallirakennus vuodelta 1930.

Vahangan kylänraitti

Vahangan kylä sijaitsee kapealla kannaksella Vahanka- ja Valkkuna-järvien välissä. Kylänraitti kulkee kannaksen läpi; tilat ovat asettuneet tien molemmin puolin. Tilat ovat säilyneet pääosin alkuperäis-asuissaan. Jokisen pohjalaistyyppinen pihapiiri on 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Muita merkittäviä kokonaisuuksia ovat mm. Heikkilän ajallisesti kerroksellinen pihapiiri ja Siintolan 1930-luvun pihapiiri. Tien varteen sijoittuvat myös Kulmala ja entinen kyläkoulu.

KEURUU

Kohteita yhteensä 34 kpl, joista 8 uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita ja kaksi vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukaista kohdetta, jotka tässä arvioinnissa on määritelty maakunnalliseksi merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja KOHDEKuvaUKset

Ahtaansalmen silta

Pihlajaveden kirkonkylältä rakennettiin tie Virroille 1890-luvulla. Pihlajaselästä etelään pistävän Vaa-jalahden yli tehtiin kivityömies Efraim Lindellin suunnittelema silta vuonna 1893. Kaksiaukkoista lohkokivisiltaa on korjattu 1960-luvulla. Silta on muistomerkki vuonna 1969 Keuruuseen liitetyn Pihlajaveden kunnan maantieliikenteen historiasta sekä suomalaisesta siltatyön rakennustekniikasta vuosisatojen ajalta.

Ampialan kylä

Ampialan kylä on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohde, joka tässä arvioinnissa on määritelty maakunnallisesti merkittäväksi. Ampialan kylän historialliseen maisemaan kuuluvat Ampialan ja Rahikkalan pihapiirit rinnepeltoineen. Vuosina 1713-1721 venäläisten joukkojen ja suomalaisten välisten kahakointien synnyttämään tari- naperinteeseen liittyviä muistomerkkejä löytyy Ampialan talon lähistöltä. Kirkkoherra Yrjö Herpmanin ja hänen perheensä kohtalosta kertova Herpmanin poikien muistomerkki on pystytetty kookkai- ta kivistä Ampialan kylän pellolle. Rinteen alaosassa on Jylkynkiven muistomerkki. Lähistöllä sijaitsee Ampialan tilan edustava, ristipäätyinen päärakennus 1850-luvulta sekä tilan hirsisiä talousrakennuk- sia, joista vanhin on sulkanurkkainen aitta vuodelta 1537.

Haapamäen kirkko

Haapamäen kirkkoa alettiin rakentaa rautatieläiskulttuurista tunnettuun Haapamäen taajamaan hau- tausmaan viereen ennen vuotta 1939. Talvisota keskeytti rakennustyöt. Lopulta kirkko valmistui ra- kennustarvikepulan hellitettyä vuonna 1953. Kirkon on suunnitellut arkkitehti Mikael Nordenswan. Päätytornillisen pitkäkirkon rakennusmateriaalina on poltettu tiili. Kirkkosalin viereen sijoittuu kirk- koherranviraston toimitilat.

Haapamäen kylän keskusta

Haapamäen kyläkokonaisuus on taajamallisesti rakentunut yhtenäinen, rautatien varteen syntynyt ja siitä kehittynyt asemakylä. Kylän maakunnallisesti arvokasta rakennuskantaa radan itäpuolella on muun muassa Asematien varressa säilynyt tiivis 1800-luvun lopulta 1940-luvulle rakentunut asuin- alue, josta osia on otettu mukaan valtakunnallisesti arvokkaaseen Haapamäen Asemanseudun kult- tuuriympäristöön. Pihlajavedentien varteen asettuvat pääasiassa 1920-1950-luvuilla rakennetut asuin- ja liikerakennukset sekä palvelut ja nykyinen urheiluseurantalon ja elokuvateatterina toimiva

klassistinen suojeluskuntatalo Suoja vuodelta 1939. Tien varteen nousi muun muassa Haapamäen Osuuskaupan myymälä ja Ilmosen kauppakeskus 1920-luvulla ja Osuuskassan toimitalo 1930-luvulla. Sittemmin aluetta on täydennetty 1950- ja 1960-luvuilla, osittain vanhempia rakennuksia purkaen. Liikekeskustalle on ominaista kaksi- ja kolmikerroksiset aumakattoiset liikerakennukset, joiden tyyllisä on vuosikymmenestä riippuen nähtävissä klassismin ja funktionalismin piirteitä.

Liikekeskustan kanssa samassa miljöökokonaisuudessa on Haapamäen ensimmäinen koulualue, johon kuuluu nykyisin päiväkotina toimiva vanha kansakoulurakennus vuodelta 1901, kirjastona käytetty vuonna 1932 rakennettu koulu, johon on vuonna 1955 tehty asunto-osa laajentamalla sekä 1950-luvulla tehty uusi kansakoulurakennus. Koulualue muodostaa ajallisesti kerroksellisen miljöökokonaisuuden saman pihapiirin ympärille. Kirjastorakennuksen vanhassa osassa on klassismin piirteitä ja laajennuksessa jälleenrakennuskauden pelkistettyä jälkifunktionalismia. Koulutoiminta on siirtynyt 2010-luvulta rautatien toiselle puolelle uuteen peruskorjauksen läpikäyneeseen 1970-luvun koulukeskukseen kirkon lähelle. Vanhaan koulukeskukseen on jäänyt 1890-luvulla rakennettu päiväkotikäytössä oleva vanha puukoulu, kirjasto- ja asuinkäytössä olevat entiset koulurakennukset sekä tyhjillään oleva 1950-luvun kansakoulurakennus, entinen Haapamäen alakoulu. Tyhjilleen jääneen koulurakennuksen jatkokäyttöä pohditaan mm. kylänkehittämishankkeessa.

Eräänlaisena liikekeskustan jatkeena on pienipiirteinen Haapamäenkuja, jonka varteen rakennettiin 1920-luvulla rautatieläisten, työväestön ja erilaisten ammatinharjoittajien asuinrakennuksia. Kuja kuvastaa rakentamisen kirjoa rautatietaaajamana kehittyneellä Haapamäellä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Haapamäen kylää ovat myös radan länsipuolen entisen sahan läheisyyteen rakennetut yhteiskoulu, opettajien asuintalot ympäristöineen, 1970-luvulla rakennettu ja 2010-luvulla peruskorjattu lukio ja 1950-luvun kirkkoympäristö sekä radan länsipuolelle sijoittuvat monimuotoiset omakotitalot 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuvuosikymmenille. Merkittävää rakennusperintöä ovat myös jälleenrakennuskauden tyyppitaloalueet julkisine palvelurakennuksineen Haapamäen höyryveturipuiston takana ja Keuruuntien puoleisella osalla kylää. Asemankylän kyläkokonaisuudessa on paljon eri aikojen rakennusperintöä, jossa näkyy rautatieläisammattien ja sen myötä taajamatoimintojen muokkaama kulttuuriympäristö 1900-luvun jälkipuoliskolle asti. Haapamäen kylän kehittämiseksi arvokkaana kulttuuriympäristönä on tehty hoito- ja käyttösuunnitelma erityisessä kylähankkeessa vuosina 2012-2014. Haapamäen kylän alueesta vain pieni osa on otettu mukaan valtakunnallisesti arvokkaaseen Haapamäen rautatieasemansseudun kulttuuriympäristöön (RKY 2009). Maakunnallista erityisarvoa kuvastava Haapamäen kylän keskusta täydentää taajamahistoriallisesti valtakunnallisesti merkittävää Haapamäen aseman kulttuuriympäristöä.

Haapamäen Saalem rukoushuone

Haapamäen Saalem rukoushuone on rakennettu vuonna 1961 Haapamäen Helluntaiseurakunnan kokoontumistilaksi. Rukoushuoneet ovat osa suomalaista kirkollista ja seurakunnallista rakennusperintöä, jotka kuvastavat suomalaisen yhteiskunnan uskonnonvapautteen ja tasa-arvoisuuteen perustuvaa kansalaisten kokoontumistoimintaa ja kansalaisyhteiskunnan kehitystä. Rukoushuoneen on suunnitellut Valtion Rautateiden rakennusmestari Esko Rydenfelt. Rukoushuoneen asunto-osaa laajennettiin vuonna 1994 arkkitehti Martti Torvikosken suunnitelmin. 2000-luvun lopulla rukoushuoneen eteisosaa laajennettiin ja sisätilat on uusittu vuonna 2010. Rakennuksen kaksi laajennusta on toteutettu huolellisesti rakennuksen alkuperäiseen ulkoasuun sovittaen ja tästä syystä rakennuksen ominaispiirteet ja alkuperäinen tunnelma ovat hyvin säilyneet. Rankorakenteisen rukoushuoneen jyrkkä harjakatto kuuluu rukoushuoneiden tyyppiipiirteisiin. Rukoushuone on toiminut Haapamäen

Helluntaiseurakunnan tilana valmistumisestaan asti. Sillä on historiallisia arvoja seurakunnan ja Haapamäen alueen uskonnollisen elämän sotien jälkeisiä vaiheita kuvastavana alkuperäisessä asussaan säilyneenä rakennuksena. Maisemalliset arvot rajoittuvat lähimaisemaan.

Heinänen

Heinäsen pihapiiri muodostaa täysin neliömäisen ja tiiviin pihakokonaisuuden, jossa on edustettuina runsaasti erilaisia rakennustyyppisiä. Pihassa on vanhempi ja uudempi asuinrakennus 1800-luvun lopusta, tallirakennus 1850-luvulta, vuonna 1914 tehty kivinavetta, hirsinen liiteri, 1940-luvun maito-huone, jyvämakasiini sekä aittoja, joista osa saattaa olla 1700-1800-luvuilta.

Hotelli Keurusselkä

Hotelli Keurusselkä sijaitsee Karpinniemessä, noin 8 km Keuruun keskustasta Kolhontiestä erkanevan Keurusseläntien päässä Keurusselän rannassa. Hotelli on rakentunut pääosin korpi- eli matkailuhotellien kukoistuskaudella 1960- ja 1970-lukujen aikana. Hotellin vaiheet kuvastavat Keuruun elinkeinorakenteen ja sosiaalisen yhteisöllisen lomatoiminnan muutosta ja matkailun kehitystä Keski-Suomessa. Lomaliitto aloitti matkailu- ja hotellitoiminnan Karpinniemessä vuonna 1949 osaksi vuokrattuaan ja osaksi ostettuaan maita mm. G.A. Serlachius Oy:ltä ja myöhemmin myös Metsä-Serla Oy:ltä. Alueen vanhimpiin rakennuksiin kuuluvat Karpinniemen hirsihuvilat 1930-luvulta sekä kylpylähotelli. Kylpylähotellin ulkoasu pohjautuu arkkitehtitoimisto Havaste ja Tammisen vuonna 1969 suunnittelemaan kuntokeskussuunnitelmaan.

Alueella sijaitsee myös kaksiosainen rantasauna laitureineen sekä kesäteatterialue. Karpinlahden päässä on vuonna 1937 valmistunut hirsinen metsästysmajahuvila, joka palveli alkuun lomahotellin asiakkaita ruokailupakkana ja myöhemmin vapaa-ajan käytössä ja kahvilana. Kylpylähotelli sijoittuu maastoon luontevasti suoraviivaisesti massoiteltuna ja arkkitehtuurissa on otettu huomioon ympäröivä luonto. Maisemaikkunaseinät kuvastavat hyvin ajalle ominaista maisemamatkailun ihannetta. Hotellin alueelle sijoittuvat myös Metsä-Serla Oy:ltä ostetulle maalle rakennetut lomamökit, joiden suunnitelmat laati arkkitehti Aulis E. Hämäläinen. Keurusharju Oy rakennutti 1940-1990-lukujen välisenä aikana Sikovuoren alueelle keskelle niemeä kolmisenkymmentä lomamökkiä. Uusi ravintolarakennus vuodelta 1979 korvasi tulipalossa tuhoutuneen ravintolan. Lomakylää ympäröivät monipuoliset ulkoilumaastot ja reitistöt sekä Keuruun kaupungin ylläpitämän Keurusselän liikuntapuiston tarjoamat liikuntaharrastusmahdollisuudet. Vuosia jatkuneiden peruskorjausten jälkeen alueelle valmistui myös ravintolaan liittynyt tanssipaviljonki vuonna 1997 ja kylpylä vuonna 2004. Myös rantasaunaa on peruskorjattu ja laajennettu vuonna 2003. Lomaliitto ry:n konkurssin jälkeen Keurusselkä on ollut myynnissä hotelli- ja majoituskäyttöön vuodesta 2012 lähtien. Alueelle on tullut uusi omistaja vuonna 2017.

Huhkola

Huhkolan pihapiirin vanha päärakennus on 1830-luvulta. Kokonaisuuteen kuuluvat uusi asuinrakennus 1960-luvulta, aitta 1940-1950-luvulta, pieni mäkitupa ja talousrakennus. Taiteilijat Akseli Gallén-Kallela, Louis Sparre ja Onni Oja liittyvät kohteen historiaan. Onni Oja on syntynyt Huhkolan tilalla. Gallén-Kallela ja Sparre viettivät Huhkolaa vastapäätä sijainneessa Ekolan torpassa useita kesiä maatalen Huhkojärven ja Keuruun maisemia ja henkilökuvia.

Iso-Moijanen ja Ranta-Moijanen

Moijasjärven rannan läheisyydessä sijaitsevan Iso-Moijasen talon pihapiirissä on vanha päärakennus 1800-luvulta, toinen asuinrakennus 1800-luvun, osittain tiilinen ja osittain hirsinen navettarakennus, vilja-aitta 1800-luvulta ja kaksikerroksinen aittarakennus. Pihatien varteen on rakennettu kolme yksinäisäittoa. Ranta-Moijasen pihapiirissä on 1920-luvulla rakennettu ja tyyliltään klassinen kaksikerroksinen päärakennus, säterikattoinen viljamakasiini, navetta, vanha asuinrakennus sekä aitta- ja piharakennus.

Ison-Kirjan eli Heikkilän vanhainkodin alue

Pohjoislahdella sijaitseva entinen Heikkilän vanhainkoti perustettiin vuonna 1932 Heikkilän tilan maille. Rakennuskannassa on jäänteitä maatilan rakennusperinnöstä 1930- ja 1950-luvuilta. Iso Kirja ry:n koulutus ja konferenssikeskukseksi muuttunut alue sijaitsee Pohjoislahden kylässä Heikkiläntiellä Pohjoisjärven rannassa. Alue on kaikkiaan noin 60 hehtaarin suuruinen. Vanhimmat rakennukset ovat Keuruun kunnan kunnalliskodin käyttöön tehtyjä. Näitä rakennuksia ovat klassistishenkinen vuoden 1932 entinen kunnalliskodin sairausosasto, vuoden 1953 entinen vanhainkodin päärakennus eli yleinen osasto, lähellä sijaitseva punatiilinen vesitorni, mahdollisesti sikalana tai saunana toiminut pieni tiilinen rakennus sekä kellari maanpäällisine puuosineen. Sairausosaston suunnitteli rakennusmestari U. Järvinen, mutta rakennuksen värit ja koristelun suunnitteli arkkitehti Laila Niemioja. Alueen rakennukset toimivat vanhainkotikäytössä 1980-luvun lopulle asti, jolloin Keuruun keskusta valmistui uusi vanhainkoti. Rakennushistoriallisesti merkittävimmät ovat nykyisin pääosin opetus-, toimisto- ja majoituskäytössä olevat kunnalliskodin entinen sairausosasto ja päärakennus, jotka alkuperäisessä asussaan säilyneinä kuvastavat oman aikansa arkkitehtuurin tyylivirtauksia.

Vuonna 1990 alueen osti Keuruun kaupungilta Helluntaiherätyksen Raamattu- ja Kansanopistojen Kannatusyhdistys ry. Yhdistys oli järjestänyt koulutusta ja juhannuskonferensseja aiemmin Hattulassa. Toiminta siirrettiin Keuruulle tilojen käydessä ahtaaksi aiemmassa paikassa. Alueelle rakennettiin 1990-luvun alussa suuri joukko majoitus-, koulutus- ja huoltorakennuksia vuonna 1991 laaditun asemakaavan mukaisesti. Tässä vaiheessa alueelta purettiin vanhainkodin päärakennus ja korvattiin tilankäyttötarpeet uudisrakennuksilla. Alue täydentyi 1990-luvun lopussa Aika Oy:n, nykyisen Aikamedia Oy:n rakennuttamalla myymälä- ja toimistorakennuksella sekä vuonna 2006 Iso Pata -nimisellä ruokalarakennuksella. Alueella toimii kristillinen kansanopisto, ja siellä järjestetään vuosittain erilaisia tapahtumia. Samaan pihapiiriin on rakennettu 1990- ja 2000-lukujen aikana useita uusia rakennuksia Ison Kirjan käyttöön suunnittelijanaan rakennusarkkitehti Päivi Ihamäki Suunnittelutalo S. Anttila Oy:stä Virroilta. Pihapiiriä reunustaa Opistonmäen rinteeseen juhla- ja laulakentän laitaan rakennettu toimisto- ja myymälärakennus, ruokalarakennus Iso Pata sekä Ison Kirjan vastaanottorakennus Aikatalo, jonka on suunnitellut arkkitehti Veikko Gröhn. Rakennukset kuvastavat 1990-luvun käyttörakentamista eri suunnittelijoiden kädenjäljen täydentäessä toisiaan. Suunnittelussa on myös jossain määrin otettu huomioon alueen vanhemmat rakennukset ja puisto. Näkyvimmillä paikalla alueelle tultaessa on entisen kunnalliskodin navetan tienoille rakennettu huolto- ja kirjastorakennus.

Aivan Opistonmäeksi kutsutun pääpihapiirin tuntumassa, sen kaakkoispuolella on seitsemästä niin kutsutusta solutalosta muodostuva pieni rakennusryhmä. Solutaloista viisi on majoitusrakennuksia ja kahdessa on luokkatiloja. Keskenään samanlaiset rakennukset on sijoitettu tiiviisti pienen kujan varteen ja ne muodostavat yhtenäisen pienen miljöö. Solutalojen läheisyydessä on hirsikirkoksi kutsuttu rakennus, jonka arkkitehtuurissa on romanttishenkisiä historiallaineja. Leirintäalueella ja juhla-

tällä on useita huoltorakennuksia erityisesti suurtaapahtumien tarpeisiin. Majoitusta varten on soluta-
lojen ja leirintäalueen lisäksi alueen kaakkoisosaan Tynnyriniemeen siirretty vanhoja aittoja ja raken-
nettu uusia hirsimökkejä pieneksi mökkikyläksi. Niiden läheisyydessä on hirsirakenteinen pieni sauna.
Myös Kuivaniemessä alueen koillispuolella on pieni sauna pukuhuonerakennuksineen. Suurin ja arkkitehtuuriltaan edustavin saunarakennus on Opistonmäen eteläpuolella Puustinlahden rannan tuntu-
massa.

Juurikkaniemen sairaala

Juurikkaniemen lähivuosina sairaalatoiminnoista tyhjentyvän sairaalan alue sijaitsee maisemallisesti arvokkaalla paikalla Keuruun keskustan läheisyydessä Ketvelniemessä. Sairaalan tyhjentyminen ja käyttömuutos johtuu erikoissairaanhoidon 2010-luvun kansallisista hyvinvointiyhteiskunnan uudistuksista ja alueellisten hallintorakenteiden muutoksista. Joukko Keski-Suomen kuntia perusti vuonna 1956 Keuruun B-mielisairaalan kuntainliiton. Kuntainliittoon tulivat Jyväskylän maalaiskunta, Jämsä, Jämsänkoski, Keuruu, Korpilahti, Koskenpää, Multia, Muurame, Petäjävesi, Pihlajavesi, Säynätsalo ja Toivakka. Sairaalan paikkaluvuksi tuli 264 paikkaa seitsemällä osastolla. Ennen Keuruun B-mielisairaalan perustamista oli nykyisen Keski-Suomen läänin alueelle perustettu jo yksi vastaava laitos Suolahteen ja lisäksi Jyväskylän Kangasvuoren B-mielisairaala. Juurikkaniemen sairaala aloitti toimintansa Keuruun B-mielisairaalanä vuonna 1958, taustalla 1950-luvun puolivälissä säädetty mielisairaslaki, jolla veloitettiin kunnat hankkimaan asukasluvuun perustuva määrä psykiatrisia laitospaikkoja. Laki lupasi myös valtion tukea laitosten perustamis- ja käyttökustannuksiin. Sairaala on toiminut osana maakunnallista mielisairaalanhoidon hoitolaitosten verkostoa 1950-luvulta lähtien. Sairaalalla on suurehko, rantaan rajoittuva, nykyään metsäinen tontti. Juurikkaniemessä on melko suurikokoinen, kolmesta siivestä ja liikuntahallista muodostuva sairaalarakennuskompleksi 1950-1960-luvuilta sekä kaksi entistä sairaalan asuntolarakennusta. Rakennusten ympärillä on puistomainen piha-alue. Juurikkaniemen sairaalarakennus ja asuntolarakennukset ovat 1950-luvun lopulle tyyppillistä punatiiliarkkitehtuuria. Rakennusten massoittelu ja julkisivujen pelkistetty ilme nauhamaisesti sijoitettuihin ikkunariveineen ovat ajalle tyyppillisiä. Niukat detaljit ovat harkiten valitut. Rakennukset muodostavat rakennushistoriallisesti ja tyyllisesti yhtenäisen kokonaisuuden. Sairaalarakennusten suunnittelijoina toimivat arkkitehdit Jonas Cedercreutz ja Helge Railo Helsingistä. Aluksi sairaala toimi nimellä Keuruun B-mielisairaala, mutta vuonna 1960 nimeksi virallistui Juurikkaniemen sairaala. Sairaala-alue asettuu Ketvelniemen omakotitaloalueen reunaan, jonne on vastikään tehty uusi asemakaava, johon myös sairaala-alue rantarakennuksineen sisältyy. Aluetta on täydennetty vuosina 1962-1964 arkkitehti Helge Railon suunnittelemana liikunta- ja askarteluhallilla ja vuonna 1967 ranta-
saunalla. 1980-luvulta lähtien tehdyt peruskorjaukset ovat muuttaneet rakennusten sisätiloja ja osa asuntolakäyttöön alun perin rakennetuista taloista on muutettu palveluasunnoiksi, sosiaalitoimen palvelutiloiksi ja kaupungin vuokra-asunnoiksi. Juurikkaniemen sairaalassa potilaspaikkojen määrä on vähentynyt selkeästi ja osastoja on myös vähennetty. Sairaalassa oli alkujaan seitsemän osastoa, ja nykyisin kolme osastoa. Vuonna 2011 Keuruun Juurikkaniemen sairaala yhdistyi Jyväskylän Kangasvuoren sairaalan kanssa. Sairaalarakennuksesta on 1990-luvun puolivälisestä lähtien vuokrattu tiloja ulkopuolisille. Tästä syystä alueelle on tullut vuokralaiseksi mm. kehitysvammaisten palvelukoti. Sairaala-alueen kiinteistöille etsitään uutta omistajaa sairaalatoiminnan jälkeen.

Karhunkylän työväentalo

Pihlajaveden Karhunkylän työväenyhdistyksen talo rakennettiin hirrestä talkoilla vuonna 1909 ympäröivän asutustilakylän väen voimin. Rakennus on toiminut ennen ensimmäistä maailmansotaa kylä-

kirjastona ja lehtilukusalina. Työväen ja pientilallisten aatteellisessa yhdistys- ja kulttuuritoiminnassa ja kyläjuhlien pitopaikkana toiminutta taloa laajennettiin nykyiseen asuunsa 1920- 1930-luvuilla. Hirsinen, puolitoistakerroksinen rakennus on vuorattu ja siinä on satulakatto ja T-malliset ikkunat. Juhlasali näyttämöineen ja maalattuine kulissein, ravintola ja eteinen narikkatiloineen sekä pieni toimisto- ja kerhohuone kertovat maatalousyhteiskunnan 1900-luvun vaiheisiin liittyneen seurantaloon käyttöhistoriasta. Alkuperäisessä asussaan säilynyttä rakennusta ei ole modernisoitu korjausrakentamalla 1900-luvun jälkipuolella tai 2000-luvulla. Työväentalon takana on pieni talusrakennus.

Keuruun ekokylän alue

Ilmeisesti vuonna 1766 perustetulla Kivijärven tilalla toimi vuosina 1924-1976 Keuruun työlaitos. Sosiaalihuollon arkkitehti Elias Paalanen suunnitteli työlaitokselle uuden klassisen päärakennuksen, aitan ja sikalan 1920-luvulla. Samalla tilan vanha kaskikerroksinen päärakennus korjattiin muun muassa johtajan asunnoksi. Tilan vanhimmat rakennukset (kuten väentupa ja 1800-luvun vilja-aitta) liittyvät Kivijärven tilan vaiheisiin 1800- ja 1900-lukujen vaihteissa. 1920-luvulla tehdyt rakennukset kuten päärakennus, tiilinen pesutupa ja navetta edustavat työlaitoksen historiaa. Keuruun Ekokylä on toiminut vuodesta 1997 alkaen. Tilalla on kunnostettu vanhempia asuinrakennuksia huolella ja ympäristöä vaalien. Samaan aikaan tilalla harjoitetaan yhteisöllistä ympäristö- ja permakulttuuriin liittyvää elämäntapaa. Tila toimii ekologisen elämäntavan mallitilana Keski-Suomessa sekä kansainvälisen ekologisen kulutus- ja ympäristöliikkeen verkoston osana. Tilalla järjestetään ekologisiin ympäristövalintoihin ja yhteisöllisyyteen ohjaavia koulutuksia ja kursseja.

Keuruun kuvanäyttämö

Keuruun kuvanäyttämö Pitäjätuvantiellä Keuruun vanhan kirkon ympäristöön rajautuvalla alueella on valmistunut vuonna 1961 elokuvateatteriksi jyvaskyläläisen arkkitehdin Erkki Kantosen suunnittelemin liikemies Johan Ruokosen rakennuttamana. Kuvanäyttämön tontti eli Mantela on ollut aiemmin Kangasmannilan pappilan torpan peltoa. Vanhat puurakennukset purettiin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä uudempien liikerakennusten tieltä. Kuvanäyttämön tontti kuului vuodesta 1947 Johan Ruokoselle, joka omisti alueelta myös muita kiinteistöjä ja harjoitti niissä kauppatoimintaa. Kuvanäyttämön rakennus sisälsi alkuperäisen suunnitelman mukaan elokuvateatterin lisäksi tiloja näyttämö- ja muun esittävän taiteen tarpeisiin, ravintolan, vuokrattavia toimisto- ja liiketiloja sekä mahdollisuuden tanssiväestön perustamiseen kellarikerroksen isoon halliin. Rakennuksessa toimi vuosina 1961-1986 elokuvateatteri, jonka salin paikkaluku oli 249. Kahvila Kuva-Baari oli avoinna vain elokuvanäyttämöjen ja muiden tilaisuuksien aikana. Rakennus on kokonaisuutenaan melko jähmeä. Se on massoittelun, kattomuodon ja julkisivumateriaalien puolesta sotien jälkeistä modernismia, mutta tehty kuitenkin käsityövaltaisesti paikan päällä. Julkisivun porrastettu tiilikenttä seurailee sisätilaratkaisua ja luo mielikuvan näyttämöstä laskostetuilla esiripuin. 1900-luvun jälkipuolella rakennettuja elokuvateattereita on Keski-Suomessa rakennettu vain kolme, ja kuvanäyttämön rakennus on toinen säilyneistä elokuvateatterirakennuksista. Elokuvateatterin rakentaminen ajoittuu ajanjaksoon, jolloin Keuruun kirkonkylä alkoi kehittyä voimakkaasti ja siitä muodostui pienen kaupungin liikekeskusta. Kuvanäyttämö on arkkitehtuuriltaan selkeä ja alkuperäisiä suunnitteluratkaisuja edustava jälleensuorituksen moderni elokuvateatterirakennus, jonka ulkoasu on säilynyt miltei alkuperäisenä. Kuvanäyttämön rakennus muodostaa yhdessä uuden kirjastorakennuksen kanssa järveltä päin tarkasteltuna toisiaan täydentävän ja näyttävän rakennusparin. Kirjastorakennus on suunniteltu Kuvanäyttämö huomioiden maisemaa eheyttäen.

Keuruun Lämpövoimalan teollisuusalue (entinen TIWI:n alue)

Keuruun Lämpövoimalan teollisuusalue sijaitsee Keuruun Varassaaressa, entisissä Tiwi Oy:n rakennuksissa ja alueelle 2000-luvulla rakennetuissa uusiutuvan energian tuotanto- ja varastorakennuksissa. Alueen teollisuushistoria alkoi 1940-luvulla, kun lääketehdas Orion aloitti tuotantonsa Varassaaressa. Alueelle rakennettiin tuotantorakennukset ja asuinalue pääosin sähkö- ja voimalaitosarkkitehtuuristaan koko Suomessa tunnetun arkkitehti Aarne Ervin suunnitelmien pohjalta. Vuonna 1960 alueelle tehtiin lastulevytehdas ja yhtiön nimi muuttui Tiwi Oy:ksi. Myös keuruulainen arkkitehti Laila Niemioja on suunnitellut tehdasrakennuksia alueelle 1950-1960-luvuilla. 2000-luvulla M-Realin omistukseen siirtyneen lastulevytehtaan toiminta hiipui ja Keuruun Lämpövoima Oy aloitti vuoden 2008 jälkeen lämpövoimalan toiminnan hyödyntäen ensi vaiheessa lastulevytehtaan rakennuksia sekä A-tehtaana tunnettua Kainlaurin ja Ervin suunnittelemaa mäntyöljytislaamo- ja vesitornilaitosta vuodelta 1944-1945, jonka taakse oli vuonna 1969 valmistunut höyryvoimalaitos. Lisäksi alueelle rakennettiin uusi hakevoimalarakennus rantaan. Valtaosa 1940-luvulta lähtien rakentuneesta teollisuusympäristön rakennusperinnöstä on edelleen käytössä. Alue kuvastaa monipuolista 1900-luvun modernia teollisuusperintöä ja arkkitehtuuria kaupunkikuvallisesti edustavana maisemakokonaisuutena.

Keuruun entisen pioneerirykmentin moderni rakennettu kulttuuriympäristö, Viikinpuiston yritysalue

Pioneerirykmentti sijaitsee kahdeksan kilometrin päässä Keuruun kirkonkylältä. Pioneerirykmentin historia Keuruulla alkoi 1950-luvulla, kun Koriolla toimineille Pioneerirykmentille ja Pioneerikoululle alettiin etsiä uutta aluetta. Keuruulla sijaitsi jo 1930-luvulla perustettu Pioneerivarikko, joka vaikutti osaltaan uuden korpivaruskunnan sijaintiperusteisiin. Valtioneuvosto päätti vuonna 1960 lunastaa Keuruun kunnalta kasarmi- ja harjoitusalueen, joka käsitti 850 hehtaaria maata ja 200 hehtaaria Keuruselkää. Alueen alle jäi muutamia vanhoja tilakeskuksia, joista Viikinlahdessa sijaitseva Viikin tila oli peräisin 1700-luvun lopulta. Rakennusten suunnittelijaksi valikoituivat arkkitehtiveljekset Timo ja Tuomo Suomalainen, jotka olivat ansioituneet jo aiemmin Puolustusvoimien rakennusten suunnittelijoina. Timo Suomalainen sai tehtäväkseen suunnitella koko alueen rakennuskaavan.

Varuskunta oli arkkitehtiveljesten mittavin suunnittelutyö, jossa kantavana ajatuksena oli rakennusten suunnittelu osaksi ympäröivää luontoa. Rakentaminen tapahtui monien muidenkin varuskunta-alueiden rakentamisen tapaan työllisyystöinä, jonne pestattiin väkeä useista työvoimapiireistä. Rakennustyöt käynnistyivät 1.11.1963. Kasarmirakennuksen lisäksi ensimmäisessä vaiheessa valmistuivat kaksi asuinkerrostaloa huoltorakennuksineen, lämpökeskusluola ja ruokala. Keski-Suomen pioneeripataljoonan I. komppanian saapumisen myötä elokuussa 1967 varuskunta aloitti toimintansa. Toisessa vaiheessa vuonna 1968 valmistuivat kolmas asuinkerrostalo, autokatos, vesitorni sekä savu- ja räjähdysainevarasto. Kolmanteen rakennusvaiheeseen kuului esikunta ja sotilaskoti. Samaan aikaan alueen palveluita kehitettiin, rakennettiin sivukirjasto, askarteluhuone, lasten leikkipuisto ja luistinrata. Pirttiniemeen siirrettiin saunarakennus, jota laajennettiin myöhemmin tuvalla.

1970-luku oli vilkkaan rakennustoiminnan aikaa, kun kasarmialuetta täydennettiin poliklinikalla, uudella kasarmisiivellä ja kuntotalolla. Vesistökalustovarasto valmistui kahdessa vaiheessa 1970-luvun alussa. Kasarmialueen toinen vaihe saatiin valmiiksi vuonna 1973. Varuskuntaan saatiin elokuvaluokka vuonna 1970. Henkilökunnan rivitalot rakennettiin vuosina 1974 ja 1976. Peuruniemeen Keuruselän rantaan valmistui savusauna vuonna 1975. 1980-luvulla keskityttiin erityisesti huoltorakennuksiin. Alueelle rakennettiin luolasto, korjaamo- ja keskusvarastorakennus, räjähdysainevarasto, päävartio ja autohalli, sekä ajoneuvokatoksia. Suomalaisten suunnittelema varuskuntakerho Viikinhovi

otettiin käyttöön vuonna 1987. Rakennus on tyyliltään postmodernistinen, johon on lainattu kansallisromanttisia arkkitehtonisia piirteitä. Seuraavana vuonna valmistui Keuruun kaupungin rakennuttama palvelutalo, johon sijoitettiin uusi kirjasto, parturi, kioski, posti ja päivähoito. Rakennuksen suunnittelija oli jyväskyläläinen Arkkitehtuuritoimisto A. Eskelinen. Palvelutalossa on havaittavissa myös postmodernistista suuntausta sen monimuotoisessa massoittelussa ja kertaustyylejä lainaavissa yksityiskohdissa. 1990-luvulla rakennettiin koulutushalli ja erikoisajoneuvosuoja, varastohalli sekä maastoon rakennettu leirikirkko, joka sijoittuu liikuntapuiston rajalle. Kasarmirakennuksessa aloitettiin luokkasiiven saneeraustyöt. Pioneerikomppanian alueen rakennukset jäivät tyhjilleen armeijakäytön loputtua vuonna 2014. Alueen kasarmirakennukset siirtyivät Yrityspuisto Viikinhovin kiinteistösi-joitusyhtiön vuokraamiksi teollisuus- ja toimitiloiksi. Kasarmialue esikuntineen, sotilaskoteineen ja elokuvaluokkineen on yhtenäinen arkkitehtoninen kokonaisuus, jota täydentävät 1960-luvun arkkitehtuuriperintöä kuvastavat henkilökunnan asuinkerrostalot ja rivitalot huoltorakennuksineen. Vapaa-ajan rakennukset, kuten saunat ja Viikinhovi ovat oma kokonaisuutensa. Viikinhovi erottuu koko alueen muusta rakennuskannasta erityisesti kansallisromantiikkaa lainaavalla postmodernistisella arkkitehtuurillaan. Koko varuskunta-alueella on maakunnallisia ja tutkimuksellisesti arvioiden jopa valtakunnallisia erityisarvoja arkkitehtien Timo ja Tuomo Suomalaisen suunnittelemana puolustushal-linnon kasarmiarkkitehtuurin rakennusperintönä 1960-luvulta 1990-luvulle.

Könttärei

Könttären tila sijoittuu lähelle järven rantaan vanhan Keuruu-Multia –maantien varteen. Pihapiirissä on erityisen koristeellinen pohjalaistyyppinen vierastuparakennus vuodelta 1881, ilmeisesti sitä vanhempi ja voimakkaasti peruskorjattu päärakennus ja sementtitiilinen navettarakennus 1930-luvulta ja sivummalla muita talousrakennuksia, kuten mm. venekoppeli.

Lapin talo

Pihlajavedellä Lapin talon pihapiiriin kuuluvat kaksikerroksinen päärakennus 1870-1890-luvulta, toinen asuinrakennus 1800-luvulta, navetta, kolme pikkuaittaa 1700-luvulta, pariaitta vuodelta 1835 ja piharakennus. Pihapiiri sijaitsee viljelysten ja metsän ympäröimänä lähellä Hankajärven rantaan.

Lihjamo

Lihjamon tila on perustettu vuonna 1778. Tila sijaitsee kuusiaidan ympäröimänä peltojen keskellä lähellä järven rantaan ja vanhaa Keuruu-Multia –tietä. Tiiviin pihapiirin vanha päärakennus on 1800-luvulta, syytinkiläistupa 1900-luvun alusta, luonnonkivinen navetta 1800-luvun lopusta. Kokonaisuuteen kuuluu myös aittarakennus, 1800-luvun aumakattoinen vilja-aitta, verstasarakennus ja riihi.

Liukko ja Häkki-Liukko

Liukon pihapiiri muodostuu mansardikattoisesta ja jugendtyylisestä asuinrakennuksesta vuodelta 1914, kivi-navetasta 1890-luvulta, kaksikerroksisesta ruoka-aitasta 1800-luvulta, yksinäisaitasta 1900-luvun alusta, suurehkosta pariaitasta ja aitasta vuodelta 1623. Häkki-Liukon tilan päärakennus on vuodelta 1924, kivi-navetta 1910-luvulta, aitta 1870-luvulta ja aittarakennus 1870-1890-luvuilta. Rannassa sijaitsee hiljattain huolella perinteisin menetelmin kunnostetut rantasauna ja hirsinen nuottavaja. Yhdessä tilat peltoineen muodostavat hienon maatilojen kulttuuriperintöön hyvin kiinnittyneen maisemallisen, historiallisen ja rakennushistoriallisen rakennetun ympäristön kokonaisuuden. Pihapiirit peltoineen on huomioitu säilyttämisen arvoisina alueelle tehdyssä kyläosayleiskaavassa.

Liukon (ent. Serlachiuksen) metsästysmaja

Liukon metsästysmajan on rakennuttanut vuorineuvos Gösta Serlachius Mäntästä vuonna 1927. Tuolloin järven rantaan siirrettiin hirsirakennus, jonka ulkoasun suunnitteli taitelija Hannes Autere. Pihapiirissä on myös rantasauna ja aittaliiteri, jotka on rakennettu vuonna 1935. Rannan venevaja on 1950-luvulta. Rakennukset edustavat tyyliltään 1920-1930-luvun klassismia, jossa on hienoisia vaikutteita kansanrakentamisesta. Majassa on säilynyt alkuperäinen sisustus. Loma-asuntona olevaa pihapiiriä kunnostetaan rakennushistoria-arvot huomioiden.

Murtomäki

Murtomäen tila on perustettu 1730-luvulla. Tila sijaitsee Haapamäeltä Keuruulle vievän tien varressa. Tiiviissä ja yhtenäisessä pihapiirissä ovat vanha nikkarityylinen asuinrakennus, toinen asuinrakennus 1870-luvulta, leipomorakennus, autotalli, talli- ja luhtirakennus 1830-luvulta, puotirakennus ja lohkokivinavetta vuodelta 1899. Kokonaisuuteen kuuluu lisäksi aittarakennus, jossa on yhdistettynä 1700-luvun aittoja kuin myös entinen savutupa 1700-luvulta, viljamakasiini vuodelta 1759, riihi 1800-luvulta ja kaksi latoa. Monipuolinen ja rakennusperinnöltään erityisen rikas maatilapihapiiri sijoittuu Haapamäen rautatieläistäajaman lähiseudun ympäristöön.

Ollila

Ollilan vanhoja näyttäviä pihapuita käsittävässä pihapiirissä on kartanomainen päärakennus vuodelta 1867, väentupa 1700-1800-luvuilta, kivinavetta 1900-luvun alusta ja pikkukaitat 1700-luvulta. Uusi päärakennus valmistui vuonna 1965. Pihaan vie koivukuja. Kirjailija Joel Lehtonen on viettänyt kesäänsä Ollilassa. Tämän vuoksi tilaan liittyy myös paikallisesti merkittävää henkilöhistoriaa.

Pekkala

Pekalan vanha kantatila sijaitsee maisemallisesti tärkeällä paikalla Multiantien varressa. Pihapiirissä on pohjalaisvaikutteinen päärakennus vuodelta 1876, luhtiaitta ja yksinäisaitta 1800-luvulta, viljamakasiini 1870-luvulta, rakennusmestari Jalmari Kurosen suunnittelema puurunkoinen navetta vuodelta 1935, uusi ja peruskorjattu päärakennus vuodelta 1961, paja 1870-luvulta, verkkokoppeli 1700-1800-luvulta ja riihi. Pekkala on osa vanhojen maatilojen ryhmän maisemaa Keuruun kaupunkikeskustasta pohjoiseen Multialle päin menevää maantieympäristöä.

Peräisen talo

Peräisen talo sijaitsee yksinäistalona mäen päällä peltojen ympäröimänä. Tila on perustettu 1790-luvulla. Pihapiirissä on kaksikerroksinen nikkarityylinen päärakennus 1900-luvun alusta, vanha päärakennus 1820-1830-luvulta, navettarakennus 1920-luvulta, entinen maituhuone 1860-luvulta, hirsinen paja 1830-luvulta, yksinäisaitta vuodelta 1783, jyvääitta 1830-1840-luvuilta ja myös kaksi otsallista pärevuorattua yksinäisaittaa.

Pihlajaveden kirkko ja kotiseutumuseo

Pihlajaveden uuden päätytornillisen ristikirkon ovat suunnitelleet Ernst B. Lohrmann ja L.I. Lindqvist. Lauri Heikki Kuorikosken johdolla rakennettu kirkko valmistui nälkävuosien viivästyttämänä vasta vuonna 1871, vaikka rakennushanke oli ollut vireillä jo 1850-luvulla. Kirkkoa kunnostettiin arkkitehti Josef Stenbäckin suunnitelmien mukaan jo vuonna 1907. Pihlajaveden kirkkoa ja kirkkopihaa on kunnostettu vuosien saatossa, mutta kulttuuri- ja rakennushistorialliset sekä maisemalliset arvot säilyt-

täen. Kirkko asettuu samaan maisemakokonaisuuteen kuin Rekolan entisen kunnalliskodin rakennusryhmä. Kirkolle johdattaa puukuja ja ympärillä on avointa peltomaisemaa.

Pihlajaveden kotiseutumuseo toimii entisessä vuonna 1891 rakennetussa Pihlajaveden kansakoulussa. Koulutalo on hirsirunkoinen, lautaverhoiltu ja punamullattu rakennus, jossa on sisäänvedetty ja pylväiden kannattelema kuisti. Rakennuksessa on kaksi luokkahuonetta ja opettajinasunto, jotka ovat museokäytössä. Kouluajan rakennuksiin kuuluvat lisäksi sauna ja vinttikaivo sekä pitkä ulkorakennus. Pihaan on siirretty museokäyttöön kaksi aittaa, tuulimylly, viljamakasiini Koipikankaan hautausmaan reunasta sekä paja. Pihapiiriä ympäröi pisteaita. Kotiseutumuseo aloitti toimintansa koululla vuonna 1978. Keuruun kaupungin omistaman pihapiirin rakennuskantaa on kunnostettu Keski-Suomen Ely-keskuksen vetämässä Laatu perinnerakentamiseen -työllistämishankkeessa 2000-luvulla säännöllisesti ja Pihlajaveden kotiseutuyhdistys esittelee museokohdetta yleisölle sekä järjestää erilaisia kulttuuritapahtumia pihapiirissä. Koulun ympärillä on joitakin yksityiseen käyttöön siirtyneitä entisen Pihlajaveden kunnan puisia liike- ja pankkirakennuksia.

Pihlajaveden rautatieasema-alue

Vaasan rataa rakennettiin vuosina 1879-1883. Lokakuussa 1879 Pihlajaveden väliaikaisessa kunnan kokouksessa päätettiin anoa pysähtymispaikkaa Pihlaisten kohdalle. Pihlajaveden rautatieasema valmistui vuonna 1883 arkkitehti Knut Nylanderin tyyppisuunnitelmin toteutettuna. Saman vuosikymmenen lopulla aseman tuntumaan tehtiin tyyppiinrakennusten mukaan myös ratamestarin talo. Rautatien tulo ja aseman saaminen Pihlajavedelle synnytti asemankylän taajaman. Pihlajaveden ensimmäisen ratamestarin ja taitavana rakennusmestarina tunnetun Ivar Hellmanin vaikutus näkyy asemankylän ympäristössä. Hän suunnitteli muun muassa Pihlajaveden asemankylän koulun ja nuorisoseurantalon. Rautatieasema on siirtynyt yksityisomistukseen, ja sitä on kunnostettu vaalien rakennusperintöä.

Pohjalan torppa

Pohjalan talo on ollut Könttärin talon torppa. Tila sijaitsee Keuruu-Jukojärvi -tien varressa, lähellä Virtalankoskea. Torpan rakennuskanta koostuu vuoraamattomista hirsirakennuksista, joihin kuuluvat asuinrakennus, luhdillinen aittarivi, navetta, mökki, saunamökki, toinen saunarakennus, kaksi yksinöisäittoa, kaksi latoa ja riihi. Keuruun museosäätiölle lahjoitettua torppamiljöötä on kunnostettu rakennusperintöä vaalien Keuruun kaupungin työllistämishankkeissa.

Raiski, Raiskinmäki

Raiskinmäki on 1870-luvulla perutettu tila, joka sijaitsee mäen harjanteella laajan peltoaukean keskellä. Talon pihapiirissä on pohjalaistyylinen päärakennus 1800-luvun puolivälistä ja kaksi luhtiaittoa, joista vanhempi on rakennettu vuonna 1801 ja nuorempi vuonna 1848. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu hirsinavetta, vilja-aitta 1800-luvun alusta, tiilinen asuinrakennus 1960-luvulta, vanha riihi vuodelta 1777, uudempi riihi 1800-luvulta, latoja 1800-luvulta ja jalkamylly 1830-luvulta.

Reinikka

Reinikan tila sijaitsee kylätien varressa Hankajärven rannalla. Tilan pihapiirin muodostavat pohjalaistyylinen päärakennus 1800-luvulta, sementtitiilinen navetta 1950-luvulta, jyvääittoa 1800-luvun alkupuolelta, yksinäisäittoa 1700-luvulta, riihi 1890-luvulta ja kalustovaja 1870-luvulta.

Ruokonen

Ruokosen tila sijaitsee maisemallisesti hienolla paikalla Ruokosjärveen pistävässä niemessä. Pihapiirissä on vanhempi empiretyylinen asuinrakennus vuodelta 1810, uusi päärakennus 1900-luvun alusta, kaksikerroksinen riviaitta, hirsinavetta, kolme yksinäisaitaa 1700- ja 1800-luvulta, entinen savutupa 1700-luvulta ja riihi. Vanhassa päärakennuksessa on pidetty kärkejä ja siellä on asunut muun muassa kansankirjailija Kaarle Karikko 1860-luvulla. Vanhempaa vuoden 1810 empirerakennusta kunnostetaan, samoin kuin muitakin pihapiirin vanhimpia kansanrakennuksia.

Seipon päiväkot

Keuruun kaupungin keskustassa Seiponniementie 1:ssä sijaitseva Seipon päiväkot on vuonna 1980 valmistunut päiväkot etelään viettävässä rinteessä. Päiväkot on porrastaen rinteeseen kahdesta rakennusosasta muodostuva yksikerroksinen puurakennus, jonka on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Olavi Noronen Ky Jyväskylästä. Päiväkotirakennus sijoittuu lähelle Seiponniementietä ja Oikotietä ja sen länsi- ja eteläpuolella on puuaidalla rajatut leikkikenttäalueet. Olavi Norosen suunnittelema päiväkotirakennus edustaa modernia 1970-luvun julkista kunnallista sosiaalihuollon rakentamista. Arkkitehtuurissa on nähtävissä siirtyminen 1970-luvun pelkistetyistä modernismista kohti 1980-luvun postmodernismia. Rakennus on edustava esimerkki aikansa julkisesta rakentamisesta. Puurakenteisena ja riittävän pienipiirteisenä se soveltuu pientalovaltaisen alueen miljööseen. Rakennuksen julkisivumateriaalit ovat tummanruskeaksi maalattu lauta (pystylaudointi) ja punainen ulkovaneri. Myös kantavat rakenteet ovat puuta. Vaneria on käytetty ikkunoiden ylä- ja alapuolella sekä sisäänkäyntien ympärillä. Vaneri ja lauta luovat julkisivuun rytmistä vaihtelua. Sen sijainti Multiantien läheisyydessä Seiponniementien ja Oikotien risteyksessä on myös maisemassa merkittävä.

Vuorelan kirjailijakoti

Vuorela on runoilija Einari Vuorelan lapsuudenkoti Keuruun Jukojärvellä, jonka maisemia hän on kuvaillut useissa teoksissaan. Vuorela on ollut alun perin torppa ja sen perustivat Einari Vuorelan vanhemmat 1880-luvulla. Nykyisen tilan rakennukset on rakennettu vanhojen rakennusten tuhouduttua tulipalossa 1930-luvulla. Pihapiirissä on asuinrakennus, aitta, navetta, vaja, sauna, riihi ja kaivo. Einari Vuorela ja hänen vaimonsa Laura Soinne Vuorela viettivät vuodesta 1939 alkaen kesiään Vuorelassa. Kirjailijakoti on nykyisin yksi Keuruun kaupungin kulttuurikohteista. Kirjailijakodin ympäristössä olevaa niittyä on hoidettu luonnon monimuotoisuudesta kertovana perinnemaisemana Keski-Suomen Ely-keskuksen vetämässä Laatua perinnerakentamiseen -työllistämishankkeessa useana vuonna 2000-luvulla.

Väärinen

Väärisen tila sijaitsee paikallistien varressa peltojen ympäröimänä lähellä Väärinjokea. Tiiviissä neliohikassa on 1800-luvun puolivälin päärakennus, joka on 1920-luvun klassisessa asussa. Muita rakennuksia ovat syytinkiläistalo 1890-luvulta, kivinavetta 1890-luvulta, kaksikerroksinen aitta vuodelta 1894, puotirakennus 1880-luvulta, aitta-autotallirakennus 1950-luvulta sekä kuivaajana toiminut makasiini ja riihi.

KINNULA

Kohteita yhteensä 8 kpl. Kaikki kohteet ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja KOHDEKuvaUKset

Kinnulan kirkko

Otto Korkiakosken suunnittelema Kinnulan kirkko valmistui Kinnulan kirkonkylään vuonna 1867. Tasavartisen ja sisäkulumistaan viistetyin ristikirkon länsisakaraan on rakennettu kolmikerroksinen kellotorni. Kirkon sisätilaa hallitsevat voimakkaat kattolistat, keskustorni ja sitä kannattavat pilarit sekä ristisakaroiden vetoparrut.

Kinnulan kotiseutumuseo

Kinnulan kotiseutumuseoalue koostuu paikkakunnan eri puolilta siirretyistä talonpoikaisista hirsirakennuksista. Kinnulan kotiseutuyhdistyksen perustama museo aloitti toimintansa vuonna 1967. Ulkomuseoalueelle tallennettu rakennuskanta kuvastaa 1800-luvun kinnulalaisittain vaurasta talonpoikaista asumisen tapaa. Päärakennuksen lisäksi pihapiirissä on kokkiaitta vuodelta 1825, viljamakasiini, varvasmyllytyyppinen tuulimylly, vilja-aitta, vinttikaivo, savusauna, riihi, paja ja suutarin torppa sekä vuonna 1984 rakennettu sotaveteraanien korsu. Museoalueen rakennuksia on kunnostettu kotiseutuyhdistyksen voimin sekä Laatu perinnerakentamiseen –hankkeessa rakennusperintöarvot säilyttäen.

Koivula

Kinnulan Saarenkylän rannassa sijaitsee Koivulan 1900-luvun alkuvuosikymmeninä rakennettu lautarakenteinen ja satulakattoinen päärakennus, aittarakennus ja talousrakennus, sauna ja hirsinen pärekattoinen makasiini. Paikallistien varrella sijaitseva entinen kauppakiinteistö näkyy hyvin myös järvi- maisemassa.

Muholan mökkikylä

Muholan kyläkeskuksen läheisyyteen on 1900-luvun alkupuolella muotoutunut maaseudun pientilallisten, käsityöläisten ja vähävaraisten ihmisten asuinalue. Pienikokoiset asuintalot ovat paikallistien varressa. Alueella sijaitsevat Kanttilan, Kuuselan, Mutkan, Toivolan, Kankaanpään, Vappulan sekä uusitut Verttilän ja Perälän mökit. Muholan mökkikylä kuvastaa harvinaista, sosiaalishistoriallisesti merkittävää mäkitupalaisasutusta, jolla on myös maisemallista merkitystä kyläkuvassa.

Myllyjoen niityt ja latomeri

Keitelelohja - Kinnula -maantieltä on näkymä Myllyjoelle. Hieman kauempana jokeen yhtyy toinen joki. Joet laskevat yhdessä Kivijärveen Isojoen nimellä. Niitymäiset heinä- ja rehupellot sijaitsevat pääasiassa Myllyjoen puolella tietä. Jokivarren rantamilla on yksittäisiä harmaita latoja siellä täällä.

Pitkäjärven kämppä

Pitkäjärven kämppä on rakennettu vuonna 1935. Sen talousrakennukset rakennettiin vuotta myöhemmin mahdollisesti tyyppiirustusten mukaan. Asuinrakennuksessa on ollut keittiö, miehistökämpätupa ja kaksi tai kolme muuta huonetta. Kämpä on harjakattoinen hirsitalo ja siinä on kaksi avokuihia ja kuusiruutuiset ikkunat. Pihapiirissä sijaitsee myös osittain hirsinen, osittain luonnonkivinen navetta ja hirsinen pieni sauna. Kämpä edustaa hävinnyttä maaseudun metsätalouselinkeinoa ja metsätaloukulttuuria. Kämpä kuuluu nykyisin Seitsemisen luonnonpuiston vuokrattaviin majoitustiloihin.

Riihelä

Urpilan kylässä sijaitsee Riihelän talon pihapiiri, jossa on kertaustyylinen ja erikoisella tavalla vuorattu 1880-1890-luvun rakennus monimuotoisine T-ikkunoineen. Lisäksi pihapiirissä on saman ikäinen kaksikerroksinen aitta- ja asuinrakennus, hirsinen talli ja myös uudempiä talousrakennuksia. Pihapiirillä on rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa Urpilan kylämaisemassa.

Warvikon matkustajakoti

Alun perin 1800-luvun lopulla maatilän päärakennukseksi tehty matkustajakoti sijaitsee Kinnulan kirkonkylän kylänraitilla. Talo laajennettiin 1930-luvulla kaksikerroksiseksi. Rakennuksessa on T-malliset ikkunat ja mansardikattoinen kuisti. Rakennuksessa on toiminut kauppa, kahvila, ruokala, pankki, posti, kunnanvaltuuston kokoustila ja vuodesta 1940 alkaen matkustajakoti aina 2000-luvulle asti. Rakennus edustaa harvinaista kirkonkyläien matkailu- ja palvelutoimintaa 1900-luvulta. Rakennus on osa Kinnulan kirkonkylän raitin historiallista maisemakuvaa.

KIVIJÄRVI

Kohteita yhteensä 8 kpl. Kaikki kohteet ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja KOHDEKuvaUKset

Hiitola

Hiitolan 1700-luvulla perustettu tila on ollut alueen vauras suurtila, jolla on ollut paljon maata ja torppia. Pihapiirissä on hieman klassisia piirteitä sisältävä päärakennus vuodelta 1860, hirsinen ja aumakattoinen navetta 1920-luvun lopusta, jyvääitta vuodelta 1840, riviaitta 1920-luvulta, paja vuodelta 1898, sauna, hirsiset pellavalato, riihi, navetta ja sikakoppeli 1900-luvun lopusta.

Kivijärven kirkko

Kivijärven kirkonkylän keskusraitilla sijaitsevan kirkon on suunnitellut arkkitehti Theodor Decker ja se rakennettiin rakennusmestari Jaakko Kuorikosken johdolla vuosina 1872-1875. Tasavartinen ristikirkko edustaa uusgotiikkaa teräväkärkisine korkeine ja moniruutuisine ikkunoineen. Kirkon vieressä on vuonna 1824 valmistunut kaksinvelinen empiretapuli, jonka pystytti Jaakko Kuorikoski ollessaan vasta 16-vuotias. Kirkkoympäristöön liittyy myös hautausmaa sekä arkkitehtitoimisto Aulis Jääskeläisen suunnittelema seurakuntatalo vuodelta 1987. Kirkkomaiseman puusto on vähentynyt Kivijärven kirkonkylää pahoin kohdanneissa myrskytuulissa 2010-luvulla.

Koirasalmen kämpppäkartano

Koirasalmen kämpppä rakennettiin Salamajärven alueen metsätöiden tukikohdaksi vuonna 1956. Se palveli savottakäytössä 1960-luvun lopulle saakka. Päärakennuksen ohella pihapiiriin kuuluu sauna, halkovaja, talli, käymälä ja kalustovaja. Nykyisin kämpppäkartano toimii Metsähallituksen Salamajärven kansallispuiston luontotupana. Rakennukset peruskorjattiin vuonna 1993. Sijainniltaan syrjäinen kämpppäkartano on kauniilla paikalla vesistön äärellä. Se kuvastaa hävinnyttä metsätalouteen liittyntä savottakämppekulttuuria.

Kopsala-Vietsaari

Kokonaisuus muodostuu Häivänvuoren länsirinteelle sijoittuvasta Kopsalan tilasta ja salmen toisella puolella olevasta jyrkkärinteisen Vietsaaren rannalle sijoittuvasta Vietsaaren tilasta. Kopsalan ajallisesti kerroksellisessa pihapiirissä on vuonna 1954 rakennettu puolitoistakerroksinen asuinrakennus, vuonna 1948 valmistunut kivenavetta, 1930-luvulla siirretty vanha hirsinen talli, sauna ja aittarakennus, kuivaaja sekä hiukan sivummalla riihi.

Pappila lähiympäristöineen

Kivijärven kirkon lounaispuolella sijaitseva Lepistön pappila pihapiireineen on 1850-luvulta. Entinen pitäjänmakasiini on rakennettu vuonna 1858. Makasiinin sisätilat ovat säilyneet. Pappilakiinteistö on ollut pitkään myynnissä ja sille etsitään uutta käyttöä.

Pappilan lähiympäristössä raitin varrella sijaitsevat Männistön tilan päärakennus ja aitta 1800-luvulta, Rauhalan harvinaisen näyttävä klassistinen asuinrakennus ja Linnamäen tila, jossa sijaitsevat entinen kruununvoudin hieman sveitsiläistyylinen päärakennus 1800-luvun lopulta, aitta 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta ja sauna. Linnanmäen pihapiiriin on kuulunut myös näyttävä puukuja ja puutarha, joita kuitenkin puuston vanhentuminen ja erityisesti 2000-luvun myrskytuhot ovat osittain runnelleet. Kokonaisuutena pappila ja sen lähiympäristön asutus on rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti säilynyt esimerkki kivijärveläisestä vauraammasta virkatalokulttuurista ja asumisesta.

Penttilänkylä

Penttilänkylän alue on syntynyt Kivijärven länsirannalle Kirkkosalmen ja Myllylahden väliselle niemelle 1600-luvulla. Kylän vanhimmat rakennukset sijaitsevat alueen kantatiloilla Penttilässä, Kankaalla ja Rasissa. Vain Kankaan tilalla on jäljellä vanha peruskorjattu 1800-luvun päärakennus yhtenäisessä pihapiirissä. Alueella on jonkin verran 1920- ja 1930-lukujen pientiloja, kuten esimerkiksi Kotipellon pieni pihapiiri 1930-luvulta. Penttilänkylän arvot ovat erityisesti maisemallisia, rakennushistoriallisia ja asutushistoriallisia.

Saramäki

Alkuperäisen asunsa hyvin säilyttänyt pihapiiri sijaitsee metsän rajaaman peltoaukean keskellä erillään muista tiloista. Pihapiirissä on kulmittain kaksi hirsistä asuinrakennusta, joista toinen on 1880-luvulta ja toinen 1860-luvulta. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu kaksikerroksinen luhtiaitta, yksinäisaitta, tuulimylly, talli, sauna ja riihi. Navetta sen sijaan on rakennettu 1960-luvulla.

Ylämylly

Ylämyllyn tila sijoittuu Kivijärventien varteen. Suorakaiteen muotoisessa pihassa sijaitsevat 1920-luvulla tehty – pohjaltaan vinkkeli – asuinrakennus sekä kaksikerroksinen ja kaiteellinen riviaitta 1920-luvulta. Hirsinen navetta on 1920-luvulta. Muuta rakennuskantaa on vanhasta sikalasta tehty autotalli, sauna ja 1930-luvulla rakennettu sahamakasiini. Sahalaitos ja nyttemmin purettu mylly oli perustettu 1920-luvulla. Saha oli viimeksi käytössä 1990-luvulla. Pihapiiri on yhtenäinen, alkuperäisessä asussaan säilynyt kokonaisuus, joka edustaa hyvin 1920-luvun tilaa sahalaitoksineen.

KONNEVESI

Kohteita yhteensä 10 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita yksi ja vanhojen kohteiden tietoja on täydennetty modernin rakennusperinnön inventointihankkeen tuloksena. Yksi kohde on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelosta maakunnallisesti merkittäväksi siirtynyt kohde. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja Kohdekuvaukset

Hinkkala

Hinkkalan tilan talouskeskus peltoineen sijaitsee Leskelänkylällä Etelä-Konneveden rannalla, noin 20 kilometriä Konneveden kirkonkylästä. Arkkitehti Jalmari Peltonen suunnitteli Hinkkalan klassistisen päärakennuksen vuonna 1934. Näyttävässä rakennuksessa on pylväin koristeltu avokuisti, moniruu-tuiset ikkunat ja yksityiskohtana puolipyöreitä ikkunoita ja pyöreä ikkuna jäsentämässä julkisivua. Työmiehen asunto valmistui vuonna 1924 pihan toiselle puolelle. Lisäksi pihapiirissä on 1800-luvun alkupuolen aittarivi, 1800-luvun jyväaitta, 1930-luvun hirsinavetta, entinen talli, puuliiteri sekä si-ummalla 1800-luvulta oleva riihi, verkkoaitta ja uusittu venekoppeli rannassa.

Häyrylänrannan venekoppelit ja satama

Konneveden kunnan omistamassa satamassa on venekoppeleita, jotka ovat säilyneet 1900-luvun alkuajoista pääosin ennallaan. Koppelit ovat rannassa pitkinä punaisina vajarivistöinä. Venevajat edustavat juuri Konnevedelle tyypillistä rakennuskulttuuria, sillä kunnan alueella on säilynyt useita muitakin, pääosin yksityisessä omistuksessa olevia venekoppeleita. Ranta-alueelle on rakennettu myöhemmin hirrestä kirkkovenekatos, jossa pidetään kylän yhteistä ja vielä ajoittain käytössä olevaa kirkkovenettä. Satamaan kuuluu myös uimaranta ja uimahyppytorni. Kunta on kunnostanut sataman ja koppelit ja rakentanut alueelle veneilyä ja kulttuuritilaisuuksia palvelevia lisärakennuksia. Kesäisillä festareilla satama-alueelle on saatu vierailijoita laajasti ja oman osuutensa sataman palveluiden käyt-täjämääriin tekee myös vastikään perustettuun Etelä-Konneveden kansallispuistoon retkeilevät. Häyrylänrannan läheisyydessä on historiallinen Siikakosken alue, jota myös kehitetään matkailupalve-luin, mutta myös asumistarkoituksiin.

Iloharju

Iloharjun tilan kookas, näyttävä ja vinkkelipohjainen päärakennus on tehty vuosina 1899-1901. Ra-kennuksessa on yli kymmenen huonetta ja se on verhottu ulkoa vyöhykejakoisella lautavuorauksella. Talossa on T-malliset ikkunat, avokuisti ja suuri veranta. Muita tilan rakennuksia ovat 1800-luvun lopulla rakennettu kaksikerroksinen aittarivi, 1900-luvun alussa valmistuneen kivi-navetan seinät sekä siihen liittyvä lantala, sauna, riihi sekä uusi asuinrakennus, joka sijaitsee hieman sivussa muusta pihapiiristä.

Konneveden kirkko

Konneveden vuosina 1921-1923 rakennetun kirkon on suunnitellut arkkitehti Ilmari Launis. Kirkko on länsitornillinen, paikkakunnan harmaasta graniitista rakennettu pitkäkirkko. Konneveden kirkko on Keski-Suomen ainoa graniittikirkko. Kirkon keskilaiva on lehterillisiä sivulaivoja korkeampi.

Konneveden kirkonkylä

Konneveden keskusta on muodostunut nauhamaiseksi keskustaajamaksi kantatie 69 varteen. Keskustaajama on noin 3 km pitkä nauha kotiseutumuseon ja Konneveden työväentalon kohdalta Hintikan itäpuolelle. Taajaman muodostumiseen on vaikuttanut alueen maaston muodot, maanomistussuhteet ja kirkonkylän halki jo 1700-luvulta lähtien kulkenut Kuopio-Vaasa -maantie, nykyinen kantatie 69. Maantie valmistui Kuopion ja Laukaan välillä kuljettavaan kuntoon jo vuonna 1783.

Konneveden keskusta on muodostunut luonnonolosuhteita ajatellen muutamien isojen mäkien (Muttamäki, Lapunvuori, Vääräkallio, kirkon seutu) väliin, pääasiallisesti mäkien ja Väärälammien eteläpuoleisille rinteille. Mäkien väliin sijoittuva maasto on verraten tasaista tai loivasti kumpuilevaa. Keskustaajamassa on kaksi maatilaa: Orimäki ja Hintikka. Orimäen kohdalla on tiemaisemassa etelään päin avautuva peltoaukea. Orimäen tilan pihapiiri ja peltoaukea jakaa nauhamaisen keskustaajaman uuteen ja vanhaan osaan. Peltoaukea on jäämässä avoimeksi viljellyksi pelloksi alueelle tehtävässä asemakaavan laajenuksessa vuonna 2016.

Vanha keskusta muodostui 1900-luvun alussa Orimäen tilan itäpuolelle. Tälle alueelle rakennettiin 1910-1930-luvulla Pankkilan liikerakennus (1930), Sirkan liikerakennus (1933), Suhannan Makasiinin kaksikerroksinen liikerakennus, kivinen meijerirakennus ja tontilla ollut hirsinen liikeasuintalo, nykyinen Galleria Kävyä eli Käsiyökeskuksen liikerakennus ja jo purettu suojeluskuntatalo. Näistä rakennuksista Suhannan liikerakennus on palanut ja Pankkilan eli Ale-Makasiinin rakennus puretaan. Vanhan keskustan alue laajentui edelleen 1940- ja 1950-luvuilla maantien eteläpuolelle ja edellä mainittujen rakennusten väliin jääneille tonteille. Alueen alkuperäinen perusrakenne muuttui hieman 1970-luvun puolivälissä, kun kantatien 69:n linjasta siirrettiin vanhan keskustan itäosassa idemmäksi ja vanhan tien läheisyydestä purettiin pois kaksikerroksinen suojeluskuntatalo. Konneveden vanha keskusta on Keski-Suomen 2009 maakuntakaavan maakunnallisesti arvokas rakennettu taajamaympäristö. Keski-Suomen museon modernin rakennusperinnön maakunnallisessa inventoinnissa vuonna 2013 vanhaa aluerajausta laajennettiin sisältämään 1900-luvun jälkipuolen rakennettua ympäristöä.

Konneveden uusi keskusta on muodostunut 1970-luvun jälkeen Orimäen tilan länsipuolelle. Ennen 1970-lukua tällä alueella oli 1800-luvun lopulta lähtien toiminut Lapunmäen kansakoulu, 1900-luvun alkupuolella rakennettu Konneveden työväentalo, vuonna 1929 lääkärin asuintaloksi ja 1948 terveystaloksi rakennetut nykyiset kunnanvirastot, Variksen liikerakennukset, 1950-luvulla rakennetut sairaala ja paloasema, urheilukenttä sekä muutamia yksikerroksisia liikeasuintaloja. 1970- ja 1980-luvulla kantatien varteen on rakennettu tiilisiä yksi- ja kaksikerroksisia liikerakennuksia, uusia koulurakennuksia, huoltoasema ja hotelli-ravintola sekä omakotitaloja. 1970- ja 1980-luvun liikerakennukset on sijoitettu tiestä hieman etäämmälle. Rakennuksissa on käytetty erilaista muotoilua ja kattomalleja sekä asiakkaiden autopaikoille on järjestetty tietoisesti tilaa tien ja liikerakennusten väliselle alueelle. Lapunmäen koulukeskuksen tontille on rakennettu 1920-luvun alakoulurakennuksen ja vuonna 1958 rakennetun koulurakennuksen välittömään läheisyyteen tasakattoinen, yksikerroksinen kirjastorakennus ja yksikerroksinen U-mallinen yläasteen rakennus. Koulukeskus uusiutuu lähivuosina

vanhaa alakoulua lukuun ottamatta, kun uusi koulu rakennetaan koulukeskukseen ja 1900-luvun jälkipuolen koulutalot puretaan sen tieltä. Kantatien 69:n varsi muuttui, kun kunnanvirastojen kohdalle rakennettiin vuosina 1992-1993 uusi Konneveden kunnan virastotalo. Vuonna 2001 Konneveden kirkonkylän kaava-alueella tehtiin tutkimus kirkonkylän yleisilmeen parantamiseksi. Keskeisimpänä kohteena oli kantatie 69:n yleisilme lähiympäristöineen. Tutkimuksen pohjalta uudistettiin muun muassa kantatien varrella olevat katuvalot ja myös Asemankujan puistoon tehtiin kivetty oleskelualue. Taajaman asemakaavaa aiotaan laajentaa Orimäen tilan itäpuoliselle alueelle vuonna 2016. Tässä yhteydessä Konneveden vanhan keskustan alueen kulttuurihistorialliset suojelutavoitteet määritellään uudelleen, koska vuoden 1987 osayleiskaavassa olleet suojelumerkinnot eivät ole turvanneet alueen rakennusperinnön säilymistä. Ramboll on tehnyt konsulttityönä Konneveden keskustan ideasuunnitelman kirkonkylän asemakaavoituksen työkaluksi.

Konneveden kotiseutumuseon ja työväentalon kulttuuriympäristö

Kokonaisuus on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt - luettelossa mainittu kohdealue, joka on siirtynyt maakunnallisesti merkittäväksi kokonaisuudeksi. Vuonna 1949 rakennettu työväentalo on jälleenrakennuskauden keskisuomalaisista 1980-luvulla peruskorjattua seurantalorakentamista ja maaseudun työväenyhdistystoimintaa kuvastava rakennus. Vuonna 1954 perustettu Konneveden kotiseutuyhdistys on koonnut museorakennukset eri puolilta kuntaa ja muodostanut niistä ulkomuseoalueen kunnan omistamalle maalle. Museoalueen savutupa oli Hytölän Tuomiston asuinrakennus vuoteen 1958 asti, jolloin rakennus siirrettiin museoalueelle ensimmäisenä rakennuksena. Muita siirrettyjä rakennuksia ovat savusauna, paja, riihi, vilja-aitta, kalustovaja, vaateaitta ja särvinaitta, tuulimylly, talli ja navetta, heinälato sekä karsikkopuu. Kotiseutumuseon aluetta on rakennettu 1950-1960-luvuilla Erkki Ala-Könnin 1950-luvulla tekemän museosuunnitelman pohjalta. Suunnitelman tavoitteena oli koota ulkomuseoalueelle itäsuomalainen nelimäinen pihapiirikokonaisuus. 1980-1990-luvuilla museoaluetta on edelleen täydennetty uusilla rakennuksilla Keski-Suomen museon vuonna 1983 laatiman kehittämissuunnitelman pohjalta. Alueelle on rakennettu monipuolinen ja elämyksellinen perusnäyttely tukemaan museorakennusten sanomaa. Museoaluetta täydennettiin 2010-luvulla uudella rakennuksella ja alueen toiminnat uudistuvat eri tavoin kotiseutuyhdistyksen tekemän paikallismuseotyön avulla. Toimintaa kehitetään kunnan ja kotiseutuyhdistyksen yhteistyöllä

Kuikkaniemen vene- ja nuottakoppelit

Kuikkaniemen vene- ja nuottakoppelit edustavat Konnevedelle tyypillistä vesillä liikkumiseen ja kalastukseen liittyvää rakennusperinnettä. Siikakosken Ämmänlahdessa sijaitseva venekoppeli on rakennettu vuonna 1898 ja nuottakoppeli 1800-luvulla. Koppelit sijaitsevat Kuikkaniemen talon ranta-alueella. Talon muuttuneeseen pihapiiriin kuuluvat jyvääittoa 1800-luvun puolivälistä, päärakennus vuodelta 1912, navetta sekä 1920-luvun aitta- ja liiterirakennus.

Savilahti

Hieman hajallaan sijaitsevassa Savilahden pihapiirissä on 1800-luvun lopulla valmistunut pystyrimoitettu asuinrakennus, jota on laajennettu ja korjattu 1920-1930-luvulla. Pihapiirissä sijaitsee myös 1900-luvun alun riviaittoa, yksinäisaitta, uudempi navetta, riihi, lato, paja, nuotta- ja venekoppeleita ja uusi saunarakennus. Rakennukset liittyvät perinteisiin elinkeinoihin kuten kalastukseen ja maatalouteen.

Siikakosken alue

Siikakosken koskialue on osa Rautalammin reittiä. Kosken yli rakennettiin 80 metriä pitkä kivisilta vuonna 1899. Siltaa uudistettiin vuonna 1972. Siikakoskeen on liittynyt merkittävää liike- ja teollisuustoimintaa 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Tuolta ajalta on jäänyt jäljelle saneerattuna asuinrakennuksena entinen kauppa vuodelta 1912 (Korpela) sekä muutamia metsäyhtiön uittotoiminnasta kertovia rakennuksia. Joitakin Kymin uittoyhdistyksen 1900-luvun alkupuolen toimisto- ja miehistörakennuksia on säilynyt pääasiassa 1980-luvulla uudistetussa asussa. Uittoyhdistyksen entisiin rakennuksiin kuuluu myös 1930-luvulla tehty rantasauna. Siikakosken alueelle sijoittuu myös maakunnallista bio- ja ympäristötieteen historiaa kuvaava ja arkkitehtonisesti merkittävä ensimmäisen tutkimusaseman rakennukset vuodelta 1983. Jyväskyläläisen arkkitehdin Olavi Norosen suunnittelemat matalat, metsämaisemaan sijoittuneet puiset päärakennus ja majoitus- ja huoltorakennus muodostavat yhtenäisen rakennuskokonaisuuden alueelle kymmenkunta vuotta myöhemmin valmistuneiden niin ikään Norosen suunnitteleminen majoitusrakennusten ja verstaan kanssa. Arkkitehti Pertti Nousiainen vuonna 1998 suunnittelema tutkimushalli on osa kokonaisuutta. 1980- ja 1990-luvun regionalistisissa rakennushankkeissa on otettu huomioon alueen luonnonpiirteet sekä vanha rakennusperinne. Konneveden kunta pystytti vuonna 1990 Siikakoskella vuosina 1964-1981 kalastaneelle presidentti Urho Kekkosen muistomerkin Siikakosken sillan eteläpuolella sijaitsevan levähdyspaikan viereen. Siikakosken seitsemän kiviarkun kannattama silta on valmistunut vuosina 1897-1899 paikkakuntalaisten rakentajien työnä. Vuonna 1972 siltaan on asennettu kanneksi teräsbetoninen laattaelementti. Sillalla on huomattava maisemallinen merkitys osana Siikakosken kulttuurihistoriallisesti arvokasta koskiympäristöä. Siikapirtille johtavasta tiestä erkanevan vanha tiepohja, joka on ollut osa 1910-luvulla valmistunutta vanhan Sirkkamäentien linjausta. Liikennehistoriallisesti arvokas tienpohja on osa Siikakosken maakunnallisesti merkittävän rakennetun ympäristön kulttuurihistoriallisen kokonaisuutta. Konneveden kunta on teettänyt vuonna 2015 Siikaniemen asemakaavan sillan kupeeseen Siikakosken varrelle, jonka ansioista alueelle on tulossa täydennysrakentamista. Siikakosken ylittävälle kevyenliikenteen väylälle on rakentamispainetta maisemallisesti herkälle alueelle.

Tankonen

Tankosen nykyinen päärakennus valmistui vuonna 1902. Se on vuoraamaton, suuri ja satulakattoinen hirsitalo, jossa on erikoinen kuistiratkaisu. Rakennuksessa on korkea kivijalka ja T-malliset ikkunat. Kattoräystänsä alla on kaksiruutuiset haukkaikkunat. Pihapiiriin kuuluu lisäksi vuosisadan alussa rakennettu aittarakennus ja 1930-luvun navetta sekä 1970- ja 1980-luvun talousrakennuksia.

KUHMOINEN

Kohteita yhteensä 23 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita 3 kpl ja vanhojen kohteiden tietoja on täydennetty modernin rakennusperinnön inventointihankkeen tuloksena. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja KOHDEKuvaUKSET

Aavaranta, Mustalaissaari ja Tehinsilmä

Tehinniemen ja Mustalaissaaren huvilat asettuvat Päijänteen Tehinselän aavaan järvimaisemaan, jossa sijaitsee myös ns. Tehinsilmä eli majakka. Säveltäjä P.J. Hannikaisen perheelle valmistui kesähuvila Tehinniemeen vuonna 1907. Se rakennettiin vanhan rakennuksen rungosta. Paikan lisäksi tuli aavaranta. Muita pihapiirin rakennuksia ovat mankelihuone, ulkokuone, leikkimökki ja uimakoppi.

Mustalaissaareen johtaa kapea kivilta Tehinniemen kärjestä. Mustalaissaaren piilopirtti siirtyi taiteilija Ilmari Hannikaisen omistukseen vuonna 1917 ja hän vietti siellä kesänsä vuosina 1919-1955. Mustalaissaaren huvila, aitta- ja liiterirakennus sekä sauna rakennettiin ilmeisesti 1930-luvulla.

Aihelan huvila, kirkonkylä

Huvila on arkkitehti Oiva Kallion suunnittelema kaksikerroksinen hirsihuvila vuodelta 1915. Aihelan piirustukset on tehty alun perin painotalo Otavan järjestämään huvilasuunnittelukilpailuun, jossa ehdotus sai ylimääräisen palkinnon. Rakennuksessa on pylväiden kannatteleva kuisti ja aumattu taitekatto, jossa on kattoikkunoita. Rakennuksessa on hillityn jugendin ja alkavan klassismin tyylipiirteitä. Lisäksi pihapiirissä on sauna 1910-luvulta ja ulkorakennus.

Harmoinen

Harmoisten nuorisoseuran talo valmistui mäen päälle Harmoisten kylän keskustaan vuonna 1914. Rakennuksen piirustukset laati Itä-Hämeen maanviljelysseuran rakennusmestari A.V. Nieminen. Nuorisoseurantalo on hyvin säilynyt, ulkoasultaan jugendtyylinen, hirsitalo, jossa on viehättävä kuisti. Hukin talo edustaa vaurasta kartanomaista talonpoikaistilaa 1800-1900-luvuilta. Tilan pihakokonaisuuden muodostavat 1860-luvulla valmistunut kookas ja näyttävä empiretyylinen päärakennus, kaksi aittarakennusta, vilja-aitta, kivilavetta, hevostalli, liiteri, kärryvaja ja muutama tuotantorakennus. Erityisesti päärakennus on rakennushistoriallisesti arvokas ja harvinainen talonpoikaistorakennus, jossa on poikkeuksellisen suuret kuistit.

Juholan pihapiiri sijaitsee Harmoisten kylän keskustassa. Pihapiiri koostuu päärakennuksesta, varastorakennuksesta ja saunasta. Juholan päärakennus on rakennettu 1910-luvulla. Se on jugendtyylinen hirsirakennus, joka on vuorattu tyylille ominaiseen tapaan vyöhykkeittäin. Rakennuksessa on kaunis kuisti, mansardikatto ja pieniruutuiset jugendikkunat. Nikulan ja Vuorelan tilat sijaitsevat vierekkäisissä pihapiireissä paikallistien varressa. Nikulan pihapiirissä on peruskorjattu päärakennus 1800- ja 1900-luvujen vaihteesta, aitta, puuliiteri, sikala ja vanha sauna. Vuorelan talo rakennettiin 1800-luvun lopulla Padasjoen ja Kuhmoisten Käräjätaloksi. Hämmäläiset rakennusmiehet ovat rakentaneet

talon, joka ulkovuorauksineen ja lasikuisteineen edustaa koristeellista uusrenessanssia. Sivummalla pihapiirissä on lisäksi sementtitiilinen navetta, varastorakennus, pieni sauna ja maakellari.

Nivutiellä (Töyrynmäki) sijaitsee usean pienen mäkitupalaismökkin muodostama pienehkö asuinalue. Asuinmökkit piharakennuksineen on rakennettu 1900-luvun alussa; nuorimmat niistä ovat peräisin 1930 - 1940-luvuilta. Alueella sijaitsevat pihapiirit ovat säilyneet pitkälti alkuperäisissä asuissaan.

Kuhmoisten keskustan kokonaisuus

Heinon kirjakauppa ja seurantalo Kuhmola sijoittuvat Kuhmoisten keskustan pääkadulle 1900-luvun jälkipuoliskolla rakennettujen liike- ja asuinkerrostalojen ympäröiminä. Kuhmoisten liikekeskustan alue on keskiaikaisen tien kohtaan tehdyn kadun varrelle syntynyt raittimainen liike-elämän keskittymä, jonka vanhinta kerrostumaa ovat Heinon talo ja Kuhmolan kiinteistö. Heinon talon vanhin osa on peräisin vuodelta 1895. Taloa on laajennettu 1920-luvulla osittain kaksikerroksiseksi. Tyyliiltään rakennus on jugendia, mistä on osoituksena ulkoasun laudoituksen vyöhykevuoraukset ja pieniruutuiset ikkunat. Kirjakaupan pito aloitettiin talossa vuonna 1908. Pihapiirissä on lisäksi sauna- ja aittarakennus, navetta ja pihan läheisyydessä kaksikerroksinen puusepänverstas 1920-luvulta. Rakennuksia on kunnostettu rakennusperintöarvoja vaalien.

Kuhmolan seurantalo sijaitsee näkyvällä paikalla torin laidassa. Kuhmola on rakennettu suojelukunnan ja nuorisoseuran taloksi vuonna 1930 ja sen suunnittelusta vastasi arkkitehtitoimisto Tuovinen-Huttunen. Tyyliiltään rakennus edustaa 1920-luvun klassismia, joka näkyy mm. sisäänkäynnin pylväiköissä, julkisivun pilastereissa ja päätyikkunan korostamisessa. Rakennuksen alaosa on tiiltä ja toinen kerros hirttä. Rakennuksen ulkoasua on kunnostettu vaalien rakennusperinnettä. Rakennuksessa järjestetään kyläläisten juhlia ja Kuhmoisten kunnan kulttuuritoimen tilaisuuksia sekä muuta seurantalotoimintaa. Muilta osin ympäristö on 1960-luvun rakennusvaiheen mukainen. Asunto Oy Tehinselkä vuodelta 1962, Asunto Oy Sähkösyryä vuodelta 1961, Asunto Oy Hippolinna vuodelta 1951, Kuhmoisten Kansallis-Osake-Pankin asuin- ja liikerakennus vuodelta 1963 ja nykyisin kirjastona toimiva entinen Säästöpankki ja asuinkerrostalo vuodelta 1965 kuvaavat 1960-luvulla alkanutta pankkien rakennuttamistoimintaa kirkonkylässä. Vanha kyläkeskusta on kaupungistunut lyhyen ajan sisällä mittavan liike- ja asuinkerrostalojen rakentamistoiminnan myötä.

Hörhän mylly

Mylly on perustettu 1800-luvulla Ylä-Karkjärveen laskevan joen varteen. Uudet mylly- ja sahalaitokset ja asuinrakennus rakennettiin vuonna 1905. Pihassa on tallella asuinrakennus, savusauna, hirsinen navetta, puuliiteri, raamisaha, mylly ja aitta. Myllyn ja sahan koneistot ovat säilyneet suhteellisen hyväkuntoisina. Sahan koneisto on puurakenteinen.

Kalapirtti Luutsaari

Kalapirtti sijaitsee Isojärven Kaatselän pohjoispuolella, Luutsaaren eteläkärjessä, joka on osa Metsähallituksen hoitamaa Isojärven kansallispuistoa. Pirtti on rakennettu vuonna 1833 Ryysälän nuottakunnan toimesta savutuvaksi, jossa asuttiin tilapäisesti aina syksyisin nuottakunnan muikunpyynnin ajan. Kalapirtin läheisyydessä sijaitsee myös ulkokäymälä, venetalas ja vanhasta suola-aitasta tehty puuliiteri. Kalapirttiä vaalii Luutsaaren kalapirtin kannatusyhdistys.

Kassala

Peltojen ympäröimä Kassalan tila sijaitsee Puukkoisten kylässä lähellä Riihijärven rantaa. Tilan piha-
piirissä on 1800-luvun lopun päärakennus, jonka ulkoasussa on muutoksien myötä lähinnä 1920-
luvun vaikutteita. Muita pihan rakennuksia ovat aitta, hirsinen navetta, puuliiteri, autotalli, aitta,
sivummalla kaksi pienempää työväen asuinrakennusta, riviaitta ja sauna.

Kokonniemen sosiaali- ja terveystalon rakennusperinnön kokonaisuus

Sosiaali- ja vanhustenhuollon eri vaiheita Kuhmoisissa aina vuoden 1866 kunnallisasetuksesta nyky-
päivään saakka kertovaan kokonaisuuteen kuuluvat vanha kunnalliskoti, kunnalliskodin keuhkotauti-
osastona aloittanut Suvantola, Päijännekoti, Veljestupa ja Kiurukujan rivitalot. Kunnalliskoti vuosilta
1977-1922 ja Suvantola ulkorakennuksineen vuodelta 1937 edustavat 1900-luvun alun arkkitehtuurin
ihanteita ja rakennustekniikkaa. Arkkitehtuuritoimisto Maarit ja Aarni Holttinen Oy:n suunnittelemat
Veljestupa vuodelta 1997, Päijännekoti vuodelta 1992 i ja Kiurukujan rivitalot vuodelta 1989 luovat
oman 1900-luvun lopun arkkitehtuuria ja rakennustekniikkaa edustavan ryhmän, jossa on piirteitä
postmodernismista ja orgaanisesta arkkitehtuurista.

Korppila

Korppila on osa vanhaa kantatilaa, josta on mainintoja jo 1400-luvulta. Kartanomainen kookas päära-
kennus on rakennettu vuonna 1874 ja tyyliltään se edustaa koristeellista uusrenessanssia, joskin
näyttävät kuistit vaikuttavat empiretyylisiltä. Pihapiirin muut rakennukset ovat 1990-luvulta. Taloa
ovat hallinneet useat paikalliset merkkimiehet, kuten valtiopäivämies ja kuntakokouksen esimies
Juho Brander sekä Kaarlo Hirvensalo, joka perusti läheisen höyrysahan ja sähkölaitoksen.

Kotirannan tila, entinen kesäsiirtola

Kotirannan tilan rakennuskanta on syntynyt 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Tila on toimi-
nut historiansa aikana sekä maatilana että kesäsiirtolana. Kotirannan huvilatyyppinen aumakattoinen
päärakennus on vuodelta 1898. Pihapiirissä sijaitsee myös toinen vanha asuinrakennus. Näiden ra-
kennuksien ympärillä on kaksi avosolaista luhtiaittaa, säterikattoinen viljamakasiini, navetta, sauna,
liiteri, leikkimökki, pyykkitupa ja venetalas ja säterikattoinen uimahuone 1900-luvun alusta. Osa piha-
piirin rakennuksista (kuten uimahuone, leikkimökki ja aitat) on rakennettu kesäsiirtolaa varten. Kesä-
siirtolatoimintaa ovat harjoittaneet suurempien kaupunkien ja kuntien sosiaalitoimi sekä vapaaeh-
toisjärjestöt pääasiassa 1900-luvulla.

Kuhmoisten vesitorni

Kuhmoisten vesitorni on historiallisesti merkittävä osana Kuhmoisten kunnallistekniikan ja vesihuol-
lon kehitystä. Vuonna 1982 valmistunut rakennus on myös valtakunnallisesti merkittävä toisena
Suomessa rakennettuna kartionmallisena MJ-vesitornina. Diplomi-insinööri Matti Janhusen 1970-
luvun alussa kehittämä elementtivesitorni on jäänyt erikoisuudeksi maailmassa. Muista maailman
elementtivesitorneista sen erottaa säiliön sisällä oleva ja vesitiiveydestä huolehtiva pussimainen
kermi. Vesitorni sijaitsee maisemallisesti erittäin tärkeällä paikalla valtatie ja Toritien varressa mäen
päällä. Se luo Kuhmoisten keskustaan maisemallisen kiintopisteen.

Muurila, Katjamäki-Nuuttila ja työväentalo

Muurilan pihapiirissä on kookas päärakennus 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta, maituhuone 1800-luvun lopusta, lohkokivinen navetta 1900-luvun alusta, kaksikerroksinen luhtiaitta 1800-luvulta, yksinäisäitta, karjarakennus vuodelta 1912, aittarivi ja puimala. Muurilan läheisyydessä sijaitsee kirkonkylän työväentalo vuodelta 1923. Sen on suunnitellut puuseppä Aleksanteri Heino. Rakennuksessa näkyy ajalle tyypillisiä klassismin piirteitä. Työväentalo on kaksikerroksinen rakennus, jossa on laaja aumattu taitekatto sekä isot moniruutuiset ikkunat. Katajamäki-Nuuttilan pihapiiriin kuuluva päärakennus on 1860-luvulta; kaksikerroksinen aitta on 1800-luvulta. Muuta vanhaa rakennuskantaa ovat luhdillinen riviaitta 1700-1800-lukujen vaihteesta, navetta 1930-luvulta, riihi ja kaksi latoa.

Mäentaustan entinen torpan pihapiiri

Mäentausta on entinen Ojasen talon torppa 1800-luvun alusta. Tilan pihapiiri koostuu perinteisin menetelmin rakennetuista vuoraamattomista ja harmaapintaisista rakennuksista. Rakennukset ryhmittyvät nauhamaisesti paikallistien molemmin puolin melko lähelle toisiaan. Hirsinen asuinrakennus on 1800-luvun lopulta. Samoihin aikoihin on rakennettu myös tilan muut rakennukset riviaitta, kärryliiteri, talli, navetta, sauna, rehulato ja riihi.

Papinsaaren kulttuuriympäristö

Papinsaaren sillan ympäristö on perinteinen maa- ja vesiliikenteen alue. Alueeseen kuuluu puurakenteisen, 1960-luvulla viimeksi uusitun Papinsaaren sillan ohella eri-ikäisiä veneilyyn liittyviä rakennuksia. Alueen eteläosassa sijaitsevat maakunnallisesti merkittävät Kurjeluodon venetalaat muodostavat hyvin säilyneen kokonaisuuden, joka on edustava esimerkki vesiliikenteeseen liittyvistä, jo harvinaisuneista ranta-alueiden rakennuksista. Yksittäisten talojen omistamat talaat ovat perinteisiä lautarakenteisia ja harjakattoisia venevajoja. Vanhimmat rannassa sijaitsevista viidestä talaasta ovat 1920–1930-luvuilta. Suurin, puupaalujen varaan rakennettu talas on 1940-1950-lukujen vaihteesta. Papinsaaren sillan pohjoispuolella on myös venetalaita ja Papinsaaren pohjoisosassa ovat uudenaikaiset venelaiturit. Lisäksi mantereen puolella on jäänteitä Papinsaaren sillan ympäristön vanhasta mökki-asutuksesta. Papinsaaren kulttuuriympäristöön sisältyvät myös Papinsaaren seurakunnan rakennushistoriallisesti, historiallisesti ja maisemallisesti arvokas Papinsaaren hautausmaan ja siunauskappelin muodostama kokonaisuus.

Papinsaaren hautausmaa sijaitsee Päijänteessä olevassa Papinsaarella aivan Kuhmoisten kirkonkylää vastapäätä. Vuonna 1890 käyttöön vihitty hautausmaa on erittäin luonnonkauniilla paikalla ja se on hyvin hoidettu hautausmaa, jossa on useita eri aikakausien uskomuksiin ja tapoihin liittyviä paikkoja ja rakennuksia aina esihistorialliselta ajalta 1900-luvulle. Papinsaari on muinainen kalmisto, ja sieltä on kaivaustöiden yhteydessä löydetty uhripaikkoja, rajakiviä ja esineitä, kuten käätyjä ja solkia. Hautausmaan ohella Papinsaaren **uusi kappeli** on historiallisesti, rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti merkittävä rakennus. Kasvillisuuden ympäröimä ja siitä ikään kuin nouseva vuoden 1966 betoninen siunauskappeli rappuineen ja patioineen on arkkitehti Olli Kuusen suunnittelema ja se on yksi harvoista betonibrutalismin esimerkeistä Keski-Suomessa. Rakennustekniikan kehittyessä veistokselliset valut jätettiin näkyviin ja käsittelemättömiksi. Hyvin säilynyt rakennus on arkkitehtonisesti merkittävä myös lukuisine yksityiskohtineen, kuten seinäpintojen käsittely, kiinteät, betoniset alttarilaitteet, ilmassa leijuvat saarnipenkit ja Jaakko Somersalon lasimaalauksen sisältävä, vaikuttava itäinen ikkunaseinä. Papinsaaren uusi siunauskappeli on myös rakennusteknisesti merkittävä sen ollessa ensimmäisiä rakennuksia Suomessa, jossa on käytetty esijännitettyä kaarikattoa.

Vanha Kappeli sijaitsee Papinsaaren hautausmaan länsilaidalla, uuden siunauskappelin takana. Se on maanviljelijä Väinö Paloniemen suunnittelema tiilirakenteinen kappeli, joka valmistui vuonna 1930. Ulkoasultaan alkuperäisessä asussa säilynyt yksikerroksinen kappeli on klassistinen ja vanhaa kirkkoarkkitehtuuria kuvastava.

Perä-Lättilä

Perä-Lättilän tila sijaitsee peltomaiseman keskellä muodostaen edustavan 1900-luvun alun maatila-kokonaisuuden. Tilan kymmenkunta erilaista rakennusta asettuvat pihatien molemmin puolin. Tilan näyttävä kertaustyylinen päärakennus on 1900-luvun alusta. Tiiviin pihapiirin muita rakennuksia ovat riviaitta ja lohkokivinen sikala. Hajanaisemmin tilan ympäristöön ovat sijoittuneet heinälato, navetta, säterikattoinen vilja-aitta, sauna, kaksikerroksinen yksinäisaitta, riihi ja lato.

Puolamäen pihapiiri

Puolamäen päärakennus on 1800-luvun lopulla rakennettu kookas ja leveillä laudoilla vaakavuorattu rakennus, jonka seinät levenevät ylöspäin. Seinäratkaisu on ollut tyyppillistä alueen vanhalle rakennustavalle. Pihapiirissä on myös kaksikerroksinen avosolainen luhtiaitta 1800-luvulta, rapattu aumakattoinen navetta vuodelta 1905 ja vinttikaivo. Puolamäen muita rakennuksia ovat savusauna, kaksi latoa, makasiini ja riihi. Hieman sivummalla toisen mäen päällä sijaitsee kaksi talon entistä torppaa. Puolamäen talon pihapiiriä on kunnostettu vaalien rakennusperinnön ominaispiirteitä ja historiaa.

Puukkoisten viljelysmaisema

Puukkoisten kylän arvokkain rakennuskanta keskittyy vanhoille kantatiloille (mm. Haljala, Jokela). Vanhan kylätien varteen asettuvat lisäksi muutamat pientilat ja Puukkoisten entinen kansakoulu vuodelta 1903. Aumakattoinen ja tyyliltään klassinen maamiesseuratalo on rakennettu vuonna 1925. Päivölän rakennushistoriallisesti arvokkaan huvilan kohdalla on Jokelankosken koskipaikka. Kosken yllittää pieni yksiaukkoinen lohkokivisilta. Alue on osa valtakunnallisesti arvokasta Arvajanreitin kulttuurimaisemien aluetta.

Tanhuan entinen kesäsiirtola

Tanhuan huvilan rakennutti kotiteollisuustarkastaja Lauri Kuoppamäki vuonna 1914. Alueelle pystytettiin ensimmäisenä entinen Unnaslahden talon syytinkitupa, josta tehtiin nykyinen kirjastorakennus. Varsinainen huvila on mansardikattoinen, hirsirunkoinen ja lautavuorattu rakennus vuodelta 1914. Yksityisomistukseen siirtynyttä huvila-aluetta aletaan kunnostaa ja uudistaa 2010-luvulla. Kokonaisuus edustaa historiallisesti merkittävää 1920-luvulta asti toiminutta kesäsiirtolaa ja varhaista huvila-asutusta Päijänteen rannalla.

Uotila, Uotilansaari

Uotilansaareissa sijaitseva hieman hajanainen 1800-luvun lopun pihapiiri muodostuu kahdesta asuinrakennuksesta, kolmesta pienestä aitasta, ladosta, riihestä, liiteristä sekä saunaksi muutetusta aittarakennuksesta.

Valkaman kesähuvila

Valkaman huvila edustaa varhaisimpia kesähuviloita Kuhmoisissa ja on tyylikäs esimerkki 1920-luvun huvilarakentamisesta. Järven rannalla paikallistien varressa sijaitseva huvila on rakennettu vuonna

1923 ja se on toiminut alusta asti kesäkäytössä. Huvila edustaa pelkistettyä 1920-luvun klassismia. Rakennus on rapattu, pyramidikattoinen, huvila, jossa on erkkerimäisiä ikkunoita ja soikeita moniruu-tuisia ikkunoita.

Varrasniemi eli Varras

Päijänteen Uotilansaareissa sijaitsee Kuhmoisten apteekkari Anderssonin vuonna 1932 valmistunut kesähuvila. Rakennus on maisemallisesti merkittävällä paikalla Varrasniemen niemenkärjessä. Sen ohi kulkee laivaväylä. Kaksihuoneisessa huvilassa on aumakatto. Päädyn sisäänkäynnin lasikuisti-ikkunat on jaoteltu pieniin ruutuihin. Rakennuksella on paviljonkityyppinen ulkoasu. Huvilan pihapii-rissä on lisäksi mantereelta saareen siirretty hirsinen yksinäisaitta, vaalea laudoitettu sauna ja pulpet-tikattoinen ulkokuone.

Vekkaila

Vekkailan tila on perustettu 1600-luvulla. Tila toimi sotilasvirkatalona 1700-1800-luvuilla. Vekkailan pihapiirissä ovat alun perin 1700-luvun lopussa tehty päärakennus (laajennettu 1900-luvun alussa), kaksikerroksinen aittarakennus 1800-luvun alusta, riviaitta 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta, kalusto-vaja-liiteri, entisestä hevostallista tehty paja, sauna, riihi ja kaksi latoa.

Vierulan torppa

Hyvin säilyneeseen Vierulan torpan pihapiiriin kuuluvat punaiseksi maalatut asuinrakennus 1920-luvulta sekä harmaantuneet, pärekattoiset piharakennukset, joita ovat kokkitalli, yhden lehmän na-vetta, lato, pariaitta, ulkokuone, riihi ja siihen yhdistetty liiteri, entinen savusauna sekä uudempi rantasauna.

KYYJÄRVI

Kohteita yhteensä 6 kpl. Kaikki kohteet ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet JA KOHDEKuvaUKset

Kirkonkylän sahan ympäristö

Kyyjärven sahan alueen vaiheet ulottuvat aina vuoteen 1907, jolloin kyyjärveläiset isännät perustivat sahaa varten Kyyjärven Mylly-yhtiön. Nykyisen sahan rakennuskanta on pääosin 1900-luvun lopulta. Sahan omistajan 1930-luvulla rakentama asuinrakennus on ollut neljän perheen asuintalona. Sahan tontilla ollut vanha sahalaitos tuhoutui tulipalossa 2000-luvulla. Sahan alueelle on maanomistaja kaavoittamassa asuntoaluetta. Tuhoutuneen sahan ympäristöön 1900-luvun alussa rakennetut yksityisomistuksessa olevat pihapiirit muodostavat nyt sahan alkuvaiheista kertovan vanhaa kirkonkylän keskusta-asumista kuvastavan kulttuuriympäristön. Alueella on edelleen Ranta-Perttilän asuintalo, Jalosen kaupan huonokuntoinen miljö, Uutelan, Rannilan ja Sahapakan sekä Mattilan pihapiirit. Jalosen kaupan pihapiiri sijaitsee kirkonkylän raitilla. Siihen kuuluu kauppa vuodelta 1900 ja sen laajennus 1930-luvulta, 1900-luvun alussa rakennettu varastomakasiini, lautarakenteinen autotalli-varasto vuodelta 1930 sekä muita rakennuksia.

Koskipää

Koskipää sijoittuu Kyyjärven kirkonkylän vanhan raitin varteen. Alkuperäistä rakennetusta ympäristöstä on jäljellä vanha päärakennus 1850-luvulta, johon on vuonna 1905 lisätty kulmakuisti, 1900-luvun alussa tehty vilja- ja ruoka-aitta ja 1800-luvun puolivälissä tehdystä jyvääitasta muokattu leikkimökki. Vanhan 1850-luvun päärakennuksen vuonna 1905 rakennettu kaksikerroksinen lasikuisti on erityisen näyttävä ja rakennushistoriallisesti merkittävä. Pihapiirissä on myös vuonna 1979 valmistunut päärakennus.

Kyyjärven kirkko ja tapuli

Kyyjärven kirkko, seurakuntasali ja kellotapuli rakennettiin vuosina 1952-1953 arkkitehti Veikko Larkaksen suunnitelmin. Kirkko on torniton pitkäkirkko. Sen runkokuone on katettu rakennusajalle tyypilliseen tapaan jyrkällä satulakatolla. Rakennuksen korkeissa valkoisissa rapatuissa päätyseinissä on liuskekiviupotuksia. Erillinen kellotapuli noudattelee kirkon arkkitehtuuria jyrkkine pyramidikattoineen ja rapattuine, kivikoristeltuine ulkoseinineen. Kirkon edustalla on sankarihautausmaa. Kokonaisuus kuvastaa hyvin jälleenrakennuskauden arkkitehtuuria.

Meriläinen

Meriläisen tilan pihapiirissä on vuonna 1878 valmistunut kaksikerroksinen, pohjalaistyyppinen päärakennus, 1800-luvulla tehty tuulimylly, sementtitiilinen navetta 1960-luvulta ja lautarakenteinen lato-kuivuri 1960-luvulta. Vanha kokkitalli ja riihi sijaitsevat hieman sivummalla.

Niemelän talo

Niemelän talo on tärkeä osa Pölkin maakunnallisesti arvokasta kulttuurimaisemaa. Niemelän pihapiirissä on kaksikerroksinen, pohjalaistyyppinen päärakennus vuodelta 1856, kaksikerroksinen vilja-aitta vuodelta 1825, navetta 1950-luvulta ja uudempi autotallirakennus. Pihapiiri muodostaa hyvin hoidetun ja yhtenäisen kokonaisuuden, jolla on maisemallista ja rakennushistoriallista arvoa.

Oikarin kylän vanha raitti

Oikarin kylän läpi kulkee jo 1700-luvun lopulla tunnettu Savon tie, jota pitkin kuljettiin Sisä-Suomen ja Pohjanmaan rannikkokaupunkien välillä. Maatilat sijoittuvat tiiviiksi ryppääksi raitin varteen maantien molemmin puolin. Arvokkaampi rakennuskanta keskittyy nauhamaisesti raitin pohjoispäähän. Rakennuskanta on pääasiallisesti 1800- ja 1900-lukujen vaiheesta aina 1930-luvulle. Pääosa tiloista on pientiloja ja joukossa on myös joitakin mäkitupalaismökkejä. Raitin varressa sijaitsevat mm. arvokkaat Ala-Oikarin, Haapalan ja Kotilan pihapiirit sekä 1800-luvun lopulla rakennettu entinen Oikarin kansakoulu.

LAUKAA

Kohteita yhteensä 29 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita 3 kpl ja 4 kpl vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelosta, jotka tässä arvioinnissa on määritelty maakunnalliseksi merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja Kohdekuvaukset

Ahlbacka

Ahlbacka on perustettu Laukaan Vihtavuoreen 1790-luvulla. Vihtavuoren tehtaan asuinalueet ovat osaksi perustettu Ahlbackan tilan maille 1920-luvulla. Tilan nykyinen päärakennus on arkkitehti Yrjö Blomstedtin suunnittelema hirsihuvila vuodelta 1902. Rakennuksessa on nikkarityylin ja jugendin piirteitä. Hienoviriteinen torni, lasikuistit, kaarevat koristelistat ja moniulotteinen katto ovat Blomstedtille luonteenomaisia piirteitä. Tilan omistajat ovat olleet merkittäviä edelläkävijöitä aiemmin maatalouden alalla, paikkakunnan teollistumisen edistäjinä ja kunnallisissa luottamustoimissa.

Alatalo

Alatalo sijaitsee näkyvällä paikalla Tarvaalan kylässä Lievestuoreenjärven pohjoisosassa. Päärakennuksen on suunnitellut arkkitehti Alvar Aalto vuonna 1923. Se on rakennettu betoniperustaiseksi hirsirakennukseksi, joka on pystylaudoitettu. Nykyinen asu perustuu pääosin vuosina 1980-1981 tehtyyn entisöintiin. Kaksikerroksisessa rakennuksessa on aumakatto ja kahdeksanruutuiset ikkunat. Rakennus edustaa tyyliltään 1920-luvun klassismia ja on yksi harvoista Aallon suunnittelemissa maatalojen päärakennuksista. Muut tilan rakennukset ovat uudempia.

Häkkilä ja Rantala (Ranta-Rutanen)

Häkkilän tila on perustettu Leppäveden kylään 1600-luvun alussa. Neliömäisen pihapiirin punaiseksi maalattu päärakennus on 1800-luvun lopusta. Samaa aikakautta on punainen pihapytinkirakennus, luhtiaitta on rakennettu 1850-luvulla. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu kaksi hirsirakenteista varastorakennusta. Rakennukset muodostavat yhtenäisen, rakennushistoriallisesti arvokkaan 1800-luvun maatalorakennusten kokonaisuuden.

Rantalan pihapiirissä on satulakattoinen, hirsirakenteinen ja pystylaudoitettu päärakennus 1800-luvun puolivälistä, vuonna 1909 valmistunut jugendtyylinen huvila, kaksikerroksinen aittarakennus ja pieni työväenasunto. Huvila on rakennushistoriallisesti mielenkiintoinen, jugendtyylinen rakennus, jonka ulkoasussa vaihtelevat rappaus, paanu ja vaakaponttilaudoitus. Huvilan katon lappeet ovat aumatut; ikkunat ovat jugendtyyliset. Rakennuksessa on torni. Pihakokonaisuus on merkittävä osa Leppäveden arvokasta kulttuurimaisemaa. Pihapiirin rakennusperintöä on kunnostettu rakennusperintöarvoja säilyttäen.

Jokiniemen päiväkoti

Jokiniemen päiväkoti sijaitsee Laukaan kirkonkylän pohjoisosassa Jokiniemen asuinalueella. Vuonna 1987 valmistuneen päiväkotirakennuksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Erkki Tarvainen. Päiväkodin yhteydessä ollut vuonna 1991 valmistunut lastenkotina ja asuntolana myöhemmin toiminut Jokelan kiinteistö on purettu. Yläniementien varrelle sijoittuvan päiväkodin takana on pieni metsäkaistale ja ympäristössä on omakoti- ja rivitaloja. 20-paikkaiseen päiväkotiin tehtiin oma valmistuskeittiö. Vinkkelimallisen ja -kattoisen rakennuksen perusta on betonia ja katteena tummanruskeaa tiiltä. Ulkoseinissä on käytetty vyöhykkeittäin valkoista kalkkihiekkatiiltä ja puupaneelia. Pohjois-, etelä- ja itäpäätyihin on tehty puupaneelista suurikokoiset vinoneliörelieffit. Väreinä reliefeissä ovat ruskean ja punaisen sävyt. Maakunnallinen erityisarvo päiväkotirakennukselle ja nyt jo hävinneen entisen lastenkodin rakennusryhmälle nousi vertailtaessa 1980-luvun päiväkotikiinteistöjä maakunnan alueella. Jokiniemen päiväkoti on esimerkki paikallisesti suunnitellusta ja tuotetusta kunnallisesta sosiaalihuollon rakentamisesta ja sovittamisesta asuinalueen rakennettuun ympäristöön. Kiinteistölle on rakenteilla 8 asuntoinen ryhmäkotirakennus kehitysvammaisille ja 4 asunnon rivitalo itsenäisesti asuville kehitysvammaisille. Modernin rakennusperinnön sosiaalihuollon rakennuksia ja tontteja hyödynnetään pitkään eri sosiaalisissa käyttötarkoituksissa niiden muunneltavuuden takia. Asuntoalueiden suunnittelussa julkisella rakennusperinnöllä vaikutetaan palveluiden sijoittumiseen ja maisemakuvaan.

Kankaanpään talon pihapiiri

Nimismies Belitzin perusti Kankaanpään Vuojärven läheisyyteen 1700-luvun lopulla. Tilan päärakennus on näyttävä kartanomainen ja empiretyylinen hirsirakennus. Se valmistui vuonna 1856 silloisen omistajan – apteekkari Christian Hobinin – tilan päärakennukseksi. Rakennuksen pohjaratkaisu on Keski-Suomessa harvinainen ristikeskus. Kankaanpää tunnetaan myös maanviljelyksen edistäjänä ja kunnalliselämään mittavasti vaikuttaneen Tammenoksan suvun kotitilana. Pihapiirissä on lisäksi Keski-Suomen maanviljelysseuran historiaa valottava 1890-luvun kotimuseo 1850-luvun väentuparakennuksessa, kaksi pikkuaittaa, suurikokoinen aitta- ja tallirakennus 1860-luvulta ja navetta vuodelta 1912. Tilan päärakennuksen ulkoasua on huolella kunnostettu rakennusperintöä vaalien.

Karlvik, Peurunka Golfn klubitalo

Karlvikin tila sijaitsee maantien varressa lähellä Peurunka-järveä. Tila on perustettu jo 1550-luvulla. Tilan empirevaikutteinen päärakennus on rakennettu nimismiehen virkatalon päärakennukseksi vuonna 1858. Pihapiirissä on lisäksi 1900-luvun alun pihapytinki taukotilana, 1890-luvun varastokäytössä oleva luhtiaitta ja kalustovaja. Karlvikin tila on nykyisin Laukaan Peurunka Golf Oy:n omistama ja vapaa-ajan käyttöön tarkoitettu talouskeskus, jonka päärakennus on kunnostettu ja entisöity seuran klubitaloksi vuonna 1999 ja peruskunnostettu alapohjastaan vuosien 2015-2016 sisäilmakorjauksissa. Pihapiiristä on kevyenliikenteen silta golfseuran 1990-luvulla rakennetulle päärakennukselle tien toiselle puolelle. Karlvikin mäkikumpareella olevaa talouskeskusta ympäröivät avarat golfkentät ja järvimaisema.

Kuhankosken sotilasvirkatalon ja koulukodin kulttuuriympäristö

Kuhankosken erityisammattikoulu, Kuhankosken opetuskoti on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohde, joka tässä on määritelty maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Alue on maakunnallisesti arvokasta

sosiaalihuollon rakennusperinnön historiaa ja kehitysvaiheita kuvaava kokonaisuus, jossa on merkittävää valtion rakennusperintöä 1920-luvulta 2000-luvulle asti. Lisäksi alueella olevaa päärakennusta Päivälää koskee asetus valtion omistamista suojeltavista rakennuksista (asetus 480/85), joka sisältyy valtioneuvoston päätökseen nro 14/561/92 Keski-Suomen läänissä sijaitsevien eräiden valtion omistamien rakennusten suojelusta. Asetussuojelupäätös edellyttää suojelutavoitteiden määrittelyä lailla rakennusperinnön suojelemisesta (2010) tai asemakaavan laatimista jossa arvoraakennukset suojellaan tarkemmin määräyksiin.

Laukaan Kuhankosken vänrikin virkatalo muodostettiin vuonna 1690 osana ruotulaitosta. Sotilasvirkatalo sijaitsi ensin Kantolantien toisella puolella. 1800-luvulla tilaa on vuokrattu maanviljelijöille vuoteen 1923 asti, jolloin turvattomien tyttölasten hoitokoti perustettiin vuonna 1901 tulipalossa tuhoutuneen päärakennuksen tilalle rakennettuun päärakennukseen. Tyttökoti toimi virallisesti vuodesta 1927 kehitysvammaisten tyttöjen sisäoppilaitoksena. Maataloutta harjoitettiin samanaikaisesti osana kouluopintoja. Entisen virkatilan rakennukset ja puutarha soveltuivat hyvin tähän tarkoitukseen. Kuhankoskella on edelleen rakennusperintöä myös tältä ajalta laajempina maisemakokonaisuuksina vuonna 1925 rakennetun Päivälä-päärakennuksen ympärillä. Alueella on historiallisen puutarhan jäänteitä, maatalousrakennuksia ja tyttökodin varhaisvaiheen asuintaloja. Samaan aikaan Päivälän kanssa valmistuivat uusi käsityö- ja koulukeittiörakennus Muurahainen, Saunala sekä asuntola Onnela Vaasan lääninarkkitehti Alfred Stenforsin suunnittelemina. Tyttökodin perustamisvaiheen rakennukset ovat vuosilta 1924-1934. Kuhankosken alueen identiteetti rakentuu tyttökodin varhaisvaiheen keskeisten rakennusten ympärille. Vuoden 1958 kehitysvammalain myötä tyttökoti muuttui opetuskodiksi. Opetuskotivaiheen alkaessa maataloudella oli vielä merkitystä pihapiirille, mutta 1960-luvulla alueen luonne muuttui modernin laitusrakentamisen mukaiseksi. Opetuskotivaiheen merkittävin rakennushanke oli soluasuntojen rakentaminen koulun oppilaille 1960-luvun lopulla. Vuonna 1986 opetuskoti siirtyi sosiaalihuollon alaisuudesta ammattikasvatushallitukselle ja nimeksi tuli Kuhankosken erityisammattikoulu, ja oppilaisiksi tuli sekä poikia että tyttöjä.

Erytisammattikouluvaiheen huomattavin rakennushanke oli vuonna 2000 valmistunut Taitojen talo, jonka suunnitteli alueen keskusrakennukseksi jyväskyläläinen Arkkitehtitoimisto Pekka Paavola. Vuonna 2009 Kuhankosken erityisammattikoulu tuli osaksi Bovallius-ammattiopistoa, jolla puolestaan oli opetusta eri paikkakunnalla. Alueen sisäinen identiteetti murtui, kun oppimisyhteisö laajeni. Kuhankosken toimipiste lakkautettiin ja toiminnot siirrettiin vuonna 2015 Jyväskylään. Senaatti-kiinteistöt myi Kuhankosken kiinteistön Laukaan kunnalle. Tässä vaiheessa alueelta on Ark-Byroo toimisto Helsingistä tehnyt Kuhankosken sotilasvirkatalon kulttuuriympäristöselvityksen, joka valmistui toukokuussa 2016. Laukaan kunta käynnistää kaavahankkeita alueella, kunhan tilojen uusi käyttö selvitetään.

Kuhankosken voimala ja työväenasunnot

Kuhankosken vuosina 1919-1925 rakennetun voimalaitoksen suunnitteli arkkitehti W.G. Palmqvist. Laitos sähköisti aikanaan mm. Laukaan kirkonkylän. Voimalaitos on kookas punatiilinen rakennus, jossa on niukasti muutamia klassisia koristeaiheita. Voimalan läheisyydessä sijaitsee kaksi Palmqvistin tyyppiipiirustuksilla 1920-luvulla rakennettua työväen asuinrakennusta, joista toisen kanssa samaan pihapiiriin sijoittuu uudisrakennus. Asuinrakennukset ovat mansardikattoisia ja puolitoistakerroksisia puutaloja, joissa on pieniruutuiset ikkunat ja päädyissä symmetriset kuistit. Kuhankosken voimalan ympäristöä on 2010-luvulla jossain määrin uudistettu vesistökuunnostuksessa, mutta voimalaitosympäristö on silti säilyttänyt 1920-lukulaiset rakennetun ympäristön piirteensä.

Kuusaankosken kulttuurimaisema

Kuusaankosken kulttuurimaisema on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on määritelty maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Kuusaankoski tunnetaan neljän kylän eli Pellosniemen, Petroman, Haapavatian ja Laukkavirran yhteisenä rajapaikkana. Luonnontilaisen kosken varrella on ollut myllyjä ja muita pieniä teollisuuslaitoksia, uittorakenteita sekä erilaista kyläasutusta, josta on maisemassa vielä jäljellä Varjolan tilan matkailutilakokonaisuus sekä itärannalla punatiilinen kunnostettu sähkölaitos vuodelta 1924. Koskeen on jätetty myös luonnontilainen uoma, kun Keitele-Päijänne –kanava rakennettiin. Keiteleen kanavareitti yhdistää Keiteleen järven Päijänteen järveen Äänekosken kaupungin, Laukaan kunnan ja Jyväskylän kaupungin alueiden kautta. Kanavareitti valmistui vuonna 1993 ja sille laadittiin maisema-analyysi ja hoito-ohje vuonna 1999 Keski-Suomen ympäristökeskuksen teettämänä. Kuusaankosken maisemassa näkyvät kanavan sulku ja patorakenteet sekä matkailua ja virkistystä varten rakennetut alueet. Massiiviset siltaratkaisut hallitsevat kylämaisemaa Kuusaankoskella. Kylään on myös tullut uudisrakentamista, joka pääosin on hyvin ympäristöönsä sovitettua.

Laukaan kirjasto

Laukaan vuonna 1998 valmistuneen uuden pääkirjaston on suunnitellut jyväskyläläinen Arkkitehti-toimisto Kauko Lahti Oy. Rakennus sijaitsee Veteraanipuistossa Laukaan kirkonkylän länsipuolella liikenneympyrän tuntumassa. Kirjastorakennus edustaa kaarevine lasipintoineen 1990-lukulaista monimuotoista ja puhdaslinjaista modernismia. Julkisivujen päämateriaaleina on lasi ja vaalea tiili. Tehosteväreinä on käytetty vaaleita keltaisen, vihreän ja sinisen sävyjä. Suuret kaarevat lasipinnat pääsevät oikeuksiinsa erityisesti pimeään aikaan, jolloin kirjaston valot loistavat kirkkaasti sisäänkäynnin kohdalta ja takaosasta Suolahdentien puolelle. Sivistyshistoriallisesti merkittävä rakennus sijaitsee liikenteellisesti keskeisellä ja maisemallisesti tärkeällä paikalla. Rakennustaiteellisesti merkittävä kirjasto kuuluu kirkonkylän rakennuskannan parhaimmiston ja on alueen edustavin esimerkki 1990-luvun rakentamisesta. Laukaan kirjasto kuuluu maakuntakirjastoverkostoon ja turvaa osaltaan kirjastopalveluiden saantia taajama-alueella Jyväskylän ulkopuolella.

Laukaan kirkonmäki

Laukaan kirkon miljöönä on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on arvioitu maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Laukaan puukirkko on rakennettu vuosina 1833-1835 suunnittelijanaan IK/C.L. Engel. Muodostaan se on tasavartinen, sisäviisteinen ristikirkko. Arkkitehtuuriltaan kirkko on varhaista uusgotiikkaa. Kirkon sisätilat entisöitiin arkkitehti A. Ruusuvuoren suunnitelmin vuosina 1963-1864. Erillinen kellotapuli on tehty Heikki Kuorikosken johdolla vuonna 1823. Kirkon ympärillä on hautausmaa ja kellotapulien alaosa on toiminut siunauskappelina, kunnes tila entisöitiin museokäyttöön. Kirkonmäen miljööseen on kuulunut Laukaan museokylä siirrettyine hirsirakennuksineen sekä muita vanhaan kirkonkylämiljööseen liittyneitä puurakennuksia, kuten esimerkiksi Viertola, kunnanlääkärin asuintalo. Modernin ajan maakunnallisesti arvokkaita merkkirakennuksia kirkonmäen ympäristössä on Laukaan Kuntala vuodelta 1977, jonka on suunnitellut arkkitehti Olavi Noronen. Laukaan kirkonkylän muutos kerrostalotaajamaksi on heikentänyt kirkonmäen asemaa keskeisenä maisemapisteenä.

Leinolan kylämiljö

Ahvenisen ja Kuusveden välisellä kannaksella sijaitsee Leinolan kylä, jossa asutusta on ollut 1500-1600-luvuilta. Alue on ollut vauras peltoviljelykylä, mutta siitä on nähtävissä enää vain jäänteitä metsittyneiden peltojen takia. Asutus keskittyy pääasiallisesti harjanteen päällä mutkittelevan kylätien varteen, jossa sijaitsee maatilojen lisäksi myös pientasumuksia ja entinen kaupparakennus. Leinolassa on useita vanhoja rakennushistoriallisesti merkittäviä tiloja (mm. Sirkka, Peltotalo ja Tempaala). Useilla tiloilla on tallella vanhat kookkaat päärakennukset ja aittarakennukset. Myös entinen kyläkoulu 1920-luvulta näkyy hyvin maisemassa.

Laukaan rautatieasema ympäristöineen

Laukaan rautatieasema ympäristöineen on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on määritelty maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Laukaan rautatieasema on rakennettu V luokan tyyppi-aseman piirustuksilla vuonna 1897-1899 yliarkkitehti Bruno Granholmin suunnitelmien mukaan. Asemaa on myöhemmin laajennettu tyyliin sovittaen. Rautatieasema-alueen ympäristössä on sijainnut Laukaan kirkonkylän keskusta, kun rautatieliikenteellä vielä oli enemmän merkitystä liikkumiselle ja kaupankäynnille. Niinpä rautatieaseman ympäristössä on ollut kauppaliikkeitä makasiineineen sekä muuta vanhaa kyläasutusta. Asemanpuistossa on säilynyt joitakin kookkaita havupuita sekä kevyenliikenteen väylän tarpeisiin osoitettu vanhan teollisuusraiteen pohja, joten asema-alueella on maisemallisia erityisarvoja 1800-1900-luvun vaihteen asemamiljöönä. Ympäristössä on tapahtumassa muutoksia, kun asema on siirtynyt yksityiseen asuinkäyttöön ja teollisuusrakentamisen tarpeisiin on Laukaan kunta ostanut maata. Alueelle on tehty 2000-luvulla uusi asemakaava, jossa rautatieasema on säilytetty.

Leppäveden rautatieasema

Leppäveden kylän keskellä sijaitseva entinen rautatieasema on valmistunut vuonna 1917. Sen on suunnitellut arkkitehti Axel Åberg. Ensimmäinen Leppäveden asemarakennus tuhoutui tulipalossa. Myöhempi asemarakennus noudattaa tyyliinsä puolesta pelkistettyä jugendia. Piharakennukset säilyivät huolimatta tulipalosta. Piharakennukset on rakennettu arkkitehti Bruno Granholmin kansallisromanttisten tyyppi-asemarakennusten mukaan vuonna 1896. Asemamiljöö edustaa historiallisesti merkittävää Jyväskylä-Suolahti -rataosan asemarakentamista. Asemamiljööseen kuuluu myös Bruno Granholmin vuonna 1896 suunnittelema rautatieläisten asuintalo ja sen samaa tyyliä olevat talousrakennukset. Koko asemamiljöön rakennusperintöä on kunnostettu yksityiseen asuinkäyttöön rakennusperintöarvoja vaalien. Myös asemanpuiston jäänteet kookkaine pihapuineen ovat jäljellä. Rautatieympäristön liikennealuetta muokataan 2010-luvulla radan sähköistystöiden ja tavaraliikenteen tarpeiden takia.

Lievestuoreen työväentalo

Jyväskylä-Pieksämäki –rautatien rakentajat ja Hohon kylän torpparit perustivat Lievestuoreen työväenyhdistyksen vuonna 1906. Työväentalo rakennettiin talkoilla Hankasalmen Piilumäen vanhasta savupirtistä vuonna 1915. Rautatieläiset tekivät tiiviin kiviarkun talon perustaksi. Työväentalo on harjakattoinen, puolitoistakerroksinen ja vuorattu hirsirakennus moniruutuisine ikkunoineen. Rakennusta on laajennettu nykyiseen kokoonsa vuonna 1949 ja sitä on peruskorjattu ja kunnostettu 1900-luvun jälkivuosikymmenillä ja 2000-luvulla useita kertoja. Työväentalolla järjestetään edelleen kyläläisten ja kyläyhteisön juhlia sekä muuta kulttuuri- ja liikuntatoimintaa.

Markkula

Markkulan tila sijaitsee järvi- ja peltomaisemassa Iso-Kaihlasen rannalla. Markkulan päärakennus on kaksikerroksinen, aumakattoinen ja vaakavuorattu hirsitalo. Tyyliiltään se edustaa pelkistettyä klassismia. Rakennuksen taakse on tehty pieni elintasolaajennus. Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi mm. pikkuaitat 1800-luvulta, aittarivi 1900-luvun alusta ja makasiinimaiset vilja-aitat 1900-luvun alusta. 1920-luvun alkupuolella valmistunut päärakennus saattaa olla arkkitehti Alvar Aallon suunnittelema, sillä Markkulan isäntä ja Aalto olivat keskenään tuttavina.

Naaranlahti

1780-luvulla perustettu Naaranlahden talo sijaitsee kylätien varressa. Tien molemmin puolin asettuvan pihapiirin rakennukset seuraavat nauhamaisesti pientä harjannetta. Tilan päärakennus on 1800-luvun lopulla valmistunut hirsirunkoinen rakennus, jota on pystylaudoitettu 1950-luvulla. Rakennuksessa on suuri lasikuisti ja huomattavan kauniit ikkunat. Pihapiiriin kuuluu myös lohkokivinavetta, aittarivi 1900-luvun alusta, kaksikerroksinen eloaitta 1800-luvulta, harvinainen riihi 1700-luvun lopulta, uudempi riihi 1870-luvulta, liiterirakennus ja heinälatoja.

Naaran Puttola

Tilan päärakennus sai nykyisen muotonsa 1900-luvun alussa. Siinä on kaksi kuistia. Ikkunoissa ja ovis- sa on nähtävissä vaikutteita vuosisadan alun arkkitehtuuri-ihanteista. Umpinaisessa neliöpihassa sijaitsevat päärakennuksen lisäksi aittarivi 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta, lohkokivinavetta vuodelta 1904, kaariaukkoinen halkoliiteri 1900-luvun alusta, kaksikerroksinen eloaitta vuodelta 1731 sekä noin 40 metriä pitkä piharakennus, jossa oli aikoinaan muun muassa hevostallit, puuliiterit ja käymät. Pihakokonaisuus muodostaa yhtenäisen vauraan maatilalan pihapiirin.

Oksalankylä

Oksalankylä edustaa tilojen jaon myötä syntyneitä vaurasta ja hyvin säilyneitä kyliä. Kylä sijaitsee Pyhtäänjärven länsirannalla. Tilat ovat ryhmittäytyneet tiiviiksi muodostelmaksi. Oksalankylä on perustettu 1600-luvulla mutta myös varhaisempia, esihistoriallisia, asutuksen jälkiä on löydettävissä. Moision, Perintölän ja Keski- sen talot sijaitsevat rykelmänä Oksalankylässä.

Moision tilan peruskorjattu päärakennus on 1840-luvulta. Tilan muita rakennuksia ovat 1950-luvun betoninavetta, hirsinen liiteri, eloaitta vuodelta 1783, aittarivi 1900-luvun alusta, maitohuone, riihi ja riihilato. Perintölän pihapiirissä ovat 1800-luvun pariaitta, kolme yksinäisaittaa 1700- ja 1800-luvulta, riihi, entinen savutupa (toimii riihenä) sekä vuonna 1976 rakennettu punatiilinen päärakennus. Keski- sen tila sijaitsee keskeisellä paikalla kylää. Pihapiirissä on peruskorjattu päärakennus 1700- ja 1800-luvun vaihteesta, sementtitiilinavetta, 1840-luvun aittarivi, kaksikerroksinen eloaitta vuodelta 1778, ruumisaitta vuodelta 1800, kokkitalli vuodelta 1706 sekä vuonna 1667 valmistunut entinen savutupa, joka toimii heinälatona.

Kankaan tila sijoittuu omaksi kokonaisuudekseen hieman sivummalle muista taloista. Kankaan tilan neliöpihassa sijaitsevat 1900-luvun päärakennus, lohkokivinavetta, 1800-luvun luhtiaitta ja lohkokivikellari. Karjapihan puolella ovat aittarivi, vanha paja, varastorakennus, 1800-luvun eloaitta ja muutama uudempi rakennus.

Ollila

Lievestuoreenjärven pohjoisosassa sijaitseva Ollila on perustettu vuonna 1752. Pihapiiriin kuuluvat rakennukset ovat vanhaa perinteistä laukaalaista rakennuskantaa. Rakennukset sijoittuvat yhdeltä sivulta avoimeen neliöpihaan. Hirsirunkoinen pystylaudoitettu päärakennus on 1900-luvun alusta. Pihassa on myös lohkokivinavetta 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta, kaksikerroksinen eloaitta vuodelta 1768, kaksi aittariviä 1900-luvun alusta, paja, riihi, kalastukseen liittyvä verkkoaitta 1800-luvun alusta sekä palaneen pihatuvan tilalle 1990-luvulla rakennettu vastaavan tyyppinen piha- ja tallitupa. Ollilan miljööseen kuuluvat olennaisesti aitat, jotka leimaavat pihanäkymää päärakennusta vastapäätä.

Paavola

Paavolan tila sijaitsee Finninsalmessa peltojen ympäröimänä ja järven rannassa. Paavola on perustettu vuonna 1852. Päärakennus on rakennettu 1880-luvulla. Paavolan päärakennus muutettiin nykyasuunsa rakennusmestari Jalmari Kurosen suunnitelmien mukaan ennen sotia. Samassa yhteydessä pihapiiriin valmistui myös Kurosen suunnittelemana tiilinavetta ja pihatuparakennus. Talon pihapiiriin kuuluu lisäksi kaksi 1700-luvun aittarakennusta.

Pernasaaren entisen sotilasvirkatalon alue (entinen Pernasaaren vankila-alue)

Pernasaaren sotilasvirkatalo perustettiin vuonna 1552. Vauraan sotilasvirkatalon päärakennus rakennettiin vuonna 1806 ja sitä muutettiin 1920-luvulla klassistisen tyylin mukaiseksi. Koulukoti aloitti toimintansa tilalla vuonna 1931. Koulukotia varten alueelle rakennettiin klassismia edustavia koulu- ja asuinrakennuksia, jotka suunnitteli Vaasan läänin lääninarkkitehti A.U. Stenfors. Pernasaaren alueella on myös suuri tiilinen navettarakennus 1930-luvulta, erilaisia varastorakennuksia ja mylly. Alueella on ollut jatkuvasti myös uudisrakentamista: 1960-luvulla valmistui kaksi rakennusta, joista toiseen tuli vankien majoitustilat, ruokala ja hallinto-osasto ja toiseen urheilusali. Puuleikkauksin koristeltu, vaakalaudoitettu ja vaaleansävyinen päärakennus muutettiin asumis- ja museokäyttöön vuonna 1973 ja sittemmin se on siirtynyt asuinkäyttöön. Vuonna 1989 Pernasaaren valmistui hallintorakennus, jonka yhteydessä on toiminut myös vankilan valmistamien myyntituotteiden suoramyyntipiste. 2000-luvulla talousrakennuksiin kunnostettiin puutyöverstaat varastoihin ja 2000-luvun alussa vankilaan perustettiin hankerahoituksella kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ikkunoiden kunnostuspaja vankilalaitoksen omana sosiaalisena työnohjaus- ja työpajatoimintana. Ikkunapajalla on ollut myös ikkunoiden korjaukseen suuntautunutta Jyväskylän ammattiosaston koulutustoimintaa. Pernasaaren alueella sijaitsee vanha 1930-luvun koulukotirakennus muurien sisään rajautuvine ulkoilupihoineen erillisenä kokonaisuutena muusta vankila-alueesta. Rakennus on ollut vuosia tyhjiään tai vain tilapäisessä käytössä mm. autonkorjaamona. Pernasaaren avovankilan toiminta loppuu alueelta ja toiminta siirtyy Jyväskylään.

Savion kylän alue

Savion alue sijoittuu Leppäveden ja Pyhtäänjärven väliselle kannakselle. Alueen koillispuolella on harjualue. Viljavat ja rantaan saakka laskevat pellot ovat alueen tunnusmerkki. Peltonäkymää elävöittävät pienet puu- ja metsäsaarekkeet. Savion kylän läpi kulkee vanha 1840-luvun kylätie. Asutus sijoittuu kylätien varteen ja lähistölle. Tietä reunustavat vanhat puut, joiden lomasta aukeaa näkymiä molemmin puolin järvelle ja peltomaisemaan. Kylän vanhin kiinteä asutus on peräisin 1500-luvulta ja vanhaa rakennuskantaa on vielä Mattilan, Jussilan ja Harjun tiloilla.

Sotatien miljö

Kapeenkoskentie Vatianjärven rannassa valmistui 1770-luvun lopulla ja se oli osa Savo-Pohjanmaa – tietä. Kapeensillan kohdalla on Suomen sodan aikaisia (1808-1809) varustuksia. Ne näkyvät nykyään painanteina maastossa. Alueella on käyty 18.5.1808 taistelu, josta on paikalla muistomerkki. Vanha sotatie polveilee harjun rinteessä päätyen muistomerkillle. Osittain tie on säilynyt ennallaan perinteisenä kylätienä. Sotatien ympäristöön on rakennettu pientasumuksia 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Rakennukset ovat pääosin Vatianjärvellä ja Kuusaassa työssä käyneiden uittomiesten tekemiä.

Taidekeskus Järvilinna

Järvilinna edustaa valtion sosiaalihuollon Keski-Suomeen sijoitettua rakennusperintöä, joka on suojeltu valtioneuvoston asetuksen 480/85 nojalla suojelupäätöksellä 15.10.1992, joka koskee Keski-Suomen läänin alueella olevia valtion omistamia rakennuksia. Järvilinnan kiinteistö on nykyisin yksityisen säätiön omistuksessa ja se tunnetaan Taidekeskus Järvilinnan nimellä. Järvilinnan rakennusperintöarvot on huomioitu suojelumerkinnällä kyläosayleiskaavassa. Kuhankosken erityisammattikoulu, Järvilinna on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohde, joka tässä on määritelty maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi.

Viitasaaren tuomiokunnan tuomari Karl Johan Hjeltin rakennuttama entinen yksityishuvila vuodelta 1891 rakennusmestari Tuomaisen suunnittelemana on arkkitehtuuriltaan merkittävää huvilarakkitehtuuria 1800-luvun lopulta. Rakennuksen ulkoasussa on piirteitä uusrenessanssista. Järvilinna on toiminut rikosten tehneiden nuorten vastaanottokotina ja vuodesta 1979 Kuhankosken opetuskodin osana, kunnes rakennus ja pihapiiri siirtyivät Kauko Sorjosen säätiön omistukseen 2000-luvulla. Huolella entisöidyssä päärakennuksessa on kahvila, näyttelytiloja ja taidemyymälä ja Järvilinnan pihapiirissä on lisäksi taidekäsityöläisten ja taiteilijoiden työtiloja sekä taitelijaresidenttitoimintaa. Pihapiiriin sisältyvät paja, kasvihuone, venetalas, vanha pumppuhuone, taidevalimo, kivitalo, eläinsuoja, asuintalo ja taitelijoiden Toukola sekä laitur, jossa höyrylaiva Toimilla on sijansa. Pihapiiriin on sijoitettu myös restauroitavaksi Lahtis-siipiraslaiva.

Tervämäen koulu (nykyinen kirjasto)

Lievestuoreen koulu valmistui vuonna 1900 mutta se tuhoutui vuonna 1905 tulipalossa. Uusi koulu rakennettiin vuonna 1905 samoilla piirustuksilla. Rakennus on jugendtyylinen, harjakattoinen ja lautaverhoiltu hirsitalo, jossa on kauniit moniruutuiset ikkunat. Nykyisin kirjastona oleva rakennus edustaa 1900-luvun alun tyyppillistä maaseudun koulurakentamista, joka on säilynyt pitkään alkuperäistä vastaavassa asussa. Kirjasto sijaitsee koulukeskuksessa, kylän keskustan julkisten rakennusten ryhmässä.

Vanhatalo

Vanhatalon tila on perustettu Kääminniemeen 1820-luvulla. Pihapiirissä on vanhan talon hirsistä rakennettu päärakennus vuodelta 1934, vanhoista aitoista koottu aittarivi 1940-luvulta ja sementtitiilinaavetta vuodelta 1927. Lisäksi pihapiiriin kuuluu 1820-luvun eloaitta, aitta- ja liiterirakennus, 1800-luvun paja ja mahdollisesti 1600- tai 1700-luvulla rakennettu verkkokoppeli.

Vatian tilan aluekokonaisuus

Vatian tila on perustettu Vatianjärven rantaan laskevaan rinteeseen vuonna 1564. Vatian vuraan talonpoikaistilan pihapiiri on tyypillinen neliömäinen piha. paikallisten kirvesmiesten rakentama Vatian päärakennus on valmistunut vuonna 1887. Rakennus on yksikerroksinen ja satulakattoinen hirsitalo ja siinä on vaakaponttivuoraus. Pihapiiriin kuuluu myös vanha pihatupa, 1880-luvun lohkokivinavetta ja luhtiaitta. Taloon johtavan tien varressa on muonamiehen pieni asuinrakennus. Uudempi navettarakennus sijaitsee pihapiirin ulkopuolella. Tilan pellot ovat viljelyksessä ja antavat kauniin maisemallisen leiman Vatian arvokkaalle kulttuurimaisema-alueelle.

Vehniän kartano

Vuonna 1579 perustettu Vehniän kartano on ollut todellinen suurtila. Näyttävä, mansardikattoinen päärakennus on vuodelta 1806 ja siinä on klassillisia piirteitä 1920-luvun korjauksesta. Pihapiirissä on myös väentuparakennus, navetta, talli, mankelitupa, kaksi eloaittaa ja myös uudempia maatalousrakennuksia.

LUHANKA

Kohteita yhteensä 13 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita yksi. Vanhoja tekstejä on tarkistettu modernin rakennusperinnön inventointihankkeen 2012-2016 tuloksien perusteella. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimetyt kohteita ja alueita.

KOhteet ja KOHDEKuvaUKset

Hakolahti ja Ylä-Hakolahti

Onkisalonsaareissa sijaitsevat maalaistalojen tilakeskukset kuvastavat Päijänteen saaristoon syntyneitä maatalo-asutusta. Rakennukset ovat osa maisemallisesti merkittävää luonto- ja kulttuuriympäristöä.

Huuskola ja Nisula

Huuskola muodostaa tärkeän osan Tammijärven maisemakuvaan. Huuskolan pihapiirissä on piharakennuksia ja karjakon asunto 1800-luvulta sekä päärakennus ja karjakon asunto 1800-luvulta sekä päärakennus ja kiviavetta 1900-luvun alusta. Pihapiiri muodostaa vaurasta talonpoikaista rakentamista kuvaavan kokonaisuuden ja se on säilyttänyt alkuperäisen ilmeensä.

Nisulan entinen ratsutila sijaitsee lähellä järven rantaa. Tilan rakennuskokonaisuus edustaa vaurasta 1800-luvun tilaa. Pihapiirissä ovat vuonna 1881 rakennettu ja myöhemmin peruskorjattu päärakennus, lohkokiviavetta vuodelta 1919, kaksi entistä piikojen ja renkien hirsistä asuinrakennusta, riviaitta, pariaitta, talli ja riipi.

Huvila

Huvila sijaitsee Päijänteen Korppisen saarella lähellä kirkonkylää. Rakennuksen suunnitteli Lahden kaupunginlääkäri kesähuvilaksi itselleen vuonna 1909. Huvila on 1900-luvun alun muodin mukainen, jugendtyylinen ja vuorattu hirsihuvila, jossa on pieniruutuiset ikkunat, päätykoristeet ja pieni avokuisti. Pihapiirissä on lisäksi sauna- ja piharakennus, aitta, ulkokuone ja rannassa venetalas. Huvilan maisemallisesti arvokas 1900-luvun alun rakennusperintöarvot säilyttäen kunnostettu pihapiiri kuvastaa Päijänteen huvilakulttuuria.

Härkiönpää

Härkiönpään pihapiiri sijaitsee näkyvällä paikalla kirkonkylässä. Korkean mäen päällä aukeaa hieno näköala Luhankajärvelle. Pihapiirissä on asuinrakennus vuodelta 1949 ja vuonna 1953 valmistunut talousrakennus. Hieman kauempana on sementtitiilinen avetta ja lato 1950-luvulta. Päärakennuksessa on korkea tiilikatteinen aumakatto, neli- ja kuusiruutuiset ikkunat ja nelikulmaisten pylväiden kannattelema sisäänkäyntikatos. Piharakennus muistuttaa tyyliltään päärakennusta aumakattoineen ja neliruutuisine ikkunoineen. Rakennuksia ja pihapiiriä on kunnostettu rakennusperintöarvoja vaalien.

Kivilaakso

Kivilaakson tila Tommolan kylällä on erotettu isossajaossa omaksi tilaksi vuonna 1812. Kailasvuoren lähellä sijaitseva maatila on myös Päijänteen maisemaa. Kertaustyyleistä vaikutteita saanut asuinrakennus on vuodelta 1898. Se on ollut tyhjiillään vuodesta 1973, jolloin uusi matala päärakennus tehtiin pihapiiriin. Vuonna 1928 tehty tallirakennus, vuonna 1905 valmistunut riihi, vuoden 1895 maakelari ja vuonna 1934 rakennettu navetta ovat osa tilan runsaslukuisesta talousrakennusten joukosta.

Klemettilän koulu

Tammijärveltä kirkonkylään menevän Luhanka-Joutsa -maantien varteen sijoittuvan Klemettilän koulun on suunnitellut maanviljelysseuran rakennusmestari Jalmari Kuronen ja koulu valmistui vuonna 1939. Koulurakennus on ajalleen tyyppillisesti hieman klassiseen tyyliin rakennettu lautavuorattu rakennus. Koulun julkisivussa on korkeita kymmenruutuisia ikkunoita. Koulu edustaa oppivelvollisuuslain jälkeistä vilkasta koulurakentamisen aikaa kunnissa, mutta nykyisin rakennus on siirtynyt yksityiseen asuinkäyttöön ja sitä kunnostetaan vaalien rakennusperintöarvoja.

Kylmäla

Kylmälaan entinen säteriratsutila on ollut merkittävä vaikuttajatila isäntänsä Juho Kylmälaan aikana, joka edisti ja otti käyttöön maatalouden uudistuksia sekä vaikutti kunnallispolitiikassa ja myös valtiopäivämiehenä. Tila sijaitsee nykyisen Luhanka-Sysmä –maantien varressa. Tilan näyttävä kaksikerroksinen päärakennus on tehty vuonna 1865. Massiivisessa kaksikerroksisessa hirsitalossa on luonnonkivijalkainen kivijalka ja aumakatto. Ulkoasultaan päärakennus on kartanomainen. Rakennuksen yksityiskohdissa on talonpoikaisempiren vaikutteita mm. nurkkalauoituksissa ja kuistien lunetti- ja ristikkoikkunoissa. Pihapiirissä sijaitsevat päärakennuksen lisäksi aittarakennus, puuliiteri, navetta, sauna ja riihi.

Lempään pihapiiri

Pienen Lempäänjärven ja Päijänteen välisellä kannaksella sijaitseva Lempään tila on ollut Luhangan suurimpia vaikuttajajiloja. Tilan pihapiirissä sijaitsee lukuisia eri-ikäisiä rakennuksia, kuten mansardikattainen lohkokivinavetta vuodelta 1889, klassismia edustava päärakennus 1920-luvulta sekä pehtoorin taloksi kutsuttu asuinrakennus 1920-1930-luvuilta. Yhdessä rakennukset muodostavat ehjän, rakennusperintöarvoiltaan merkittävän kokonaisuuden.

Luhangan kirkonkylä

Luhangan kirkonkylä sijaitsee noin 60 km Jyväskylästä ja 35 km Joutsan keskustasta Luhankjärven ja Päijänteen saarien ympäröimällä mäkimäällä, tien numero 612 (Sysmäntie) läheisyydessä. Kirkonkylän jakaa kahtia pieni Luhankjoki, joka yhdistää kirkonkylän luoteispuolella olevan Luhankjärven eteläpuolen Päijänteeseen. Kirkonkylän hallinnollinen keskus kirkkoineen, paloasemineen, liikerakennuksineen ja kunnantaloineen sijoittuu joen pohjoispuolelle. Korkealla mäen päällä on vuodelta 1893 hirsirakenteinen, uusgotiikkaa edustava arkkitehti Josef Stenbäckin suunnittelema kirkko, joka toimii koko kirkonkylän monumentaalisenä kiintopisteenä. Kirkon editse kulkevan Mämminiementien toisella puolella on vuonna 1958 valmistunut arkkitehti Einari Teräsvirran suunnittelema talvikirkoksi nimetty siunauskappeli. Luhangan kirkko lähiympäristöineen on yksi Keski-Suomen valtakunnallisesti arvokkaista kirkkoympäristöistä.

Kirkonkylän rakennuskanta on ajallisesti ja arkkitehtonisesti kerroksellista. Julkisia rakennuksia on vähän ja ne ovat keskittyneet kirkon läheisyyteen. Liikekeskusta sijoittuu pohjoisesta, etelästä ja idästä suuntaavien Keskustien, Hakulintien ja Mämminiementien risteykseen. Alueen ytimen muodostaa vuonna 1921 valmistunut kunnantalo, 1960-luvun rakennusperintöä edustava kauppa- ja ravintolarakennus, 1980-luvulla valmistunut pankki- ja asuinrakennus, vuonna 1954 valmistunut paloasema ja 1800-luvun lopulla rakennettu kirjastokäytössä oleva hirsirakennus. Hieman kauempana lounaassa on terveysaseman ja palvelukeskuksen alue, joka on rakentunut nykyasuun 1960-2000-luvuilla. Uusin rakennus on vuonna 2008 valmistunut kylätalo-koulurakennus. Vesistöt leimaavat kirkonkylän maankäyttöä ja rakentamista. Taajaman keskusta-alueen luoteisosassa joen uoman molemmin puolin on luonnonsuojelu- ja virkistysalueet. Kirkonkylän eteläosaan, Hakulinniementien varteen ja Päijänteen rantaan sijoittuu vanhaa rakennuskantaa, jolla on huomattavia rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja. Moiskalan vuonna 1910 rakennetussa, arkkitehti Jalmar Kekkosen suunnittelemassa huvilassa on vaikutteita jugendista ja klassismista ja muut pihapiirin rakennukset täydentävät kokonaisuutta. Vanha kansakoulu on rakennettu lahjoitusmaalle pappilan vanhasta alapyttingistä vuosina 1885-1888. 1960-luvun lopulta lähtien yksityisessä asuinkäytössä ollut kansakoulu edustaa 1800-luvun julkista rakennustapaa ja tyyliopitteita. Vanhan koulun piha erottuu istutetun koivurivin ansiosta. Lisäksi pihassa on talousrakennus ja venevaja. Kansakoulun eteläpuolella on vanha pappila (pappilana vuosina 1775-1965). Vanhan pappilan nykyinen päärakennus on valmistunut vuonna 1881. Yksityiseen asutukseen siirtynyt Voimistelun ja urheiluseuran Väreeseen talo vuodelta 1931 sijoittuu myös kirkonkylän eteläosaan. Peltolan entinen torppa on lähellä Väreeseen taloa. Peltolan mansardikattoinen ja vuorittamaton hirsirakennus on valmistunut vuonna 1924. Päivärannan pihapiirissä on rakennusmestari Kalle Haaran suunnittelema ja rakentama päärakennus vuodelta 1926 ja sitä on korjattu 1940-luvulla. Rannan pihapiiri muodostaa pienen, tasapainoisen ja hyvin säilyneen nahkurin tilamiljöön kauniille paikalle lahden rannalle. Kirkonkylän eteläpuolelle Korppisten saareen sijoittuu merkittävää huvilasutusta 1900-luvun alusta ja Hakulinniementien alueella on toiminut Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen rakennuttama lomakylä 1960-luvulta, kunnes alue siirtyi yksityiseen lomakäyttöön. Lomakeitaan rakennuskanta puolestaan kertoo modernin ajan kotimaanmatkailun suosiosta. Kirkonkylän historiallista kulttuuriperintöä on Lomakeitaan koillispuolelle rantametsikköön sijoittuva vanha Reethin metsähautausmaa. Uusia asuinalueita kirkonkylään on kaavoitettu Luhankjärven etelärantaan Koivuniemeen, Härkiönmäelle ja kirkonkylän länsipuolelle Hepoluhtaan. Päijänteen vastarannalla Latamäkeen rakennettiin vuoden 2014 aikana tuulivoimapaiston turbiinit, jotka ovat uusi maisemallinen kiintopiste kirkonkylän sillalta Päijänteelle avautuvassa maisemassa.

Mäkelä

Mäkelän pihapiirissä on näyttävä pohjalaisten kirvesmiesten rakentama päärakennus vuodelta 1864. Rakennuksessa toimi majatalo 1890-luvulla ja posti 1900-luvun alussa. Osana pihapiiriä on myös 1860-luvun luonnonkivinavetta, jota on laajennettu 1930- ja 1950-luvuilla. Muita rakennuksia ovat aittarivi 1900-luvun alusta, karjakeittiö-liiteri ja vanha vilja-aitta, joka toimii autotallina. Riihi ja lato ovat sivummalla.

Säästöpankki ja Ruohtula

Luhangan säästöpankin toiminta alkoi jo vuonna 1900 Tammijärven Ruohtulan tilan yhteydessä. Vuonna 1927 pankki siirtyi kamreeri Rasian rakennuttamaan taloon, jossa se toimi kunnes oma rakennus valmistui vuonna 1955 Luhanka-Joutsa –maantien varteen. Pienehkö kaksikerroksinen rakennus on rapattu, jälkifunktionalistinen tiilitalo, jonka ulkoasuun on tehty uudistuksia muutettaessa sitä

yksityiseen asuinkäyttöön 2010-luvulla. Alkuperäiset pankin arkkitehtuuripiirteet ovat kuitenkin edelleen rakennuksessa tunnistettavissa.

Ruohtula on vanha Tammijärven kantatalo, joka on ollut samalla suvulla 1600-luvulta alkaen. Pihapiiri muodostaa Tammijärven kylään näkyvän ja rakennusperinnöltään rikkaan maatilakokonaisuuden. Tilalla on toiminut kauppa 1860-luvulta 1970-luvulle. Myös Luhangan ensimmäinen pankki toimi Ruohtulassa 1920-luvulle asti. Ruohtulan pihapiiriin kuuluvat 1800-luvun päärakennus, mansardikattoinen asuinrakennus vuodelta 1912 ja kaupparakennus 1800-1900-luvun vaihteesta. Talous- ja piharakennuksiin kuuluvat talli, riviaitta-liiteri 1890-luvulta, aittarakennus ja puuliiteri 1900-luvun alusta, sementtitiilinen maituhuone, sauna ja vanhan navetan lohkokivirauniot osana uutta rakennusta. Tien toisella puolella sijaitsevat riihi ja puimala. Tilalla on harjoitettu pitkään maataloutta ja maatilamatkailua ja pihapiirin rakennuksia on kunnostettu rakennusperintöarvoja vaalien.

Vallinmäki ja Kärmelahti

Vallinmäki sijaitsee kapealla kannaksella Kärmelahden ja Vallinlahden välissä. Vallinmäen idyllisessä ja yhtenäisessä pihapiirissä on rakennusmestari Lauri Lihtamon suunnittelema huvilatyyppinen asuinrakennus ja kaksikerroksinen piharakennus. Myös navetta ja vuonna 1946 tehty olkikattoinen aitta ovat saman rakennusmestarin käsialaa.

Kärmelahti on vanha rakuunarykmentin kirjurin talo. Sen asukkaina on ollut myöhemmin paikkakunnalla toiminut vaikuttajaperhe Alfred ja Selinda Danielsson. Danielssonit osallistuivat mm. Luhangan maanviljelyksen, kulttuurin, kunnalliselämän ja valtiopäiväasioiden kehittämiseen. Kärmelahden pihapiirissä sijaitsee useita 1800-luvun lopun rakennuksia. Kartanomaiseen tyyliin rakennettu päärakennus on peräisin 1850-1860-luvulta.

Vanhonen

Vanhosen talo on Klemettilän vanhimpia tiloja. Se tunnettiin ratsutilana jo 1700-luvulla. Tila sijaitsee Klemettilän kylään vievän tien varressa, viljelysten ympäröimänä. Vanhosen pihapiirissä on kolme arkkitehti Urho Åbergin suunnittelemaa klassistista rakennusta: sementtitiilinen talli vuodelta 1930, päärakennus vuodelta 1931 ja tiilinen viljamakasiini vuodelta 1932. Vanhempaa rakennuskantaa edustavat 1800-luvun riihi ja aittarakennus ja myös vuonna 1916 tehty navetta.

MULTIA

Kohteita yhteensä 13 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita 2 kpl. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet JA KOHDEKuvaUKset

Ahjola, kirkonkylän työväentalo

Multian työväenyhdistys on perustettu vuonna 1903. Nykyinen kirkonkylän työväentalo valmistui vuonna 1936. Rakennuksen piirsi paikallinen puuhämies Emil Saarinen. Työväentalo edustaa tyyppillistä maaseudun seurantalorakentamista. Talolla on työväenjärjestöjen kokoontumistilana ja kyläläisten juhlapaikkana ollut tärkeä merkitys Multian paikallishistoriassa. Pohjakaavaltaan L:n muotoista Ahjola on kunnostettu sisältä ja ulkoa säilyttäen rakennusperintöarvoja. Asemakaavalla suojeltu rakennus sijoittuu katuristeykseen maisemallisesti tärkeälle paikalle osaksi historiallista kyläkuva.

Kulhanlinna

Kulhanlinna on entinen metsänvartijan tila ja se sijaitsee laajan metsäalueen keskellä. Pihapiiriin kuuluu 1800-luvun lopulla rakennettu asuinrakennus, 1800-luvun lopun aittarivi, 1900-luvun alussa tehty hirsinavetta ja vanha hirsisauna.

Multianniemi

Multianniemen tila sijaitsee lähellä kirkon ja pappilan muodostamaa valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä. Multianniemi on entinen mahtitila ja sillä on rakennus- ja paikallishistoriallista arvoa mm. Tjäderin omistajasuvun 1880-1890-luvun kestiekivaritoiminnan ansiosta. Keski-Suomen maanviljelysseuran näyttely pidettiin Multianniemessä vuonna 1888. Tilan pihapiiri on neliöpihan muotoon sommiteltu rakennuskokonaisuus. Kookas kaksikerroksinen päärakennus on 1880-luvulta. Pihassa on myös kaksikerroksinen uudistettu navetta- ja varastorakennus 1880-luvulta ja kaksikerroksinen aittarakennus. Tilalla on pitkään harjoitettu matkailutoimintaa ja pihapiirin rakennusperintö on samalla kunnostettu tätä käyttöä vastaamaan. Kokonaisuudella on merkittävää rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa.

Multi-Motelli

Keski-Suomen matkailurakentamisen kehityksestä kirkonkyläympäristöissä esimerkkikohteeksi on valittu Multian modernin rakennusperinnön inventoinnissa 2013 Multi-Motelli, joka on Arvi ja Anna Peurun 1930-luvun lopulla rakennuttama Hotelli Peurun liiketalo. Talon kellarissa on toiminut myös pieni sähkölaitos Multian kirkonkylän sähköistyksen pioneerityönä. Multian liike-elämän kehityksestä osaltaan kertovassa rakennuksessa on edelleen majoitus- ja ravintolatoimintaa vanhan liikekadun, Multianraitin, varrella. Ulkoasultaan rakennus on rakennushistoriallisesti merkittävä pelkistetyn uusklassinen liiketalo, joka lukeutuu myös Multian ensimmäisiin kivitaloihin. Rakennuksen arvot liittyvät rakennuksen ulkoarkkitehtuurin säilyneisyyteen, alkuperäiseen ravintola- ja majoituskäyttöön sekä

maisemallisiin erityisarvoihin Multianraitilla Multian vanhan keskustan valtakunnallisesti arvokkaassa kulttuuriympäristössä.

Multian keskustan postmodernistinen moderni rakennusperintö: kirjasto-kuntotalo, Kissaniemen päiväkotiki, palvelukeskus Poukama, Multian terveysasema

Multian koulukeskuksen alueella Keuruulle vievän tien varressa on vuonna 1982 valmistunut **kirjasto-kuntotalo**, jonka on suunnitellut arkkitehti Sakari Holma. Kirjasto-kuntotalon rakentaminen liittyy sekä 1980-luvun hyvinvoinnin ja julkisten palveluiden yleiseen kehitykseen ja toisaalta Multian kunnan päätöksiin palveluiden järjestämisestä. Kohde on historiallisesti merkittävä kulttuuripalvelurakennus, joka yhdistää liikuntaharrastuksen ja kirjastopalvelut saman katon alle. Rakennus sijaitsee näkyvällä paikalla kylän päätien varressa koulukeskuksen yhteydessä. Rakennus kuvastaa melko varhaisena esimerkkinä 1980-luvulla tapahtunutta arkkitehtuurin muutosta pelkistetyn geometrisestä muotokielestä monimuotoiseksi ja runsaaksi tyyliksi. **Kissaniemen päiväkotiki** on rakennettu vuonna 1992. Rakennuksen on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Ark-Kantonen Oy. Rakennus on keskustan ainoa alun perinkin lasten päiväkodiksi rakennettu talo. Sitä laajennettiin vuonna 2012. Laajennukseen tuli wc-tilat ja pesutilaa. Rakennus on taajamakuullisesti merkittävä ja edustaa arkkitehtuuriltaan 1980-1990-luvun taitteelle ominaista postmodernismia, jolle ominaista on muotokielen, materiaalien, värien ja detaljien runsaus, historiallainat, virikkeellisyys ja pyrkimys yksilölliseen suunnitteluun. **Palvelukeskus Poukama** on vuonna 1986 valmistunut vanhainkoti-palvelukeskusrakennus, jonka on suunnitellut arkkitehti Heikki Kukkonen Osuuskunta Ympäristösuunnittelusta. Rakennusta on laajennettu muutamaan otteeseen Osuuskunta Ympäristösuunnittelun arkkitehtien Anneli Lyytikän ja Heikki Kukkonen suunnitelmin sekä viimeisimmin Teijo-talojen valmistamalla valmistalo-osalla. Kohde liittyy Multian kunnan hyvinvointipalveluiden kehitykseen 1980-luvulla. Se kuvastaa kunnan viime vuosikymmenten vaihetta, 1980-luvun kunnallisten palveluiden laajenemista ja kunnan rakennustointintaa. Alkuperäisarkkitehtuuriltaan rakennus on kunnan merkittävimpiä modernin rakennusperintön edustajia. Vuoden 2010 valmiskeittiölaajennus heikentää hieman rakennuksen arkkitehtuuriarvoja. Poukama sijaitsee maisemallisesti merkittäväällä paikalla Pappilantien ja Pieni Multianjärven miljöössä ja se on taajamakuullisesti merkittävä. **Multian terveysasema** on vuonna 1992 valmistunut arkkitehtitoimisto NVØ:n suunnittelema rakennus, joka edustaa tyyllisesti 1980-1990-lukujen taitteelle ominaista postmodernistista tyyliisuuntaa. Rakennus on säilynyt alkuperäisessä asussaan ja sillä on myös taajamakuullisia arvoja. Rakennus liittyy kunnan terveydenhoidon palveluiden viime vuosikymmenten vaiheisiin.

Pirttijoien mylly

Pirttijoien alkuaan viiden eri talon omistama lahkomylly on 1800-luvun alkupuolelta. Myllymiljöö on luonnonkauniilla paikalla. Konttimäen kylätoimikunta on korjannut myllyn ja sen hirsiset vesi- ja patorakenteet kuntoon vuosina 1980-1981. Vesimyllystä ja sen lähiympäristöstä on tullut retkeilijöiden suosima käyntikohde ja kylätoimikunnan pienimuotoisten tilaisuuksien pitopaikka.

Sahrajärven seuratalo

Sahrajärvelle perustettiin nuorisoseura vuonna 1919. Nuorisoseura rakensi seuratalon toimintatiloikseen jo seuraavana vuonna. Talo on kookas, jugendtyylinen punavalkoinen hirsirakennus, jossa on harjakatto, koristeellisia yksityiskohtia kuten ikkunat, koristelitat ja harjakoristeet. Seuratalo on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan ja sitä käytetään edelleen juhlatilaisuuksiin.

Saramäki-Mäkisara-Kortemäki

Peltoaukeiden ympäröimänä Saramäen, Mäkisaran ja Kortemäen mäkiasutuskokonaisuus sijaitsee hieman sivummalla muusta asutuksesta. Kylämäinen asutus on syntynyt Saramäelle ja Kortemäelle 1700-luvulla. Saramäen, Mäkisaran ja Kortemäen mäkisasutusalue on vauras 1800-luvun talonpoikaistilojen muodostama kokonaisuus. Saramäen pihapiiri koostuu vuonna 1853 rakennetusta pääarakennuksesta, vuonna 1885 valmistuneesta lohkokivinavetasta, 1890-luvun aitasta, pajasta ja varastorakennuksesta. Mäkisaran tila sijaitsee samassa pihapiirissä Saramäen kanssa. Tilat erottaa niiden läpi kulkeva paikallistie. Mäkisaran päärakennus on kaksikerroksinen, pohjalaistyyppinen, 1880-luvulla rakennettu hirsitalo. Pihaan on tehty lohkokivinavetta ja uusi pihapiiriin sopeutettu asuinrakennus. Kortemäen tila on hieman sivummalla Saramäestä ja Mäkisarasta. Asuinrakennus on rakennettu vanhan talon hirsistä vuonna 1902. Muita rakennuksia on 1800-luvun alun yksinäisaitta, riihi, entinen savutupa ja asunnoksi muutettu korkea pariaitta ja kivinavetta.

Tarhapään kylä

Tarhapään kylän ydinalue sijoittuu Tarhapääjärven länsirannan niemeen. Tarhapää on ollut Multian merkittävimpiä ja vauraimpia kyliä ja se näkyy edelleen vanhan rakennuskannan näyttävyydessä. Vanhat rakennukset ovat säilyneet parhaiten Hokkalan, Seppälän ja Heikkalan tiloilla. Kuitenkin lähes kaikille kylän tiloille on rakennettu myös uusia asuin- ja tuotantorakennuksia.

Maisemallisesti tärkeällä paikalla sijaitsevan Hokkalan neliömäisessä pihapiirissä on rakennuksia 1700-luvulta 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen ja myös muutamia uudempia piharakennuksia. Vuonna 1875 valmistuneessa päärakennuksessa on erikoinen lasikuisti. pihapiiriin kuuluu myös ranta-aitta, lohkokivinavetta ja pariaitta.

Seppälän tilalla on 1800-luvun lopulla rakennettu päärakennus, voimakkaasti peruskorjattu toinen vanha asuinrakennus, kaksi eloaittaa, varastorakennus, kaksi riihtä ja vuonna 1936 valmistunut sementtitiilinavetta. Heikkalan pihapiirissä sijaitsee kolme eri-ikäistä asuinrakennusta, joista vanhin on 1800-luvulta. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu kaksi riihtä, useita erilaisia aittoja ja näyttävä navetta. Vanhimmat rakennukset ovat 1700- ja 1800-luvulta.

Tiihalan pihapiiri

Vuodelta 1724 peräin olevan Tiihalan rakennukset ovat neliömäisen pihan ympärillä. Paritupatyyppinen päärakennus on rakennettu vuonna 1864 ja sitä on jatkettu vuonna 1880. Päärakennus on entistetty huolella. Päärakennuksen vieressä on nykyisin eri omistajilla oleva väentupa vuodelta 1879. Myös se on säilyttäen entistetty. Lisäksi pihapiirissä ovat hirsinen talli- ja navettarakennus, 1800-luvun kokkitalli ja 1950-luvun navetasta asunnoksi ja myöhemmin taas takaisin talouskäyttöön muutettu rakennus. Tilan pihapiiriä asutaan ja vaalitaan useamman kaupungeista maalle muuttaneiden perheen voimin rakennusperintöarvot säilyttäen.

Uitamonsken mylly

Uitamonsken myllymiljöö edustaa historiallisesti merkittävää ja koko Suomessa harvinaiseksi käytettyä teollista tuotantoympäristöä museo- ja matkailukäytössä. Multia-Uurainen –maantien varressa oleva mylly on perustettu 1880-luvulla. Mylly koneistoinen on museoitu ja myllyn puu- ja patorakenteita on huolella entistetty sekä talkoovoimin että avustus- ja hankerahoituksen turvin. Laatua perinnerakentamiseen -työllistämishankkeessa myllyn kunnostus on tarjonnut rakennusalan työpai-

kan multialaisille pitkäaikaistyöttömille useana vuonna. Multia-seuran ylläpitämä museomylly on tyypillinen kaksikerroksinen hirsimyllyrakennus, jossa on hienot ristikkoruutuiset ikkunat. Myllymiljööseen kuuluu myös vesiruuhi, pato ja pärehöylä, joita on myös entisöity useana vuonna 2000- ja 2010-luvuilla. Koski ja läheinen yksityisomistuksessa olevan tilan pihapiiri ovat osa maisemakokonaisuutta. Myllyllä järjestetään kesätapahtumia ja myllyä esitellään koululaisille ja matkailijoille tarvittaessa. Uitamonskosken mylly on yksi merkittävimmistä keskisuomalaista museo- ja kulttuuriperintökohteista, ja Multia-seura palkittiinkin myllyperinnön säilyttämisestä Keski-Suomen kulttuuriympäristöpalkinnolla vuonna 2015.

Valkola

Valkola sijaitsee yksinäistalona kauniissa mäkimaisemassa lähellä Petäjävesi-Saarijärvi -tietä. Tilalla on toiminut aikoinaan kestikievari ja pitkään myös kauppa, jolla oli laaja toimialue ja asiakaskunta. Tilan rakennukset ovat ryhmittyneet neliöpihan muotoon. Valkolan kaupparakennus on peräisin 1800-luvun loppupuolelta. Päärakennus on valmistunut vuonna 1901. Pihapiirissä sijaitsee myös 1900-luvun alun hirsinen aumakattoinen makasiini ja uudempi navettarakennus.

Väätäisen koulu

Perinteisen kuusiaidan rajaama koulurakennus sijaitsee Multia-Väätäiskylä -maantien varressa. Väätäisen koulu on valmistunut vuonna 1908 ja se edustaa tyypillistä 1900-luvun alun jugendtyylistä kyläkoulua. Punavalkoinen koulurakennus on satulakattoinen ja kaksi sisäänkäyntiä käsittävä hirsirakennus, jossa on moniruutuiset ikkunat. Koulu toimi vuoteen 1971 asti. Sen jälkeen rakennus on ollut asuinkäytössä ja kylätoiminnan keskuksena.

MUURAME

Kohteita yhteensä 12 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita yksi. Yksi on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohde, joka tässä arvioinnissa on määritelty maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja Kohdekuvaukset

Hautalanmäen alue

Hautalanmäen mäen päälle sijoittuvista maatilapihapiireistä muodostuva alue on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on määritelty maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Hautalanmäen vanhimmat 1800- ja 1900-luvun vaihteessa rakennetut maalaistalot sijoittuvat vanhan nelostien varrelle rinnepeltoineen. Historiallinen kerroksisuus luonnehtii maisemaa. Alueen eteläosaan sijoittuvat suurten maatilojen Hautalan, Hietalan ja Heikkilän tilojen rakennukset ovat osa vanhaa 1800-luvun Muuramen kylän keskustaa. Maatilojen rakennusten lisäksi alueelle sijoittuu 1900-luvun alun ja 1940-luvun omakotitaloja. Maanteiden ja uudisrakentamisen ympäröimäksi jäänyt vanha kyläalue on historiallisesti ja maisemallisesti arvokas osa Muuramen taajamakuva.

Hirvivuori

Hirvivuoren tila sijaitsee maisemallisesti keskeisellä paikalla korkean mäen päällä peltojen ympäröimänä. Vuonna 1793 perustetun tilan talouskeskus on 1900-luvun alussa muuttunut neliön muotoiseksi pihaksi. Pihapiirissä on koristeellinen asuinrakennus vuodelta 1905, lohkokivinavetta ja aittoja. Hirvivuoren pihapiiri sijaitsee 205 metriä merenpinnan yläpuolella.

Isolahden mylly, saha ja pihapiiri

Isolahden mylly valmistui vuonna 1888. Pihapiirissä on myös myllyn yhteydessä toimineen sahan maalaamaton saharakennus vuodelta 1926, paja 1900-luvun alusta, puolitoistakerroksinen ja peruskorjattu asuinrakennus vuodelta 1922, liiteri ja 1940-luvun puimala.

Kansakoulu-Sillankorva-Mesipelto

Muuramen keskustassa Muuramentiellä lähellä Muuramejoen koskea ovat nykyisin nuorten yrittäjien yritystalona toimiva entinen kansakoulu, Mesipellon asuinrakennus ja yrityskäytössä oleva Sillankorvan asuin- ja liikerakennus. Rakennukset kertovat Muuramen kirkonkylän vanhan raitin historias- ta. Kansakoulu on rakennettu vuonna 1932 arkkitehti Toivo Salervon suunnitelmien mukaan. Kansakoulu on kolmikerroksinen rapattu tyylirakennus, jonka hyvin alkuperäinen ulkoasu on 1920-luvun klassismia. Kansakoulu ja Sillankorva näkyvät hyvin myös valtatie 9:lle. Sillankorva on aumakattoinen ja vuorattu hirsirakennus, joka on laudasta laajennettu nykyasuunsa 1930-luvulla. Piharakennukset on purettu. Mesipellon pihapiiri on vastapäätä kansakoulua tien toisella puolella. Jugendtyylinen Mesipellon päärakennus on valmistunut ilmeisesti vuonna 1919. Sen lisäksi pihapiirissä on sauna-

liiteri-, aitta- ja navettarakennuksen monipuolinen yhdistelmä rakennus korkean pensasaidan suojaamana. Muuramenjoen luontopolku sivuaa arvokasta rakennettua ympäristöä. Alueelle on asemakaavoitettu myös kookkaiden kerrostalojen asuntoalue ja nykyiset historialliset rakennukset on samalla suojeltu asemakaavalla. Rakennuksia kunnostetaan rakennusperintöarvoja vaalien.

Koivisto

Koiviston pihapiiri Rannankylällä edustaa 1800- ja 1900-lukujen vaihteen perinteistä talonpoikaistilaa. Talo on toiminut myös pappilana ja kestikievarina 1920- ja 1930-luvuilla. Koiviston perinteinen päärakennus on 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Vuonna 1927 koottu aittarivi on muodostettu 1700-luvun aitoista. Muita rakennuksia ovat hirsinen heinätalli, vuoden 1912 hirsinavetta, kaksikerroksinen vilja-aitta, lato ja riihi sekä uusi huoltorakennus.

Lulli

Lullin talon on yksi Muuramen vanhimmista kantatiloista. Lulli on ollut asutettuna jo ainakin vuonna 1539, tila sijaitsee Saarenkylässä, jossa se on osa kaunista peltoviljelysmaisemaa. Lullin tilan rakennukset muodostavat neliömäisen pihan. Pihapiirissä ovat 1860-1870-luvuilla rakennettu päärakennus, vuonna 1914 valmistunut lohkokivinavetta, 1900-luvun alun kaksikerroksinen ja avosolainen aitta- ja vajarakennus ja myös 1970-luvulla rakennettu tiilinen omakotitalo. Rannassa on vanha hirsisauna. Lullin talon ulkorakennuksia on huolella entistetty rakennusperintöarvoja vaalien 2010-luvulla. Pihapiiri on tärkeä osa Muuramen Saarenkylän arvomaisemaa.

Muuramenjoen ympäristö

Muuratjärvestä Kylänlahteen laskeva Muuramejoki sitä reunustavine puustoineen ja virkistysalueineen muodostaa Muuramen keskustan tuntumaan vehreän ja polveilevan puistoympäristön. Alue toimii kuntalaisten virkistysalueena ulkoilureitteineen ja kevyen liikenteen kulkuväylineen ja joessa harrastetaan luvanvaraista koskikalastusta. Muuramenjoki liittyy Muuramen historiaan ja teollisuuden kehitykseen. Vanhan Muuramen huonekalutehtaan rakennukset ovat osa jokimaisemaa. Muuramenjoen uomassa on yksi harvoista Keski-Suomen alueella ennallistetuista uittoruuhista. Rakennelmaa pääsee tarkastelemaan kevyenliikenteen sillalta hyvin. Sillat, kunnostetut uitto- ja patorakenteet sekä muut rakennelmat kertovat joen ympäristön rakentamishistoriasta. Puiston viherympäristö rajoittuu modernin rakennusperinnön Muuramen keskustaympäristöön, jossa on säilynyt 1970-luvun arkkitehtonisesti merkittävää rakennusperintöä kuten esimerkiksi Muuramen kunnantalon edusta. Muuramenjoen sillan pieleen rakentuneen Sillankorvan alueella on myös säilynyt 1920-1930-luvun liikerakennuksia ja kivisilta. Joen vartta seuraileva luontopolku jatkuu valtatie 9:n ympäristöön asti. Muuramenjoen virkistysympäristö laajenee myös koulukeskuksen pihoille ja urheilu- ja liikunta-alueille sekä kulttuurikeskukselle asti. Muuramenjoen ympäristö on arvokas luontokohde, joten alue pidetään luonnontilaisena. Luontopolku on perustettu vuonna 1996.

Naapuri

Naapurin tilan rakennukset sijaitsevat tiiviinä kokonaisuutena mäenkumpareella peltoviljelysten ympäröimänä. Rakennukset ovat pääasiassa 1800-luvun maatarakennuksia. Pihapiirin asuinrakennus on 1870-luvulta. Vanhaa rakennuskantaa ovat myös yksinäisaitta 1800-luvulta, korjattu riviaitan ja saunan solallinen yhdistelmä rakennus, kaksikerroksinen vilja-aitta, vilja-aitta 1770-luvulta, riihi 1800-luvulta, paja, lohkokivinavetta vuodelta 1909 ja liiterirakennus.

Niemelä

Niemelän pihapiiri Saarenkylässä edustaa hyvin säilynyttä 1800-luvun lopun tilaa, jonka päärakennuksessa ja aitassa on pohjalaisia vaikutteita. Niemelässä on komea kaksikerroksinen ja pohjalaisytyyppinen päärakennus, joka on rakennettu mahdollisesti 1880-luvulla. Harvinaisen kaunis, veistetyillä pylväillä koristeltu, riviaitta on peräisin 1890-luvulta ja lohkokivinavetta on 1870-luvulta. Muita Niemelän pihapiiriin kuuluvia rakennuksia ovat talli- ja vajarakennus, uudempi kalustevaja ja 1900-luvun alussa rakennettu rihi.

Nuorisoseuran talo

Muuramen nuorisoseura perustettiin vuonna 1897, jonka jälkeen seuralle ryhdyttiin puuhaamaan taloa. Jugendtyylinen hirsirakennus valmistui kirkonkylän keskustaan vuonna 1909. Rakennus on satulakattoinen ja lautavuorattu hirsitalo, jossa on pieniruutuiset jugendikkunat. Toisella sivulla on puisten pilarien kannattelema avokuisti. Rakennusta on korjattu etenkin sisätiloiltaan perinteisen nuorisoseuratoiminnan vähennyttyä ja erilaisten vuokralaiskäyttöjen lisääntyttyä, mutta asemakavalla suojeltu rakennus on edelleen kulttuurikäytössä oleva 1900-luvun alun hirsirakennus kerrostalomiljöiden ympäröimänä.

Vehkoo

Vehkoon tilan rakennukset ovat asettuneet neliöpihan muotoon. Pihapiiri on hyvin säilynyt esimerkki 1900-luvun alun maatilakokonaisuudesta, jonka rakennukset ovat hieman tavanomaisista tyyppirakennuksista poikkeavia. Vehkoon hieman kertaustyylinen päärakennus on 1900-luvun alusta. Pihapiirissä on myös kaksikerroksinen riviaitta-sikalarakennus, jossa on ollut myös asuinhuoneita. Muita rakennuksia ovat kaksikerroksinen yksinäisaitta, taitekattoinen ja näyttävä lohkokivinavetta vuodelta 1924, kalustoliiteri, sauna, vanha rihi ja heinätalli.

Vommala

Vommalan rakennutti tohtori Lauri Kuusanmäki vuonna 1935. Se sijaitsee korkealla Vommalanmäellä metsän keskellä, sivusta muusta asutuksesta. Klassisia piirteitä heijasteleva päärakennus on huvila, joka on suunniteltu sisätiloiltaan ja pohjakaavaltaan muistuttamaan perinteistä talonpoikaisrakennusta aina sisustusta myöten. Pihapiirissä on lisäksi hieno otsallinen, jalallinen, yksinäisaitta, kaksikerroksinen kokkiaitta, pieni asuinmökki ja harmaakivistä tehty maakellari.

PETÄJÄVESI

Kohteita yhteensä 12 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita yksi. Kaksi on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukaisia kohteita, jotka tässä arvioinnissa on määritelty maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja Kohdekuvaukset

Fingridin alue, Entinen Imatran Voiman muuntamoasema ympäristöineen ja henkilökunnan tyyppitalojen asuntoalue

Entinen Imatran Voiman muuntamoympäristö muodostaa keskeisen näkymän Petäjävesi–Multiantien varteen, keskustaajaman laidalle. Imatran Voiman rakennuttama Petäjäveden muuntamoalue sai alkunsa vuonna 1947, jolloin alue pakkolunastettiin muuntamoalueen perustamista varten. Nykyisin Fingridin omistaman alueen muotoutumiseen ja sen arkkitehtoniseen ilmeeseen on vaikuttanut ensisijaisesti suomalaisen teollisuus- ja voimalaitosarkkitehtuuriin merkittävästi vaikuttanut arkkitehti Aarne Ervi. Ervin kiinnostuksen kohteena voimalaitos- ja yhdyskuntarakentamisen rinnalla oli rakennustekniikan kehittäminen ja tehostaminen standardoimistyön kautta. Tämä vaikutti osaltaan identtisesti Petäjävedelle rakennettuihin paritaloihin, jotka tehtiin IVO:n henkilökunnalle. Vuonna 1950 alueelle valmistui punatiilinen muuntamorakennus ja voimalinjat sekä valkoinen konttorirakennus. Lisäksi alueelle sijoitettiin runsas määrä erilaisia puurakenteisia varastotiloja. Ervintien varteen valmistuivat 1950-luvun aikana yhteissauna ja paritaloja IVO:n henkilökunnan asunnoiksi. Uusi piirivalvomo valmistui vuonna 1979. Varsinaisen voimalaitosalueen ulkopuolelle rakennettiin vuosina 1996–1997 IVO Voimansiirto Oy:n Petäjäveden toimitilat. Lisäksi aiempi Imatran Voiman valvomorakennus saneerattiin ja siihen liitettiin lisärakennus.

Rakentamisajankohdalleen ominaisessa asussaan hyvin säilyneellä rakennushistoriallisesti merkittäväällä kokonaisuudella on huomattavaa maisemallista merkitystä Petäjäveden kirkonkylän alueella. Alueella on myös teollisuus- ja elinkeinohistoriallisia arvoja yhtenä Petäjäveden suurena työllistäjänä ja varhaisimpana teollisuuslaitoksena, joka toi voimalinjat Keski-Suomeen viime sotien jälkeen. Petäjäveden Fingridin omistukseen siirtynyt muuntamoalue on muuttumassa tulevaisuudessa, kun voimalaitosaluetta uusitaan kantaverkkoa uudistettaessa. Muuntamo vuodelta 1950 on vuonna 1948 arkkitehti Aarne Ervin suunnittelema Keski-Suomen ensimmäisenä voimalinjojen muuntamorakennuksena.

Imatran Voiman **alkuperäinen konttorirakennus** sijaitsee alueen pääsisäänkäynnin päässä, Multiantien ja työväenasuinalueen välimaastossa. Vaaleaksi rapattu rakennus on osa arkkitehti Ervin suunnittelemaa kokonaisuutta, 1940-1950-lukujen taitteesta. Mahdollisesti muutoksia kokevan muuntamoalueen vieressä säilyy myös Ervin aikanaan suunnittelema, asemakaavalla suojeltu asuntoalue, jonka 1940-1950-luvun vaihteen tyyppitalot ovat siirtyneet yksityisomistukseen.

Ervintien tyyppitalot ja yhteissauna muodostavat oman alueensa. Tyyppitalojen kokonaisuudessa on kaikkiaan kuusi paritaloa, joista muuntamon aluetta lähimpänä sijaitseva on muita hieman suurempi

ja pohjakaavaltaan T-mallinen. Muut asuinrakennukset ovat suorakaiteen muotoisia ja kahden asunnon taloja. Yhteissauna ja pesutupa sijaitsevat punatiilisessä, harjakattoisessa rakennuksessa, jossa on tehty pieniä muutoksia. Alueen yhdyskuntamaisesta luonteesta kertova kokonaisuus on säilynyt hyvin alkuperäisenä. Alueella on merkittäviä historiallisia, rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja.

Fingridin **uusi toimitalo** rakennettiin vuosina 1996-1997 Petäjävesi–Multia -tien varteen, varsinaisen vanhan muuntamoalueen ulkopuolelle. Arkkitehti Joel Kyyrön suunnittelema punatiilinen rakennus on modernia arkkitehtuuria, jossa on huomioitu alueen historiallisen rakennuskannan ominaispiirteet ja massoittelu. Uudisrakennus on tukenut alueen yleisilmeen säilymistä ja vahvistumista. Kohteella on maisemallista merkitystä osana vilkasliikenteistä Petäjävesi–Multia -tien maisemaa sekä historiallista ja rakennushistoriallista merkitystä modernina teollisuuden toimitilarakennuksena.

Jäniksen tila

Jäniksen tila on Petäjäveden vanhin kantatila. Se on asutettu jo keskiajalla. Tila sijaitsee maisemallisesti hienolla paikalla mäen päällä ja tilan pellot laskeutuvat Mommiojärven rantaan. Nykyinen pihapiiri rakennuksineen on hyvä esimerkki vauraasta keskisuomalaisesta 1800-1900-luvun vaihteen maatilasta. Jäniksen perinteiseen tapaan rakennettu päärakennus on vuodelta 1882, kivinavetta ja ruokakellollinen aittarivi 1900-luvun alusta ja hirsisauna vuodelta 1937. Pihapiirin ulkopuolella sijaitsee riihi. Tilan rakennuskantaa ja pihapiiriä on kunnostettu rakennusperintöarvot säilyttäen.

Karikkokylä

Kirkkoselän lahden poukaman rannalle sijoittuu Autio-Karikon, Vanha-Karikon ja Karikon talojen muodostama kyläkokonaisuus. Tilat asettuvat miljoonia vuosia sitten syntyneen meteoriittijärven ympäristöön, jossa kylätie kulkee aivan rannassa ja kaunis vanha mäntyrivistö reunustaa rantalinjaa. Vanha-Karikon ja Autio-Karikon tilat ovat Petäjäveden vanhinta kiinteää asutusta, joka on syntynyt viimeistään 1500-luvulla. Vanha-Karikon neliöpihassa on päärakennus 1830-luvulta, aittarivi 1900-luvun alusta ja uudempi piharakennus. Autio-Karikon pihan muodostavat kertaustyylinen päärakennus 1880-luvulta, vanha hirsinen navetta sekä luhtiaitan ja asuinrakennuksen yhdistelmä 1900-luvun alusta. Pieni hirsimökki, eloaitta ja paririhi sijoittuvat pihapiirin ulkopuolelle. Karikon tilalla on päärakennus ja eloaitta 1800-luvulta, umpirintainen aitta 1900-luvulta ja punatiilinen navettarakennus 1930-luvulta.

Kokonaisuudella on arvoa sekä geologisena luonnonmuodostuman muokkaamana järvimaisemana että varhaista asutuskulttuuria ja rakennusperintöarvoja heijastavana rakennettuna kulttuuriympäristönä.

Kintauden rautatieasema ja vahtitupa

Jyväskylä-Haapamäen –rataosuuden vuoden 1897 rautatielinjauksen varteen rakennettiin rautatieasema piharakennuksineen, kaksoisvahtitupa ja kolme piharakennusta. Radanrakentajia perheineen jäi asumaan paikkakunnalle ja työpaikka löytyi valtion rautateiltä myös jatkossa mm. radanvartijana. Asemarakennus ja vahtitupa on tehty rautatiehallituksen yliarkkitehti Bruno Granholmin vuonna 1896 tekemien tyyppiirustusten mukaisesti, mutta myöhemmillä korjauksilla niiden ulkoasua on osittain muutettu ja yksinkertaistettu. Entinen ratalinja purettiin uuden aseman valmistuttua vuonna 1924. Yksityiseen asuinkäyttöön siirtynyttä asemarakennusta on kunnostettu tyyppiirustusten mukaisesti ja rakennusperinnön ominaispiirteitä vaalien, pihamiljöössä sen sijaan talousrakennuksia

uusitaan. Kintauden asema ja vahtitupa ovat olleet vuoden 2009 maakuntakaavan kulttuuriympäristön kehittämissympäristön kohteita ja ne on myös suojeltu Kintauden kyläosayleiskaavassa.

Petäjävesi Koskensaaren naulatehtaan kulttuuriympäristö

Petäjäveden Kintauden kylän historiaa kuvaa osaltaan Koskensaaren naulatehtaan teollisuusympäristö ja sen rakennetun ympäristön historia maatalousyhteiskunnan murroksesta nykyajan metalliteollisuustaaajamaksi. Koskensaaren teollisuusympäristö on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon kohdealue, joka inhimillisen virheen takia jäi pois vuoden 2009 maakuntakaavan arvokohteista. Alue on tässä maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö.

Lähellä Kipposen järven rantaa sijaitseva Pekkalan tila on ollut Koskensaaren tehtaan omistuksessa oleva maatila, joka toimi Koskensaaren tehtaan ympäristöön syntyneen taajaman omavaraisena maataloustuotteiden tuotantopaikkana. Koskensaaren teollisuusalue sijaitsee Jyväskylä–Keuruu valtatie ja samalla Jyväskylä–Haapamäki rataosan varrella. Koskensaari kuuluu niihin harvoin suomalaisiin alueisiin, joissa metalliteollisuutta on harjoitettu yhtäjaksoisesti järvimalmin tuotantoon erikoistuneen harkkohytin perustamisesta 1800-luvun puolivälistä aina nykypäiviin asti. Ruukinpatruuna Aleksander Juslén, Haapakosken ruukin varakas osakas ja johtaja J. E. A. Boije af Gennäs ja jyväskyläläinen kauppias Fredrik Dunajev perustivat harkkohytin Kintauden kylään, Saarikosken (Koskensaaren) rannalle vuonna 1850. Nauloja alueella on valmistettu jo vuodesta 1889 asti. Aivan 1900-luvun alussa Koskensaaren työkulttuuri muuttui tehdastyömäiseksi, kun silloinen omistaja Alfred Kordelin perusti honka- ja lankanaulatehtaan Koskensaareen vuonna 1906. Nykyisin Helsingin Rauta Oy:n omistamalla alueella on toiminnassa yksi ajallisesti kerroksellinen tehdasrakennus, jossa tuotetaan lankanauloja, harjaterästä ja muita metallituotteita. Koskensaari on Suomen viimeinen pärekatto-naulojen tuotantolaitos. Yli 150 vuotta metalliteollisuutta samassa paikassa on merkinnyt monia aikakausia ja muutoksia niin teollisuustoiminnassa kuin alueen yhteisössä. Yksittäiset rakennukset kuvastavat yhdessä alueen teollista kulttuuriperintöä ja työväen asumiskulttuuria 1850-luvulta 1980-luvulle asti. Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu pääosin maailmansotien välisenä aikana valmistuneista rakennuksista suunnittelijanaan mm. arkkitehti Väinö Vähäkallio, Arkkitehtitoimisto Borg-Siren-Åberg, arkkitehti Olavi Kivimaa ja arkkitehti Eliel Saarinen. Erityistä merkitystä alueella on sen omalla voimalaitoksella ja siihen liittyvillä putkirakenteilla. Koskensaaren harkkohyttiajalta peräisin ovat asuinrakennus Helmi, makasiinirakennukset vaakahuone ja osa vanhaa prässinaulatehdasta. 1890-luvun rakennusperintöä ovat Kurala ja Mykylä työväen asuinrakennukset sekä sahan ja laatikko-tehtaan varastot ja tiilinen konehuone. Patruunantiellä sijaitsee entinen tehtaan kauppa vuodelta 1901 ja vuonna 1909 rakennettu tehtaan johtajan asuinrakennus Pytinki. Harkkohytin kankirautapajan jäänteitä 1870-luvulta löytyy Verstaas-rakennuksesta ja palotalli on sen lähellä 1900-luvun alusta. **Koskensaaren lankanaulatehdas** eli Helsingin Raudan Koskensaaren tehtaiden nykyinen tuotantolaitos on noin 8 500 neliön kokoinen tehdasrakennus, joka sijaitsee teollisuusympäristön länsiosassa. Rakennuksen vanhimmat osat ovat vuodelta 1913. Naulatehtaan asuinrakennukset Siperia I ja II ovat vuodelta 1916, samaan arkkitehti Väinö Vähäkallion suunnittelemaan 1920-luvun kokonaisuuteen kuuluu Seurahuone, Pakari ja Pomola vuodelta 1922 sekä Kilpakallion paritaloalue vuodelta 1925. **Koskensaaren voimalaitos** käsittää Petäjävendentie-maantien ja Nautatehtaantien varsilla sijaitsevan, hyvin maantielle näkyvän voimalaitosrakennuksen, Kipponen-järven länsiosassa olevat patorakenteet, Kipposesta voimalaitosrakennukseen johtavan turbiiniputken (700 m) ja putken puolivaiheilla olevan tiilirakenteisen vesitornin. Voimalaitos toimii vieläkin tehtaan voimanlähteenä. Lisäksi sen tuottama ylijäämä sähkö myydään kantaverkkoyhtiö Elenialle ja syötetään yleiseen jakeluverkkoon.

1930- ja 1940-luvun vaihteessa rakennettu voimalaitos edustaa Koskensaaren alueella uudenaikaista rakennustapaa ja -tekniikkaa. Rakennusosien materiaalina on käytetty teräsbetonia ensimmäistä kertaa Koskensaarella. Uusinta asuinrakentamisen kerrostumaa edustaa yhtiön sauna 1960- ja 1970-luvun vaihteesta ja rivitalo vuodelta 1980. **Koskensaaren rautatiesilta** on kolmiaukkoinen ja lohkokivistä holvaamalla rakennettu suuri rautatiesilta. Se rakennettiin Haapamäki–Jyväskylä-radon uuden linjauksen teon yhteydessä vuonna 1924. Sillan keskiaukosta virtaa joki ja sen molemmin puolin sijaitsevat pienemmät läpikulkuaukot. Silta kuuluu kiinteästi Koskensaaren naulatehtaan historialliseen alueeseen, johon radalta on ollut sivuraide. Silta kuuluu vuoden 2009 maakuntakaavan rautatieläiskulttuurin kulttuuriympäristön kehittämisalueen yksittäiskohteisiin ja se on suojeltu kyläosayleiskaavassa.

Niemelä

Niemelän tila sijaitsee kauniilla paikalla korkealla mäellä Ala-Kintaus -järveen työntyvässä niemessä. Pihapiiri muodostaa arvokkaan 1800-luvun maatilakokonaisuuden. Kertaustyylinen päärakennus on rakennettu 1880-luvulla. Muita rakennuksia ovat 1800-luvun lopun asuinrakennus ja aitta ja 1800-1900-luvun piha- ja asuinrakennus.

Petäjaveden rautatieasema ympäristöineen

Petäjaveden rautatieasema ympäristöineen on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon kohdealue, joka on vuoden 2009 maakuntakaavassa sijoittunut kulttuuriympäristöjen kehittämisen kohdealueelle. Alueelle on tullut voimaan 10.6.2016 asemakaava, jossa suojellaan rakennuksia sekä täydennetään rautatiemiljöötä vähäisessä määrin asuntorakentamisella. Petäjaveden kirkonkylän halkaisee Suolahti-Jyväskylä-Haapamäki -rataosan rautatie. Rautatieasema sijaitsee Asematien päätteenä ja se kuvastaa valtion rautateiden omaa insinöörisuunnittelua ja tyyppipiirustuksin toteutettua rakennustoimintaa. Vuonna 1897 valmistuneen rataosuuden Haapamäeltä Jyväskylän kautta Suolahteen asemarakennukset suunnitteli arkkitehti Bruno Ferdinand Granholm. Keskeisin osa aseman aluetta on radan välittömään yhteyteen sijoittuvat nykyisin yksityisessä asuinkäytössä oleva asemarakennus, sen talousrakennus ja radan varressa oleva tavaramakasiini lastauslaitureineen. Lisäksi Asematien varteen sijoittuu kaksi rautatieläispihapiiriä, jotka liittyvät ulkoasultaan myös rautatieaseman arkkitehtuuriin. Petäjaveden rautatieasema-alue on Keski-Suomen ensimmäisiä. Koristeelliset asemarakennukset välittivät tyyli vaikutteita myös muuhun petäjätietiseen rakentamiseen. Rautatieasemalla ympäristöineen ja puistoalueineen on myös maisemallista merkitystä koko kirkonkylän maisemakuvulle. Rautatieasema on tehty yliarkkitehti Bruno Granholmin vuonna 1896 laatimien tyyppipiirustusten mukaisesti V luokan asemarakennukseksi. Vuonna 1908 asemaa laajennettiin Granholmin muutospiirustuksilla, jossa asussa rakennus on hyvin säilynyt nykypäiviin. Aseman pihapiiriin kuuluu samalta ajalta oleva, myös Granholmin suunnittelema talousrakennus, makasiinirakennus vuodelta 1896, rautatieläispihapiiri vuodelta 1898 sekä 1930-1950-luvun rautatieläisasumista edustava rautatieläisasumus. Rautatieympäristöä kuvaa myös 1920-luvun rataoikaisun yhteydessä nykyiselle paikalleen rakennettu rautatiesilta, holvikaarisilta johon on puhkaistu toinen kaariaukko 1990-luvun lopulla. Asema-alueelle on tehty 2010-luvulla säilyttävä asema-kaava ja rakennusperintöä on kunnostettu arkkitehtuuria vaalien, kun kiinteistöt ovat siirtyneet yksityisomistukseen. Rautatieasemalla matkustajajunat pysähtyvät edelleen, vaikka rautatieläisrakennukset ovat siirtyneet vain asuinkäyttöön. Radan liikennealueella on tehty uudistuksia mm. tavaraliikenteen tarpeita varten.

Piesala ja Vanha-Piesala

Piesala ja Vanha-Piesala sijoittuvat keskeiselle paikalle Piesalan kylässä. Ne edustavat 1800-luvun mahtitalonpoikaisia tiloja vanhassa asutusmaisemassa. Piesalan talo on toinen Petäjaveden vanhoista kantatiloista. Päärakennus on kookas kertaustyylinen hirsirakennus 1800- ja 1900-luvun vaihteesta. Sen erikoisuutena ovat näyttävät lasikuistit. Pihapiiriin kuuluu myös kaksikerroksinen aittarivi vuodelta 1931, eloaitta, uudempi hevostalli ja varastorakennus, riihi ja työväen asunto. Laajat lampaiden laiduntamat viljely- ja laidunaukeat ympäröivät tilaa. Piesalan lammastila tunnetaan myös kaupunkiympäristöissä ja muissa luonnonmukaisen ympäristönhoidon perinnemaisema- ja ympäristökohteissa. Vanha-Piesalan pihapiirissä on kookas, kolmiosainen päärakennus 1800-luvun lopusta, kivinavetta vuodelta 1881, riimahirrellinen pariaitta 1700-luvulta ja moniosainen pitkä aittarakennus. Hieman etäämpänä on riihi, lato ja paja. Alueella harjoitetaan myös maatilamatkailua ja vuokrataan tiloja erilaisiin juhliin ja tapahtumiin.

Ruopas

Ruoppaan pihapiiri edustaa tyypillistä 1800- ja 1900-luvun alun keskisuomalaista talonpoikaistilaa avarassa mäkimaaisemassa. Pihapiiriin kuuluu suuri määrä erilaisia piha- ja talusrakennuksia, joista vanhimmat ovat peräisin 1700- ja 1800-luvun vaihteesta, nuorimmat noin vuodelta 1900.

Räihä

Räihän pihapiiri sijoittuu järven rantaan Ylä-Kintausjärven läheisyyteen. Pihapiiri kertoo vauraasta ja näyttävästä 1800-luvun vaikuttajatilan rakennusperinnöstä. Pihapiirissä on 1800-luvulla rakennettu ja vuonna 1915 nykyasuunsa korjattu kookas, taitekattoinen, päärakennus. Empiretyylinen pihapytinki on vuodelta 1921. Piha on jaettu mies- ja karjapihoihin jyrkällä hirsiaidalla. Muita Räihän pihapiirissä sijaitsevia rakennuksia ovat lohkokivinavetta 1800-luvun lopusta, kaksi sivuovellista yksinäisaittaa 1800-luvun lopusta, vanha varastorakennus ja lato. Pihapiiri on suojeltu Kintauden kyläosayleiskavassa.

Saari

Saaren pihapiiri on tyypillistä 1800- ja 1900-luvun neliöpihan rakennusperintöä kuvastava kokonaisuus, joka sijaitsee maisemallisesti näkyvällä paikalla. Saaren vuoraamaton päärakennus on 1800-luvun lopusta ja sen nurkkia koristavat pilastereita jäljittelevät maalausaiheet. Pihapiirissä on myös otsallinen eloaitta vuodelta 1801. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu pihapytinkirakennus, kaksikerroksinen ja ristikkokaiteellinen luhtiaitta, betonitiilinen navetta ja varastorakennus ja myös muutama lato sivummalla.

Siikki (Kaipomäki)

Siikin edustava pihapiiri kuvastaa hyvin 1800-luvun vaurasta maatilaa. Näyttävällä empiretyylisellä päärakennuksella vuodelta 1850 ja kaksikerroksisella vilja-aitalla 1700-luvun lopusta on huomattavaa rakennushistoriallista arvoa. Tila sijaitsee mäen päällä rinnepeltojen ympäröimänä. Neliömäisessä pihapiirissä on myös vuoden 1830 tienoilla pystytetty vilja-aitta, 1800- ja 1900-luvun vaihteessa rakennettu navetta sekä kaksikerroksinen luhtiaitta 1930-luvulta.

PIHTIPUDAS

Kohteita yhteensä 13 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita yksi. Yksi on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohde, joka tässä arvioinnissa on määritelty maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet JA KOHDEKuvaUKset

Autio

Aution talo sijaitsee joen varressa lähellä maantietä. Pihapiirissä on 1880-luvulla rakennettu päärakennus, kolmen aitan rivi 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta, 1900-luvun alun yksinäisaitta, lato, navetta, vaja ja sauna. Asuinrakennus on hirsitalo, jossa on kuusiruutuiset risti-ikkunat, harjakatto, sahalaitainen räystäslista ja laudoitetut nurkat. Tukkiyhtiön työnjohtajalle alun perin rakennettu talo oli Kymi-yhtiön omistuksessa 1930-luvulle asti. Pihapiiri edustaa tukinuittoon liittyvää pohjalaisvaikutteista asuinrakentamista.

Haaskanperän taloryhmä

Haaskanperän alue sijaitsee Elämäjärvellä. Haaskan ja Alapihan tilat sijaitsevat kirkonkylälle vievän tien varressa. Talot ovat muodostaneet aiemmin saman suvun omistuksessa olleen pienen kylän. Haaska on tiloista parhaiten säilynyt ja yhtenäinen punamullattujen rakennusten kokonaisuus Haaskan päärakennus on vuoraamaton hirsitalo, jossa on kuusiruutuiset ikkunat, avokuisti ja sahalaitainen räystäslista. Pihapiirin kokkitalli on 1800-luvun alusta. Eloaitta on valmistunut vuonna 1855, liha-aitta on 1800-luvun alusta ja aittarivi 1900-luvun alusta. Puralan tilan vuonna 1844 rakennettu päärakennus on Pihtiputaan vanhin ympärivuotisessa asuinkäytössä oleva rakennus, jota on huolella kunnostettu ja entistetty aikakautensa rakennusperintöä kunnioittaen. Tila muodostaa Haaskan tilan kanssa 1850-luvun miljöökokonaisuuden. Alapihassa on tallella muutama aitta 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta, muutoin tilan rakennuskanta on uusiutunut.

Hiekanpää

Hiekanpää on kirkkoherra Gummerukselle tehty 1800-luvun kesähuvila, jonka piispa Jaakko Gummerus suunnitteli nykyasuun vuonna 1904. Vaikutteita on saatu ilmeisesti Sveitsistä ja jugendtyylistä. Rakennus on erikoinen, vuoraamaton ja valkoiseksi maalattu, hirsitalo jonka toisessa päädyssä on sveitsiläistyylinen parvekeratkaisu. Pihapiiriin sijoittuu kaksi aittarakennusta, pieni hirsinen sauna ja vanha leikkimökki. Urheilumiehenä tunnetun Tahko Pikalan nuoruusvuodet liittyvät Hiekanpäähän, sillä hän harjoitteli lähistöllä ja piti harjoittelupäiväkirjaa talon seinään.

Juusola

Kämpärakennus on rakennettu mäenharjanteelle metsän keskelle vuonna 1929. Paikasta avautuu näköala suolle. Juusolan kämppä rakennettiin Juusonkankaan suuria metsäsavottoja varten, joita jatkettiin aina 1950-luvulle asti. Rakennus on matala, harjakattoinen ja pääosin vuoraamaton hirsita-

lo, jossa on metsureiden asuintilat sekä kämppämännän ja työnjohdon tilat. Pihapiirissä sijaitsee lisäksi savusauna, pistekota ja piharakennus. Kämppämiljöö edustaa alueelle tärkeää savottaperinnettä ja metsätalouselinkeinon historiaa.

Lahdentaus

Lahdentauksen tilan maalaamattomat hirsirakennukset muodostavat ehjän kokonaisuuden metsän siimekseen. Pihapiiriin kuuluvat asuinrakennus, matala pariaitta, savusauna, halkokatos sekä yhdessä rivissä hirsiset korkeat pariaitat, hevostalli, lato ja navetta. Riihi latoineen on hieman sivummalla. Pihapiiri edustaa hyvin 1800-luvun maatilaa perinteisine harmaapintaisine rakennuksineen, joista aittojen, hevosallin, ladon ja navetan yhdistelmä on rakenteena harvinainen. Maatila on kuulunut puutavarayhtiö Karhula Oy:lle.

Lylyn talon pihamiljöö

Lylyn talonpoikaistila sijaitsee Niemelänkylän peltoaukeilla Lylylammen ja Putaanlahden rannalla. Yhtenäiseen neliömäiseen pihapiiriin kuuluu paikalle suunniteltu uusi asuinrakennus vanhan vuonna 1900 rakennetun perinteisen asuinrakennuksen paikalle, kokkitalli 1800-luvulta, kivinavetta vuodelta 1923, aittarivi 1900-luvun alusta, pariaitat 1800-luvun lopulta ja kaksi yksinäisaittaa 1800-luvulta. Rakennukset ovat perinteisiä ja hyvin säilyneitä 1800- ja 1900-luvun vaihteen talonpoikaistilaa edustavia rakennustyyppejä. Talo on toiminut myös kestikievarina. Lylyn talo on edustavalla paikalla oleva rakennusryhmä maisemallisesti arvokkaassa asutusmaisemassa.

Muurasjärven koulu

Keskeisellä paikalla Muurasjärven keskustaa sijaitsee kaksi 1900-luvun tiilistä rapattua koulurakennusta. Rakennukset ovat pelkistettyjä ja funktionalististyyllisiä. Iso koulu on aumakattoinen ja kaksikerroksinen rakennus. Siinä on fortuskatyyppiset ikkunat ja erkkeri keskellä julkisivu. Pienempi koulurakennus on satulakattoinen ja rapattu tiilirakennus ja siinä on myös fortuskaikkunat. Kouluryhmällä on aikakautensa rakennusperinnöstä ja kansakouluopetuksen leviämisestä kyläkunnille kertova historiallinen merkityksensä kylämaisemassa.

Myllyahon pappila

Pappilan pihapiiri sijaitsee vanhan maantien varrella. Pappila on rakennettu 1880-luvulla ja Pihtipudas-Seura on peruskorjannut sen 1990-luvulla arkkitehti Antti Arkilahden suunnittelemana. Rakennus on satulakattoinen vuorattu hirsitalo, jossa on kolme puuleikkauksin koristeltua ja pylväiden kannattelemaa avokuisia. Pihapiirissä sijaitsee lisäksi niin ikään kunnostettu 1800-luvun lopun väentupa, hirsirakenteinen sauna ja lohkotuista kivistä tehty maakellari. Rakennukset muodostavat maalaispappilan 1800-luvun lopun pihapiirin. Tahko Pihkala on syntynyt tässä pappilassa.

Pihtiputaan kirkko lähiympäristöineen

Pihtiputaan kirkko lähiympäristöineen on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon kohdealue, joka tässä on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Pihtiputaan kirkko on kirkonrakentaja Simo Jylhän rakentama vuonna 1783, ja se on uusittu perusteellisesti vuosina 1874, 1949 ja 1992. Kirkko on ollut alun perin vaatimaton hirsikirkko, johon on myöhemmissä korjauksissa lisätty koristeellisia yksityiskohtia ja rakenteita. Tapulin rakensi kalajokelainen kirkonrakentaja Nils Koskela vuonna 1813. Kolminivellinen, ylöspäin kapeneva hirsirakenteinen taupuli on tyyliältään ja väritykseltään aikansa tapulien ja viereisen kirkon mukainen. Tapuli

toimi 1800-luvun loppuun asti ruumishuoneena ja se näkyy tapulin ulkoasussa. Kirkon, tapulin ja vanhimman kirkkopihan ympärillä kiertyä paikallisesta liuskekivistä tehty kiviaita. Hillityn arvokas 1940-luvun lopulta oleva aita porrastuu ja kääntyylee maaston ja katujen mukaisesti. Hautausmaa on kirkon eteläpuolella kumpareisella kankaalla. Hautausmaa on otettu käyttöön noin vuonna 1800. Sitä on laajennettu 1800-luvun lopulla ja vuonna 1959.

Kirkkoympäristöön liittyy läheisesti Pihtipudas-Seuran ylläpitämä Pihtiputaan kotiseutumuseo entisessä viljamakasiinissa vuodelta 1875. Vanha viljamakasiini on otettu museokäyttöön vuonna 1965. Rakennuksen ominaispiirteet ovat säilyneet 1800-luvun asussa. Kirkko ja kellotapuli on suojeltu kirkkolailla vuonna 1993. Laki suojelee automaattisesti ennen vuonna 1917 rakennetut kirkkorakennukset. Myös kirkkopihan rakennukset, kuten kellotapuli, hautakappeli, kirkkopihan portti ja aita on suojeltu kirkkolailla. Pihtiputaan kirkko lähiympäristöineen (kirkko, tapuli, viljamakasiini) on mainittu vuoden 1993 inventoinnissa valtakunnallisesti arvokkaana rakennettuna kulttuuriympäristönä. Alueelle on tehty suojeluasemakaava.

Kirkon lähiympäristöön on rakentunut Pihtiputaan kirkonkylä, joka on kehittynyt taajamaksi toisen maailmansodan jälkeen. Kirkonkylän vanha rakennusperintö on osittain hävinnyt uuden asuin- ja liikerakentamisen tieltä, mutta juuri kirkon ympäristössä vanhemmasta kirkonkylärakentamisesta on paljon esimerkkejä. Kirkkoympäristöön on huolella sovitettu myös uusi seurakuntatalo Sallila, joka on vuonna 2010 valmistunut arkkitehtikilpailun voittaneen arkkitehti Jukka Koivulan suunnittelemana. Seurakuntatalo edustaa modernin rakennusperinnön 2000-luvun puuarkkitehtuuria, jonka ulkoasu on sovitettu onnistuneesti kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen kirkkoympäristöön ja sisätilat, kuten seurakuntasali ja aula sekä alakerran kerhotilat kuvastavat laadukasta nykyarkkitehtuurin tilasuunnittelua ja rakennusmateriaalien detaljointsia.

Vastapäätä Pihtiputaan kirkkoa sijaitsee sekä vuonna 1932 valmistunut työväenyhdistyksen talo että suojeluskunnan ja nuorisoseuran entinen talo Jukola vuodelta 1923. Työväentalo on suuri, pohjaltaan vinkkeli, pystyvuorattu hirsitalo. Aumakattoisessa rakennuksessa on korkeat kymmenruutuiset ikkunat. Rakennus edustaa tyyppillistä kirkonkylätyöväentalorakentamista 1930-luvulta. Talo on säilynyt kunnostettunakin hyvin alkuperäisessä asussaan. Entinen suojeluskunnan ja nuorisoseuratalo on rakennettu vanhan talon hirsistä vuonna 1923. Rakennus on kaksikerroksinen vuorattu hirsitalo loivine aumakattoineen. Rakennuksen ikkunat on vaihdettu myöhemmin. Nykyisin rakennus on asuinkäytössä. Vierekkäiset seurantalorakennukset kirkon läheisyydessä kertovat aikakautensa aatehistoriasta ja yhteiskunnallisesta järjestötoiminnasta. Ne muokkaavat osaltaan myös kirkonkylän historiallista taajamakuva.

Pihtiputaan kunnan hallintokortteli

Pihtiputaan kirkonkylän keskustan 1960-1970-lukujen rakennuskanta kuvastaa elinkeinorakenteen muutosta, liike-elämän ja julkisten palveluiden kasvua sekä asumisen uusia ihanteita. Näyttävimpiä esimerkkejä näistä on Keskustien ja Kolimantien risteykseen sijoittuva arkkitehti Kaj Michaelin suunnittelema hallintokortteli, johon valmistui vuonna 1978 kunnantalo ja vuonna 1979 valtion virastotalo. Kunnantalo ja vanha virastotalo, nykyinen kirjasto, sijaitsevat matalan kumpareen päällä kirkonkylän korkeimmalla kohdalla Keskustien ja Kolimantien kulmauksessa. Mäntymetsikön reunaan ja liikekustan taakse sijoittuva kunnantalokompleksi koostuu kolmesta rakennusosasta. Kaksi erillistä rakennusta muodostaa U-kirjaimen muotoisen yhtenäisen rakennusten kehystämän pihapiirin. Virastotalon nykyasu on peräisin vuodelta 1990, jolloin rakennuksen käyttötarkoitus muutettiin kirjastolle soveltuvaksi. Muutokset laati Kaj Michael ja ne sulautuvat huomaamattomasti julkisivuihin. Massal-

taan rakennukset ovat matalia, yksitasoisia, geometrisistä suorakaiteen muotoisista palasista koostuvia, joiden fasadeissa kulkevat molemmin puolin raskaiden räystääiden alla yhtenäiset ikkunauhat. Rakennuksissa on vaikutteita aasialaisesta arkkitehtuurista. Ominaispiirteitä ovat raskaat, punaiset kolmionmuotoiset räystäät, loiva, massiivinen tiilinen harjakatto sekä punaisella pellillä rajatut ikkunauhat. Rakennusten julkisivumateriaalina on paikallinen Virkamäen liuskekivi, jonka hopeanhohdotoiseen tummanharmaaseen pintaan tuo kontrastia kirkkaan punaiset yksityiskohdat.

Kunnantalon sisätilat perustuvat kahden rakennuksen läpi kulkevan keskikäytävän ympärille sijoittuvaan tilajaotteluun. Käytävissä on käytetty voimakkaita vihreän ja keltaisen värejä, kellarikerroksessa kirkasta oranssia. Värimaailma on hillitympi muissa rakennuksen osissa sekä vanhassa virastotalossa. Sisätiloissa on säilynyt käytössä vielä sinne suunniteltuja ja valmistettuja kalusteita. Vanhassa kirjastoksi muutetussa virastotalossa muutokset ovat merkittäviä. Alkuperäinen tilajaottelu, myös kahteen keskeiskäytävään perustuva huonejako, on säilynyt ennallaan vain rakennuksen eteläpäädyssä, jossa sijaitsee kunnan sosiaalitoimi.

Pihtiputaan kunnan hallintokortteli edustaa arkkitehti Kaj Michaelin Keski-Suomessa verraten laajaa julkisten rakennusten suunnittelujälkeä ja kokonaisuus kuvastaa myös paikallisen rakennuskiven käyttöä ja puurakentamisen rakennusperinteitä. Kunnantalon itäpuolella hallinnolliseen rakennuskokonaisuuteen kuuluu Arkkitehtuuritoimisto Kouvo & Partasen suunnittelema valtion virastotalo vuodelta 1990, joka rajaa hallintokorttelit viereisestä asuinalueesta.

Rönnyin miljöö Vanhatalo ja Uusitalo

Vanhatalon pihapiirin Saaninjärven rannassa muodostavat 1800-luvun päärakennus, jota on muutettu ja korotettu 1950-luvulla kaksikerroksiseksi, 1900-luvun alussa muodostettu aittarivi 1700- ja 1800-luvun aitoista, yksinäisältä vuodelta 1833, hirsinen vanha paja, hirsinen navetta ja savusauna rannassa. Peltojen ympäröimä Uusitalo sijaitsee Vanhatalon vieressä Saaninjärven rannassa. Pihapiirissä on asuinrakennus 1900-luvun alusta ja aittarivi 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Navetta on pihapiiristä purettu. Hieman sivummalla on 1900-luvun alussa rakennettu nuottakota ja sauna. Pellolla on toimintakuntoinen mutta siivetön tuulimylly vuodelta 1821. Molemmat pihapiirit edustavat monipuolisesti 1800- ja 1900-luvun vaihteen talonpoikaistiloja perinteisine rakennuksineen ranta-raisemassa.

Saaninkosken mylly

Kokkolalainen laivanvarustaja Matti Blomqvist rakennutti Saaninkoskeen tullijauhomyllyn, rautaruukin ja kosken rannalle asuinrakennuksen vuonna 1845. Rakennuksista on säilynyt vain myllyrakennus. Myllyn koneisto ja juoksurännit on pääosin purettu, mutta sitä suojaava, rakennushistoriallisesti mielenkiintoinen rakennus on tallella. Mylly on vuorattu päreillä. Siinä on pärekatto ja kauniit ylöspäin suippenevat rombilasiset ikkunat, joiden kerrotaan olleen Viitasaaren ensimmäisessä kirkossa. Myllyrakennuksen kanssa samassa pihapiirissä sijaitsevat vuosina 1949-1950 rakennettu Kymin Uittoyhdistyksen piirityönjohtajan asuin- ja konttorirakennus ja saman ikäinen sauna. Myllyrakennus edustaa vanhaa myllyperinnettä ja liittyy samalla myös tukkikauteen sekä maa- ja metsätalouden elinkeinomurrokseen. Myllyn kiinteistöä on kunnostettu avustusvarojen turvin.

Paanalan ja Uusi-Paanalan taloryhmä

Paanalan ja Uusi-Paanalan pihapiirit jäävät kahden maantien väliin. Uusi-Paanalan pihassa sijaitsee keskeistuvallinen päärakennus 1890-luvulta, hirsinen ja pohjaltaan vinkkeli navetta-tallirakennus vuodelta 1885. Viiden aitan rivi on koottu 1910-luvulla, eloaitta on 1930-luvulta. Lisäksi pihapiirissä on pieni hirsinen sauna. Pihapiiri muodostaa maisemallisesti hienon ja hyvin säilyneen kokonaisuuden viereisen Paanalan tilan kanssa.

SAARIJÄRVI

Kohteita yhteensä 28 kpl, joista uusia modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita 4 kpl. Neljä on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukaisia kohteita, jotka tässä arvioinnissa on määritelty maakunnallisesti merkittäviksi rakennetuksi kulttuuriympäristöiksi. Kohdetekstejä keskusta-alueella ja kyläkeskuksissa on tarkistettu modernin rakennusperinnön inventointihankkeen 2012-2016 tulosten perusteella. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja KOHDEKUVAUkset

Hotelli Summassaari

Keski-Suomen matkailuhistoriassa erityisasemaan ovat nousseet Keski-Suomen museon maakunnallisen modernin rakennusperinnön inventoinnissa 2012-2014 korpilotellit eli kauempana kaupunki- ja kirkonkyläkeskustoista rakennetut matkailuhotellit. Saarijärven Summassaaren etelärannalle marraskuussa 1968 valmistui Rantaloma Oy:n (sittemmin Rantasipi Oy:n) rakennuttama hotellialue Rantasipi Summassaari arkkitehtitoimisto Erkki Kantosen ja Niilo Hartikaisen suunnittelemana. Summassaaren rantaan laskevaan metsämaastoon sijoittunut hotellialue pitää sisällään eri käyttötarkoituksiin tehtyjä hotelli- ja majoitusrakennuksia ja niihin liittyviä palveluja sekä yksittäisiä lomamökkejä. Korkeimmalle paikalle rakennettu pitkänmallinen ja näyttävä julkisivuiltaan näyttävä hotelli sijoittuu maaston muotoja noudattaen hyvin luontoon. Sen alapuolella mäntymetsikössä on kymmenen matalaa ja tasakattoista Vieikko-lomamajaa. Hotellin sisustussuunnittelusta on vastannut Pirkko Stenros. Hotellin ja Vieikkojen välissä on arkkitehtien Anna-Maija ja Martti I. Jaatisen suunnittelema Kuntotalo vuodelta 1970. Hotellin laajennus- ja peruskorjaustyöt vuosina 1973-1974 suunnitteli arkkitehti Arnold Lerber, jolloin huoneluku kaksikertaistui kuuteenkymmeneen ja samaan aikaan laajennettiin ja peruskorjattiin myös Kuntotalon tiloja Anna-Maija ja Matti I. Jaatisen suunnitelmin. Vieikkoja rakennettiin lisää niin että lopuksi niitä oli kaikkiaan 23.

1980-luvun lopussa Summassaaren siirtyminen Rantasipi Oy:ltä Kuntokylpylä Summassaari Oy:lle vaikutti alkuperäisen sisustuksen muutokseen ja hotellitiloja myös uudistettiin käytöltään enemmän kuntolomailua palvelevaksi. Nykyisin Saarijärven Kylpylä Oy:n omistuksessa olevaa hotellialuetta käytetään edelleen hotelli- ja majoitusliiketoimintaan. Hotelli Summassaari on huolimatta useista peruskorjaus- ja laajennusvaiheista erinomainen esimerkki 1960-1970-luvun asussa säilyneestä matkailuhotellista, jolla on merkittäviä arkkitehtonisia ja maisemallisia erityisarvoja. Rakennukset sijoittuvat maisemallisesti yhtenäiseksi ja harmoniseksi modernin matkailurakentamisen kokonaisuudeksi. Hotellin alueella on myös arkeologista kulttuuriperintöä, jonka säilyminen on turvattu hotellin ympäristöön tehdyssä asemakaavassa.

Iso-Ahola

Iso-Ahola on entinen virkatalo, jonka kruununvouti Daniel Danielsson osti 1830-luvulla. Tuolloin pihapiiriin rakennettiin asuinrakennus, pitkä aittarakennus ja kansliarakennus. Harmaakivinen navetta on vuodelta 1915 ja riihi 1860-1870-luvulta. Päärakennus on tyyliltään klassinen hirsirakennus, jossa

on pilasterit ja kuusiruutuiset ikkunat. Sen rakensivat pohjalaiset kirvesmiehet. Rakennusta on muutettu 1960-luvun peruskorjauksessa, jolloin siihen tehtiin pieni saunasiipi sivukamarituvan ja keittiön tilalle ja samalla lisättiin uusi umpikuisti. Myös kansliarakennus on pohjalaisten kirvesmiesten rakentama. Siinä on kuusiruutuiset ikkunat, kissanpenkit ja päädyissä lunetti-ikkunat.

Juhola

Tappereiden taiteilijakoti Juhola sijaitsee Tarvaalassa. Marko, Harri, Kain ja Yrjö Tapper ovat viettäneet siellä lapsuuttaan. Juho Mikonpoika – Tappereiden veljesten isoisoisä – perusti tilan 1800-luvun lopulla. Pihapiirissä sijaitsevat vanhat päärakennuksen tilalle vuonna 1947 valmistunut asuinrakennus, sementtitiilinen ja pärekattoinen navetta vuodelta 1938, vanha aitta joka on muutettu saunaksi 1930-luvulla ja piharakennus. Sivummalla on vanha lato, rantasauna ja ns. Hiiskula, joka oli Kain Tapperin kesäpaikka. Navetta toimii kesägalleria Jarskana. Nykyisin Saarijärven kaupungin omistama Juholan tila on kulttuuri- ja taidehistoriallisesti arvokas taiteilijakoti ja asuinmiljö. Se kuvastaa Tapperin taitelijaveljesten kotihistoriaa ja pieneläjän asuinympäristöä. Pihapiiri sijoittuu osaksi Tarvaalan kylän arvokasta kulttuurimaisemaa.

Kauppila

Kauppila on 1500-luvulla perustettu kantatila, joka sijaitsee aivan Pyhäjärven rannassa, lähellä Häkkilän kylän keskustaa. Talon pihapiirissä sijaitsevat 1840-luvulla rakennettu päärakennus, 1860-luvun puotiaitta, 1800- ja 1900-luvun vaihteessa valmistunut toinen asuinrakennus, 1880-luvun kiviavetta ja pieni kala-aitta vuodelta 1772. Rakennukset muodostavat vaurasta 1800-luvun tilaa kuvaavaan tiiviin neliöpihan.

Kiusamyly, Sahakosken mylly

Sahakosken mylly on rakennettu kylän yhteiseksi myllyksi vuonna 1894. Se sijaitsee Murronjoen ja Satusuon tien risteyksessä. Mylly on kolmekerroksinen ns. jalkamyly. Sen toisella sivulla on pärehöylä. Mylly toimi 1960-luvulle asti ja se on edelleen käyttökuntoinen. Sahakosken mylly on rakennushistoriallisesti merkittävä, hyvin säilynyt ratasmylly ja se edustaa historiallisesti tärkeää katoavaa myllykulttuuria.

Kolkanlahden entinen vanhainkoti

Kolkanlahden entinen vanhainkoti on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelossa osa Kolkanlahden kulttuurimaisemaa ja tässä se on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Saarijärven kunta osti Kolkanlahden säätyläistilan 1896 vaivais- ja työtilan paikaksi. Nykyisin Saarijärven kaupungin omistaman Kolkanlahden säätyläiskotimuseon naapuriin sijoittuu yksityishenkilön omistama maatilana pihapiiri, jossa on toiminut Saarijärven kunnan kunnalliskoti vuosina 1901-1985. Kunnalliskodin päärakennus on rakennettu vuonna 1901 ja vuonna 1934-1935 rakennusta on voimakkaasti laajennettu ja korotettu. Rakennus toimi vanhainkoti ja henkilökunnan asuntolina vuoteen 1985, jolloin toiminta tiloissa loppui. Kulmittain vanhainkodin vieressä on entinen mielisairasosasto (1940), nykyinen vammaishuollon palvelulaitos Kolkanrinne. Rakennusmestari Jalmari Kurosen suunnittelemissa rakennuksissa on vaikutteita Kurosen suosimasta 1920-luvun klassisimista. Vanhainkoti toimi myös maatilana. Lypsykarjaa tilalla oli vuoteen 1964, sen jälkeen sikala vuoteen 1970, jolloin maatilana pito lopetettiin. Pihapiiriin kiviavetta on purettu. 3 hehtaarin tiluksista vuokrattiin 30 hehtaaria taimitarhalle 1960-luvun alussa. Pihapiiriin on rakennettu uusi vanhusten palvelutalo 1980-1990-luvulla. Lähistöllä on myös Keski-Suomen ratsas-

tuskeskuksen tallit, jotka on tehty entisistä junanvaunuista, maneesi sekä laitumet. Vanhainkodin päärakennuksen takana on mielisairasosaston piharakennus, joka on tallin toimitilakäytössä.

Kolkanlahden säätyläiskotimuseo

Kolkanlahden säätyläiskotimuseo on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelossa osa Kolkanlahden kulttuurimaisemaa ja tässä se on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Säätyläiskotimuseo Kolkanrinteentie 39:ssä on 1780-luvulla rakennettu maatalon päärakennus, joka liittyy merkittävällä tavalla keskisuomalaisen maatalouden kehitykseen ja säätyläisten elämänpiirin kuvaukseen. Rakennuksella on historiaa myös sosiaalihuollon kehityksestä, koska se on toiminut vanhainkotikäytössä vuosina 1896-1935, jonka jälkeen rakennuksessa asuivat vanhainkodin maatalon työntekijät. Kolkanlahden tila on perustettu 1783. Nimismies Anders Bomann osti tilan 1791, rakennuksessa pidettiin Saarijärven kihlakunnan käräjiä vuoteen 1816. Bomanneilta tila siirtyi af Enehjelmin suvulle, joiden kotiopettajana toimi vuosina 1823-1825 kansallisrunoilijaksi sittemmin noussut Johan Ludwig Runeberg. Pohjakaavaltaan keskeissalirakennukseksi rakennettua rakennusta on laajennettu 1800-luvulla pakarituvalalla ja kahdella kamarilla. Vuoteen 1976 vuokra-asuinkäytössä ollut rakennus muutettiin sen jälkeen sisätiloiltaan jälleen keskeissalityyppiseksi vuokra-asuinkäytön väliseinät purkamalla ja talo sisustettiin säätyläiskodin tapaan museoesineillä. Runebergin elämänavaiheita ja säätyläisten elämäntyyliä esittelevä museo avattiin vuonna 1977. Säätyläiskotimuseo on Saarijärven museon hoitama museo, jonka kiinteistön säilyttämisestä ja hoidosta vastaa Saarijärven kaupungin Tilapalvelu. Säätyläiskotimuseon ulkorakennuksia on 2000-luvulla kunnostettu Keski-Suomen ympäristökeskuksen vetämissä työllistämishankkeissa eri vuosina. Kolkanlahden kulttuuriympäristöön sijoittuva säätyläiskotimuseo on jääne 1700-luvun maisemakehityksestä kartanomaisessa miljöössä. Päärakennuksen lisäksi pihapiirissä on aitta- ja tallirakennukset sekä muuhun käyttöön vuokrattu kivinavetta.

Lehtolan seurantalo

Lehtolan nuorisoseura perustettiin vuonna 1900. Seurantalo valmistui Keski-Suomen maanviljelysseuran rakennusmestari K.A. Korjan piirustusten mukaan vuonna 1923. Jugendtyylinen rakennus on aumakattoinen ja rakennusta koristavat pieniruutuiset ikkunat. Seurantalo on tyyppillinen 1900-luvun alun seurantalo. Sisätilat on uudistettu ja tilat ovat edelleen nuorisoseuran käytössä. Rakennus sijaitsee kylätien varrella.

Leuhun ala-aste

Leuhun koulu sijaitsee Pajupuron maantien varrella. Koulu aloitti toimintansa vuonna 1923 mutta oma koulurakennus saatiin vasta vuonna 1942. Koulun on suunnitellut rakennusmestari Jalmari Kuronen jo vuonna 1931. Rakennus on puolitoistakerroksinen, harjakattoinen ja vaakavuorattu hirsirakennus. Siinä on kaksi avokuistia ja kuusi- sekä kahdeksanruutuiset ikkunat. Kulu edustaa ajalleen tyyppillistä pelkistettyä klassismia, jossa näkyy 1940-luvun vaikutus. Pihapiirissä on lisäksi tyyliltään klassinen talousrakennus ja pieni saunarakennus.

Linnan koulu

Linnan koulu sijaitsee Linnankylässä paikallistien varressa. Pihapiirissä on arkkitehti Valter Jungin suunnittelema ja vuonna 1912 valmistunut koulurakennus sekä vanhaan värikyseen, muotokielel-

tään ja rakennustavaltaan sopeutettu uusi koulurakennus. Vanha koulu on jugendtyylinen, aumakattoinen ja vuorattu hirsirakennus ja siinä on pieniruutuiset ikkunat ja erikoinen koristekuvio toisen päädyn ikkunoiden päällä.

Linnanlahden kulttuurimaisema

Linnan kylään sijoittuu Linnanlahden kulttuurimaisema, joka on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Alue käsittää Linnansaaren, Pyhäjärven Linnalahden sekä vesistöön rajoittuvan viljelysaukean, jossa sijaitsevat Kuusilinnan, Västringin, Niemelän, Linnan ja Voudin pihapiirit. Näillä tiloilla on edustavia pohjalaistyyppisiä kaksikerroksisia talonpoikaisia pääärakennuksia, joiden rakentamiseen osallistuivat kiertelevät pohjalaiset kirvesmiehet 1860-luvun nälkävuosina. Rakennuksia on korjattu ja uudistettu historialliset ominaispiirteet pääosin säilyttäen. Pihapiireissä on myös 1700-luvun aittoja ja tallirakennuksia sekä rannoilla nuottakoppeleita.

Mikkola

Mikkola on perustettu 1720-luvulla torpaksi. Mikkolaa on asuttanut alusta saakka Toikkasten suku. Pihapiirissä sijaitsevan vanhan talon hirsistä 1900-luvun alussa tehty asuinrakennus, kaksikerroksinen aitta 1800-luvun lopusta, hirsinen liiteri, vanha jyvääitta, suuri riihi ja vuonna 1979 valmistunut ateljeerakennus. Paikka on taitelija Frans Toikkasen kotiympäristö ja se on säilyttänyt pitkälti alkuperäisen luonteensa.

Pajuniemi

Pajuniemen rakennus sijaitsee samannimisessä niemessä uudemman rakennuskannan ympäröimänä järven rannassa. Pajuniemi valmistui alkuaan Kymi-yhtiön uittopäällikkö Liliukselle 1880-1890-luvulla. Rakennus on aumakattoinen ja kertaustyylinen asuinrakennus, jossa on karoliininen pohjakaava. Hirsitalossa on veistettyjen pylväiden kannattelema kuisti ja T-malliset ikkunat. Rakennusta on kunnostettu sisätiloiltaan ja ulkoasultaan rakennusperintöarvot säilyttäen ja vaalien rakennuksen historiallista henkeä. Pihapiirissä on lisäksi katoksellinen saunarakennus.

Puromäki

Puromäen tila tuli taitelija Hannes Autereen omistukseen vuonna 1919. Autere rakennutti tontille pohjaltaan L-kirjaimen muotoisen asuinrakennuksen, jota laajennettiin ja korotettiin 1920-luvulla kaksikerroksiseksi rakennukseksi. 1920-luvulla tontille rakennettiin lautarakenteinen navetta, pieni aitta, hirsinen sauna ja säterikattoinen ateljeerakennus. Vuonna 1941 pihapiiriin valmistui rapattu, tiilirakenteinen ja satulakattoinen rakennus, jonka sisäseinien rakenteessa on käytetty koemielessä savea ja olkea. Pihassa on lisäksi luonnonkivistä muurattu lieriömäinen käymälä. Puromäen tilan rakennusperintöä on kunnostettu rakennusperintöarvoja vaalien.

Pylkönmäen Lauttamäki

Lauttamäen neliömäisessä pihapiirissä on 1880-luvulla valmistunut päärakennus, vuonna 1890 rakennettu asuintalo, 1900-luvun alun hirsinavetta, kolme 1800-luvun hirsiaittaa, kaksi saunaa, vanha paja, lato, riihi ja maakellari. Asuinkäytössä ja maatilamatkailukäytössä olevalla tilalla on kunnostettu vanhaa rakennusperintöä perinteisellä hirsirakennustekniikalla mutta myös uudistaen. Pihapiiristä on tuhoutunut tulipalossa 1880-luvun kookas autotalliksi muutettu aittarakennus päärakennusta vastapäätä. Pihapiirin asuinrakennukset ovat näyttäviä pohjalaistyyllisiä hirsirakennuksia hienoine puuse-

päntynön yksityiskohtineen. Rakennushistoriallisesti arvokas pihapiiri edustaa vaurasta talonpoikaistilaa, joka sijaitsee näyttävällä mäkiäsuutusta hyvin kuvaavalla paikalla kyläkuvassa.

Pylkönmäen kirkko ja pappila

Pylkönmäen kirkko valmistui vuonna 1860. Sen suunnitteli kirkonrakentaja Jaakko Kuorikoski. Länsitornillinen pitkäkirkko on poikkeus kirkonrakentajan laajassa ristikirkkotuotannossa. Arkkitehti Alvar Aallon suunnittelema kirkon kunnostus toteutettiin vuosina 1926-1927. Tuolloin kirkon terävähuipusta tornia lyhennettiin, ulkoseinät vuorattiin pystylaudoituksella ja korkeat ikkunat muutettiin kaksiosaisiksi. Kirkkoa korjattiin uudelleen vuosina 1967-1968 arkkitehti Erkki Kantosen ja Niilo Hartikaisen suunnitelmin.

Pappila valmistui vuonna 1907 rakennusmestari J.H. Vidgreniltä tilattujen piirustusten mukaisesti. Talon rakensi keuruulainen Samuli Winstén. Nikkarivaikutteita sisältävä kertaustyylinen pappila sijaitsee seurakuntatalon vuodelta 1971 ja vanhan kirkon vieressä. Pappila on suurehko hirsirakennus. Siinä on mm. rombilasinen kuisti, päätykoristeet ja koristeelliset ikkunakehykset. Piharakennukset on purettu uuden seurakuntatalon valmistuttua. Pappilan puutarha ympäröi rakennusta ja pihaan johtaa vanha koivukuja. Rakennushistoriallisesti arvokkaalla pappilalla on historiallista merkitystä kirkonkylän merkittävänä keskuspaikkana. Rakennus on tärkeä maisemallinen osa kirkonkylän raittia.

Pylkönmäen Mulikka-Laatukka tienvarsi

Mulikka-Laatukka –tienvarren arvokas alue alkaa pienen Karajoen rannoilla. Karajoen rannalle on rakennettu mylly vuonna 1935. Sen kaksi turbiinia tuottivat myös sähköä kyläkunnalle vuosina 1939-1960, jolloin seutu liitettiin Keski-Suomen Valo Oy:n sähköverkkoon. Myllyn yhteydessä toimi myös pieni metallisorvi ja raamisaha. Vuodesta 1950 verstaaksi muutetussa osassa oli pieni maatalouskorjaamo. Jauhatus loppui myllyssä vuonna 1960. Nykyinen mylly toimii lähinnä varastona. Karajoen myllyn pihapiirissä on Lonttola-niminen tila, jonka päärakennuksen peruskorjaussuunnitelmat vuodelta 1939 ovat rakennusmestari Jalmari Kurosen käsialaa. Pihapiirissä on myös aitta- ja varastorakennuksia.

Paikallistien varressa on lisäksi kuuden pientilan muodostama tiivis alue. Rakennukset ovat 1900-luvun alun ja 1920-luvun välisenä aikana rakennettuja. Ne ovat paikallisille pieneläjille tarkoitettuja asuntoja ja talousrakennuksia. Rukoushuone sijoittuu mökkikylän välittömään läheisyyteen. Hokkalan pohjalaistyyppinen päärakennus pihapiireineen sijaitsee kohdealueen pohjoisosassa. Tilalla on ollut aikanaan suuri vaikutus kylässä ja se tulee edelleen esiin vanhan rakennuskannan näyttävyudessa ja sijainnissa. Tienvarsikonaisuuden lähistöllä sijaitsee Kouheroisensalmen silta Pylkönmäeltä Karstulaan vievän tien varrella. Kaksikaarinen ja lähes 40 m pitkä silta on rakennettu lohkotuista luonnonkivistä vuonna 1911.

Päiväkummun päiväkotito ja kansalaisopisto

Saarijärven kirkonkylän kansakoulu perustettiin vuonna 1868 ja oma koulurakennus saatiin 1870-1880-luvulla. Koulun suunnittelijana toimi Maanviljelyskoulun johtaja O.W. Wadenstjerna. Rakennus on kookas, aumakattoinen ja kertaustyylinen hirsirakennus, joka on vuorattu laudoituksella vyöhykkeittäin. Vastapäätä rakennusta sijaitsee päiväkotina toiminut entinen opettajien asuinrakennus ja alakoulu vuodelta 1929. Tyyliiltään klassisen rakennuksen on suunnitellut rakennusmestari Jalmari Kuronen. Aitta purettiin vuonna 1989 ja siirrettiin Sampolan pihaan Lannevedelle. Pihapiiriin on ra-

kennettu sen jälkeen piharakennus erilaisine toimintatiloineen kansalaisopistona toimivan vanhan koulun läheisyyteen.

Rahkolan kylän raitti

Rahkola on arvokasta maisema-aluetta, joka on rehevää vesistöjen rikastamaa maaseutumaisemaa talouskeskuksineen. Viljellyt rannat ja jokivarret antavat alueelle vehmaan leiman. Kylätien varteen asettuu tiiviimpi asutusrypäs, jossa sijaitsevat mm. Kivenpellon, Konttikallion ja Likopellon tilat. Kivenpellon pihapiirissä ovat jugendtyylinen pääarakennus, kaksikerroksinen aittarakennus 1800-luvulta, pikkuaitta 1800-luvulta, navetta 1950-luvulta ja varastorakennus.

Vuonna 1936 valmistuneen Konttikallion talon on suunnitellut rakennusmestari Jalmari Kuronen. Rakennus edustaa klassismia. Pihassa sijaitsee lisäksi 1930-luvun kaksikerroksinen piharakennus. Vastapäätä Konttikalliota on maatila, jonka rakennuskantaan kuuluu muun muassa 1800- ja 1900-luvun vaihteen pääarakennus, lohkokivinavetta, pariaitta ja 1940-luvun aittarakennus.

Riekonkoski-Taipaleenlahti

Riekonkoski ja Taipaleenlahti ovat Mahlujärven ja Saarijärven välistä vesistöä, jossa Mahlunjärvi supistuu kahdeksi peräkkäiseksi koskeksi, Riekonkoskeksi ja Taipaleenkoskeksi. Mahlunniemestä Riekonlahteen ulottuu lähes yhtenäinen rantapeltokaistale, jossa maantilarakentaminen asettuu tasapainoisesti maisemaan. Riekon talon pihapiirissä on kaksikerroksinen ja aumakattoinen – mahdollisesti pohjalaisten kirvesmiesten rakentama – asuinrakennus 1840-luvulta, riviaitta 1800-luvun lopulta sivullaan luhtiaitta ja hirsinen navetta 1800-luvulta. Taipaleen tilan pihapiirissä on komea pohjalaisytylinen pääarakennus vuodelta 1842, navetta 1920-luvulta ja kookas riihi. Taipaleen lähellä sijaitsee Siltalan eli Uus-Taipaleen pientila, jonka pihapiirissä on 1890-luvulla valmistunut jugendtyylinen pääarakennus, saman ikäinen navetta-, talli- ja liiterirakennus ja pikkuaitta.

Riippilehto

Riippilehto sijaitsee Pyhä-Häkin kansallispuiston kupeessa etäällä tiiviistä asutuksesta. Riippilehdon torpan rakennuskanta on 1800-luvun lopusta. Hirsirakennusten muodostama pihapiiri on poikkeuksellinen ehjä ja hyvin säilynyt kokonaisuus. Nykyiset rakennukset ovat olleet olemassa jo vuonna 1905, kun Kalmarinkylältä muutti torppari asumaan tilaa valtionmaalle perustetun torpan vuokraajana. Torppa itsenäistyi 1920-1930-luvulla. Neliömäisessä pihapiirissä on tuvan ja kahden kamarin asuinrakennus, sulkanurkkainen yksikerroksinen aitta, talli, navetta ja lato. Hieman kauempana on riihi ja savusauna.

Saarijärven museo

Saarijärven keskustassa Heräjärven etelärannalla sijaitseva Saarijärven museo on vuonna 1986 rakennettu aluetaide- ja kulttuurihistoriallinen museorakennus, joka on Jyväskylän Alvar Aalto-museon ja Keski-Suomen museon museorakennusten lisäksi ainoa Keski-Suomeen museoksi valmistunut rakennus. Museo on rakennettu Toivi Järvisen vuoden 1982 testamenttilahjoituksen jälkeen Peltoniemen Saarijärven Mannilan taidesäätiön rakennuttamana. Säätiön tehtävänä on Saarijärven ja lähi-alueiden taiteilijoiden taiteen ja alueen kulttuurin vaaliminen sekä yleisen mielenkiinnon vireillä pitäminen sitä kohtaan. Museotoiminta aloitettiin kerättyjen taideteosten avulla. Säätiö kerää ja tallettaa myös Saarijärven kuvataiteilijoiden teoksia.

Museon pihapiirissä on varsinaisen näyttely- ja työtilarakennuksen kanssa museokäyttöön kunnostettu 1800-luvun asuinpiha sekä 1960-luvun tiilinen asuinrakennus. Museorakennuksen koillispuolella rannassa on vanha sauna ja yksinäisäitä. Museo on rakennettu arkkitehtitoimisto Niemioja & Uusitalo tekemien piirustusten mukaan ja se valmistui vuonna 1989 Peltoniemeen. 1980-luvun jälkipuoliskon julkista rakentamista edustavassa rakennuksessa on 1980-luvulle ominaisia postmodernismin vaikutteita. Rakennustaiteellisen ja maisemallisen arvon lisäksi Saarijärven museolla on erityistä keski-suomalaista kulttuurihistoriallista arvoa kotiseutumuseosta ammatillisesti hoidetuksi museoksi nousseena pohjoisen Keski-Suomen kulttuuriperintövaikuttajana ja veturimuseona.

Saarijärven ortodoksinen rukoushuone eli tsasouna

Paavontien lähiympäristöön, kauniin mäntykankaisten mäen päälle sijoittuu Saarijärven ortodoksinen rukoushuone, tsasouna. Se sijaitsee Paavontien toisessa päässä kirkkoon nähden. Tsasounan ympäristössä ei ole muita rakennuksia, mutta sen pihassa on ulkoilmatilaisuuksia varten tehdyt istumapaikat. Saarijärven tsasouna on pyhitetty Konevitsan luostarin perustajan Arseni Konevitsalaisen muistolle, se vihittiin käyttöön vuonna 1989. Tsasouna on pyöröhirsinen pitkäkirkkotyyppinen rukoushuone. Lyhytnurkille salvottu länsitorni päättyy sipulikupoliin. Ikonit on maalannut Jyrki Pouta. Tsasounan kiinteistö on Jyväskylän ortodoksinen seurakunnan omistuksessa. Tsasouna kuuluu visuaalisesti Saarijärven museon ja veistospuiston maisemakokonaisuuteen. Tsasounalla on uskontohistoriallista merkitystä ortodoksiuskonnon kokoontumisrakennuksena ja keskuksena. Se on paikallisesti rakennushistoriallisesti huomionarvoinen esimerkki ortodoksien kirkollisesta rakentamisesta, joka lisääntyi erityisesti 1980-luvulla pohjoisessa Keski-Suomessa. Näitä pyöröhirsisiä tsasounia nousi Saarijärven lisäksi Karstulaan, Viitasaarelle ja Äänekoskelle. Saarijärven tsasouna on arkkitehtonisesti ja rakennushistoriallisesti arvokkain esimerkki tästä suomalaiseen kirkkorakentamiseen ja uskontoelämään vaikuttaneesta perinteestä 1900-luvun jälkipuolella. Keski-Suomen pohjoisiin kuntiin siirtyi toisen maailmansodan tapahtumien myötä runsaasti rajantakaisista oloista karjalaisia ja siirtolaisia, joiden uskonnollisiin oloihin rukoushuoneiden rakentamisella oli suuri merkitys. Samalla ne edustavat moniarvoisen suomalaisen yhteiskunnan kulttuurista kehitystä.

Saarijärven rautatieaseman kulttuuriympäristö

1970-luvun loppuun rakennetun Suomen rautatieyhteyksien rataosuus Suolahdesta Äänekosken kautta Saarijärvelle ja sieltä edelleen Haapajärvelle valmistui 1960-luvun aikana rannikolla kiertävän Pohjanmaanradan kilpailijaksi. Äänekoskelta Saarijärvelle ja myös Muurasjärvelle oli yhteys käytössä vuonna 1956. Rata Äänekoskelta Saarijärven ja Kannonkosken kautta Viitasaarelle ja sieltä Pihtiputaan kautta Haapajärvelle tuli käyttöön vuonna 1960. Henkilöliikenne tällä sisämaan radalla päättyi pääosin vuonna 1978, jonka jälkeen rataa käytettiin tavarakuljetuksiin. Rataosuuden on todettu olleen 2000-luvulla tärkeä turve- ja puutavarakuljetuksissa sekä mahdollisissa poikkeustilanteissa. Äänekoski-Haapajärven rataosuudella ei ole vuoden 1998 suojelusopimuksen mukaisia valtakunnallisesti arvokkaita suojeltuja rautatieasemaympäristöjä. Rataosuuden asemamiljööt ovat valtaosin siirtyneet yksityiseen asutuskäyttöön tai junakuljetusten varikkoalueiksi. Saarijärven asema-alueelle on tehty asemakaava joka mahdollistaa alueelle asuntorakentamista osana keskustan kehittämistä.

Henkilöliikenteestä 1900-luvulla hävinneistä rautatiemiljöistä esimerkkinä maakunnallisesti arvokkaaksi valitun Saarijärven aseman rakennukset ovat rautatieylihallituksen yliarkkitehti J.V. Ungernin ohjaama suunnittelu 1940-1950-luvulla. Saarijärven rautatieasema liittyy Suomen toisen maailmansodan aikaiseen suunnittelukulttuuriin ja myös sotien aiheuttamaan 1940-1950-lukujen raken-

nustarvikepulaan, mikä heijastui myös Saarijärven rautatierakennuksiin. Rautatieasema-alueella on historiallisesti arvoa 1900-luvun juuri sotien jälkeisen rautatiearkkitehtuurin alueena, jossa nähtävissä on tyyppiirustuksien jälki sekä yliarkkitehti J.V. Ungernin ohjaama rakennuttamistoiminta. Yksi parakkimaisista rakennuksista kuvastaa radanrakentajien kaikkialla nopeasti häviävää tilapäismajoittumisen historiaa. Pihapiirissä on majoitusrakennuksen lisäksi talousrakennuksia. Asema-alueen rakennukset kuvaavat paikallista jo hävinnyttä liikennehistoriaa ja rautatieläisten asumiskulttuuria aikana jolloin maantieliikenne nousi yhtä merkittäväksi liikennemuodoksi kaikkialla Suomessa. Alue sijoittuu maisemallisesti hyvin valtatie 13 kanssa samaa linjaa kulkevana liikenneväylänä Saarijärven keskusta-alueella.

Saarijärven reservikomppanian kasarmialue, entinen Kolkanlahden metsäoppilaitos

Saarijärven metsäoppilaitos perustettiin Kolkanlahteen vuonna 1949 entisen Saarijärven reservikomppanian tiloihin. Saarijärven tarkk'ampujapataljoonan kasarmirakennukset rakennettiin Yleisten rakennusten ylihallituksen suunnittelemana vuosina 1882-1883. Alueelle valmistui mm. miehistörakennus, upseeri- ja aliupseerirakennukset, ulkohuonerakennus, varastoja, saunarakennus ja sairastupa. Komppania toimi Kolkanlahdessa vuosina 1883-1899. 1940- ja 1950-luvulla vanhat rakennukset korjattiin ja uusia koulurakennuksia rakennettiin metsäoppilaitokselle arkkitehti Saionmaan suunnitelmien mukaisesti. 1980-luvulla alueelle rakennettiin lisää uusia koulu-, asuin- ja varastorakennuksia. Pihapiirissä on myös museona käytetty pieni hirsirakennus. Alue on rakennuskannaltaan kerroksellinen sota- ja sivistyshistoriallinen miljöö, jolla on myös yhtenäisen rakennusperintönsä ansiosta maisemallisia ja rakennushistoriallisia erityisarvoja. Ammatillisen koulutuksen muutokset ovat vaikuttaneet entisen metsäoppilaitoksen rakennettuun kulttuuriympäristöön.

Sampola

Seurantalo on keskeisellä paikalla maantien varressa Lanneveden kylän keskustassa. Lanneveden Sampo-nuorisoseura on perustettu vuonna 1900. Maanviljelysseuran rakennusmestari K.A. Korja suunnitteli seuralle oman seurantalonsa, joka valmistui vuonna 1920. Rakennusta laajennettiin 1930-1950-luvuilla ja rakennus uudistettiin täydellisesti. Uuteen alakertaan sijoitettiin mm. keittiö ja ravintola. 1980-luvun alussa taloon lisättiin toinen pääty, tehtiin uusi näyttämö ja alakertaan sauna. Nuorisoseura on toiminut todella aktiivisesti seuransa historian ajan talollaan, mm. näytelmäseuraan ja opintopiireihin sekä urheilutoimintaan ohjaten ja aktivoiden kyläläisiä muihinkin kulttuuriharrastuksiin talolla. Toiminta Sampolassa on ollut hyvin vilkasta vaikuttaen koko kylän elämään. Sampolan lisäksi pihapiirissä sijaitsee keskustan Päiväkummun kansakoulun pihasta siirretty näyttävä puotiaita sekä laaja pysäköinti- ja tapahtumakenttä. Sampola on merkitty säilytettäväksi viiden kylän osayleiskaavassa.

Sivula

Saarijärven keskustassa sijaitseva Sivulan tila Heräjärven rannassa on maisemallisesti, historiallisesti ja rakennushistoriallisesti merkittävä maatilakokonaisuus. Yhtenäiseen pihapiiriin kuuluu monipuolisesti erilaisia rakennuksia pääasiassa 1910- ja 1920-luvulta. Pihapiiri on jäänyt osaksi keskustan kerrostalorakentamisen ympäröimäksi. Kaksi mansardikattoista poikkipäätä käsittävä kookas päärakennus on saanut nykyasunsa 1910- ja 1920-luvulla. Toinen, myös mansardikattoinen, 1970-luvulla voimakkaasti peruskorjattu asuinrakennus on vuodelta 1916. Muita pihapiirin rakennuksia ovat hirsinen navetta vuodelta 1916, näyttävä kaksikerroksinen aitta ja sauna 1920-luvulta, liiteri ja kolmas

asuinrakennus. Rakennuksista osa on edelleen asuinkäytössä. Lähiympäristö on muuttunut kerrostalovaltaiseksi uudisrakentamisen takia.

Tarvaalan oppilaitosalue, entinen Tarvaalan maatalousoppilaitos, Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopisto

Saarijärven Tarvaalan oppilaitosalue on Tarvaalan maatalousoppilaitoksena vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Tarvaalan maatalousoppilaitoksen edeltäjä Tarvaalan maanviljelyskoulu on perustettu vuonna 1856 Tarvaalan sotilasvirkatalon eli Hämeen jalkaväkirykmentin luutnantin virkatalon maille. Vuosina 1860-1867 Tarvaalaan rakennettiin 12 erillistä rakennusta Vaasan lääninarkkitehti Carl Axel Setterbergin suunnitelmien pohjalta. Johtajan asuinrakennuksena ja Sinisenä talona tunnettu opisto- ja kokoontumistila sekä museohuonerakennus on vuodelta 1863. Lehtisahaleikkauksin koristellun nikkarityylisen ja uusgoottilaisen rakennuksen avokuisti avautuu järvelle. Rakennus oli koulun johtajan eli rehtorin perheen asuntona 1930-luvulle asti, jolloin rakennusta korjattiin. 1930-luvulta 1960-luvulle siinä toimi toisessa päässä Tarvaalan posti. 1980-luvun korjauksessa on myös tehty uudistuksia. Alkuperäinen asu on kuitenkin säilynyt rakennuksessa hyvin. Tarvaalan maatalouskoulu oli lakkautettu vuonna 1909 ja tiloissa toimi Keski-Suomen Kansanopisto vuoteen 1912. Karjanhoitokoulu aloitti vuonna 1915 ja uudistettu maanviljelyskoulu vuonna 1918. 1920-luvulla koulualueelle rakennettiin paljon uusia rakennuksia, joista on jäljellä vanha klassistinen koulurakennus vuodelta 1926. Luokkatiloja ja opettajan asunnon sisältävää rakennusta on korjattu vuonna 1956. Hirsinen pyramidikattoinen viljamakasiini on 1860-luvulta. Klassistinen sementtitiilinen, rapattu opistorakennus vuodelta 1932 on poikien entinen asuntola. Valtioneuvoston päätöksessä (nro 14/561/92) Keski-Suomen läänin valtion suojeltavista rakennuksista on suojeltu asetuksella oppilaitoksen perustamisvaiheesta peräisin oleva johtajan asuinrakennus ja aitta sekä vuoden 1928 oppilasasuntola. Vanhan kouluympäristön sulkee 1960-luvun hallinto- ja opistorakennus. Saarijärventien toiselle puolelle sijoittuu maatalousoppilaitoksen konehalli- ja varastorakennusten alue, jota lisärakennetaan ponnekkaasti uuden asemakaavan myötä, kun alueelle sijoittuu Tarvaalan Biokampuksen toimitiloja tuoreen asemakaavan mukaisesti. Tarvaalan oppilaitosalue on osa Tarvaalan kylän arvokasta maisema-aluetta.

TOIVAKKA

Kohteita yhteensä 7 kpl, joista yksi on modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohde. Kolme on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukaisia kohteita, jotka tässä arvioinnissa on määritelty maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Kohdetekstejä keskusta-alueella on tarkistettu modernin rakennusperinnön inventointihankkeen 2012-2016 tulosten perusteella. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja Kohdekuvaukset

Hautajärven entinen vanhainkoti

Entinen vanhainkodin alue sijaitsee mäntyä kasvavalla mäellä omana kokonaisuutenaan. Klassiseen asuun rakennettu päärakennus valmistui vuonna 1931. Kaksikerroksinen rapattu tiilitalo on jäsenelty ulkopinnoiltaan hienostuneesti. Lähellä oleva matalampi klassinen rakennus on vuodelta 1939. Vanhainkotitoiminnan jälkeen tiloissa toimi 2000-luvulla yksityinen perhehoitokoti Villa Artes Oy ja sen jälkeen yksityistä matkailu- ja majoitustoimintaa. Päärakennusta on kunnostettu ulkoasultaan rakennusperintöarvot säilyttäen.

Heiskan ja Niemelän talojen kulttuuriympäristö

Heiskan ja Niemelän talojen kulttuuriympäristö on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Peiponsalmen rannalla sijaitsevat Heiskan ja Niemelän talojen pihapiirit muodostavat perinteisen maatilakokonaisuuden 1800-luvulta. Niemelän päärakennus, asuinrakennus ja navetta ovat 1800-luvulta ja Heiskan tila on ollut taitelijan Jonas Heiskan kotitalo, jonka vanhaan päärakennukseen Jonas Heiska on tehnyt huoneiden seinille maalauksia rakennusta sisustettaessa. Heiskan pihapiiriä on myöhemmin täydennetty uudisrakentamisella ja myös rantaan on rakennettu vanhoista hirsistä uusvanha asuinrakennus. Molempien pihapiirien ympärille levittäytyvät metsiin rajoittuvat pellot.

Hirsiaho

Hirsiahon tila on maisemallisesti viehättävällä Kierikan- ja Maunosjärven välisellä kannaksella. Pihapiiri sijoittuu Toivakasta Ruuhimäkeen vievän maantien varteen. Pihapiirissä on hieman kertaustyylinen asuinrakennus vuodelta 1904, riviaitta joka solassa on veistetyt pilarit, vinkkelipohjainen hirsinavetta, hirsinen pahnatalli, vanha sauna, riihi, vaja ja viljankuivuri.

Silanderin torppa

Silanderin torppamiljöö Toivakan kirkonkylän keskustan liepeillä edustaa historiallisesti merkittävää ja alkuperäisessä muodossaan säilynyttä torppa-asutusta perinnemaisemineen. Toivakan kunnan omistuksessa olevaa perinnetilaa on kunnostettu hankerahoituksella vain ylläpitokorjauksin ja torpan miljöössä on järjestetty erilaisia kulttuuritapahtumia. Torppamiljöö on osa Toivakan Pitäjätseuran

kirkonkylälle tekemää luonto- ja kulttuuripolkua. Silanderin torpan pieni perinteinen pihapiiri jakautuu mies- ja karjapihaan, jota ympäröi laidunmaa. Miespihan puolella sijaitsevat vilja-aitta vuodelta 1777, vuorattu asuinrakennus ja aittarivi 1800-luvulta, maakellari ja uudempi sauna. Karjapihassa olevat hirsinavetta vuodelta 1935, hevostalli, savusauna ja liiteri ovat jääneet vaille hoitoa. Hieman kauempana on toinen liiteri ja riihi. Silanderin torpan läheisyyteen on kaavoitettu uutta omakotitalo-asutusta ja torppapihiirin omistusta ja käyttöä pohditaan edelleen.

Toivakan kirkonkylä

Toivakan kirkko on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt - luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö. Toivakan kirkkoympäristöön lukeutuvat kirkko, tapuli, hautausmaan alue ja rakennukset, muistomerkit suunnittelualueineen, seurakuntatalo sekä kokoontumistalo Myrskäri. Salomonintien päätenäkymänä on uusgoottilainen yliarkkitehti Ludvig Isak Lindqvistin suunnittelema **Toivakan kirkko**, joka on valmistunut vuonna 1882. Tornilliseksi pitkäkirkoksi valmistunut kirkko on julkisivuiltaan voimakkaasti ulkoasultaan koristeltu. Kirkon peruskorjauksen 1920-luvulla suunnitteli arkkitehti Alvar Aalto, mutta hänen kädenjälkenään kirkosta löytyy enää alttariseinällä oleva ruusuikkuna. 1970-luvun alussa kirkon paljon puhetta aiheuttaneet kattomaalaukset teki taiteilija Pellervo Lukumies. Muuten kirkon sisätilan ja ulkoasun väriytyks on peräisin arkkitehti Sakari Holman suunnitteleman 1990-luvun peruskorjauksesta. **Kellotapuli** rakennettiin samaan aikaan hautausmaan kanssa vuonna 1872, joten se oli alueen ensimmäinen rakennus. Kolmeen kerrokseen nivelletty, luonnonkiviperustuksella oleva ja lautakattoinen kellotapuli on läpikuljettava. Kellotapuli toimi aikoinaan hautausmaata ympäröineen hirsiaidan parihuoneena ja porttina hautausmaalle. Tapulia käytettiin myös ruumishuoneena aina 1950-luvulle saakka. **Ruumishuone** valmistui hautausmaan länsiosaan arkkitehti Erkki Kantosen suunnittelemana vuonna 1964. Hautausmaalla ja sen läheisyydessä sijaitsee useita **muistomerkkejä**. Toivakan **seurakuntatalo** valmistui vuonna 1976 rakennusarkkitehti Pentti MurtoSaaren suunnittelemana. Seurakuntataloa kuitenkin peruskorjattiin ja laajennettiin vuonna 1999 arkkitehti Markku Mykkäsen suunnitelmin, jolloin alkuperäinen ulkoasu uudistui. Kirkon lähellä vierekkäin sijaitsevat seurakuntatalo ja myös arkkitehti Markku Mykkäsen suunnittelema kokoontumistila Myrskäri muistuttavat ulkoasultaan toisiaan.

Toivakan kirkonkylän läpi menevän tien varteen – kauemmaksi varsinaisesta vuosina 1879-1882 rakentuneesta kirkosta ja kirkkotarhasta – on syntynyt vähitellen 1800- ja 1900-luvun vaihteen tienoilla tiheämpi asuin- ja liikerakennusten muodostama keskusta. Vanhimmat asuin- ja liikerakennukset ovat jääneet 1900-luvun jälkipuolella rakentuneen liikekeskustan varjoon. Kirkonkylän vanhaa keskustaa edustavat mm. Vanhasillan pappila vuodelta 1901 ja sen yhteyteen rakennettu kotiseutumuseoalue, Toivakan koulukeskuksen vanhin koulutalo, kulttuurikäytössä oleva alakoulu vuodelta 1937, Pessilän talon 1700-luvun lopun ja 1800-luvun maatilan pihapiiri ja Läsän talo vuoden 1867 pääraunneineen.

Rakennusarkkitehti Mikko Lintulan suunnittelema Toivakan kirjasto sijaitsee **kirkonkylän kunnallisten rakennusten alueella Iltaruskontien varressa**. Yhdessä muiden Iltaruskontien varteen sijoittuvien kunnallisten rakennusten kanssa se muodostaa maisemallisesti merkittävän kokonaisuuden tien varteen. Hyvin alkuperäisessä asussaan säilyneessä Mikko Lintulan suunnittelemassa kirjastossa näkyy auditoriotilan seinillä toivakkalaisen taiteilijan Pellervo Lukuniemen töitä. Muita kunnallisia rakennuksia urheilualueiden ympärillä ovat sosiaalihuollon rakennukset, koulukeskus sekä kunnanvirasto ja paloasema.

Kirkonkylän julkista ja yksityistä **1900-luvun jälkipuolen palvelurakentamista** kuvaavat mm. Terveystalo, Kunnantalo, Iltaruskontien varren yhtenäinen julkisten rakennusten kokonaisuus, Riihirivi, vanha Säästöpankki, Osuuspankki ja huoltamo Union. Myös vanha ja uusi pappila muodostavat pappilarakentamisen muuttumisesta kertovan rakennusparin.

Toivakantien kookkaiden mäntyjen suojaamalla raitilla näkyy liikerakentamisen rakennustekninen ja taajamakuullinen kehitys hirsirakenteisista asuin- ja liikerakennuksista betonielementtirakenteisiksi ja liikerakennusten muutos market-tyyppisiksi mataliksi myymälähalleiksi. Myös pankkipalveluiden muutos rakennetussa ympäristössä näkyy Toivakan keskustassa hyvin. Asuinrakentamisen esimerkkejä on vanhoista talonpoikaisista maatilojen pihapiireistä aina sotien jälkeiseen yhtenäiseen ja toisaalta yksilöllisyyttä korostavaan asuntotuotantoon. Toivakan keskustan rakennukset kertovat hyvin myös aikakausiensa suunnitteluihanteista ja aluerakentamisen sekä liikenteen muutoksista kylämäisyydestä yhä kaupunkimaisempaan suuntaan.

Uusikartano

Uusikartanon pihapiiri on peräisin 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Uusikartano sijaitsee maisemallisesti kauniilla paikalla Ilmojärven rannassa. Pihapiiriin kuuluu kymmenkunta erilaista rakennusta, joista tärkeimpiä ovat kartanomainen ja kertaustyylinen päärakennus 1870-luvulta. Vanhimmat rakennukset on pystytetty 1800-luvulla; uusinta rakennuskantaa edustaa 1930-luvun leikkimökki.

Viisarinmäen ja Rutalahden laakson kulttuuriympäristö

Viisarinmäen ja Rutalahden tie- ja kulttuurimaisema on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö nimellä Viisarinmäen ja Rutalahden laakson kulttuuriympäristö. Viisarinmäki-Rutalahti maantien ympäristöä leimaavat pitkänomaisen laakson rinnepellot ja nauhamainen asutus. Vihijärven kylän rakennusperintö on historiallisesti kerroksellista – eri-ikäisiä asuin- ja talousrakennuksia on rinta rinnan. Vanhempaa rakennusperintöä 1800-luvun lopulta on Johanalan eli Vihijärven tilalla. Laaksomaisemaan on suunniteltu moottoritienjausta, joka vaikuttaa maisemakokonaisuuden arvoihin.

UURAINEN

Kohteita yhteensä 9 kpl, joista yksi on modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohde. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja kohdekuvaukset

Höytiän koulut

Höytiän kylän jugendvaikutteinen hirsikoulu on rakennettu vuonna 1912. Vanhan koulun pariin rakennettiin uusklassinen Alakoulu vuonna 1937 rakennusmestari Jalmari Kurosen suunnitelmin. Talousrakennus ja sauna purettiin koulun pihapiiristä 1960-luvun alkupuolella. Nykyisin piha-alueita reunustaa vuonna 1965 tehty talousrakennus.

Juhola

Juholan tila sijaitsee kylätien varressa Kangashäkin kylän keskustassa. Tiivis pihapiiri koostuu 1700- ja 1800-luvuilla rakennetusta – puisesta ja punaiseksi maalatusta - päärakennuksesta, vuonna 1932 valmistuneesta sikalasta ja aittarivistä, jonka aitat on yhdistetty 1800-luvun aitoista. Pihapiirissä on myös 1900-luvun alun liiteri ja sauna. Hieman sivummalla sijaitsee 1800-luvun lopun riihi. Pihapiiri muodostaa yhtenäisen 1800-luvun vaurasta maatilaa kuvaavan kokonaisuuden. Pihapiiri on maisemallisesti viehättävällä paikalla, koska pihapiirin takana avautuu aukea viljelymaisema lähes Häkinjärveen asti.

Kangashäkin entinen koulu ja nykyinen leirikeskus

Kangashäkin koulu valmistui vuonna 1915 kouluhallituksen maalauskansakoulujen tyyppiirustusten mukaan. Rakennuksessa on ollut aikanaan kaksi luokkahuonetta, opettajan asunto ja vahtimestarin asunto. Rakennus on jugendtyylinen ja pohjaltaan vinkkeli hirsitalo. Siinä on taidokkaasti veistetyt katon harjakoristeet, puuleikkauksin koristellut listat ja kuistit sekä moniruutuiset ikkunat. Rakennus edustaa hyvin 1900-luvun alun rakennushistoriallisesti arvokasta kouluarkkitehtuuria. Nykyisin se toimii Jyväskylän ortodoksisen seurakunnan Pyhäkankaan leirikeskuksena. Rakennusta on kunnostettu rakennusperintöarvot huomioiden.

Kynnämöisen raittiusseuratalo

Raittiusyhdistys Toivon Kipinä III perustettiin Kynnämöisten kylässä vuonna 1917. Kynnämöisten seuratalo rakennettiin osaksi vanhan talon hirsistä talkoilla vuonna 1932. Edelleen kokoontumiskäytössä oleva rakennus on pohjaltaan vinkkeli, harjakattoinen ja hirsipintainen rakennus, jossa on yhdeksänruutuiset ikkunat. Rakennus edustaa tyyppillistä 1900-luvun alkupuolenseurantalorakentamista. Rakennus on suojeltu Kynnämöisten kylän osayleiskaavassa.

Marjoniemi

Uurainen perustettiin saarnahuonekunnaksi vuonna 1801. Marjoniemi on entinen kirkkoherran virkatalo vuodelta 1816. Se sijaitsee Akkojärven ja Sääkspään rannalla. Marjoniemen 24 metriä pitkä ja kertaustyylinen päärakennus on valmistunut vuonna 1888 vuonna 1817 rakennetun ja vuonna 1854 tulipalossa tuhoutuneen pappilan paikalle. Rakennusmestarina toimi Samuli Rantanen. Marjoniemen pihapiirin rakennukset sijaitsevat yhdeltä sivulta avoimessa neliöpihassa, jossa on päärakennus, vuonna 1897 tehty väentupa, kaksikerroksinen ja ristikkokaitteellinen aittarakennus. Päärakennus ja väentupa sekä aittarakennus on hankerahoilla peruskorjattu ja osittain entisöity 2000-luvulla majoitus- ja matkailukäyttöön. Aittarakennukseen kunnostettiin majoitushuoneita ja hiljentymishuone ja takaosaan valmistui myös laajennus. Aittarakennuksen päädyn viereen on lisäksi tehty samaan aikaan hakekuivuri-lämpölaitos. Alun perin tilaan kuului kaikkiaan 16 rakennusta. Marjoniemi toimi Jyväskylän kaupungin leirikeskuksena 1970-luvulta 1990-luvulle saakka ja sen jälkeen Uuraisten seurakunta osti kiinteistön. Pro Marjoniemi –seura ja seurakunta kunnostivat EU-hankerahoilla Marjoniemen matkailu- ja majoituskäyttöön. 2010-luvulla Marjoniemen kiinteistö on siirtynyt yksityisomistukseen ja rakennukset on kunnostettu uudelleen asuin- ja matkailukäyttöön. Marjoniemen pihapiiri on suojeltu rantaosayleiskaavalla.

Minkkilä

Minkkilä on lohkottu Paanalasta vuonna 1617 ja se on säilynyt siitä lähtien samalla suvulla. Pihapiiri sijaitsee korkeahkolla mäellä Iso-Kuukkajärven pohjoispäässä. Alun perin 1800-luvulla umpipihan muotoon rakentunut piha on nykyisin avoin ja avara. Pihapiirissä on monipuolinen joukko 1800-luvulta peräisin oleva rakennuskantaa, kuten paritupatyypinen asuinrakennus ja aitta vuodelta 1822, jyvääitta, paja, riihi ja lato. Uusi konehalli on valmistunut vuonna 1990 vanhan riihitien varteen. Paja sijaitsee kauempana muusta rakennuskannasta.

Pokela, Rantapokela, Mäkipelto ja Hallapelto

Tilat sijaitsevat itäsuomalaiseen tapaan mäenkumpareilla peltojen ympäröiminä. Tilat muodostavat viehättävän vanhan viljely- ja asutusmaiseman järven rannalla. Pokelan pihapiiri harmaapintaisine hirsirakennuksineen on hyvin säilynyt esimerkki harvinaistuneesta 1800-luvun maatilasta, jossa on 1700-luvun päärakennuksen lisäksi lähes kymmenen erilaista rakennusta. Kaivoaitta on rakennettu 1800-luvulla, muut talousrakennukset 1800- ja 1900-luvuilla. Vastaavia kokonaisuuksia on Keski-Suomessa säilynyt vähän. Rantapokelan tila on lohkoittu Pokelasta vuonna 1742. Rantapokelan pihapiiri on tiivis neliöpiha ja siihen kuuluvat 1880-luvun asuinrakennus ja useat 1900-luvun alkupuolella rakennetut talousrakennukset. mäkipellon uudistunut pihapiiri ja Hallapellon tila liittyvät kokonaisuuteen.

Riihimäki

Riihimäen tila on ollut samalla suvulla vuodesta 1725 lähtien. Kiemurtelevan tien päässä sijaitsevan yksinäistalon pihapiiriin kuuluu useita pieniä vuoraamattomia ja maalamattomia hirsisiä aittoja. Pihapiiriä ympäröivät kedot ja niittyjalstat, joista osaa on ylläpidetty ja hoidettu luonnon monimuotoisuudesta kertovina perinnebiotooppeina eli perinnemaisemina. Säilyneet aitat ovat 1800-luvun alkupuolella rakennettuja. Osa aitoista on hirsijalallisia ja toiset otsattomia yksinäisaittoja ilman jalkaa. Tilan päärakennus on vuodelta 1947. Tilan niittyjä on hoidettu myös työllistämistyönä hankerahoituksella.

Uuraisten työväentalon kulttuuriympäristö

Uuraisten työväentalon pihapiiri vanhan Saarijärventien eli nykyisen Hakkaraismäentien varressa n. 1 km:n päässä kirkonkylän keskustasta on 1910-luvun ja 1950-luvun kulttuuri- ja vapaa-ajan ympäristö, jossa kuvastuu monipuolinen työväenliikkeen mukainen yhdistys- ja kokoontumistoiminta. Jugendhenkinen työväentalo vuodelta 1917 on tontin edustavin rakennus ja se on Keski-Suomen vanhimpia säilyneitä työväentaloja. Talon ja tien välissä on hiekkapiha, joka on toiminut urheilukenttänä. Talon takana on vuonna 1956 valmistunut Kasino-niminen 8-kulmainen ja telttakattoinen tanssilava ja sen vieressä vuonna 1957 rakennettu ulkoravintola. Työväentalon takana on lautarakenteinen 1960-luvulla valmistunut ulkorakennus, jossa on mm. käymälät.

Uuraisten kirkonkylän työväenyhdistys on perustettu v. 1906. Vuonna 1865 rakennettu kauppias Erik Savolaisen kauppakartano ostettiin yhdistykselle v. 1909 ja v. 1916-1917 se siirrettiin nykyiselle paikalle. Talossa järjestettiin kokouksia sekä iltamia ja siinä toimi myös kahvila. Keväällä 1918 talon otti haltuunsa Uuraisten suojeluskunta, joka käytti rakennusta punavankien vankileirinä eli talossa pidettiin jonkin aikaa vangittuina edellisenä talvena kutsuntoihin saapumatta jääneitä pitäjäläisiä. Vuoden 1919 aikana talo siirtyi jälleen työväenyhdistyksen omaan käyttöön. Vuonna 1920 taloon tehtiin näyttämö ja kulissit rakensi ja maalasi taiteilija Oskari Raja-aho. Rakennukseen on vuosien varrella, erityisesti 1970- ja 1980-luvuilla tehty alkuperäistä asua muuttaneita peruskorjauksia, jotka ovat jossain määrin heikentäneet rakennuksen rakennustaiteellisia arvoja. Työväentalon tanssilava kuvastaa sotien jälkeistä, 1940- ja 1950-luvuilla voimakkaasti kasvanutta tanssilavakulttuuria, joka kuitenkin hiipui kaupungistuvan Suomen vapaa-ajan muutoksissa 1960- ja 1970-luvuilla. Vuonna 1956 valmistunut Kasino-tanssilava ja ulkoravintola on säilynyt melko hyvin alkuperäisessä asussaan. Tanssilava ja siihen liittyvä kahvilarakennus peruskorjattiin EU-rahoituksella vuosina 2003-2004.

VIITASAARI

Kohteita yhteensä 18 kpl, joista yksi on modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohdealue, johon on sisällytetty myös yksi vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt - luettelon mukainen alue. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakunta-kaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja Kohdekuvaukset

Joutsenjärvi

Joutsenjärven talon pihapiiri sijaitsee mäenharjanteella maantien varressa. Tila on ollut Hakkarilan perintötorppana ennen itsenäistymistään. Hieman hajallaan olevassa pihapiirissä sijaitsevat päärakennus 1800-luvulta, tyypillinen hirsinen navetta 1920-luvulta, aittarivi vuodelta 1925 ja riihi 1800-luvun lopulta. Vanha eloaitta on siirretty rantaan rantasaunaksi.

Jurvansalon työväentalo

Jurvansalon työväentalo sijaitsee maantien varressa näkyvällä paikalla. Jurvansalon työväenyhdistys perustettiin vuonna 1906. Työväentalon rakennustyöt käynnistyivät vuonna 1919 ja talo valmistui vuonna 1921. Rakennus on yksinkertainen satulakattoinen pystyvuorattu hirsirakennus, jossa on T-malliset ikkunat ja pieni umpikuisti. Rakennuksen taidokkaasti maalatut näytelmäkulissit kuvaavat hyvin aikakautensa kansanmaalarien kädenjälkeä ja salin näyttämön seuratoimijoiden näytelmäharjastusta. Rakennus edustaa tyypillistä vaatimatonta 1920-luvun seurantalorakentamista maaseudulla. Rakennusta on kunnostettu ulkoasultaan hankerahoitusta hyödyntäen.

Kautialan tila

Kautialan tila sijaitsee loivalla järveen laskevalla rinteellä Niinilahdessa. Läheisyydessä vanhanpaikan salmen ylittää sekä valtatie 4 että hätäaputöinä 1860-luvun nälkävuosina rakennettu kivisilta. Kautialan tila on perustettu 1600-luvulla. Pihapiirissä sijaitsee kartanomainen, kaksikerroksinen ja risti-harjainen päärakennus vuodelta 1929. Päärakennuksen on suunnitellut rakennusmestari Jalmari Kuronen ja sitä on hoidettu rakennusperintöarvot huomioiden. Pihapiirin muita rakennuksia ovat taitekattonen hirsinavetta, aitta 1800-luvulta, luhdillinen varastorakennus, hirsinen riihi, kaksi pientä työväen asuinrakennusta, vanha paja ja rannassa kunnostettu kaksiosainen nuottakota. Pihapiirissä on myös suurikokoinen säilörehutorni 2000-luvulta. Rakennukset pihapiireen sijoittuvat niemeen harjanteelle maisemallisesti arvokkaalle paikalle. Kokonaisuudella on merkittävä maisemallinen arvo järvi- ja valtatieympäristössä.

Kulhanniemi

Kulhanniemen pihapiiri sijoittuu Vuosjärven rannalle hienolle maisemapaikalle. Pihan perinteiset, pienikokoiset ja harmaapintaiset rakennukset muodostavat yhtenäisen ja hienon pihakokonaisuuden. Pihan ympärillä on niittyä, hakamaata ja metsälaidunta ja lähistölle on raivattu pieni peltoalue. Pihapiiriin sijoittuvat läpikuljettavan porstuan käsittävä asuinrakennus noin vuodelta 1860, hirsinen na-

vetta 1900-luvun alusta, talli 1800-luvun lopusta, kaksi pariaittaa 1800-luvun lopulta, syytinkimökki 1800- ja 1900-luvun vaihteesta ja riihi vuodelta 1841. Hieman sivummalla rannassa on sauna ja kota. Pihapiiri on säilynyt harvinaisen hyvin alkuperäisessä asussaan ja se on vanhakantainen 1800-luvun pienviljelijän pienimuotoinen kokonaisuus. Sivummalle pihapiiriin läheisyyteen on rakennettu uusi asuinrakennus.

Kutusalmi

Kutusalmi sijaitsee näyttävällä paikalla kylätien varressa. Kutusalmen tila muodostaa yhtenäisen ja tiiviin neliöpihan, jossa sijaitsevat päärakennus 1800-luvulta, pihapytinki 1900-luvun alusta, aittarivi 1900-luvun alusta ja talli 1800- ja 1900-luvun vaihteesta. Neliöpihan ulkopuolella ovat tuulimylly 1800-luvulta, kaksikerroksinen eloaitta 1800-luvulta, vanha riihi ja kolme pikkuaittaa 1700- ja 1800-luvulta.

Kärnän sähkölaitosmuseo ympäristöineen

Kärnänkoski sijaitsee Kolima-Keitele –koskireitin yläosassa. Kärnänkosken rannalla sijaitsee punatiilinen ja harjakattoinen voimalaitos vuodelta 1939. Voimalaitos tuotti sähköä kirkonkylälle, Kymönkoskelle ja Pasalaan vuoteen 1994 saakka. Toiminnan loputtua rakennukseen perustettiin sähkölaitosmuseo, joka esittelee voimalaitoksen toimintaa ja sähkön ja sähkötekniikan historiaa alkuperäisessä voimalaitosinteriöörissä. Lähistöllä sijaitsee muutamia uittoyhdistyksen rakennuksia sekä metsähallituksen työntekijöiden asuintaloja 1920-1930-luvuilta. Kärnänkosken sähkölaitosmuseon koskimaisema on myös maisemallisesti merkittävä kyläkuvassa.

Niemelä

Niemelän tila sijaitsee keskeisellä paikalla Taimoniemi-Keitele -maantien varrella. Niemelän tila on ollut yksi viitasaarelaisista vaikuttajajaloista. Laaja pihapiiri koostuu mm. mahtitalonpoikaisesta näyttävästä 1860-luvulla rakennetusta päärakennuksesta, 1800-luvun alkupuolella tehdystä työväen asuinrakennuksesta, 1800- ja 1900-luvun vaihteen aittarivistä, saman ikäisestä kolmoisaitasta, 1800-luvun lopun pariaitasta, 1900-luvun alun eloaitasta ja vuonna 1939 tehdystä sirkkelikatoksesta. Edustavaa hirsistä päärakennusta on koristettu mm. sahalaitaisella räystäslistalla ja viisikulmaisella kuistilla. Työväenasumuksessa on tupa, läpikäytävä porstua ja kaksi kamaria. Maantien toisella puolella olevaa kiviaitaa on siirretty keskemälle peltoa tienoikaisun takia. Pihapiirillä on merkittävää rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa kyläkunnallaan. Rakennuksia on kunnostettu rakennusperintöarvot säilyttäen.

Purala

Puralan talo on yksinäistalo ja se sijaitsee sivummalla muusta asutuksesta metsien keskellä. Pihapiirissä ovat 1900-luvun alussa valmistunut hirsipintainen päärakennus, 1910-luvun aittarivi, saman ikäinen eloaitta, vuonna 1925 valmistunut navetta ja sauna vuodelta 1913. Hieman sivummalla on riihi. Päärakennus on rakennushistoriallisesti arvokas, hyvin alkuperäisessä asussaan säilynyt hirsitalo. Rakennuksessa on kuusiruutuiset ikkunat ja harjakattoinen umpikuisti. Muut rakennukset ovat perinteisiä, pääasiassa hirsipintaisia 1900-luvun maatilarakennuksia.

Rantalan ranta, Ilmolahti

Luonnonkaunis veneranta sijaitsee Ilmolahden poukamassa lähellä Rantalan taloa. Ranta liittyy kalastukseen ja vesillä liikkumisen pitkäaikaiseen – mahdollisesti jopa eräaikaiseen – historiaan. Alue on

viehättävää vesistömaisemaa. Siihen kuuluu luonnon monimuotoinen ranta- ja järvalue, rantapuusto sekä hirrestä ja laudasta rakennetut vene- ja nuottakoppelit. Ilmolahdessa on ollut kiinteää asutusta ainakin 1300-1500-luvuilta alkaen. Vanhasta asutuksesta kertovat useat arkeologiset löydöt ja hopeaveroluettelo. Läheisestä Laukuksen lahdesta (Liisansaaren kupeessa) on löytynyt vanhoja liistekattiskoja.

Rinne

Rinteen talo sijaitsee kylätien varressa jyrkästi laskevassa rinteessä. Se on naapuritilansa kanssa hieman sivussa muusta asutuksesta. Pihapiirin parituparakennuksessa on harvinainen veräysovellinen läpikuljettava porstua. Lisäksi pihassa on 1800-luvun jyrkkäharjainen eloaitta ja aittarivi 1900-luvun alusta. kaksi saunaa ja riihi sijoittuvat hieman sivummalle. Rakennukset ovat harmaapintaisia ja ne muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden rinteeseen.

Silo

Silon tila on mainittu jo vuoden 1638 taloluettelossa ja 1700-luvulla se toimi kappalaisen pappilana, vaikka tilaa viljelivät pääasiassa vuokraajat eli silloiselta nimeltään lampuodit. Pihapiirin rakennushistoriallisesti merkittäviä rakennuksia ovat hieman pohjalaistyyppinen päärakennus vuodelta 1848, toinen asuinrakennus vuodelta 1868 ja kaksikerroksinen eloaitta 1800-luulta. Pihapiiriin kuuluu lisäksi uudempia piharakennuksia ja näyttävä pihakuusikko.

Solisniemi

Solisniemi on toiminut kruunun virka- ja käräjätalona ja luutnantin puustellina. Pihapiiri koostuu perinteisistä maalaamattomista ja harmaantuneista rakennuksista, jotka asettuvat kiinteään neliöpihaan. Päärakennus on rakennettu osittain 1800-luvun puolella, osittain 1900-luvulla. Tuolloin tupapuoli siirrettiin vanhan rakennuksen jatkoksi. Pihakokonaisuuden muita rakennuksia ovat hirsinen navetta vuodelta 1943, yksinäisaitta 1800-luvun lopulta, aittarivi 1920-luvulta, hirsinen tallirakennus 1800-luvun lopulta, sauna 1900-luvun alusta ja riihi.

Suovanlahden kyläkeskus

Suovanlahden kyläkeskus sijaitsee Viitasaari-Vesanto –maantien ja Myllyjoen ympäristössä. Kylä on muodostunut jo 1600-luvulla, mutta vanhoja maatiloja, lukuun ottamatta Kemppeaalaa, ei ole enää jäljellä. Suovanlahden kylän vanhinta rakennusperintöä edustaa Myllyjoen varrella oleva Alamyly myllytupineen. Myllyrakennus on rakennettu vuonna 1933 mutta myllytoimintaa on ollut paikalla jo 1800-luvulta saakka. Myllyn koneisto on tallella. Pieni myllytupa on rakennettu 1800-luvun lopulla ja sen yhteyteen kuuluu harmaapintaisia piharakennuksia. Tiiviissä kyläkeskuksessa on puurakenteinen ja kaksikerroksinen osuuskauppa 1920-luvulta. Entinen kyläkoulu on valmistunut 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Kookas kaksikerroksinen entinen meijerin rakennus on 1920-1930-luvulta. 1920-luvun klassismia edustaa maamiesseurantalo vuodelta 1924 koskialueen suvannon toisella rannalla. Maamiesseurantalo toimii kylällä elvytetyn Suovanlahden sonniyhdistyksen ja muun kyläyhdistystoiminnan juhla- ja kokoustilana.

Valkama ja Rantala

Valkaman ja Rantalalan tilat sijaitsevat vierekkäin Pouninsalmeen laskevassa rinteessä. Valkaman pienen pihapiiriin kuuluu osittain pärevuorattu, vinkkelipohjainen asuinrakennus, jonka vanhimmat osat ovat 1800-luvulta. Kamaripuoli on ilmeisesti 1900-luvun alusta. Lisäksi pihassa on 1800-luvun

ristikkokaiteellinen riviaitta ja pieni hirsinen navettarakennus. Sivummalla on myös viljamakasiini, pieni hirsisauna, riihi ja 1960-luvulla rakennettu tiilinen omakotitalo, joka on sopeutettu pihapiiriin. Vuonna 1922 perustettu Rantalan tila on entinen Äänekoski-yhtiön piiriesimiehen talo. Pihapiirissä on arkkitehti Uno Alangon tyyppiirustuksin toteutettu asuinrakennus ja talousrakennuksia. Rakennuksia on kunnostettu rakennusperintöarvoja vaalien.

Vanha Naistenjärvi

Vanhan Naistenjärven talo sijaitsee Taimoniemessä yksinäistalona peltojen keskellä sivussa muusta asutuksesta. Pihapiirissä on 1800-luvun lopulla rakennettu näyttävä hirsipintainen päärakennus, aitarivi 1900-luvun alusta sekä muita talousrakennuksia

Viitasaaren maaseutukaupunkikeskusta

Viitasaaren Haapasaaren kulttuurimaisema on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on sisällytetty osaksi maakunnallisesti merkittävää Viitasaaren maaseutukaupunkikeskustan rakennettua kulttuuriympäristöä. Haapasaarta vastapäätä idän suunnalla nelostien takana kohoaa vanha Viitasaari eli Kirkkosaari, saari, jossa kylän keskus aikoinaan sijaitsi, ja josta Viitasaari sai nimensä. Haapasaari muodosti vielä 1900-luvun alussa Viitasaaren kirkonkylän, josta se alkoi vähitellen levittäytyä ja keskittyä vastakkaiselle rannalle Miekka- eli Varissalmen toiselle puolelle. Haapasaarella mäellä seisova puukirkko vuodelta 1877-1878 näkyy hyvin kaupunkikeskustaan järven yli. Vanhasta keskustasta on muutamia asuin- ja liikerakennuksia, kuten entinen maatalouspankin rakennus, siltavahdin asuintalo sekä kaupparakennuksia. Valtatie 4 lauttausyhdistyksen toiselle puolelle Hakkarilansalmen rannalle sijoittuu huvila-asutusta, kuten Kymin vuonna 1919 rakennuttama Koivuniemen huvila ja sen lounaispuolella arkkitehti Lars Sonckin veljelleen eläinlääkäri John Wilhelm Sonckille suunnittelema Vuorelan talo vuodelta 1898 sekä rannassa valtatie 4:n toisella puolella Miekkanieni matkailu- ja majoituspalveluja tarjoava kiinteistö. Haapasaaren maisemaa on myös Haapasalmen kivisilta sekä sillan toisessa päässä Haapaniemen vanha asemakaavalla suojeltu yhteiskoulu vuodelta 1905. Samasta pihapiiristä on purettu vuoden 1975 koulurakennus.

Haapasaareen on suunniteltu ja rakennettu kulttuuripolku, joka kiertää rantoja Viitasaaren torilta Haapasalmen 1860-luvulla rakennetulle kiviselle kävelysillalle ja sieltä Haapasaareen ja kirkon ympäristöön. Sillan kansi ja kaiteet on ennallistettu 2010-luvulla takaisin puiksi ja sillalle on rakennettu porttirakennukset, jollaisia tavataan vanhoilla kivisilloilla. Kivisilta oli maantiekäytössä aina 1960-luvulle asti, kunnes keskustan ohitustien rakennusvaiheessa uusi moottoriliikenteelle tarkoitettu silta rakennettiin viereen ja sillan käyttö keskusta-alueen sisäiseen autoliikenteeseen saattoi vähentyä. Nykyisin asemakaavalla suojeltu silta on vain kevyenliikenteen käytössä. Haapasaarella kulttuuripolun reitti kulkee ohi entisen siltavahdin 1800-luvun asuin- ja kiinteistöjen ja ranta-alueelle ABC-huoltoaseman vierestä siirretyn vanhan kirkkovenetalaan, lähestyen rannalta portaita pitkin kohti Viitasaaren kirkon pääovea. 2010-luvulla nykyasuunsa rakennetun Haapasaaren kulttuuripolun reitin, opasteet, valaistuksen ja sillan portit on suunnitellut aluearkkitehti Helena Raatikainen. Reitin raivaus ja rakenteet sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten kunnostustöitä reitin varrella on tehty työllistämisarvoilla toteutetuissa ympäristön kunnostushankkeissa 2000- ja 2010-luvulla.

Viitasaaren vuonna 1996 perustetun kaupungin keskustan leimallisiin piirteisiin lukeutuu aluetta ympäröivä Keitele-järvi. Maalaistaajama muuttui vähitellen kaupunkimaiseksi. Viitasaaren uusi keskusta on syntynyt pääosin 1960-luvulta lähtien valtatie 4 rakennusvaiheessa. Keskustan aluetta luonnehti

aluksi 1900-luvun alkupuolen hirsitalot ja erityisesti 1940-1950-luvun jälleenrakennuskauden aikainen omakotitalorakentaminen sekä julkiset kiinteistöt, joista merkittävimpiä on arkkitehti Olavi Kivi-maan 1950-luvun alussa suunnittelema asemakaavalla suojeltu pappila. Nykyisin dementia- ja kotina toimivan pappilan lisäksi lähelle sijoittuu myös seurakuntatalo vuodelta 1967, jonka on suunnitellut arkkitehtitoimisto Pentti Turunen ja kumppanit. Rakennus edustaa 1960-luvun modernia pappila-arkkitehtuuria, jossa seurakuntasali ja virkamiespappila yhdistettiin. Keitele-järvi ja valtatie 4 luonnehtivat liikekeskustan rakennettua ympäristöä. Pohjoisessa liikekeskusta päättyy kaupungintalon sekä poliisitalon taakse, josta alkaa melko tiheään rakennettu asuinrakennusten alue. Etelässä liikekeskusta rajautuu Haapasaareen johtavaan kiveksiltaan. Keskitiellä, Rantatiellä, Postikujalla ja Pappilantiellä liikerakennukset muodostavat kaupunkikuvallisia kokonaisuuksia. Rakennuskanta on arkkitehtuuriltaan matalaa, julkisivumateriaaleiltaan vaaleasävyistä ja kerroksellista. Ympäröivien Viitasaarta hallitsevien luonnon maisemaelementtien huomioonottaminen näkyy rakennusten massoitte-lussa ja sijoittelussa. Liikekeskusta rakentuu torin ympärille sekä liikennejärjestelyihin tukeutuen. Kaupungintalo Keskitie 10 on arkkitehti Olavi Norosen suunnittelema vuodelta 1985. Edustavana arvoraakennuksena erottuva kunnantalo on saanut arkkitehtuuriinsa vaikutteita regionalistisesta nk. Oulun koulun arkkitehtuurista mm. pintamateriaaleihinsa ja sisätilojen tilajakoon. Merkittäviä sisätiloja ovat myös keskusaula ja valtuustosalit. Muita alueelle sijoittuvia arvoraakennuksia ovat kaupungintalon viereiset rakennukset Kiinteistö Oy Virastokeskus Keskitie 7 Poliisitalo vuodelta 1985 ja Kiinteistö Oy Viitasaaren Säästökulma samoin vuodelta 1985. Nämä kolme rakennusta muodostavat Viitasaaren keskustassa ajallisesti yhtenäisen ja arkkitehtonisesti merkittävän palvelurakennusten kokonaisuuden, jossa näkyy kunnan liike-elämän kasvu ja kehittyminen.

Muita Viitasaaren liikekeskustan merkittäviä rakennuksia ovat Keskitie 6 Yhdyskulma vuodelta 1960, jonka on suunnitellut arkkitehti Jouko Ylihannu, ja Keskitie 2 Säästöpankki 1960-luvun alusta, jonka on suunnitellut arkkitehti Erkki Kantonen. 1960-luvun rakennuskerrostumaa kuvaa myös Rantatie 8 Asunto oy Viitasaarentie 55. Kolmikerroksinen asuin- ja liikerakennus on äänekoskelaisen insinööri-toimisto Lasse Heikkilän suunnittelema vuodelta 1964. Rantatien ja Keskitien välinen kerrostaloalue on kolmikerroksisista kerrostaloista ajallisesti ja arkkitehtuuriltaan yhtenäiseksi rakennettu asunto-alue 1960- ja 1970-lukujen taitteesta. Viitasaaren ensimmäinen kerrostalo Viitakartano vuodelta 1955 sijoittuu tälle alueelle.

Viitasaaren metsätyömuseo-alue, Savivuori

Metsätyömuseon alue sijoittuu hienolle näköalapaikalle Savivuoren laelle. Laella on myös 1950-luvulla rakennettu näkötorni, joka on rapattu valkoiseksi ja koristeltu liuskekivellä. Mänttöisellä ulkomuseo-alueella on eloaitta vuodelta 1641, savutupa 1800-luvulta, tuulimylly vuodelta 1892 ja varsinaisen metsätyömuseon hirsinen kämppärakennus ja tallirakennus 1940-luvulta. Eloaitalla on ikänsä puolesta erityistä rakennushistoriallista arvoa. Se on vanhimpia säilyneitä rakennuksia Keski-Suomessa. Savutupa edustaa hienosti veistettyä hirsirakennustekniikkaa 1800-luvulta. Kämppä-rakennuksessa on kaksi suurta miehistöhuonetta, emännän huone ja keittiö. Toinen miehistöhuoneista on säilytetty sisustukseltaan alkuperäisenä, toisessa on metsätyömuseon perusnäyttely. Metsätyö-museon tuulimylly ja museon ympäristöä on kunnostettu työllistämishankkeessa rakennusperintö-arvot säilyttäen.

Viitasaaren vanha yhteiskoulu

Viitasaaren entinen yhteiskoulu sijaitsee maisemallisesti näkyvällä paikalla valtatie 4:n ja vanhan Haapasalmen sillan välissä. Koulu on suuri kaksipäätyinen hirsitalo ja se on rakennettu vuonna 1905.

Edustava rakennus kuvastaa 1900-luvun alun pelkistettyä varhaisklassista kouluarkkitehtuuria. Samassa pihapiirissä oli 2000-luvun alkupuolelle asti kolmikerroksinen ja rapattu yhteiskoulurakennus vuodelta 1975, mutta se purettiin huonokuntoisena ja tarpeettomana, koska koulutoiminta siirtyi tontilta toiseen paikkaan Viitasaaren keskustassa. Vanha yhteiskoulu on kunnostettu ulkoasultaan rakennusperintöarvoja kunnioittaen Laatia perinnerakentamiseen –työllistämishankkeessa ja tilat on osoitettu kulttuurikäyttöön. Vanha yhteiskoulu on suojeltu asemakaavalla.

ÄÄNEKOSKI

Kohteita yhteensä 29 kpl, joista 4 modernin arkkitehtuurin (1930-2016) kohteita tai alueita ja yksi kohdealue, joka on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt - luettelon mukainen kohde ja tässä arvioinnissa maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Kohdekuvauksia on kirjoitettu maakunnallisen modernin rakennusperinnön inventointihankkeen 2012-2016 perusteella. Loput kohteista ovat vuonna 2009 vahvistetun Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi nimettyjä kohteita ja alueita.

KOhteet ja KohdeKuvauKset

Ahola, Eerola, Tourula ja Jussila

Honkolan kylän raitti on osa 1700-luvulla perustettua postitietä. Postitie oli osa jo 1600-luvulla toimintanutta kauppätietä, joka yhdisti Etelä- ja Keski-Suomen Pohjanmaahan. Honkolan alue on tunnettu yhtenä Äänekosken vanhimmista maakirjakylistä, ja sen pellot erityisen viljavia. Honkolan maisemat ovat arvokkaita kulttuurimaisemia. Entisen postitien varteen on muodostunut historian saatossa maatiloja. Nykyisten tilojen rakennuskanta on pääasiallisesti 1800-luvulta. Talojen pihapiireissä on säilynyt useita perinteisiä hirsirakennuksia. Honkolan kulttuurimaiseman reunaa muokkaa parhailaan valtatie 4:n parantamisen Saarijärven liittymäjärjestelyihin kuuluva valtatie rakentaminen.

Aholan pohjalaistyylinen päärakennus on vuodelta 1843 ja sillä on huomattavaa rakennushistoriallista arvoa. Eerolan päärakennus on niin ikään näyttävä pohjalaistyyppinen hirsitalo 1800-luvulta. Tourulan tila sijaitsee tien toisella puolella avoimessa peltomaisemassa. Päärakennus on arkkitehtonisesti merkittävä, jugendtyylinen ja mansardikattoinen rakennus, joka on valmistunut vuonna 1914. Pihapiiriin kuuluu myös Keski-Suomen seppäkouluna pidetty hirsitalo sekä 1800-luvun aittoja, pihatupa ja navetta. Jussila tila sijaitsee paikallisteiden risteuksen läheisyydessä. Päärakennus, aittarivi ja navetta muodostavat 1800- ja 1900-lukujen vaihteen pihakokonaisuuden. Honkolan kylän raitin vanhempaa rakennusperintöä on suojeltu Honkolan kylän osayleiskaavassa.

Hietaman nuorisoseurantalo, Nääsilä ja Hietaman koulukeskus

Hietaman nuorisoseurantalo edustaa näyttävää kyläkeskukseen tehtyä seurantalorakentamista 1920-luvulta. Nuorisoseurantaloon rakentaminen aloitettiin vuonna 1927 ja sitä ennen nuorisoseuran kesäjuhlat oli pidetty Nääsilän tilan puimahuoneessa. Talon piirustukset on laatinut rakennusmestari Toivonen. Seurantalo on sementtitiilinen, harjakattoinen ja rappaamaton rakennus, jossa on moniruutuiset ikkunat. Päädyssä on kissanpenkki eli ulkoneva räystäään koristelista päätyseinän ylälaidassa.

Nääsilän talo sijoittuu Hietaman paikallistien ja Saarijärven maantien väliin. Nääsilä on ollut paikallisesti merkittävä vaikuttajatila. Rakennuksen vanhin osa on 1890-luvulla säilynyt hirsirakennus, jota laajennettiin 1910- ja 1920-luvuilla hieman huvilamaiseen asuun. Näyttävän keltaisen rakennuksen katto on taitteinen. Rakennuksessa on T-ruutuiset ikkunat ja kaunis veistettyjen pylväiden kannattelema kuisti. Pihapiirissä on myös ulkoasultaan monimuotoinen piharakennus.

Hietaman koulu sijoittuu Nääsilän talon naapuriin. Pihapiirissä on kaksi koulurakennusta, joista vanhempi jugendtyylinen koulu on valmistunut vuonna 1893 ja sitä on laajennettu 1900-luvulla siipiosalla. Vanhassa koulussa ovat hyvin säilyneet ulkoasussa 1800-1900-lukujen vaihteen tyyppikansakoulun ominaispiirteet ja koristeaiheet ikkunamuodoissa, listoituksessa, kuisteissa ja muussa koristelussa. Rakennusta on korjattu vuosikymmenien ajan mutta ulkoasun arkkitehtuuriarvot säilyttäen. Rakennuksessa on Hietaman koulun historiallisia vaihteita esittelevä näyttely kahdessa koulumuseoksi sisustetussa huoneessa, joista toinen esittää luokkatilaa ja toinen koulukeittolaa. Näyttely on rakennettu 2000-luvulla koulun omasta esine- ja kirjastokokoelmasta päiväkodilta vapautuneisiin tiloihin koulun henkilökunnan ja kylätoimikunnan jäsenten talkootyönä. Pihapiirissä on myös vuonna 1953 valmistunut kivikoulu, joka rajaa tonttia omalla massallaan. Sen yhteyteen on tehty liikuntasali vuonna 2006. Pienimuotoisten koulutalojen ympärille jää pieni urheilukenttäalue. Koulumiljöö kuvastaa hyvin kyläkouluille luonteenomaista rakennusperintöä ja piha-alueiden tilajäsentelyä. Vanha koulu on merkitty suojeltavaksi Hietaman kyläosayleiskaavassa.

Hotelli-Hirvi, Kotakennäntie 9

Hotelli Hirven funkkisvaikutteinen kivirakennus 1930-luvulta lähtien on yksi Äänekosken keskustan liikehistoriallisista symbolirakennuksista. Liikenneitsijä Eelis Hirvi perusti majoitusliikkeen liikennöintiyrityksensä tukikohdaksi. Rakennusta on laajennettu vuosina 1948-1949, jolloin taloon sijoittuivat elokuvateatteri, liikenneyrityksen korjaamotilat sekä huoltoasema. 1980-luvulla hotellia on korotettu yhdellä kerroksella. Korjaamoliiketoimintaan tehdyt pohjakerroksen tilat on sittemmin muutettu hotellin allas- ja kabinetiosastoksi rakennuksen ulkopuoliseen alkuperäisarkkitehtuuriin sovittaen. Kaupunkikuvallisesti arvokas ja edelleenkin hotelli- ja ravintolakäytössä oleva rakennus edustaa keskisuomalaista funkkisarkkitehtuuria ja matkailualan pienyritystoimintaa joka on liikehistoriansa aikana kasvanut kaupunginhotelliksi Äänekosken keskustassa. Hotelli Hirveen liittyy myös paljon paikallista tarinaperinnettä ja tapahtumahistoriaa. Kulttuurihistorialliset ja maisemalliset sekä rakennushistorialliset arvot ovat säilyneet hyvin.

Ihantola, Konginkangas

Hautsalon saarella sijaitseva Ihantolan hirsihuvila on valmistunut vuonna 1902. Sen suunnittelusta vastasi arkkitehti Yrjö Blomstedt. Huvila edustaa Blomstedtille tyypillistä kevyttä ja siron koristeellista kansallisromanttista huvilarakentamista. Hirsihuvila sijaitsee maisemallisesti hienolla paikalla Keiteleen järvimaisemassa. Ihantola on hyvä esimerkki 1900-luvun alun Keiteleen huvilarakentamisesta.

Iitsalo, Konginkangas

Iitsalo sijaitsee Iitsalon saarella Keiteleellä ja se on ollut paikallishistoriallisesti merkittävä vaikuttajatali. Iitsalon pihapiiri on rakennettu 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, ja se koostuu kahdesta rakennuskokonaisuudesta. Päärakennukseen liittyvään pihapiiriin kuuluu näyttävä pohjalaistyyppinen päärakennus 1880-luvulta. Rakennukseen on lisätty rakennusmestari Jalmari Kurosen suunnittelema kuistirakennelma 1930-luvulla. Sen lisäksi pihapiirissä on sementtitiilinen navetta 1950-luvulta, riihi 1800-luvulta, viljankuivaamo 1940-luvulta ja paja. Toinen pihapiiri sijoittuu rantaan, josta löytyvät rantatupa, aitta, kotimuseoksi 1960-luvulla siirretty asuinrakennus ja tuulimylly, sauna, nuottakoppeli ja venetalas.

Kalaniemen koulu ja lähiympäristö

Kalaniemen koulu sijaitsee Kalaniemen kyläkeskuksessa Konginkankaalla. Koulu tehtiin Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus Oy:n Inkeröisten tehtaalta lahjoituksena saadulle tontille vuonna 1915. Rakennuspuut tulivat Rähän kruununpuistosta. Rakennuksen listoissa, ikkunoissa ja koristeaiheissa on jugendtyylistä kertovia yksityiskohtia. Koulutontille valmistui vuonna 1953 rakennusmestari Väinö Kärkkäisen suunnittelema ja rakentama uusi sementtitiilinen koulu- ja asuntolarakennus. Siinä on toiminut Kalaniemen sivukirjasto. Vanha koulu on kunnostettu Kalaniemen kyläyhdistyksen kylätaloksi. Koulutontin läheisyydessä on Rinteen ja Niskalan pientilat, Niskalan pihapiirissä on pieni asuinrakennus, ristikkokaiteellinen aitta- ja piharakennus ja pihasauna. Rinteen suorakaiteenmuotoisessa pihapiirissä ovat huoneen ja keittiön asuinrakennus, pieni aitta, navetta- ja liiterirakennus ja sauna 1930-luvulta. Pihapiirit edustavat pientilallisten asuinympäristöä 1900-luvun alkupuolelta.

Kapeenkosken aittakylä ja mylly

Kapeenkosken varrella luonnonkauniilla rannalla sijaitsee A. Ahlström Oy:n 1910-luvulla henkilöstölleen perustama lomanviettoalue, jossa on ollut Kapeenkoskelle alun perin rakennettuja rakennuksia mutta myös sinne siirrettyjä perinteisiä hirsirakennuksia majoituskäyttöön. Alueella on useita 1800-luvun rakennuksia. Kapeenkoskelle rakennettiin 1880-luvulla vesiratasmylly ja kaksihuoneinen myllytupa. Myllyyn lisättiin pärehöylä 1890-luvulla. 1930-luvulla tehtiin vielä hirsipollari Kapeenkosken uittoa varten. Alueen muut kymmenkunta perinteistä hirsirakennusta on siirretty eri puolista Keski-Suomea tehtaan johdon, vuorineuvos Anders Kraemerin toivomuksesta. Näitä ovat mm. rantasauna, savusauna, erilaisia aittoja, venetalas ja puusuoja. Nykyisin alue on loma- ja virkistyskäytössä ja rakennuskantaa on myös lisätty. Myllyrakennusta on kunnostettu Laatua perinnerakentamiseen - työllistämishankkeessa ja myös alueen muuta ympäristöä on korjattu ja hoidettu rakennusperintöarvoja ja maisemakokonaisuutta arvostaen.

Klubinmäki ja Äänekosken vanha tehdasalue

Aivan Äänekosken keskustan kupeessa sijaitsevan Klubinmäen rakennukset liittyvät kiinteästi Äänekosken tehtaiden historiaan ja hallintoon. Suurikokoinen tehtaan johtajan asuintalo – Hammarénin talo – rakennettiin 1890-luvulla. Se on kookas jugendtyylinen hirsihuvila, jonka kuistit ja parvekkeet koristeineen antavat julkisivuille näyttävyyttä. Huvilassa toimii parhaillaan Äänekosken kaupungin museo työ- ja näyttelytiloineen. Lähimpänä tehdasaluetta sijaitsee arkkitehti Birger Federleyn suunnittelema punatiilinen kolmekerroksinen konttorirakennus. Aumakattoinen ja keltaisilla koristekentillä jäsenelty klassistishenkkinen rakennus on valmistunut vuonna 1922. Rakennukselle etsitään uutta käyttöä. Alueella on myös vanha tiilinen paloasema torneineen sekä tehdasmuseonakin 2000-luvulle asti toiminut vanha teollisuushalli sekä silta-, koski- ja patorakenteita joilla on maisemallista ja teollisuushistoriallista arvoa Äänekosken teollisuuskaupungin kaupunkikuvassa. Klubinmäelle tehdyissä asemakaavojen muutoksissa ovat nämä rakennetun ympäristön kohteet merkitty suojeltaviksi. Vanhan teollisuuden jatkoksi valmistuu parhaillaan tehdaskombinaattiin uuden sukupolven biotuotetehdas ja sen tuotantoon liittyvää uutta yritystoimintaa. Äänekosken teollisuuskaupunkiin liittyvät myös laajat tehdastyöntekijöiden asuinalueet eri puolilla kaupunkia. Markkamäen omakotitaloalue on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Piilolaniemessä arkkitehti Pekka Saareman suunnittelema, tehdasyhteisön tehtaanjohtajan moderni entinen asunto ja klubirakennus vuodelta 1964 on peruskorjattu ja huolella entisöity klubitaloksi vuonna 2016.

Koiviston vanha koulu, museotie ja Muhluniemi

Muhluniemeen perustettiin ensimmäinen asumus jo vuonna 1553. Nykyinen kunnostettu Muhlun päärakennus on vuodelta 1787. Talossa on ollut yksi sisämaan ensimmäistä postikonttoreista 1700-luvun lopulla. Koiviston kylän läpi kulkee vanha maantie, joka on edelleen historiallisella paikallaan. Koiviston kylätie on arvokas museotie, jolle on tehty erillinen hoitosuunnitelma tien ja tiemaiseman historiallisten piirteiden säilymiseksi jälkipolville. Tien varteen rakennettiin koulu vuonna 1913 kruunun viljamakasiinin hirsistä. Rakennus on vuorattu satulakattoinen hirsitalo, jonka ulkoasussa on jugend- ja kertaustyylin piirteitä. Pihapiiriin valmistui vuonna 1951 suurten ikäluokkien tarvitsema uusi koulu. Se on oman aikansa tyyppillinen rapattu tiilirakennus, jossa on kaksi kerrosta ja satulakatto.

Konginkankaan kirkonkylän koulukeskus ympäristöineen

Vuonna 1936 valmistunut puukoulu sijaitsee aivan kirkonmäen kupeessa. Rakennusmestari Kalle Bomanin suunnittelemassa rakennuksessa on klassismiin liittyviä piirteitä. kaksikerroksisen mansardikattoisen hirsitalon molemmilla puolilla on satulakattoiset suuret poikkipäädty. Koulurakennus toimii nykyisin päiväkotina. Rakennuksen kanssa samalla tontilla ovat nuorisotalona toimiva vanha puukoulu eli Koulukartano vuodelta 1890 sekä tiilinen vuonna 1971 valmistunut alakoulu., jonka on suunnitellut Suunnittelu Oy E. Niemelä Oulusta. Alakoulua on laajennettu 1990-luvun puolivälissä liikuntatiloilla ja vuosina 2006-2007 koulutaloa on peruskorjattu ja laajennettu jälleen. Laajennukset muodostavat arkkitehtonisesti yhtenäisen kokonaisuuden alkuperäisen 1970-luvun osan kanssa. Puukoulun eteläpuolelle sijoittuu samaan maisemaan vuonna 1908 valmistunut työväentalo ja länsipuolelle sijoittuvat kirkko hautausmaineen sekä vuonna 1973 arkkitehti Antti Arkilahden suunnittelema seurakuntatalo.

Konginkankaan seurakuntatalo sijoittuu Konginkankaan kirkkoympäristöön, joka on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon kohde, ja tässä arvioinnissa maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Konginkankaan kirkkoympäristöllä on maakunnallista arvoa kirkkoympäristönä, jossa on vuonna 1866 rakennusmestari Jaakko Kuorikosken johdolla rakennettu puukirkko, jonka ulkoasua on uudistettu vuosina 1898-1899 arkkitehti Karl Wilhelm Reiniuksen suunnitelmin. Kirkon vieressä on Lauri Kuorikosken vuonna 1885 rakentama tapuli sekä rakennuksia ympäröimä vanha hautausmaa. Kirkkomaisemaan liittyy entinen pitäjänmakasiini, joka on kotiseutumuseona. Kirkkoympäristön uusinta kerrostumaa edustaa vuonna 1973 valmistunut seurakuntatalo ja sen on suunnitellut Arkkitehtuuritoimisto Antti Arkilahti. Seurakuntataloon sijoittui myös seurakuntasisaren toimisto ja vuonna 1974 valmistuneeseen lisäosaan diakonin ja kanttorin virka-asunnot. 1990-luvulla lisäosa on muuttunut seurakunnan työ- ja toimintatiloiksi. Seurakuntatalo on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan ja se on edustava esimerkki 1960-1970-lukujen modernien monitoimitaloiksi rakennettujen seurakuntatalojen aikakaudesta. Kirkkoympäristö on edustava, kirkonkylän julkisesta rakentumisesta kertova rakennettu ympäristö.

Konginkankaan vanha pappila

Konginkankaan pappila valmistui vuonna 1899 kirkonkylän raitin varteen kauemmaksi kirkonkylän keskustasta. Pappila on hirsinen ja laudoitettu rakennus. Pohjaltaan se on H-kirjaimen muotoinen. Ulkoasultaan pappila edustaa runsaine yksittäisine puuleikkauksineen 1800- ja 1900-luvun vaihteen nikkarityyliä. Pappilassa on suuri avokuisti, jossa on kaksi sisäänkäyntiä. Rakennus on vyöhykkeittäin

verhottu vaaka- ja pystyaukkoiluilla. Vaaleassa rakennuksessa on huomiota herättävän koristeelliset ikkunat. Yksityiseen asuinkäyttöön siirtynyt pappila on kunnostettu rakennusperintöä vaalien.

Kovala

Kovalan tila sijaitsee Keitelelen rannassa lähellä Kovalanniemeä. Kovala on ollut 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Äänekoski Oy:n hallussa. Tilalle rakennettiin arkkitehti Uuno Alangon tyyppiirustusten mukainen omakotitalo 1920-luvulla. Tyyliään rakennus edustaa klassismia, jossa näkyy vielä puujugendin vaikutus. Pihapiirissä on lisäksi näyttävää pihapuustoa.

Kulmala

Pakanalahden rannalla sijaitseva Kulmalan päärakennus on valmistunut vuonna 1938. Ilmeisesti rakennusmestari Jalmari Kurosen suunnittelema rakennus on pelkistetyn klassinen. Pihapiirissä on myös klassisilla yksityiskohdilla koristeltu sementtitiilinaavetta vuodelta 1940, luhtiaitta vuodelta 1942, säterikattoinen viljamakasiini, hirsinen rantasauna vuodelta 1938, työmiesten mökki 1940-luvulta ja venekoppeli.

Kytölä

Kytölään pihapiiri sijaitsee Äänekoskella Jouhtismäen viereisellä ranta-alueella lähes vastapäätä Kovalanniemeä. Kytölään tila on edustava 1800-luvun maatilakokonaisuus. Rakennuksilla on erityistä rakennushistoriallista arvoa. Kytölään näyttävä pohjalaistyyppinen päärakennus on valmistunut noin vuonna 1870. Pihapiirin talousrakennukset ovat 1800-luvulta. Näitä ovat eloaitta, avosolainen luhtiaitta, hirsinen karjasuoja suurine ruokakelloineen ja osittain tiilinen ja osittain hirsinen naavetta.

Majalan koulut

Majalan koulut muodostuvat saman pihapiirin eri-ikäisistä koulurakennuksista ja kuvastavat koululaitoksen kehitystä. Vanhempi puurakenteinen koulu on valmistunut vuonna 1915. Se edustaa hieman jugendtyylistä tyyppiirustusten perusteella toteutettua kansakoulurakennusta. Alkuaan kaksikerroksiseksi ja aumakattoiseksi rakennettu tiilikoulu on valmistunut vuonna 1931. Rakennusta on jatkettu samankokoisella hyvin yhteensopivalla lisärakennusosalla vuonna 1958. Molemmat koulutalot ovat jääneet pois käytöstä vuonna 2011 sisäilmaongelmien takia ja oppilaat ovat siirtyneet muihin kouluihin. Vuonna 2014 koulutalot ja tontti ovat siirtyneet yksityisomistukseen ja rakennusten korjaus on aloitettu. Majalan koulumiljöön on merkitty säilytettäväksi Suolahden 2020 rakenneyleiskaavassa.

Matilanvirran vesistömaisema

Matilanvirran vesistömaisema on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä on maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Sumiaisten Matilanvirran kapeikossa avautuu kaunis järvimaisema Keiteleelle. Ennen korkeaa maantiesiltaa alueella oli lossiyhteys ja siihen liittyvä lossarin asunto, lossitupa, joka on kunnostettu vapaa-ajan asunnoksi. Lisäksi alueella on vanha kauppa sekä Kymin lauttausyhdistyksen uittotoimintaan liittyvä kiinteistö taukotupineen ja rantavajoineen sekä laitureineen yksityisessä omistuksessa vapaa-ajan asuntona. Matilanvirrassa on uitettu teollisuuden tarpeisiin puuta ja proomuilla on kuljetettu puulämmitykseen tarkoitettuja halkoja pääasiassa 1800- ja 1900-luvuilla. Nykyisin vesistömaisema on pääosin vapaa-ajan ja matkailun käytössä.

Mämmen myllyn miljö

Mämmen mylly on perustettu Äänekoskelle ilmeisesti jo 1500-luvulla. Poikkeuksellisen näyttävä myllyrakennus on rakennettu vuonna 1922. Rakennus on kaksikerroksinen, mansardikattoinen ja vuoraamaton hirsirakennus, jossa on pieniruutuiset ikkunat. Ratasmylly muutettiin sähkökäyttöiseksi 1950-luvulla, ja se on edelleen käyttökunnossa. Myllyn läheisyydessä sijaitsee pihapiiri, johon kuuluvat asuinrakennus ja kaksikerroksinen pohjalaistyylinen aitta. 1950-luvulla nykyasunsa saanut kiviarkkusilta ja sen neulapato ja hirsirakenteet ovat osa Mämmen myllyn rakennushistoriallisesti merkittävää mylly-ympäristöä, johon on tehty kunnostussuunnitelmaa vuonna 2016. Tehdasyhtiö pyrkii myymään myllyalueen ympäristöä vaalivalle toimijalle. Maakunnallisesti arvokas mylly-ympäristö on luontomaisemaltaan ja rakennusperinnöltään merkittävä kokonaisuus myös matkailun ja virkistyksen ympäristönä.

Pihlajamäen tila

Pihlajamäen tila on perustettu vuonna 1638. Se on kuulunut alueen maatalouden vauraimpiin edelläkävijätiloihin. Pihapiiri muodostaa nykyasunsaan edustavan 1800- ja 1900-luvun vauraan maatilakokonaisuuden, jonka rakennuskanta on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan. Neliömäisessä pihapiirissä on paritupainen päärakennus vuodelta 1903, aittarivi, kaksikerroksinen avosolallinen luhtiaitta 1930-luvulta, luonnonkivinen navetta 1880-luvulta, paja, sauna ja liiteri. Hieman sivummalla on riihi. Pihapiirin läheisyydessä sijaitsee entinen pienialainen lammaslaidun. Pihlajamäen tila kuvaa hyvin Sumiaisten Rautionmäen haja-asutuskylän rakennettua ympäristöä.

Pukkimäki

Pukkimäen alue sijaitsee Äänekosken keskustan kupeessa. Pukkimäki on Äänekoski Oy:n työläisilleen vuosina 1920-1927 rakennuttama asuinalue, jonka suunnitelmat laati arkkitehti Birger Brunila. Puunjalostusteollisuuden asumisperinnettä kuvastava tyyppitaloalue oli aiemmin laajempi. Nykyisin jäljellä on vain kahdeksan kahdenperheen asuintaloa ja piharakennukset ja aiemmin tehdasyhtiön omistuksessa olleista taloista on 1980-luvulla ja sen jälkeen tullut asunto-osakeyhtiöitä. Rakennuksia on kunnostettu säilyttäen rakennusperintöarvoja. Pukkimäen rakennettu ympäristö koostuu puolitoistakerroksisista, satulakattoisista ja tyyliltään klassistisista puutaloista ja asuintaloja erottavat toisistaan pitkät samantyyppiset talousrakennukset. Rakennuksia koristavat puuleikkauksin käsitellyt kuistit, pieniruutuiset ikkunat, päätyjen kissanpenkit ja kattoikkunat. Alueella on myös rapattuja kivitaloja, jotka on tehty vuosikymmen myöhemmin. Pukkimäen alueen rakennukset on suojeltu asemakaavalla.

Päivärinne

Päivärinteen talo sijaitsee Kiimasjärveen viettävässä rinteessä lähellä Parantalan koskea. Huvila on valmistunut Äänekosken tehtaiden johtajan asunnoksi vuonna 1908. Se on tyyppillinen arkkitehti Yrjö Blomstedtin suunnittelema huvila, jossa näkyy näyttävä jugendtyyli. Aumatut katon lapheet ja pieniruutuiset ikkunat kuuluvat rakennuksen ominaispiirteisiin. Vaihtelevan muotoinen rakennus sijoittuu rinteeseen, jossa sitä reunustaa koivikko. Rakennus on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan.

Ruokolahti

Vuodelta 1559 oleva Ruokolahden tila sijaitsee Keiteleen rannassa lähellä Kovalanniemeä. Ruokolahden pihapiirissä on päärakennus 1800- ja 1900-luvun vaihteesta, sementtitiilinen navetta 1930-

luvulta, pariaitta 1800-luvun lopulta sekä kaksi pikkuaittaa 1700- ja 1800-luvun vaihteesta. Hieman kauempana ovat riihi ja rantasauna.

Suolahden taajama

Suolahden taajaman synty ajoittuu vuoteen 1898, kun rautatie Jyväskylästä Laukaan pitäjän Paadentaipaleen kylään valmistui. Suolahden vanha rautatieasema sijoittuu Keiteleeseen järven eteläisimpään lahteen. Vilkas höyrylaiva- ja höyryjunaliikenne alkoi kasvattaa taajamaa, ja varhaisin ydinkeskusta rakentui pääosin Oittilan talon maille. 1900-luvun alkupuolella Suolahdessa liikennöi useita höyrylaivoja sekä puutavarankuljetuksissa että matkustajaliikenteessä. 1880-luvulta lähtien aina 1920-luvulle jatkunut voimakas metalli- ja puutuoteteollistumisen kausi kasvatti taajamaa ja alueelle syntyi myös erilaista kauppa- ja liiketoimintaa. Laajat asuntoalueet kehystivät tiivistä keskustaa. Vaneritehdas aloitti toiminnan Suolahdessa vuonna 1920 ja Riihivuoren saha vuonna 1923, minkä johdosta rautatieaseman toiminta vilkastui ja taajama kehittyi nopeasti. Tuotantolaitosten ympärille syntyi yhdyskuntia, kuten suuremmilta tehdaspaikkakunnilta nimensä johtaneet Sörkänmäki ja Kolikkoimäki. Kukkulamäen alueelle valmistui 1920-1930-luvun työväen ja liikkeenharjoittajien asuntoalue, joka on säilynyt hyvin nykypäiviin. **linankadun ja Kellosepätkadun pientaloalue** Suolahden keskustassa on muotoutunut paristakymmenestä rakennuksesta. 1920- ja 1930-luvuilla syntynyt alue on säilyttänyt pääosin alkuperäisen tonttijakonsa ja rakennustapansa useiden talojen peruskorjauksista huolimatta. Alueelta on myös purettu joitakin omakotitaloja korvaten ne toisilla ympäristöönsä sovitetuilla uudistaloilla. Rakennukset ovat pääosin yksittäisten perheiden asuintaloja, mutta joukossa on myös isompia vuokratasarmeja ja matkustajakoti. Oittilan talon maille syntyneelle Kukkulamäen alueelle rakennettiin tonttijakokartan mukaan yksilöllisiä asuintaloja. Rakentajina olivat lähinnä suolahtelaiset käsityöläiset, kauppiat ja tehtaiden työväestö. Alueen rakennusperintöä on pääosin kunnostettu alueen ilmettä kunnioittaen. Omaleimaisen asuinalueen liikerakennuksetkin on pääosin kunnostettu asutokäyttöön rakennushistoriaan sovittoa. Alueella on alueen historiallista alkuperää ja rakennuskulttuuria säilyttävä asemakaava, jossa kuitenkin ei ole yksittäisille taloille suojelumerkintöjä.

Keski-Suomen kansanopisto aloitti toimintansa Äänekoskella jo vuonna 1894 ollen näin Suomen vanhimpia kansanopistoja. Kansanopisto on vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luettelon mukainen kohdealue, joka tässä sisältyy osaksi maakunnallisesti arvokasta Suolahden taajaman rakennettua kulttuuriympäristöä. **Keski-Suomen kansanopiston alueella** on säilynyt eri vuosikymmeniltä runsaasti opisto- ja asuntolarakennuksia. Arkkitehti Yrjö Blomstedtin suunnittelema jugendtyylinen kansanopiston päärakennus vuodelta 1912 on suojeltu rakennussuojelulailla ja muuta rakennuskantaa suojellaan asemakaavalla. Humanistinen ammattikorkeakoulu on siirtynyt alueelta Jyväskylään ja alueelle suunnitellaan uutta käyttöä ja säilytetään arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä asemakaavaa uudistamalla. Kansanopiston vanha päärakennus on myös suojeltu rakennussuojelulailla.

Suolahden keskustaympäristön vanhimpiin rakennuksiin lukeutuu **entinen koulukeskus**, johon valmistui vuonna 1905 tyyppipiirustuksin hirsinen kansakoulu ja vuonna 1927 arkkitehti Toivo Salervon suunnitelmin kivikoulu. 1920-luvun klassismia edustava kivikoulu muutettiin vuonna 1953 Suolahden kaupungintaloksi. Myös vanha puukoulu muutettiin sisätiloja uudistaen kaupungin toimisto- ja kokoustilakäyttöön. Molemmat rakennukset ovat osa Suolahden kaupungin historiallista rautatien muokkaamaa keskustaa. Vuoden 2008 Äänekosken, Suolahden ja Sumiaisten kuntaliitoksessa rakennusten käyttö väheni ja 2010-luvulla rakennukset ovat olleet vain vähäisessä tilapäiskäytössä.

Suolahti liitettiin vuonna 1911 Laukaan pitäjän pohjoisosista ja osasta Saarijärveä muodostettuun Äänekosken vanhaan kuntaan, kunnes se sai kauppalan oikeudet vuonna 1932. Ensimmäinen asema-kaava kauppalalle laadittiin vuonna 1939, ja jo siihen oli merkitty tulevan uuden rautatieaseman paikka. Arkkitehti Georg Henrikssonin suunnittelema **Suolahden kirkko** valmistui vuonna 1940. Keltaiseksi rapatussa tiilikirkossa, johon on lisätty myöhemmin pohjoispään torni, on myös asuin- ja toimistotiloja. Myöhäistä funktionalismia edustava kirkko oli ensimmäisiä seurakuntakeskustyyppisiä kirkkoja, jotka yleistyivät varsinaisesti vasta 1960-luvulla. Suolahden funktionalistinen **paloasema** on rakennettu Keiteleentien varteen 1930-1940-lukujen vaihteessa kirkon läheisyyteen. Tasakattoinen keltaiseksi rapattu rakennus koostuu kaksikerroksisesta autotalli- ja asuinosa sekä nelikerroksisesta torniosasta. Hyväkuntoinen rakennus on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan ja on harvoja Keski-Suomessa säilyneitä funktionalistisia palolaitoksia. Yhdessä vastapäätä sijaitsevan Suolahden kirkon kanssa se muodostaa arkkitehtonisesti yhtenäisen parin. Paloasema ilmentää Suolahden kauppalan voimakasta kehityskautta sekä vuonna 1926 perustetun vapaapalolaitoksen toiminnan kehitystä.

Suolahden yhteiskoulun perustamiselle vuonna 1948 sysäyksen antoi vuonna 1944 Karjalan Elisenvaaran yhteiskoulun evakuoiminen Suolahteen junakyydillä. Läpi Keski-Suomen kulkeva nelostie kulki Suolahden kauppalan halki 1930-luvulta 1950-luvulle asti nykyistä Keiteleentietä ja Niemelänkatua pitkin. Ensimmäiset kerrostalot rakennettiin Suolahteen 1930- ja 1940-luvulla rakentuneeseen Keiteleentien keskusta funktionalismin suunnitteluihanteita noudattaen. **Keiteleentie 2-4 ja 8 kerrostalot** edustavat samalla 1940-luvun alun liike- ja asuntorakentamisen ihanteita. Talousneuvos Matti Väisäsen suunnittelema ja rakennuttama funktistyylinen ja kaksiosainen asuin- ja liikekerrostalo on vuosilta 1938-1939. Rakennuksen ylin kerros on tehty 1940-luvulla, mikä on muuttanut rakennuksen alkuperäistä ulkoasua. Vuonna 1946 valmistunut Säästöpankin talo on arkkitehti Erkki Huttusen suunnittelema. Toisen maailmansodan jälkeen kauppalassa toteutettiin useita rakennushankkeita, kuten terveystalo, uusia katuja ja puistoja sekä uusi tori. Satamakatu vanhan rautatieaseman läheisyydessä toimi vielä tällöin Suolahden pääkatuna. Samana vuonna 1952 koulun kanssa valmistui myös uusi Äänekoski-Haapajärvi -rataosuuden rautatieasema, joka rakennettiin vuonna 1943 valmistuneen leveäraiteisen radan varrelle. Vanha rautatieasema järven rannalla telakka-alueen vieressä jäi tämän jälkeen rautatieläisten virkistyskäyttöön. Myös tori siirrettiin 1950-luvun aikana Niemelänkadulta tämän uuden keskustakadun varteen. Sisä-Suomen sairaalan, Suolahden-Sumiaisten tien ja Suolahden-Haapalahden radan rakentaminen sekä uuden aseman alue työllistivät rakentajia. Vuonna 1967 valmistunut ostoskeskus oli noussut avaraan maisemaan korkean kansakoulurakennuksen rinnalle.

Keskusta kaupungistui nopeasti isojen samanaikaisten rakennushankkeiden avulla. Itäisen Telakkakadun varteen valmistui puolestaan uusi yhteiskoulu- ja uimahallirakennus vuonna 1968, jonne koulun toiminta siirtyi Kukkulan koulurakennuksesta. B-mielisairaalaksi rakennettu **Sisä-Suomen sairaala** ja sen myöhemmät laajennusvaiheet vuosilta 1956-1960 muodostavat oman erityisen laitosympäristönsä, jonka jälleenrakennuskauden ominaispiirteet ovat säilyneet vielä sairaalatoiminnan muututtua. **Suojarinteen** vajaamielislaitoksen rakentaminen vuosina 1964-1969 on muovannut Suolahden keskustan läheisyyteen yhtenäisen sosiaalihuollon laitosrakentamisesta kertovan arkkitehtonisen kokonaisuuden, jossa on 1960-luvulta ja laajoja peruskorjaus- ja muutosvaiheita 1980- ja 1990-luvuilla läpikäyneitä hoitorakennuksia ja niihin liittyviä hallinto-, talous-, koulu- ja terapia- ja asuntorivitaloja sekä laaja puistoalue. Riihijärventielle (Riihijärventie 8-12) kolme työsuhteasunnoiksi alkuaan rakennetut asuinkerrostalot kuuluvat tähän sairaalokokonaisuuteen. **Katvelan päiväkot**i on jyväskyläläisen Arkkitehtitoimisto Olavi Norosen suunnittelema ja se valmistui Mukulakadun varteen

vuonna 1975. Rakennuksen ulkoasua on muutettu vuoden 1991 peruskorjauksessa arkkitehti Olavi Norosen suunnitelmin. 1990-luvun alun asuinen päiväkotirakennus edustaa modernia vapautunutta postmodernismia, jossa kuitenkin on muistumia 1970-luvun alkuperäisestä Norosen suunnittelema- ta päiväkodista. Rakennus on hyvä esimerkki maakunnallisesti arvostetun arkkitehdin Olavi Norosen päiväkoti- ja korjaussuunnittelusta sekä teollisuustaaajaman sosiaalihuollon rakentamisesta modernin ajan kuluessa.

Suolahdesta tuli kaupunki vuonna 1977, ja vanhasta kansakoulutalosta kauppalantaloksi muuttu- neesta kivitalosta tuli kaupungintalo. Suolahden taajama kaupungistui voimakkaasti 1960-luvun lop- pupuolelta 1980-luvulle, jolloin kaupunki sai nykyisen muotonsa. Monet yritykset aloittivat toimin- tansa paikkakunnalla ja keskusta- aluetta rakennettiin kaupunkimaisemmaksi mm. tornitaloja ja uusia kauppaliikkeitä rakentamalla. Korkeat pistetalot Asemakadun länsipuolelle Koulukadun ja Hopeapa- junkadun väliin valmistuivat vuosina 1967-1977. **Tornitalot** luonnehtivat edelleen Suolahden kau- punkikuvaa, urheilukentän laidalla. Toinen maisemallisesti merkittävä kokonaisuus on liikenneympy- rän kaakkoispuolella, mihin valmistuivat ensin 1960-luvulla kolme Suojarinteen henkilökunnan kolmi- kerroksista pitkämallista asuinkerrostaloa ja 1980-luvun aikana toiset kolme samanmallista asuin- kerrostaloa. Päätien varteen rakentui näin yhtenäinen kaupunkikuvallinen asuinkerrostaloalue.

Tiemäkelä

Tiemäkelän tila sijaitsee paikallistien varressa ja se kuuluu Sumiaisten kirkonkylän valtakunnallisesti arvokkaaseen kulttuurimaisemaan. Tiemäkelän päärakennus ja navetta on rakennettu 1930-luvulla rakennusmestari Jalmary Kurosen suunnitteleminen maanviljelysseuran tyyppiirustusten mukaisesti. Hyvin säilyneiden rakennusten ulkoasussa on klassismin piirteitä. Pihapiirissä on myös kaiteellinen ja kaksikerroksinen aittarakennus 1930-luvulta ja hirsinen asuinrakennus vuodelta 1956. Sivummalla on riihi sekä 1800-luvun yksinäisäitä ja umpirintainen luhtiaitta.

Ukon tila

Sumiaisten Ukon tila on perustettu vuonna 1795, ja se on ollut yksi alueen vaikuttajajaloista. Tila si- joittuu rinnemaastoon ja sitä ympäröi puutarha. Kartanotyyppinen päärakennus on 1800-luvun lopul- ta. Rakennus edustaa vaurastyypistä maatilarakentamista, ja sitä on muutettu 1920-luvun korjaus- töissä klassisemmaksi arkkitehti Westermarckin suunnitelmien mukaan. Pihapiirissä on jäljellä myös tilanhoidajan asuinrakennus.

Viinämäki

Viinämäen pihapiiri sijaitsee paikallisteiden risteyksessä, kauniissa pelto- ja järvimaisemassa. Tila on perustettu 1700-luvulla, jolloin se erotettiin Muhluniemestä. Viinämäen nykyinen pohjalaistyylinen päärakennus on 1800-luvun puolivälistä. Rakenteeltaan se on hirsirunkoinen ja lautaverhottu sekä maalattu punamullalla. Paikallistie kulkee pihapiirin läpi. Pihapiirissä on myös kookas, osittain laudoit- tettu lohkokivinavetta, 1700- ja 1800-luvun pikkuaitta, 1800-luvun halkoliiteri ja 1900-luvun alun kanala. Pellot ympäröivät pihapiiriä.

Vilhelmi

Vilhelmi sijaitsee peltojen ympäröimänä lähellä paikallistietä. Kerroksellinen, perinteisistä maatilara- kennuksista koostuva, pihapiiri kuvastaa 1800- ja 1900-luvun rakennusperinnettä. Päärakennus on vuodelta 1834, puotirivi ruokakelloineen 1890-luvulta ja riihi 1800-luvulta. Pihapiiriin kuuluu heinäla-

to, jossa on alaspäin kapenevat seinät. Viime vuosisadan alkupuolen rakentamista pihapiirissä edustavat kaksikerroksinen luhdillinen makasiini 1900-luvun alusta, hirsinen talli vuodelta 1923 ja hirsinavetta 1930-luvulta. Vilhelmin pihakokonaisuus on edustava esimerkki vauraasta 1800- ja 1900-luvun maatilasta.

Äänekosken kaupungintalo ja kaupunginkirjasto

Äänekosken keskustassa sijaitsevat kaupunginkirjasto ja kaupungintalo sijoittuvat keskeiselle paikalle Wessmanninkadun ja Hallintokadun risteykseen Äänejärven rantapuistoon. Vuonna 1982 valmistuneen osin kolmekerroksisen, punatiilipintaisen ja ääriviivoiltaan vaihtelevan geometrisen kirjastorakennuksen on suunnitellut helsinkiläisen Suunnittelukeskus Oy:n arkkitehti Lauri Sorainen. Nelikerroksinen kaupungintalo sijoittuu kirjaston pohjoispuolelle. Rakennuksen pohjakaava on myös kulmikas ja epäsäännöllinen, mutta se eroaa kirjastosta suuremman kokonsa puolesta. Rakennukset kuitenkin tukeutuvat toisiinsa myös arkkitehtonisesti. Kirjaston julkisivuissa on kaupungintalon julkisivuarkkitehtuurista poiketen käytetty tehosteena valkoisia betonista toteutettuja neliönmuotoisia reliefinomaisia yksityiskohtia. Kaupungintalon pääjulkisivussa leimaavana piirteenä on koko rakennuksen korkuinen tiireliefi. Oulun koulukunnan regionalistista punatiiliarkkitehtuuria henkivät rakennukset muodostavat yhdessä arvokkaan kaupunkikuvallisen ja modernin kaupunkirakentamisen julkisten rakennusten kokonaisuuden, joka vaikuttaa myös ympäröivään kaupunkiympäristöön.

Kirjastorakennus on Äänekosken ensimmäinen varsinainen kirjastotoimelle suunniteltu rakennus. Nykyään rakennuksen toisessa kerroksessa entisen talonmiehen asunnon ja leikkikerhon tiloissa toimii aluehallintovirasto. Kaupungintalon sisätilat muodostavat yhdessä julkisivujen kanssa kokonaisuutena taideteoksen. Molemmilla rakennuksilla on paikallista kulttuurihistoriallista ja maisemallista merkitystä sekä huomattavaa arkkitehtonista merkitystä maakunnallisen modernin kunnallisen palvelutoiminnasta ja arkkitehtuuriarvostuksista kertovina keskustarakennuksina arvomaisemassa. Maakunnalliset arvot on todettu Keski-Suomen maakunnallisen modernin rakennusperinnön inventointihankkeen 2012-2014 kokonaisarvioinnissa. Rakennusryhmä kuvastaa osaltaan Äänekosken keskustan palvelurakentamisen kehitystä, sillä kaupungintalon tilat ja kirjaston toiminnot ovat mukautuneet myös vuoden 2008 jälkeisen kuntaliitoksen aiheuttamiin muutoksiin ilman että rakennuksissa on jouduttu tekemään merkittäviä sisä- tai ulkoarkkitehtuuria muuttavia rakennustöitä. Rakennusryhmän ympäristössä on sen sijaan tekeillä merkittävä kaupunkikeskustan rakennetun ympäristön muutos erillisen keskustan visiosuunnitelman pohjalta.

Äänekosken Kulttuuritalo Painotalo, Kalevankatu 2

Vuonna 1984 valmistunut Arkkitehtitoimisto Moilanen & Jääskeläisen suunnittelema kulttuuritalo Painotalo sijaitsee Äänekosken keskustan länsilaidalla. Punatiilellä ja valkoisilla minerit-levyllä verhoiltu rakennus on entinen Äänepainon toimitalo, jonka Äänekosken kaupunki osti Sisä-Suomen lehdelta 2000-luvun alussa. Rakennuksen tunnusmerkkinä on pääjulkisivun kaareva, pohjoista kohti kohoava seinä ikkunanauhoineen. Rakennus muutettiin kulttuuritalakäyttöön vaiheittain vuosien 2006-2007 välisenä aikana. Talossa sijaitsevat kulttuuritoimen toimistotilat ja vanhaan tuotantotaliin tehdyt konsertti-, elokuva-, tanssi- ja harjoitussalit. Alkuperäisarkkitehtuuri näkyy parhaiten muutostöiden jälkeen pääaulassa ja toimistotiloissa sekä painotalon julkisivuissa. Rakennuksella on huomattava maisemallinen arvo risteysalueen arkkitehtuurikohteena. Alkuperäiset arkkitehtoniset ominaispiirteet ovat säilyneet hyvin sekä ulkoasussa että sisätiloissa. Rakennuksessa heijastuu 1980-luvun vapautuneiden suunnitteluihanteiden mukainen suunnittelutapa. Paino- ja kulttuuritalona

palvelleella rakennuksella on erityistä merkitystä koko Äänekosken seudulle teollisuuskaupungin viestintä- ja kulttuuripalveluita tuottaneena modernina kaupunkirakentamisena.

Äänekosken terveydenhuollon alue

Äänekosken entinen sairaalarakennus sijaitsee lähellä keskustaa uusien sairaala- ja terveyskeskusrakennusten läheisyydessä. Jyväskyläläisen rakennusmestari E. Niemisen urakoima sairaala valmistui vuonna 1927. Ulkoasultaan se on komea kaksikerroksinen ja rapattu tiilirakennus. Rakennuksen julkisivussa on useita klassistia piirteitä, kuten nurkkaharkotus, sisäänkäynnin korostaminen ja päädyn erkkeri. Rakennus on säilynyt hyvin ulkoasultaan. Sairaalamiljööseen liittyy myös muita sairaalarakennuksia. Piilolantien varrella, terveysaseman itäpuolella sijaitsee kunnanlääkärille aikoinaan rakennettu funkkistyyppinen asuintalo, jossa toimii nykyään päiväkotia. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Matti Hämäläinen ja se valmistui vuonna 1948. Äänekosken terveydenhuollon aluetta uudistetaan parhaillaan asemakaavan muutoksen myötä uudisrakennuksilla. Entinen sairaala vuodelta 1927 kuitenkin säilyi asemakaavalla suojeltuna arvoraakennuksena.

YLIMAAKUNNALLINEN KOHDE: PÄIJÄNTEEN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Päijänteen alue kuuluu Kymijoen vesistöön, joka laskee Suomenlahteen. Hämeen viljavat laajat savikot luonnehtivat Päijänteen eteläisiä osia. Keski-Suomessa Päijänteen pohjoiset osat ovat ruhjelaaksojen pirstomaa kalliomaista ja vuorimaista seutua. Päijänteen seudun varhaisimpia merkkejä muinaisista liikkujista ovat useat kivikautiset asuinpaikkapainanteet sekä kalliomaalaukset jyrkällä kallioseinämällä (Pyhänpää). Kiinteä asutus keskiajalla on ensimmäiseksi sijoittunut Päijänteen kallioisille rannoille ja lahdenpoukamiin sekä Päijänteeseen laskeville jokivarsille. Tyypillisiä asuinpaikkoja ovat olleet harjujen hiekkamaat. Myös nykyasutus ja kyläkunnat ovat syntyneet harjujen liepeille tai lahdenpohjukoihin vesistön tuntumaan. Saarissa poltettiin kaskea ja ne toimivat kalastajien tukikohtina. Saaret tarjosivat niittymaita, niinimetsiä ja laitumia lampaille ja karjalle. Päijänteen saarten pysyvä asutus perustui pääosin saarissa sijainneisiin tiloihin ja torppiin, joiden tunnettu historia saattaa yltää jopa 300 vuoden taakse. Pääosa saarikohteiden vanhemmasta rakennuskannasta on pienimittakavaisia, hirsirakenteisia asuin- ja talousrakennuksia, jotka ovat aikanaan toimineet omavaraisina maatiloina. Rakennukset sijoituivat kauaksi ranta-alueilta, pellot ympäröivät tilaa ulottuen usein rantaan saakka. Päijänne on toiminut tärkeänä liikenneväylänä, niin kesällä kuin talvellakin. Päijänne yhdistää Keski-Suomen ja Päijät-Hämeen maakuntia, Päijänteen purjehdusreitti sai merimerkit vuoteen 1884 mennessä. Suurin osa kummeleista sijaitsee samalla paikalla, jolle kummeli on pystytetty jo yli 130 vuotta sitten. Joitain kummeleita on purettu ja korvattu uusilla. Lisäksi laivasillat, satamapaikat, telakat ja venekoppelit kivikummeleiden sekä majakoiden ja loistojen historialliset rakenteet ovat erityislaatuinen osa keskisuomalaista elinkeino- ja liikennöintihistoriaa. Myös metsätalouden rooli on pitkään ollut Päijänteen alueella merkittävä. Sen vaikutus on edelleen nähtävissä monin Päijänteen rantamaisemissa. Ympärivuotista pysyvää asutusta saarissa on nykyisin vain vähän. Vanhempaa huvilarakentamista 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä on parhaiten edustettuna Jyväskylän seudulla, Kuhmoisissa ja Jämässä. Pääosa Päijänteen saarten vapaa-ajanviettoon liittyvästä rakennuskannasta on rakennettu 1970-1990-lukujen aikana. Saarikohteita on esitelty tarkemmin saaristoinventoinneissa (2007-2008, 2014-2015). Kiinnostavia kohteita ovat esimerkiksi vuonna 1943 rakennettu Haikan loisto, Kalasaaren purjehduspaviljonki, Vaajakosken sulku, Tehinselkä ja Edessalon sekä Vuorissalon saaret.

Päijänteen kulttuuriympäristöön lukeutuu myös Jyväskylän seudun kansallisen kaupunkipuiston selvitysalue eli Pohjois-Päijänteen kulttuuriympäristö sekä historialliset merimerkit Liikenneviraston valtakunnallisessa inventoinnissa ja Keski-Suomen museon ja Keski-Suomen ELY-keskuksen Keski-Suomen liitolle tekemissä saaristoinventoinneissa (vaikeasti saavutetuilla alueilla) 2000-luvulla.